Mizaldo.

/e
Ant 55a

2 ouvrages

Editions originales

Chicago Botanic Garden
Library

Coll. complet
L. S.

SECRETORVM AGRI ENCHIRIDION PRIMVM, HORTORVM CVRAM,

auxilia, ſecreta, & medica præſidia inuentu prompta, ac paratu facilia, Libris tribus pulcherrimis complectens:

AVTORE ANTONIO MIZALDO MONLVCIANO.

LVTETIAE,

Apud Federicum Morellum in vico Bellouaco, ad vrbanam Morum.

1560.

EX REGIS PRIVILEGIO.

SENTENTIA PRIVILEGII.

REGIA ſanctione cautum eſt, ne quiſpiam alius pręter Federicum Morellum typographum Pariſienſem, hoc Secretorum agri Enchiridion primum, Hortorum curam, auxilia, ſecreta & medica præſidia inuentu prompta & paratu facilia Libris tribus pulcherrimis complectens, autore ANTONIO MIZALDO MONLVCIANO, intra ſexenniũ, abſq; manifeſto autoris & dicti typographi cõſenſu ſub Regis ditione imprimat néue uẽdat Latinè uel Gallicè, cõiunctim aut diuiſim, ſeu alio quouis modo. Qui ſecus fecerit, libris & pœna in ſanctione æſtimata multabitur. Conceſſum fuit Priuilegium Lutetiæ Pariſiorum octauo Idus Februarij, An. M. D. LIX. ſubſignante

CAMVS.

FRANCISCO OLIVARIO
Galliarum Cancellario prudẽtissimo,
Ant. Mizaldus Monlucianus S. D.

SEXTVS Aurelius Victor scribit, Francisce Galliarum Cancellarie prudentissime, Diocletianum Imperij fasces apud Nicomediam sponte relinquentem, in propriis agris liberè cõsenuisse. Qui dũ ad recipiendum Imperium ab Herculio & Galerio solicitaretur, illud tanquã pestem detestans, sic respondisse fertur: Vtinam possetis uisere olera nostris manibus Salonæ instituta, profectò istud tentandũ nunquã iudicaretis. Sic Persarum Regem illũ Cyrum, dimensionibus rusticarũ rerũ animum intendisse, & propriis manibus

consitos arboribus agros habuisse, ac in quincuncem eleganter direxisse, autor est Plutarchus. Quam industriam & solertiam Lysander cõspicatus, Rectè uerò inquit, Cyre, beatũ omnes te ferunt, quoniã uirtuti tuæ, & regio diademati fortuna ista & cura cõiuncta est. Catonũ ille primus, triumpho, censura ac literis insignis, præceptis rerũ omnium expetendarũ populo Romano datis, eum etiã agros rectè colere docuit: qui illius cõfessione, ut scribit Plin. optimus ac sine æmulo agricola. Verumenimuero, quorsum hæc? inquies. nimirũ ut intelligant morosuli censores mei, nouũ nõ esse nec inauditũ si Imperatores ac Reges, summiq; magistratus agricolationi animũ intendant, et propriis manibus tam hortos q̃ agros diligẽter excolere satagant. Ex quo parũ circunspectè mihi insultare uidentur isti, quòd hosce hortensium Cõmentariolos Dignitati tuæ nuncupare pergam. Quibus, ut uolunt, oli-

tor rusticúsue quispiã aptiùs quærendus erat, quàm de Galliarũ primatibus Cãcellarius unus. Cui, *aiunt, ecquid cõmune per* Deos *immortales cũ sarculo, ligone aut falcicula?* Næ *isti tales mihi esse uidentur, ut intelligendo nihil intelligant: fateantúrq; ueterũ historias ne per trãsennam quidem aut uidisse, aut legisse.* Serentẽ *inuenerunt dati honores* Serranũ, *unde illi cognomen.* Et *quatuor sua iugera aranti in* Vaticano Quintio Cincinnato (*quæ prata* Quintia Plinij *ætate nuncupabãtur)* Viator Dictaturam *attulit: & quidẽ, ut traditur, nudo plenóq; pulueris etiamnũ ore.* Cui Viator, Vela *corpus, inquit, ut proferã* Senatus *populiq;* Rom. *mandata, &* Dictaturam *induas.* Quam *ubi inuitus admisit, post obsessum* Consulem *& exercitum liberatum, post magistratum prudenter & gloriosè gestum, festinantiùs illam uictor reddidit, quàm arator accepit: iucũdiúsq; exuit, quàm induit: ad eosdem iuuẽcos, ut*

ſcribit Columella, & auitum quatuor iugerum hærediolum, hilaris reuertens. Ro*manorum* Reges *hortos in delitiis habuiſſe & excoluiſſe, uel illud de multis teſtari poteſt, quod* T*arquinius* Superbus *nuntium illum ſæuum atque ſanguinarium filio remiſit ex horto.* Quid *illud quòd expugnata* Carthagine *cùm omnes bibliothecæ uariis* A*fricæ* Regulis *donarẽtur,* Sena*tus in tantum honorẽ habuit duodetriginta libros* Magonis *de hortorũ & agrorum cultu,* Pœnica *lingua ſcriptos, ut accuratè ſeruãdos, &* Romam *perferendos cenſuerit?* Qui *à* Caſsio Dionyſio V*ticenſi libris uiginti* Græca *lingua tandem tranſlati, &* Sextilio Prætori *miſsi (ut teſtantur* Varro *&* Columella*) hodie* Conſtantino Cæſa*ri falsò aſcribuntur.* Sed *in exẽplis & hiſtoriis uerſatum ſatis.* Auditis *itaq;, ô præclari cenſores, quomodo* Regum, Conſulũ, Dictatorum *ac* Imperatorum *manibus olim colebantur agri: terra, ut ſcribit* Pli-

nius, & credere fas est, laureato uomere gaudente & triumphali aratore: siue illi eadem cura semina tractabant, qua bella: eadémq; diligentia arua disponebãt, qua castra: siue quòd honestis manibus omnia lætiùs proueniunt, quoniam & curiosiùs fiunt. A*uditis, inquam, priscam nobilitatẽ ueteréjq;* Heroes *si quãdo regni uel* I*mperij fasces deponere iuuabat, si quando à functionibus publicis respirare licebat, agriculturæ animũ præcipuè intendisse, & rusticando sese oblectauisse. Quomodo tuũ* LEONVILLANVM, *Cancellarie prudẽtiss. te subinde reficit: tibiq; seriis ac grauibus reb⁹ utcũq; exonerato, & publicis regni negotiis, uel tantillũ leuato, respirandi spatium dulcissimũ, saluberrimorũ hortorũ pulcherrimo secessu iucundè suppeditat. Quando itaq;* R*eges &* I*mperatores, summósq; magistratus nõ puduit hortensia colere, & agricolationẽ propriis etiam manibus exercere, sarculum & fal-*

ciculam tractare, imò uerò aratrum ducere: ita Dignitatē tuā nihil, ut opinor, pudebit pro sarculo aut falcicula hosce hortēsium Commentariolos manibus quandoq; tractare: & si minùs in rem conferre licebit, saltem percurrere molestum non erit, impetrato à publicis occupationibus tuis horulæ unius otiolo. Si elegantissimis & cultissimis LEONVILLANI *tui hortis usum aliquem & fructum adferent: si publicæ omnium utilitati, in tuo nomine & patrocinio emissi commodabunt, impēsè mihi gratulabor, & gratias* Deo Opt. Max, *immensas agam.* Cuius *inexhausta bonitas tuam* Dignitatem *semper tueri ac fouere dignetur.* Fœliciter *vale.* Lutetiæ Parisiorum Idibus Februarii. *Anno restitutæ salutis humano generi,* M. D. L X. *Astronomico calculo.*

PRAEFATIVNCVLA ad Lectorem ſecretorum agri & horti ſtudioſum.

NOn ſine cauſa maiores noſtri, inquit M. Terentius Varro, terram Matrem appellabant, & qui eam colerent, piam ac utilem uitam agere credebāt. Quod dum obſeruarēt priſci illi Romani uera & germana Romuli ſoboles, ex urbe ſuos ciues in agris redigebāt: quia & in pace à ruſticis alebātur, & in bello ab his tuebantur: fortiſsimi enim uiri, ut ſcribit M. Cato, & milites ſtrenuiſsimi ex agricolis gignuntur. Secuta ætas, ut omnia in peius ruere ſolent, ſarculo, falce & aratro proiectis, intra muros correpſit: & in circis ac theatris (ubi nec orientē Solē, nec occidentem uidebat) potiùs q̃ in hortis, agris, ſegetibus, uinetis ac oliuetis ſibi placuit, uitam ocio ac luxu diffluētē, ne quid fœdius dicā, perditè exercens. Ex quo iuuenū corpora ita fluxa & reſoluta iamindc apparuerunt, ut nihil mors in illis mutatura uideretur. Horum ſanè temporum & hominū imago hiſce diebus non obſcurè elucet. Num hoc prodigij ſimile quod accidat, ut res corpo-

ribus nostris, uitæq; utilitati maximè conueniēs, & quæ sine dubitatione proxima & quasi cōsanguinea est sapientiæ, vsqueadeo negligatur? Sine ludicris artib⁹, atque etiā sine causidicis, ut uerbis utar Columellæ, satis fœlices olim fuere, futureque sunt urbes: at sine agricultoribus, nec consistere mortales, nec ali posse certum est. Scholas Gammaticorum, Philosophorum, Medicorū, Mathematicorum, Iurisperitorū & Theologorum, *nemo passim* non uidet: adhæc officinas *artificum uarias*, Agricolationis neque doctores *qui se profiteātur*, neq; discipulos hodie agnoscas. Quæ cùm animaduerterem, sæpè mecum retractans quàm turpi seculorum consensu deserta exolescat ruris disciplina, cœpi apud me cogitare & consilium inire, quanam uia illi, pro mea tenuitate, succurrerē. In quam cogitationē cùm diu multúmq; incubuissem & ferè succubuissem, tandem in animum induxi meum, fieri posse ut cōpendio præcipua rerū agri capita & secreta, Enchiridiis aliquot cōtineantur & claudātur: præsertim quæ usui sunt, & publicæ utilitati cōmodāt. Quod me præstare posse cū omnino diffiderem, partim edoctus quid ferre recusent, quid ualeāt humeri: parim me-

dicis studiis & occupationibus uariis uariè distractus, ecce percõmodè mihi in mentẽ uenit Homericum illud, à M. Tullio usurpatum:

> Τηλέμαχ᾽, ἄλλα μὲν αὐτὸς ἐνὶ φρεσὶ σῇσι νοήσεις,
> Ἄλλα δὲ καὶ δαίμων ὑποθήσεται.

quod est,

> Hæc partim ipse tuo perpendes pectore tecum:
> Partim diuûm aliquis tibi suggeret.

Quando itaq; Dij faciẽtes adiuuare solẽt, ut scribit M. Varro, manũ aratro admouere nihil sum cunctatus: rerum agri potiora mẽbra & secreta, quatuor Enchiridiis posse perstringi certò persuasus. Vt primũ hortensia expediat. Secundũ cerealia, legumina, uites & uina. Tertiũ quadrupedes agri omnis generis, & itẽ uolucres. Quartũ uerò syluestres arbores tam frugiferas, q̃ infrugiferas, cũ pascuis, piscinis, & aliis. Quæ omnia eadẽ methodo persequẽda erũt, qua primũ hoc Enchiridion ex Græcis & Latinis rerũ agri scriptorib⁹ uariis, concinnatũ uides. Quod tamen an seriò possim perficere, non ausim polliceri. Nã fortuna hodie rebus nostris usqueadeò est infensa, ut propositũ hoc & consilium (nisi blandiùs arriserit) prorsus immutare ac euertere possit. Vt ut fuerit, primũ hoc hortensiũ Enchiridion, ceu reliquorum sponsorẽ & fi-

deiussorē tantisper apud te obsidē retinebis, dum tres alij eius comites ad te proficiscentur, fœnore magno illud redempturi. Si quis institutum nostrum prẹuerterit, & aliis secretorū agri Enchiridiis describēdis manum admouerit, ac animi neruos intenderit, magnā profectò apud me gratiā inibit, magnoq́; erit mihi in pretio & honore, tantum abest ut molestus, aut iniurius dici posſit. Quod dum persequetur, ego interim (si per fortunas & occupationes meas licet) rerum agri *Calendarium*, & rusticū de Luna Opusculū, cōcinnare *meditabor*: quod iamdictis secretorū agri *Enchiridiis* usui summo & incredibili futurum mihi persuadeo, cùm ob alia, tum ꝙ agenda in agro mensibus singulis, facili proponet ordine, nō neglecta ubiq; lunari obseruatione. Vt interim taceā cœlestes iniurias, ex illo non solùm exponendas, sed & præuidendas: quæ sicuti ab horridis & formidādis sideribus, ut loquitur Plin. excitari solent, ita ualde horrendæ ac formidabiles agricolis esse consueuerūt. Nam ex improuiso dilapidāt et frustrātur hominūq; boūq; labores, certorū syderum exortu, occasu & culminatione: suffragante duorum Luminariū & quinque planetarū appulsu & cō-

greſſu, ſicuti in noſtris ſuperiorũ an norum Ephemeridibus cœleſtibus oſtendimus, & ſuis locis paſsim deſignauimus. In quibus etiam non omiſimus Solis ac Planetarum radiationes & copulationes cum illuſtrioribus ſtellis inerrantibus, ſignáque Zodiaci ſingulis Lunæ ad Solem ſchematiſmis aſcēdentia & horoſcopātia, ſuis diebus diligenter inſerta & adnotata. Quam methodũ & inuentionē planè noſtrã, cùm anno ab hinc plus minùs quarto obſeruauiſſet ac probauiſſet uir doctiſsimus & diligentiſsimus Io. *Baptiſta Carrellus Placentinus, illam in* ſuas multorum annorũ Ephemerides Latinas ſedulò trãsferre, ac ſibi uſurpare nihil eſt cunctatus, nulla noſtri facta mentione, qui (abſit dicto iactantia) eam glaciem illi fregimus, & uiã primi aperuimus: quod hìc ſcriptũ boni conſulet. Sed ad te redeo, Lector optime, à quo peto ut hoc primũ ſecretorum agri Enchiridion, hãc hortenſiũ hiſtoriã iucundè ac hilariter accipias. Hoc ſi feceris, iamiã tibi paratũ de hortenſiũ arborũ Inſitione Opuſculũ pulcherrimũ, & alia, facilè à me impetrabis, ut omnibus ſuis partibus abſolutã habeas hortenſium hiſtoriam. Fœliciter vale, & conatibus noſtris fauere perge.

SVMMA EORVM QVAE SINGVLIS Capitibus horum librorum explicantur. primus numerus folium, secundus uerò caput designat.

LIBRO I. HAEC CONTINENTVR.

Hortorum institutio & priscus usus. Fol. 1. Cap. 1
Quæ utilitas ab hortis expectāda, & quis finis ac scopus esse debeat culturæ illorum. 2. 2
Modus & secretum ædificandæ uiuæ sepis, quæ futura sit horti tutissimum munimentum. 3. 3
De hortorum situ, aqua & terra. 4. 4
De hortensium stercore, & stercoratione. 6. 5
De hortensium satione, & seminibus. 8. 6
Auxilia & secreta pro hortensibus seminibus, tam ante sationem quàm post: ne ab aliqua cùm externa, tum interna afficiantur iniuria. 10. 7
Hortēsium sarritio, runcatio & rigatio: cum prognostico fertilitatis, uel sterilitatis cuiusque sementis. 12. 8
Auxilia & secreta aduersus hortenses uermes, pulices, erucas, blattas & limaces. 13. 9
Aduersus hortenses talpas, formicas, culices, muscas & ranas. 17. 10
Secreta aduersus serpentes hortorum, & alios quosuis, homines ac terræ nascentia uenenantes. 19. 11
Aduersus scorpiones, bufones, mures, mustelas, & grandiores bestias hortis infestas. 21. 12
Auxilia aduersus grandinem, fulmina ac tempestates quæ hortensium fœtus perdunt ac dilapidant. 24. 13
De rubiginis, pruinæ ac carbunculi causis, auxiliis & secretis. 25. 14

LIBRO II. HAEC DESCRIBVNTVR.

Lactucæ cura auxilia & secreta 29. 1
Medica eiusdem præsidia paratu facilia. 32.
Brassicæ cura, &c. 35. 2
Medica eiusdem, &c. 37.

Hoc modo cuiusque Medica singulis Capitibus annexa inuenies, ne te frequens repetitio offendat.

Apij. 40.3
Betæ, Portulacæ, ac bliti. 42.4
Asparagorum. 44.5
Rutæ. 47.6
Oxalidis & spinaceorum. 50.7
Porri. 52.8
Allij. 54.9
Ceparum. 58.10
Radicis seu raphani. 61.11
Cucurbitarum. 65.12
Cucumerum. 69.13
Peponum, melonum ac melopeponum 73.14
Cinaræ seu hortensis cardui. 75.15
Rosarum. 78.16
Lilij. 81.17
Violarum. 83.18
Ocimi & amaranti. 85.19
Saluiæ, rorismarini, satureiæ, hyssopi & fœniculi 88 20.
Lauandulæ, menthæ, thymi & solsequij 92.21
Vettonicæ coronariæ & maioranæ. 97.22.
Bellidis, phlogij & iridis 99.23
Absinthij & abrotani. 102.24.
Fragariæ, framboesij, & grossularij. 104.25

LIBRO III. HAEC TRACTANTVR.

Arborum hortensium præcepta quædam & auxilia generalia. 107.1
Arborum ac stirpium hortensium morbi, labores & impedimenta aliquot. 110.2
Arborum ægrotantium, aut aliter laborantium remedia, quædam & secreta uniuersalia. 112.3
Arboris mali, eiusdémque pomi cura, auxilia & secreta pulcherrima. 115.4
Pyri & eius pomi. 121.5
Cotoneæ seu cydoniæ & eius pomi. 123.6
Pruni ac eius pomi. 126.7

Cerasi ac eius pomi. 128. 8
Mori ac eius pomi 131. 9
Persici ac eius pomi. 133. 10
Mespili & sorbi ac earum pomi. 136.11
Nucis seu iuglandis & eius fructus. 139.12
Amygdali & eius nucis. 144.13
Punicæ ac eius pomi. 147.14
Citriæ, aurantiæ, limoniæ & earum pomi. 154.15
Fici ac eius pomi. 160.16
Oleæ & baccarum eius. 167. 17

Conclusio ad FRANCISCVM OLIVARIVM Galliarum Cancellarium prudentissimum.

ADMONITIO.

Folio 2. pagina 2. linea 11. corruptum locum ob exēplaris impeditam, confusam & aliquot locis obliteratam scripturam, quæ operis imposuit, sic corrige & restitue: *Quæ omnia, & multò plura Virgilius post Varronem, & longè ante Columellam & Palladium, &c.* Neque enim me Chronognosis usque adeò fugit aut fallit, ut non intelligam M. Varronem, P. Virgilij natales multis annorum decadibus præcessisse. Si qui sint alij lapsus, illos pro tuo candore (Lector optime) facilè ipse corriges, ac emendabis.

ANT. MIZALDI MONLVCIANI DE Hortorum cura, auxiliis & secretis, Liber primus.

Hortorum institutio, & priscus usus. Cap. I.

HOrtos primus Athenis instituisse fertur Epicurus ocij magister, ut Plinius in celebri illa veterũ scriptorum bibliotheca diligenter adnotauit: nam antea moris non fuerat in oppidis rura habitari. Sanè apud priscos Romuli nepotes hortus nihil aliud fuit quàm pauperis agellus, & rustici qualiscunque prouẽtus, uictum innocentissimum & frugalissimum porrigens. Qui tum maximè placebat, quòd igni non egeret, sumptibúsque macelli parceret, ac merces cũ herbaceas, tum arboreas, oppidatim uenales quouis tempore exhiberet: re semper expedita, & ad extemporaneum alimentum facili apparatu præsentissima. Quod Virgilius in

Epicurus primus hortorũ institutor.

Prisca hortorum commoditas, & usus.

Moreto, doctè & eleganter (ut omnia) expresſiſſe mihi uidetur, de Similo exigui horti cultore ruſtico, laboris patientiſsimo, hunc in modum ſcribens:

Priſcorũ hortorũ deſcriptio pulcherrima.

Non illi ſuſpenſa focis carnaria iuxta,
Durati ſale terga ſuis, trunciq́; uacabant:
Hortus erat iunctus caſulæ: quem uimina pauca,
Et calamo redimita leui, munibat arundo:
Exiguus ſpacio, uariis ſed fertilis herbis:
Non illi deêrat, quod pauperis exigit uſus:
Interdum locuples à paupere multa petebat,
Nec ſumptus erat illud opus, ſed regula curæ.
Si quando uacuum caſula, pluuiæ ue tenebant,
Feſtá ue lux: ſi fortè labor ceſſabat aratri,
Horti opus illud erat.

Deinde ſubdit,

Horti priſcorum, prouẽtus erãt populi.

Verùm non hic domini (quis enim contractior illo?)
Sed populi prouentus erat: notíſque diebus
Venaleis olerum faſceis portabat in urbem:
Inde domum ceruice leuis, grauis ære redibat,
Vix unquam urbani comitatus merce macelli.
Cæpa rubens, ſectiq́ue famem domat area porri:
Quæq́ue trahunt acri vultus naſturtia morſu.

Quomodo ex agris in oppida uenerĩt horti.

Hactenus Maro de priſco & ruſtico uſu hortorũ: qui in oppidis antè habitare non nouerunt, quàm gulæ delitiæ, & uentris prodigia, Epicuro duce, ex agris eò commigrare illos impulerũt. Nam uſqueadeo paulatim illecebroſa inualuit uoluptas, ut abſque ulla Orphei lyra, abſque ulla Amphionis teſtudine, arbores, fructus & olera intra muros, etiã à remotiſsimis agris de-

duxerit, feceritque ut nequam in domo cẽseretur materfamilias, cui indiligens, & neglectus esset hortus. Verumenimuero recisa longæ narrationis mora, tempestiuum est ut instituti nostri fores aperiamus, & curam, auxilia ac secreta hortorum fœliciter aggrediamur, & cuique dilucidè ac breuiter explicemus.

Parasceue ad seriam hortorum narrationem.

Quæ utilitas expectãda ab hortis. Ad hęc quis finis ac scopus esse debeat culturæ illorum. Cap. II.

ILle utilissimum, ac iucundissimũ hortum est habiturus, qui & colere sciet, & poterit, ac uolet. Neque enim scire, aut uelle cuiquam satis fuerit sine sumptibus quos exigunt opera: nec rursus faciendi, aut impendendi uolũtas profuerit, absque arte & scientia. Quia caput est in omni negocio nouisse quid agendum sit: quemadmodum ex Varroniano Tremellio appositè tradit Columella. Qui hæc tria ad manum habuerit, & hortum seriò sibi construere uoluerit, duo illi rursus spectanda erunt: utilitas nimirum, & uoluptas: utilitas fructum habet comitem: uoluptas uerò

Qualem exigat dominũ & colonum hortus non vulgaris.

Vtilitas & uoluptas hortos bene cultos comitantur.

delectationem, &, ut scribit Varro, iucunditatem. Erit itaque hortus construendus & colendus imprimis ad usum uitæ necessariũ, deinde ad sanitatem ac uireis à morbis reficiẽdas, ut adnotauit Palladius & seculis aliquot ante eum Florẽtinus, scholæ Græcorum geoponicorũ doctor eximius: postremò ad delectationem ex aspectu, & iucunditatẽ ex odoris fragrantia: omniũque maximè ut & domino, & colono dapibus mẽsas exornet inemptis. Quæ omnia, & *multò plura, Virgilius longè* ante Varronem, Columellam & *Palladium, in suo* hortulo elegantissimè hoc Iambico significauit:

Quis finis ac scopus culturæ hortẽsiũ.

Hortus salubreis præbet corpori cibos:
Variósque cultus sæpè cultori refert,
Olus suaue, multiplex herbæ genus:
Vuas nitenteis, atque fœtus arborum.
Non desit hortis & uoluptas maxima,
Multísque commixta modis iucunditas.
Flores nitescunt discolore gramine,
Pingúntque terras gemmeis honoribus:
O paca præbent arbores umbracula,
Prohibéntque densis feruidum Solem comis:
Aues canoros garrulæ fundunt sonos,
Et semper auras cantibus mulcent suis.
Oblectat hortus, auocat, pascit, tenet:
Animóque mœsto demit languores graueis.
Membris uigorem reddit, uisus capit:
Refert labori pleniorem gratiam:
Tribuit colenti multiforme gaudium.

Horti cultissimi laudes, fructus & usus.

Mira & inexplicabilis horti commoditas.

Hæc sunt quæ docta & melliflua Maronis musa de fructu, vsu & laudibus horti cecinit. Qui, si fieri potest, in propinquo esse debet, ut dictorum commodorum particeps fiat dominus, & frequenter ad illum ueniat, séque frequentiùs uēturum denūciet. Nam sub hoc metu olitorem & operarios omneis in officio continebit. Vt interim nō omittā, quòd uestigiū eius agrum impinguare solet, sicuti posteà dicemus.

Cur horti propinqui esse debeāt.

Modus & secretū ædificandæ uiuæ sepis ac ualidæ, quæ futura sit horti tutissimū munimentum. Cap. III.

QVoniam extremæ dementiæ censetùr esse, hortum habere ad unguem excultum, probè cōsitum, & curiosè institutū, qui dies ac noctes pateat tam incursibus quàm iniuriis deprædantium hominum, & deuastantium animalium atque alitum: idcirco de illius munitione & sepimento omnium primùm hîc scribam. Quibus copia suppetit, hortos parietibus cingūt ac uestiunt. Alij macerias luto & lapide circa illos erigunt. Plerique tenuis fortunæ homines paleato utuntur

Hortū debere diligenter claudi & muniri.

Varię hortorum muniriones & sepimenta.

ſimo & limo: aut ſaxa in ordinem congeſta illis coagmẽtant. Sunt qui foſsis & aggeribus circumdent: quod ſummè uitandum eſt, nam horti humores ita ſubducũtur, niſi fortè locus paluſtris fuerit. Ruſtica turba & plebeia, in ſyluis reciſa ſpineta & arundineta pro munimento illis adaptat. Quod Virgiliũ ſic adnotauiſſe paulò antè docebamus:

Virgilius in Moreto.

Hortus erat iunctus caſulæ, quem uimina pauca,
Et calamo redimita leui munibat arundo.

Sed ſepes ad hũc modum inſtituta, fatigabili labore quotannis ferè eſt reparãda: appoſitíſque adminiculis ſubinde religanda, & inſtauranda. Quæ ſi firmis, uiuíſque radicibus niteretur, colonum magno tædio, impenſa, & ſudore leuaret. Nam præterquàm quòd labi aut euerti neſciret, niſi radicitus effodiatur, etiam ne fulmine quidẽ, nec aquis, nec grãdine, nec uentis aut procellis (uti iam dicta munimenta) imò uerò ne igni, qui cuncta ſolet edomare, aboleri quiret. Huius rationem & ſtructuram Democritus in ſuis Georgicis græcis, longè antè Columellam & Palladium facilè & ingenioſè oſtendit. Opportuno tempore (inquit) colligito rubi uaſtiſsimi, quem ca

Viuæ ſepis ac ualidæ facultas & cõmoditas.

Erigẽdæ uiuæ ſepis ratio ex Democrito.

ninum uocãt, necnon paliuri ſemina maturiſsima: ad hæc oxyacanthæ fructus, & cum erui farina ex aqua, ad mellis craſsitiem omnia macerato: eáque miſcellanea puteales uel nauticos funes aut alios ueteres, detritos, ac iam putreſcentes imbuito, & ita inducito, ut intra illorum fibras & capillamenta recepta ſemina ſeruari poſsint uſque ad uerni temporis initia. Quo tempore ubi ſepes futura erit, duos ſulcos à ſe duobus, tribúſue pedibus ſeparatos, ſeſquipedali altitudine inſtitue: & prædictos funes cum impreſsis ſeminibus leui terra ibi adobrue, &, ſi opus fuerit, identidem irriga. Ita fiet ut intra menſem, plus minus, tenella ſentes ſurgat ac procedat. Quæ adminiculis adiuuanda erit: quibus inter ſe per uacua ſulcorum ſpatia, enata coniungentur ſpineta, futura horti uel agri ualidiſsimũ munimentũ, & aduerſus externas iniurias tutiſsimum propugnaculũ. Columella uirgeã ſepem ſpatio quod ſulcis interiacet erigendam præcipit: quam ſuperſcendant utriuſque ſulci ſentes, & habeant, priuſquam roborentur, in quo conquieſcant. Alij, ut Diophanes inter Græcos geoponicos celebris, & cum illo plærique, uiuã

Pro paliuro quo carem⁹, albiſpini ſemina poteris ſupponere.

Ingenioſum muniẽdi horti ſecretum.

Viuę sepis ędificandæ alia ratio.

sepem hunc in modum erigunt. Virgas rubi crassiores in segmenta & particulas proscindunt, cásque scrobibus palmari altitudine apertis sedulò obruũt, ac quotidie donec germen erumpat, & frondere conspiciantur, fossione ac rigatione, si tempus inuitet, nutriunt ac refocillant: & ita sepem ualidam, tutam ac perennem construunt & ædificant.

De hortorum situ, aqua, & terra. Cap. IIII.

Paleæ & earum puluis sunt hortis inimicissimę.

HOrti ab area, stabulis & fœnario longè siti esse debent, si quidẽ id fieri potest. Nam palearum puluerem, ceu inimicum, ægrè patiuntur ac sustinẽt: imò uerò ne paleas ipsas, quòd olera lædant: quemadmodum scripsit Florentinus Græcus, in suis georgicæ disciplinæ præceptis & institutionibus. Nam hærẽdo folia perforãt, quæ perforata statim adurũtur. Prosunt tamen radicibus, perinde atque stercus, sed ramulis & foliis nocentissimæ iudicantur: adhæc arborũ fœtibus qui lignosi non sunt, omniúmque maximè uitibus, ut alibi scribemus. Horti positio optima &

Horti quęnã

laudabilis erit, ſi leniter inclinata planicies curſum fluẽtis aquæ per diſcreta ſpatia exceperit. In quam rem ſi defuerit fons, aut imprimẽdus erit puteus, aut, ſi id nequeas, piſcina ſuperiori parte conſtruetur: ut illinc aquas conferente pluuia, hortus per æſtiuos ardores excipiat. Quòd ſi his omnibus facultatibus carueris, hortum tribus uel quatuor pedibus altiùs fodies, ad ſimilitudinem paſtini, ut loquitur Palladius. nam ita cultus ſiccitates negliget. In quo id quoque obſeruabis, ut quem humoris natura non adiuuat, per partes diuidas: & hyeme ad meridiem, æſtate uerò ad ſeptẽtrionẽ ſpatia colenda conuertas. Iam quòd ad hortenſem terram attinet, ſalſa, cane peius & angue uitari debet, perinde atque amara, ſi Virgilium audire uelis.

Poſitio optima & laudabilis.

Secretũ pro hortis ſiticuloſis.

Salſa etenim tellus, inquit, & quæ perhibetur amara,
Frugibus infęlix: ea nec manſueſcit arando,
Nec Baccho genus, aut pomis ſua nomina ſeruat:
Multáque degenerant ſuccos oblita priores.

Salſa terra & amara uitãda.

Optima itaque hortis ea cenſetur eſſe, quæ neque æſtate ualde reſiccatur, neque argilloſa eſt, neque arenoſa & aſpera, neq; hiatibus per æſtus obnoxia, ut ſcripſit Didymus in ſuis agriculturæ Cõmentariis græcis. Nam quæ æſtate reſiccari ſolet, ſata o-

Quęnam terra ſit hortis optima.

omnia & implantata perdit, aut eadem tenuia & imbecilla parit: argillosa nimiùm est tenax: arenosa & aspera, contrà: idcirco neque nutrire, neque aquam admittere solet. Terram itaque hortis accommodã deprehendes, si aqua lotam ac dissolutam limum multum habere uidebis. In quo si superauerit aquositas, ineptam ac infœcundã iudicabis Si manu ac digitis illam contrectando ualde glutinosam aut tenacem repereris, ac si esset cera, prorsus inutilem censebis. Oportebit autem ante omnia elapidatum esse horti solum, ut *Plinio placet*, adhæc quamminimè rimosum: ne Sol penetrans, plantarum radices exurat. Eligetur itaque optimum ac generosum solum cui semina committas: uel ob id quòd nutricem quàm matrem sæpenumero conueniat partui indulgentiorem esse. Cæterùm, illud nec dissimulandum duxi, nec prętereundum, quòd hortensis terra quæ fluminibus, aut perpetuis aquis circundatur, nõ semper est laudabilis: nam sata & plantata quædam, aqua facilè senescunt, fructúsque (siue herbacei fuerint illi, siue arborei) insipidos ac humidulos plærunque gignunt. Erit itaque terra illa temperatæ ubertatis,

Terrę hortẽsis probatio.

Quænam terra laudabilis & generosa dici debeat.

& culturæ facilis, quæ nec madida est ualde, nec sitiens: ad hæc, quàm recenter effossam alites quærunt, & maximè corui, fossoris uestigia comitantes. Si improba fuerit, quidam emendari dixerunt, si super tenuē, pinguis iniiciatur, aut gracili, aridulæque, humida ac præpinguis misceatur. Sed hæc operæ est demētia, inquit Plinius. Quid enim potest sperare qui talem colit? Iuuabitur itaque optimè stercore, de quo nobis nunc demum dicendum.

De hortensium stercore, & stercoratione. Cap. V.

NOn defuerunt apud priscos qui hortorum ędibus plęrunque uicinorum stercorationē penitus damnauerint: quòd ea non modò aërem inficiat, sed etiã hortensia quæuis insuauiora & corruptibiliora reddat. Et hac in re maximè laudant Hesiodum, qui in rustico opere sciens omiserit agrorum stercorationem, salubritati potius consulere satagens, quàm fertilitati. Sat supérque esse arbitratus, ex lupinorum, fabarum, pisorum, cicerum, & aliorum foliis ac folliculis tempestiuè subuersis,

Stercoratio à nõnullis priscorum damnata.

Antiqua agrorum stercoratio.

agrum pinguescere, non uerò putri ac pestilenti materia imbui: quæ in sata quibus quotidie uescimur, plerunque transire solet, noxa irreparabili. Huius opinionem cùm nec ueteres, nec recentiores agricolæ sequantur, probéntue, aptam stercorationem ubique prædicantes & commendātes, idcirco de illius natura & usu hic pauca scribere constitui: omniúmque primùm monere, q̧ proba terra multo stercore nō indiget: arida & tenuis copiosissimo: arida tantū (inquit Maro) ne saturare fimo pingui pudeat sola. Quæ uerò media est, mediocri lætatur. Addo, quòd stercus bonū, terram bonam meliorem reddit, & malam ac uitiosam summè iuuat ac emendat: malum uerò omnia deteriora facit. Præterea, quòd terra non stercorata alget: plurimū uerò stercorata, aduritur. Vnde satius est id sæpè facere, ut tradit Columella, quàm supra modum. Oportet autem plantātem hortulanum, stercus ad radices statim non iniicere, sed primùm tenuem terram illis immittere, deinde stercus, quod rursus terra tegēdum erit. Ita enim neque comburentur plantæ, neque stercoraria caliditas ilico exhalabit. Quod ad præstan-

Stercorandæ terrę modus.

Quomodo iniiciendum stercus.

tiam attinet, Grecorum geoponici, quibus subſcribunt Latinorum plerique, columbinum ſtercus preſtare aiunt, quòd ſit multa caliditate præditũ, ex quo rarius proiiciendum cenſent, & ueluti ſemen ſpargendum, ut terram poſsit fermentare, & non aceruatim ponendum, ut ſolet pecorum ſtercus, quemadmodum ſcribit M. Varro. Eſt etiam uolucrum laudatiſsimum ob acrimoniam, præterquam paluſtrium & natantium propter ſuperfluam & excrementitiam humiditatem. Quanquam & hoc poſtremum aliis remiſtum utile eſſe poteſt, ut ex Quintiliorum Græcis georgicis teſtatus eſt idem Varro. Secunda laus aſinino debetur, quòd natura fertiliſsimũ ſit, ac minimùm herbarũ procreet, omnibúſq; plantis ſummopere proſit, & olera ſuauiſſima ac dulciſsima reddat. Tertio loco habetur caprinum, acerrimum exiſtens: quod ouillum ſequitur, pinguius tamẽ: poſt hoc uerò bubulum: deinde ſuillum illis multò præſtantius, niſi ob multam caliditatem ſata perureret. Viliſsimũ omnium & deterrimum, ex Græcorum ſententia, eſt equorum & mulorũ, ſi ſolùm per ſe iniiciatur: acrioribus tamen utiliter remiſcetur. Ve-

Stercorum præſtantia. Columbinũ. Volucrum. Aſininum. Caprinum. Ouillum. Bubulum. Suillum. Equinum.

rumenimuero illud præ omnibus & olitoribus & colonis summè est obseruandum, ne annuo stercore, si fieri potest, utantur: nam præterquã quòd nullius est utilitatis, bestiolas etiam quãplurimas gignit: triẽnale ualde bonum existimatur: longiori enim tempore quicquid habuit fœtidi ac mali uaporauit: & si quid durum inerat, remolliuit ætas. Vt ut fuerit, stercus omnium optimum herbis ac oleribus censetur esse cinis tenuissimus, natura calidus. Nam pulices hortenses, uermes, erucas, limaces, ac animalcula alia stirpes depopulãtia, occidit, uel abigit. Prædictorum tamẽ inopia, in usum uenire poterunt reliqua, ligonibus sæpenumero transmutata & confusa. Sed non ignorabis aquosum hortum maiorem stercoris copiam desiderare, siccum uerò minorem. Quòd si nullum stercoris genus suppeteret, sabulosis locis cretam iniicere optimum erit: cretosis uerò ac nimium densis, sabulum. Atque ita hortẽsia non solùm læta excitabuntur, sed etiam pulcherrima euadent, quemadmodum adnotauit Columella Romanorum hortorum cultor diligentiss. & doctissimus. Sit hoc Plinij postremum: Quocunque tẽ-

Recens stercus hortis inutile.

Olerib' stercus optimũ cinis tenuissimus.

Quid agendum in stercoris penuria.

Quænã obseruanda in stercorando horto.

pore hortum, uel agrũ ſtercorare libuerit, ualde curandum eſt, ut ab occaſu æquinoctiali ſpiret uentus, ſitque Luna decreſcens ac ſicca. Nam obſeruatione tali mirum in modum augetur ubertas: ſicuti poſt Græcos, adnotauerunt Latinæ ruſticationis doctores.

De hortenſium ſatione, & ſeminibus. Cap. VI.

ANtequam de hortenſium ſatione aliquid ſcribam, iuuat pręmonere, multùm conferre horto iter commodum ad domini præſentiam. Qui libentius per illum commeabit, & acta aut agenda obſeruabit, ſi nõ reformidet uexationem, eritq; ueſtigium illius ſtercoris loco, quemadmodum ſcripſit M. Cato, rerum agri priſcus interpres ad unguem factus. His poſitis ad rem uenio. Nõ ſum neſcius quoſdam præcepiſſe hortum uel agrum non eſſe diſſeminandum, niſi cùm terra pluuiis permaduerit. Quæ ſi tempeſtiuè & opportunè deſcendant, non improbo. Si, quod nonnunquam euenit, tardè labantur, quantumuis ſitienti horto uel agro ſemen committi po-

Horto multùm conferre iter commodum.

Quando ſeminãdus hortus.

terit, ex Columellæ ſententia. Quæ res in quibuſdam prouinciis, ubi cœli ſtatus talis eſt, uſurpari ſolet. Nam quod ſicco ſolo ingeſtum eſt, perinde ac ſi eſſet domi repoſitum, non corrumpitur. Atque ubi uenit imber, multorum dierum ſementis uno die ſurgit: ſed ab auibus & formicis interim periclitatur: niſi ante ſationem ei ſuccurratur illis auxiliis, quæ proximo capite expo nemus. Vt ut fuerit, dabitur opera ut hortus uel ager qui uere conſeri debet, ſub finē autumni ante gelicidia *paſtinetur*. Et qui *autumno oleribus aut herbis ueſtiendus e*rit æſtatis initio conuertatur: ut *hybernis* frigoribus, uel æſtiuis Solibus (de magnis hortis loquor) gleba ſoluatur: ex Maronis præcepto hunc in modum ſcribentis:

Hortēſis philoſophia pulcherrima.

-glebáſque iacenteis
Pulueruleuta coquat maturis Solibus æſtas.

Adhęc ut prauarum herbarum radices necentur. Cúmque ſationis appetet tempus, quod unicuique regioni ſuum eſt ac proprium, runcādus erit ac prorſum exherbādus hortus: dein quo dictum eſt modo ſtercorandus. His peractis in areas digeretur: quæ ita informandæ erunt, autore Columella, ut runcantium manus ad dimidiam

Quænam agenda ante ſationē hortenſium.

latitudinis

latitudinis partem facilè peruenire posſint: ne dum herbas inutiles illæ perſequuntur, ſemina pedibus interim proculcet olitor. Verũ ſummè adnitendũ erit, ut ſationi ſerenitas, & tẽporis clemẽtia ſuccedat. Nã fauente cœlo, tepentibus locis & à Sole illuſtratis citiſsimè prorumpunt ac pullulant ſemina: quibus ætas etiam nonnihil conferre ſolet. Quapropter uidendum erit, ut ſcribit M. Varro, ne uetuſta, exucta, miſta, emaciata, languida, aut adulterina ſint ſemina: quin potiùs uegeta, recentia ac ſucculenta. Quæ dum proiicientur, boreales dies ac ualde frigidi uitabuntur. Nam in his, terram ueluti horridulã & occluſam, ſemina ægrè recipere ac fouere manifeſtũ eſt: diebus ſerenis ac temperatè calidis, cõtrà. Quod Virgilium georgicæ diſciplinæ doctorem eximium ſic præcepiſſe audies.

Tẽporis clemẽtia ſationi opportuna.

Frigidis temporibus nec arãdum, nec ſerendum.

Nec tibi tam prudens quiſquam perſuadeat autor,
Tellurem Borea rigidam ſpirante mouere:
Rura gelu tum claudit hyems: nec ſemina iacta
Concretam patitur radicem affigere terræ.

Si uerò timor fuerit ne frigoribus, pruinis, ardoribúſue perurantur, paleis contegi poterunt: quibus tranſuerſæ uirgę imponentur, & uirgis arundines aut ſarmenta, ex Columellæ præcepto. Sunt apud Græcos

Satorum defenſio.

rerum agri ſcriptores, qui ſemẽtem augeſcente Luna, à quarta ſcilicet uſque ad plenam, facere conſulant, dum ſub terra eſt. Alij ſecuriorem uiam excogitantes, ſationem præcocem non probant: quare in duo & tria, & quatuor tempora illam partiuntur: futuri temporis incertitudinem hoc modo uitare ſatagentes: & ruſticanum Columellæ adagium in memoriam reuocantes, Serere ne dubites. adhæc Virgil. illud,

Satio quandoque partienda.

Et dubitant homines ſerere, atque impendere curam!

quod ad cerealium ſationem potius detorquerem, quàm *hortenſium*. Oportebit itaque eum qui ſeriam olerum plantationem inſtituit, uidere ut proba ſint ſemina, terra apta, ſtercus bonum, & aqua prompta. Nã proba ſemina, quæ inde generabũtur ſimilia efficient: terra apta, ſibi credita optimè ſeruabit ac fœcundabit: ſtercus ſucculentiorem reddet terram, adhæc laxiorem, ut aquam facilius admittere poſsit, quæ radicibus impertiatur: aqua uerò, quaſi ex ubere omnia alet ac fouebit.

Superiorum compẽdium breue iuxtà ac ingenioſum.

Auxilia & ſecreta pro hortẽſibus ſeminibus, tam ante ſationẽ quàm poſt: ne ab aliqua cùm interna, tum externa afficiantur iniuria. Cap. VII.

FRustra sudabit hortensis colonus, & quiuis alius, si sata à bestiolis lædantur, uel ab alitibus depopulentur, aut alia quauis iniuria afficiantur, siue intus illa contingat, siue foris fiat. Quod ut uitare possit, opportunè ad sequentia auxilia & secreta animum conuertet. Si semina terræ mandanda succo semperuiui paulò ante sationem madefacta fuerint, ab auibus, formicis, agrestibus muribus, & aliis hortorũ prædonibus, non solùm illæsa seruabuntur, sed quæ inde nascentur, etiam præstantiora euadent de Africani experimento, ut in Græcis rerum agri Commentariis illius adnotatum, & à Latinis agriculturæ autoribus repetitum obseruaui. Quod uerissimum esse tametsi docuit experientia, tamen quia herbæ huius larga ubique non potest esse copia, fuligine quę supra focos inhæret, satis omnibus incolumitatem tueri etiam licebit, si collecta, pridie quàm satio fiat, cum seminibus misceatur: uel illius aqua semina ipsa cõspergantur, ut tota nocte succum trahant ac ebibant: quemadmodum scripsit Columella. Eadem à malis omnibus & hortensibus monstris tuta seruari tradunt Græci geo-

Secreta pulcherrima ꝑ seruandis in terra seminibus absque ulla noxa.

Vt sata seruentur incolumia.

Auxiliũ aduersus mon-

stra hortensia.

ponici, & post illos Plinius & Palladius, si equæ, aut asinæ caluaria, sed non uirginis, intra hortũ ponatur: uel in eius medio, affixa palo erigatur. Nã quæcũque spectabit, sua pręsentia fœcũdabit & illęsa custodiet. Addit Plinius esse alliũ in aruis, alum nũcupatũ, quod aduersus improbitatẽ alitum semina cruentiũ ac depopulantium, coctũ (ne posit renasci) utiliter obiicitur. Hoc quæ deuorauere, stupentes manu capiuntur. Africanus ad eam rem modicum frumentum uel *hordeum uino incoctum*, aut *infusum*, ueratro *admiscet: ac foris* per arearum horti ambitũ dissem*inat:* sata quęuis ab auium iniuria hoc modo uindicans. Sed eas mortuas, uel inebriatas, arundini ex pedibus suspendi iubet. Nec omittit cãcrorum fluuiatilium decoctum, quo si semina consperseris, ab alitibus (res mira) nunquam aggredientur: imò uerò quæ ex his nascentur, durabunt salua & immunia ab omnibus bestiolarum iniuriis. Sunt qui plantas sola decocti huius aspergine, fœlici successu, tantùm perfundant. Quæ res mihi, & amicis plus millies fuit probata, sed certa lunari periodo. Nonnulli contusa cyparisi folia, seminibus remiscent, eã-

Secretum ne semina ab alitibus depopulentur.

Res mira de cancrorum decocto.

Vt semina ab omni corrosione liberentur.

que miſcellaneam ſubactæ & ſtercoratæ terræ committunt, & ita ab omni corroſione, inde naſcentia liberant. Alij cerui, aut elephantis cornu ſiccum & conciſum, uel deraſum aut elimatum, ſeminibus remiſcent: uel aqua madefactionis illorum ſpargenda ſemina imbuunt. Virgilius nitro aqua diluto eadem irrorāda, uel amurca tingenda conſulit.

Seminū medicamenta ex Virgil.

Semina (inquit) uidi equidē multos medicare ſerētes,
Et nitro prius, ac nigra perfundere amurca,
Grandior ut fœtus ſiliquis fallacibus eſſet:
Vt quamuis igni exiguo properata maderent.

Græcus Apuleius illa uino conſpergit, atque ita minùs ægrotatura exiſtimat. Quæ etiam iuuabuntur aqua & amurca reſperſa. Sūt græcę agriculturæ doctores aliquot, à Columella, Plinio & Palladio probati & laudati, qui cucumeris ſyluestris radices totam diem & noctem aqua macerant, eámque ſeminibus, repetita aſpergine, ſuffundunt: & poſtridie, pallio uelata ſemina illa, terræ committunt: hinc arbitrātes meliora euaſura, & à malis omnibus certò eripienda. Idem Apuleius lētem modicam dum ſeruntur, illis remiſcendam cenſet. nam aduerſus uentorum moleſtias natura reſiſtit. Vult prætereà pro ſatorum incolu-

Græcorum & Latinorū agricolarum ſecretū pro ſeminib⁹ pulcherrimum.

mitate, ante pastinationem & fossionem ranam Rubetam Gręcis phrynon dictam, noctu circa hortum, uel agrũ deferri: postea in fictili uase inclusam, medio horto, uel aruo adobrui: quæ appetente sationis tẽpore effodietur, ac procùl abiicietur: ne ibi nascentia, amara & insuauia euadant. Sed pulchrum erit huc proferre elegantissimos Columellę uersus, quib⁹ medicamẽta seminibus sanè q̃ appositè præscribit.

Rubetæ ranæ secretum magnum.

Profuit interdum(ait)medicantem semina, pingui
Palladia sine fruge salis, conspergere amurca:
Innatáue laris nigra satiare fauilla:
Profuit & plantis latices infundere amaros
Marrubij: multóque sedi contingere succo.

Columellæ medicamẽta pro seminibus tuendis.

Aegyptiorum, Græcorúmque agricolarũ schola tradit semina incorrosa, & à bestiolis illæsa permanere, quæ Luna semiplena terræ mandata fuerint. Hîc penè pręterieram physicum pro seminibus & plãtis Democriti experimentũ, à Neapolitano Palladio diligenter adnotatum. Paguros (inquit) seu marinos cancros, uel fluuiales, nõ pauciores quàm decem, in uas aliquod aqua plenum missos, tegito: & sub dio exponito, ut diebus decem insolẽtur: postea semina quę uoles in terra illęsa permanere, aqua illa ad dies octo perfundito: ídque o-

Democriti physicũ experimẽtum ne à iumẽtis aut pecore lædãtur sata.

ctonis diebus peractis, ut uult Palladius, repetito, donec quæ optaueris solidè adolescant: experimentum miraberis. Nam ex seminibus illis quæcunque nascentur, non solùm à se iumenta & pecora arcebũt, sed etiam bestiolas quasuis. de quibus paulò pòst scribemus, & sparsim de aliis seminum auxiliis, ut se proferet occasio, dicemus.

De hortensium sarritione, runcatione, & rigatione: cum prognostico fertilitatis, uel sterilitatis cuiusque sementis. Cap. VIII.

PEracta ritè semente, sarritionis sequẽs debet esse cura, de qua inter autores agriculturę non admodum conuenit. Nam quidam negant eam quicquam proficere, quòd hortẽsium radices sarculo detegantur, & plerunque succidantur: atque si frigora incesserint, gelu prorsus enecentur. Ex quo satius esse putant runcatione & expurgatione tempestiuè uti. Pluribus tamen sarriri placet: sed neque eodem modo neque iisdem temporibus: pro incolarum consuetudine, soli ingenio, & cœli statu. Vt ut fuerit, his locis in quibus sarritio desiderabitur, non antè aggrediemur, quàm

Cõtrouersia inter agriculturæ autores de sarritiõe, & eius modo ac tempore.

hortensia proprias areolas uestire occœperint, & grandiusculum incrementum, pro cuiusque natura & modulo, ritè admiserint. Sarritionem sequetur runcatio: in qua diligenter cauendum erit, ne germina, tenellósue partus & flosculos iniurioso tactu, aut transitu lædamus, uel tractemus. Quare illam suscipiemus aut antè, aut ubi defloruerint plantæ, uel ubi solidas radices egerint. Ad rigationem uenio, quę Solibus æstiuis, & maximè circa exortum Caniculæ, summopere solet prodesse ac probari: hora, inquam, *matutina ac uespera, ut* uult Plinius: cui subscribit ratio, nimirum ne à Sole inferuescat aqua, & radices adurat. Sed ne tum quidem nimię debent esse rigationes, quoniam inebriatis radicibus nocent. Pro quibus haurienda non est aqua putei altissimi: ne nimia frigiditate & cruditate radices percellat. Quòd si alterius pręsens non adfuerit facultas, horis aliquot antè haurienda erit, & sub dio exponenda, ut tepescat. Rigationis modum stirpium ætas temperabit. Nouellę enim plantę minus sitiunt: & quę assueuere, summè rigari desiderant. Idque leniter ex clepsydra, ut ęqualiter bibãt radices, & non immer-

De rũcatione, & quid in ea obseruandum.

Rigationis opportunum tẽpus, & qualis debeat esse aqua.

Rigationis modus & formula.

gantur: nam ita animam terræ exhalatione uanescentem retinent. Ergo non uniuersim ingurgitabuntur plantę, sed quomodo sitient, ita stillabitur aqua, uelut ex ubere alens, & non inundans. Sed in re pueris & uirgũculis notissima, uersatum satis. Iam quòd attinet ad prognosticon fertilitatis aut sterilitatis seminis cuiusque, tam sati quàm seminandi, hac uia procedes ex Zoroastris & ueterum Aegyptiorum experimento. Diebus uiginti aut triginta ante Caniculæ exortũ (*qui in hac Gallica cœli inclinatione, ferè contingit circa decimamseptimam diem Iulij*) in quopiam loco diligenter subacto, de unoquoque semine legitimo & recenti, probationis gratia, diuisis spatiis ac signatis, paululum seres: & si aëris urgebit incendium, opportunè rigabis: ut proiectum in aridam commodiùs pullulet, & ante cosmicum dicti syderis exortum, tempestiuè se prodat. Hoc peracto, sedulus obseruabis, exorto Procyone, quodnam è iactis seminibus incolume, uegetum ac illæsum emerserit, & durauerit: atque illud fertile ac fœcundum euasurum prędices: reliquum uerò quod non prodiit, aut uictam, languidãque & flaccidam plã-

Prognosticõ fertilitatis, uel sterilitatis seminum quorũcunq;.

Mira syderis Caniculæ uis in sata.

tulam emisit, inutile ac sterile futurum tibi suadebis. Nam certo certius est, insanũ & æstuans Caniculę sydus, per illa sua canina incẽdia, quædam ex satis lędere, alia minimè. Ex quo, noxę, uel beneficij indicium per annum futurũ unicuique sementis generi, sydus natura aridum ac feruẽs, pręsenti exitio uel salute nunciabit ac pręmittet.

Canicula sydus natura aridũ ac feruens.

Auxilia & secreta aduersus hortenses uermes, pulices, erucas, blattas & limaces, tam olera quàm arbores & fructus uitiantes ac erodentes. Cap. IX.

NEmo est qui passim non uideat, nisi fortasse talpa fuerit, hortenseis diuitias à certis bestiolis & animalculis, tam sub terra, quàm supra, uariè infestari, & eam ob rem plerunque ægrotare, atque nisi auxiliares manus opportunè adfuerit, tandem succumbere & occumbere. Nam tanta, támque inexpugnabili acie pestifer ille exitialium bestiolarum exercitus nonnunquam grassatur & irrumpit, ut nullis admotis machinis, nullo igni, nullo ferro, ab hortis & agris, in quibus semel castrametatus fuerit, abigi possit ac diuelli. Rem

Hortensia uariis iniuriis obnoxia esse.

Difficilis quãdoq; hortensiũ bestiolarum expugnatio.

itaque olitoribus & colonis gratissimam facturũ me cogitaui, si aduersus istam deploratam pestem, classicum (quod dicũt) canerẽ, & alexipharmaca aliquot, partim mihi, partim amicis meis nota, & à priscis explorata in mediũ proferrem. A uerbis itaque ad rem, si placet, ueniamus. Hortẽsia à noxiis uermibus repurgari scribit Africanus inter Græcorũ agricolas summus, si eorum latibula & conceptacula succensis bubulis stercoribus, secundo uento, fumigentur. *Plinius* amurcam puram sine sale *illis* spargit. Et si plantarum radicibus, ob fimi malitiam, inhæserint, diligentissimè sarrit. A pulicibus non lædentur, si naturali auxilio, erucam herbam pluribus locis admiscueris. Quòd brassicæ imprimis conuenire certum est, solitæ de omnibus oleribus, à pulicibus summè infestari cùm raphano, quem ostendemus secũdo libro, gentilem ac affinem illi esse. Anatolius in suis Georgicis præceptionibus Græcis, cẽset nonnihil erui sementi eam in rem addẽdum. Quod raphanis & rapis prodesse, antiquo experimento constat. Iuuat etiam acre acetum, succo hyoscyami contemperatum, & bestiolis illis respersum. Adhæc

Auxilia aduersus hortẽses uermes.

Aduersus hortenses pulices remedia.

aquæ aspergillum, ut tradit Græcus Pamphilus, in qua gith, seu melanthium permaducerit. Verùm si ab aliis etiam animalculis semina lædi, aut uitiari noles, ante satione͂, sedi aut semperuiui succo, ut priùs adnotauimus, illa imbues. Quæ etiam incorrosa seruabis, si in testudinis testa seminaueris, quemadmodum idem scripsit Anatolius. Quo loco nõ omittam ex Palladio, quòd infesta animalcula non generabunt olera, si in eiusdem testudinis corio, spargenda illorum semina siccaueris: uel mentam *locis pluribus, maximè inter caules*, conseueris. Quòd ad erucas & campas attinet (quæ multis magnum & molestum negocium facessunt, deplorata hortorũ, & uinearum calamitate) nonnulli resperso ficulneo cinere illas persequuntur. Sunt qui in hortis scillam, uel, ut cum vulgo loquar, squillam areatim serant, aut hinc inde suspęndant. Alij fluuiatiles cancros clauis, pluribus locis affigunt. Quæ si obstinatè restiterint, & pręscriptis auxiliis pugnauerint, hanc oppones machinam. Vrinam bubulam & amurcam æqualiter mista, igni donec ferueāt, admouebis, & ubi refrixerint, illorum imbre olera ac arbores

Seminum secreta à superioribus diuersa.

Varia aduersus erucas auxilia & secreta.

consperges: quod Anatolij est experimentũ. Plinius uirgis sanguineis quæ his sunt obnoxia tangenda pręcipit. Palladius fusticulos, uel, ut Ruellius legit, fasciculos alliaceos sine capitibus, per omne horti spatium comburit. Adhæc uespertilionũ stercora, ut nidor è fumo pluribus locis exci-tetur. Quæ res præsentissimum habet miraculũ. Easdem tradit polyhistor ille Plinius, ab oleribus arceri, si cicer unà seratur & illis remisceatur: aut cancri ramis arborum à cornibus locis pluribus suspendãtur. Nasci quoque prohibentur, imò uerò præsentes collecti imperduntur, ex Græcorum obseruatione, si aliquot de uicino horto sublatas, in aqua cum anetho coxeris, eáque perfrigerata herbas aut arbores resperseris quæ nidulantes erucas, & ad fœtum incubantes sustinent. Sed ualde cauẽdum erit, ne aqua illa faciem, uel manus contingat. Porrò, remedium certum ac paratu facile erit, si circa arborum crura, aut herbarum brachia, bitumen & sulphur incendas. Vel fungos sub nucis arbore nascẽteis, fumũ dare ibidem cogas: galbanúmue, aut caprarum ungulas, uel ceruinum cornu, à uenti flatu auersus, cõburas. Sunt

Auxilium factu & paratu facile contra erucas.

Mira Græcorum agricolarum solertia in exterminandis erucis.

Aſpergillum ſingulare ad abigendas erucas.

qui cinerem uitigineum per triduum in aquam mittant, qua poſtea olera & arbores copioſa aſpergine luſtrant. Multi in ficulneo lixiuio proiicienda ſemina præmacerant. De miraculo menſtruatæ mulieris, & prodigioſa eam in rem hiſtoria à Græcis & Latinis rerum agri profeſſoribus tantopere celebrata, abundè tractauimus in fine ſecundi libri noſtrorum naturæ Arcanorum. Cuius deſiderio ne tu interim hîc tabeſceres, ex Columellæ doctiſsimis & elegantiſsimis uerſibus quicquid id eſt, paucis expedire uiſum fuit. De perdendis itaq; & abigendis erucis ad hũc modum in ſuo ſcribit Hortulo, ex Democriti ſententia:

Menſtruatę mulieris miraculum contra erucas.

Hanc ſi nulla ualet medicina repellere peſtem:
Dardaniæ ueniant arteis, nudatáque plantas
Fœmina, quæ iuſtis tum demum operata iuuentæ
Legibus, obſcœno manat pudibunda cruore:
Et reſoluta ſinus, reſoluto mœſta capillo,
Ter circum areolas, & ſepem ducitur horti.
Quæ cùm luſtrauit gradiens (mirabile uiſu)
Non aliter quàm decuſſa pluit arbore nimbus,
Vel teretis mali, uel tectæ cortice glandis,
Voluitur ad terram diſtorto corpore campe,

Hactenus Columella de expiandis erucis. Quod pręſtigium referre puduiſſet, niſi à multis expertum fuiſſet: ſcripſiſſétque doctiſs. medicus Ioan. Langius illud in Noricorum terris obſeruatum & approbatum

fuiſſe. Plinius tradit non ſolùm hac arte erucas decidere, ſed & uermiculos, ſcarabeóſque, & noxia alia animalia. Quod à Metrodoro Sceptio in Cappadocia ob cãtharidum multitudinem inuentum eſſe prodit. Sed cauendũ, inquit, ne id oriente Sole faciant mulieres, nam ita areſceret ſementis, & florida horti amœnitas peſſum iret, elanguente eius nitore & ſenſim tabeſcente: uſqueadeo uiroſa & peſtilens uligo illa, uiſu, nedum attactu, pernicioſa eſſe ſolet. Noſtrates *hortenſium* coloni, arte admodum *facili* eaſdem *ſic hodie* paſsim expugnant. Vbi apricis locis *illæ poſt* pluuias inceſſerunt, matutinis horis frutices olerum, aut ramos arborum ſuccutere ſolent: ſic enim dum adhuc nocturno torpẽt frigore, facilè decidunt, nec amplius ad ſuperiora perreptant: præbéntque occidenti uiam admodum pronam ac præſentem.

Summè notanda & excutienda.

Ruſticorũ in expugnãdis erucis artificium promptũ ac facile.

Cæterùm, ſi cuiuſcunque generis animalcula oleribus & arboribus nocentia perdere uoles (quę Democritus in ſuis Georgicis praſocurides, Palladius latino aptóque uocabulo herbicidas, Ruellius uerò porricidas nuncupauit) Diophanem Græcum auſculta. Ventriculum ueruecis (inquit)

recenter mactati, & suis adhuc sordibus excrementitiis pleni, diligenter tibi comparato: cúmque spatio illo, quo bestiolis scatet hortus, terra leuiter adobruito. Peracto biduo, ibi blattas & animalcula alia gregatim congesta reperies: quæ uel aliò deportabis, uel eo loco altissimè defodies, ne resurgant: id cùm bis, uel tertiò feceris, genus omne quod nocebat extingues, ac uerè perdes. Rustici apud nos paleis intortis arborum truncos armant, & crura coronant: *quibus, summa arborum petentes erucæ implicãtur, ac ueluti obiectis laqueis* & compedibus, uel profligantur, uel sic à cœpta uia actutum reuocantur. Quod ad limaces particulatim attinet, si uel amurcã recentem, uel ex cameris fuliginem illis resperseris, oleribus non minùs commodabis, quàm si inter illa cicer cõseueris, ad hortensium multa portenta, ut superiùs scripsimus, utile. Alia ex præcedẽtibus auxilia requires. Et si uiridem ac floridum hortum habere uoles, illius sulcos, areas, & puluinos fœno græco ex aqua trito diligenter rigabis: aut asini caluariam, non uirginis, ut antea monuimus, in medio illius eriges. Iulius Frõto tradit olera omnia summè

Rustica erucarũ muscipula.

Auxilia aduersus limaces.

Vt hort' fiat floridus.

ſummè iuuari, ſi iuxta illa, eruca herba, ſata plantatáue fuerit. Sed intoleranda fiet hortenſi colono iniuria, ſi anſerum ſtercus muria ſolutum, oleribus reſpergatur: quẽadmodum Democritus, Fronto & Damageron in ſelectis Græcę agriculturæ præceptionibus poſteritatem admonuerunt.

Qnomodo olitori fiat iniuria.

Auxilia & ſecreta aduerſus hortenſes talpas, formicas, culices, muſcas & ranas, tã olera quàm arbores & fructus euertentes, lædẽtes ac depopulantes. Cap. X.

QVia talpæ in pleriſque hortorum locis tumulando & fodiendo, proindéque terram ſeminibus onuſtam, uel plantis ueſtitam eruẽdo ac euertendo, olitoribus, iuſta cauſa, moleſtæ ſolent eſſe, ac illis negocium quandoque inexpugnabile facere, idcirco auxiliares machinas aduerſus excœcatam illarũ aciem, ex penitiſsimis Græcorum & Latinorum ruſticis armariis, huc proferre & adferre uiſum fuit. Paxamus, ut hinc auſpicer, nucem, aut uaſculum quodpiam anguſtum & ſolidum perforari iubet: ibíque paleas & cedriam, uel (ut legit Palladius) cerã,

Talpę cur olitoribus moleſtæ.

Ingenioſa Græcorũ machina ad talpas expugnãdas.

quantum opus fuerit, cum ſulphure includi: omnéſque talparum aditus & ſpiramenta diligenter obſtrui, ne per ea fumus penetret. Ita tamen, ut unum tantùm os, & foramen relinquatur, quod amplum ſit: in cuius oſtiolo, dicta nux aut uaſculum intus accenſum, ſic collocabitur, ut ab una parte flatum poſsit accipere, qui cedriæ & ſulphuris nidorem in talpæ tumulum diffundat. Eo artificio impletis fumo cuniculis, talpas omneis uel protinus fugere, uel enecari deprehendes. *Sunt* qui ueratrum album aut cynocrambes corticem tuſum & cribratum, & cum polenta & ouis rigatum, uinóque & lacte ſubactum in offas & paſtillos cogunt, ac eos talparum cauernis immittunt. Albertus, allio, cepa, uel porro talpina oſtiola claudit: putátque tetri odoris iaculatione intus expirare, uel ſolum uertere. Plerique ad has abigendas feles in hortis educant, ac muſtelas cicurãt, ut ſuo uenatu peſtem hanc arceant, cuniculorum faucibus ac ſpiraculis admotæ. Alij foramina earundem rubrica & ſucco cucumeris ſylueſtris implent ac ſaturãt: uel captã unã cum accenſo ſulphure in ollam proiiciunt, putantes eò conuenire alias omneis.

Varia abigẽdarũ aut necandarũ talparum artificia.

Talparũ fuga, & uenatio.

Non desunt qui illarum ostiolis laqueos setaceos adhibēt. Rusticis satis est uirgam, aut foliaceum sambuci ramū defixisse. Plinius sola amurca necat. Qui de formicis posteritatis memoriæ hæc etiam mādauit. Sunt arborū pestes (inquit) formicę: quas abigunt rubrica & pice liquida perunctis caudicibus: necnon & pisce iuxtà suspēso, quem Palladius post Græcos geoponicos coracinum, Ruellius graculum nominat: quod Plinius omisit. *Nam ita in locū unū congregantur, & facilè disperduntur. Alij lupino cū oleo trito, arborū ac plantarum radices, uel (ut legunt multi) caudices illinūt. Plurimi sola amurca necāt.* Palladius contra illarum agmina hoc monstrat propugnaculum. Si formicæ, inquit, habēt in horto foramina, cor noctuæ admoueto: si foris ueniunt, omne horti spatium cinere, aut cretæ candore uel oleo obsignato. Et paulò pòst: Formicas abiges si origanum & sulphur trita, ad illarum foramina resperseris: aut uacuas cochlearū testas cremaueris, & eo cinere myrmecias, formicariá ue antra affatim saturaueris. In quo styracem omisit à Paxamo Gręco, ex quo hæc trāscripsit, additam. Paxami uerba sic ha-

Aduersus formicas auxilia uaria & propugnacula.

Palladius mirus formicarū expugnator.

Formicarũ fuga.

bent. Si captas formicas (ait) in medio horti usseris, reliquas fugabis. Adhæc, si circa formicarias cauernulas cedriam obleueris, non egredientur, expellẽtúrq; de suis sedibus, si cochlearũ testacea operimenta cum styrace incẽderis: uel cõtusa per formicarũ agmẽ resperseris. Quod penitus perdetur, si succum cyrenaicũ oleo dissolutum affuderis. Addit præterea formicã nec plantas cõtingere, nec in arbores reptare, si lupinis amaris cum amurca tritis aut coctis, illarũ cauliculos uel truncos sedulò obleueris. *Idémq; præstabis, si albã lanam iisdem circundederis*: aut creta, uel *rubrica, ut nunc* nuper diximus origanóue assuetas illarũ uias circunscripseris: nã non modò id plãtæ formicę non attingunt, sed ne arborem quidẽ illa uestitam ascendũt. Quin & vas mellarium ita circunscriptũ nequaquã ab illis contingi tradunt, etiam si operculo caruerit: licet mellis, dulciúmq; escarum admodum sint cupidæ formicæ. Palladius rubrica butyro & pice liquida mista, arbores ac plãtas inũgit. Non desunt ex Gręcis qui arborum & uitiũ truncis densam hęderam alligent: cóq; machinamento stabulantes sub eius umbra formicas, ueluti obsides re-

Vt formica arborem nõ conscendat.

Formicæ dulcium escarũ appetentes.

tinent, & mactant. Plerique taurino felle cum amurca & pice idem moliuntur. Sed Plinium repeto, qui ex Sabino Tyro in libro Cepuricôn seu hortẽsium, quem Mecœnati dicauit, præstantissimum aduersus formicas remedium esse ait, limum marinum, aut cinerem obturandis illarum foraminibus, si non sint rigui. At omnium efficacissimè heliotropio herba necantur. Quidam aquam diluto latere crudo, eis inimicam putant. Verùm de formicis hæc satis, uel fortasse plura quàm opus fuerit. Culices fugantur aceti & origani decocto, si respergas, quemadmodum in suis Georgicis adnotauit Democritus. Adhæc rutæ madefactæ aspersione: & sulphuris, aut cimini, aut bubuli stercoris, aut bdellij suffitu, & conizæ decocto. Plinius galbano accenso abigi tradit: & Palladius amurca recente, uel respersa ex cameris fuligine. Muscas Berytius Græcus hoc flagello procul arcere docuit. Si ueratrum (inquit) addito auripigmento cum lacte maceraueris, & illius rore ac imbre locum à muscis obsessum resperseris, omnes uel fugabis, uel perimes. Quod etiam præstabit alumen cum origano & lacte tritum:

Autoris mira diligentia in conquirẽdis auxiliis aduersus formicas.

Quomodo abigantur culices.

Muscarũ fuga & flagellum.

qua miſcellanea quæcunque illita fuerint, à muſcis non contingentur. Prodeſt etiam laurus cum nigro ueratro tuſa, & in lacte, aut aqua mulſa macerata: eius enim aſpergine, ceu quodam toxico necãtur, aut nũquam rediturę, aliò confeſtim euolant. Aduerſus ranas quę æſtiuis noctibus colonis diurno labore fractis, garrula coaxatione moleſtæ ſolẽt eſſe, hoc Africani Græci habeto auxilium & ſecretum. Ranæ tacebunt (inquit) ac uociferari deſinent, ſi lucernam accenſam ante illas poſueris, aut de arbore ita ſuſpẽderis, *ut ab eius lumine, ac ſi Sol eſſet, illuſtrari poſsint*. Res mihi & aliis multis, plus millies experta. Hieron. Cardanus tradit fel capræ ſepultum ranas cõgregare. Quod hîc poſtremũ erit.

Aſpergillum muſcas abigens, uel perimens.

Auxiliũ aduerſus ranarum garrulitatem.

Auxilia & ſecreta aduerſus ſerpentes hortorũ, & alios quoſuis, tam homines, quàm olera, arbores & fructus uenenantes. Cap. XI.

FLorentinus rerũ agri interpres apud Grecos ſummus & diligens, ſcribit ſerpentes in hortis, aut alibi nequaquam ſtabulaturos, ſi abſynthiũ, aut artemiſiam, abrotanúm ue per ambitũ plantaueris, uel in angulis cõmodè diſpoſueris. Qui ſi ali-

Ne ſerpentes in hortis ſtabulentur.

cubi uersari fuerint assueti, suffitu radicis lilij, aut cornu cerui, uel ungulæ capri-næ actutum abigi tradit. Palladius omni austeritate eosdem fugari, nocētésq; spiritus, graueolentis fumi innocētia exagitari scribit. Democritus mori penitus affirmat si quercina folia superiniiciātur: aut si quis ieiunus in illorum os expuerit. Apuleius arundine semel duntaxat percussos obstupescere contendit: sæpius uerò, roborari. Tarentinus Grȩcæ agricolationis peritus, eum à serpente affici posse negat, qui succo raphani oblitus fuerit, aut raphanū ipsum gustauerit. Quod Athenæus & Galenus cū plerisq; aliis, malo medico seu citrio ascribūt, & pulcherrima historia cōfirmāt: quā libro tertio per occasionē tibi proferemus ac proponemus. Sed serpenticîdā Florentinū rursus audire molestū non erit. Serpentes, inquit, nunquā accedēt ubi cerui adeps iacuerit: aut cētaureȩ radix, aut gagates lapis, aut aquilȩ, uel miluij stercus: fugabitúrq; omne reptile si nigellā, pyrethrū, galbanū, cerui cornu, hyssopum, sulphur, peucedanū & caprarū ungulas miscueris, deinde triueris & acetū acerrimū fuderis: cōpositísq; ex ea miscellanea sphærulis, fu-

Serpētes quomodo necentur.

Mira raphani natura.

Vt locus quiuis sit à serpente tutus.

mum ac uaporẽ excitaueris. Nã diffuſo per aërẽ rerũ iſtarũ nidore, reptile quoduis, ac ſi flagello ageretur, procul fugere uel expirare animaduertes. Quidam prodiderũt punicæ ramum, ut ſuo dicemus loco, uenenata omnia, nedum ſerpentes, fugare. Quapropter ſtragulis conſultò imponi ſolet iis ædibus in quibus uerſari ſolent ſerpentes, & uenenoſa quæuis animalcula. Quorum agmina in unũ locum, ceu piſces in naſſam, idem Florẽtinus cogebat dolio à ſalſamentis inueterato, & circa hortum, agrum, aut locum alium ſerpentibus ac uenenatis beſtiolis obnoxium, defoſſo. Nam in id reptile omne confeſtim accedebat, accedénſq; ultrò illabebatur. Plinius de ſilere loquens hæc tradit. Serpentes & hunc fruticem refugiunt: baculúmq; ruſtici ob id ex eo gerunt & circunferunt. Cæterùm, experimento certiſsimo probatum & confirmatum eſt, uſtis & accenſis coriis quæ ueteramentorum ſunt, ſerpentes efficaciter fugari: neque eos modò qui in hortis, agris aut domibus oberrant, ſed qui in hominũ corpora ingrediuntur, dũ per æſtatẽ alto ſomno oppreſsi, aperto ore in cãpeſtribus obdormiũt. Quod Marcus Gatinaria

Rami puniceæ uis magna.

Quomodo cogantur in unum ſerpẽtes.

medicus celebris memorat accidiſſe cuidã hominiſuo tempore. Cui cùm fruſtra adhibita eſſent innumera medicamenta & præſidia alioquin efficaciſsima, de omnibus preſentiſsimum & mirabiliſsimũ fuit ueteramentorum fumus & nidor infundibulo hauſtus, & exceptus. Nam cumprimũ immanis fera (erat enim Vipera prægrandis) fumi nidorem præſenſit, uiſa eſt à circunſtantibus egredi per anum, magna omnium admiratione & incredibili ſtupore. Quod hîc ſcriptum & adnotatum uolui, ceu ſecretum magnum & paratu facile, multíſque profuturum. Sed hîc non eſt omittendum, quòd ſerpentes ignem ualde oderunt: non ſolùm quia oculos illorum hebetat, ſed quòd natura ignis ueneno aduerſatur. Oderunt etiam ualidum odorem iaculantia, qualia ſunt allia & cepe. Amãt ſabinam, hederam ac fœniculum: ſicuti bufones ſaluiam, & uiperæ erucam. Omniũ peſsimè & infenſiſsimè auerſantur ac oderunt fraxinum: adeò ut ne matutinas quidem occidẽtaléſue umbras eius, quàm ſunt longiſsime, attingant, ſed procul fugiant. Quin experti prodimus, inquit Plinius, quòd ſi gyro ex fraxinea fronde claudan-

Pulcherrima hiſtoria pro fugandis ſerpentibus à corpore.

Quænã ſint ſerpentibus inimica & amica.

Notanda fraxini & ſerpẽtis antipathia

tur ignis & serpens, in ignem potius quàm fraxinũ statim fugiet ille: mira naturæ benignitate, quæ prius quàm serpentes prodeant, sicuti florere fraxinum permittit, ita ante conditos folia nequaquam deponere sinit. Virgilius omnis eruditionis parens, cedro uel galbano incẽsis illos persequitur & exagitat.

Disce (inquit) & odoratam stabulis incendere cedrum,
Galbaneóque agitare graues nidore chelydros.

De abigendis & necandis serpentibus hactenus. At, ferè hîc *prætereierã quòd filicis folia serpentem non recipiunt: unde serpẽtigenis locis filicem seuisse, aut strauisse* multis utile fuit. Addo quòd si folia eius comburantur, etiam solo nidore serpentes fugabunt, ac longè sedes mutare cogent. Nescio sanè an hîc etiã adnotare debeam, quod apud Albertũ legi, aristolochiã scilicet rotundam cũ cãpestri rana, & scriptorij atramẽti parte aliqua diligenter tritam, facere ut serpentes ceu mortui ilico subsistãt, si ex ea miscellanea aliquid scribatur, & coram illis proiiciatur. Sed iam tempestiuum est, ut ad remedia ueniamus, eáque prompta & paratu facilia. Si itaq; à serpente quispiam demorsus fuerit, nisi febricitet, bi-

De filice & aristolochia contra serpentes.

Remedia aduersus serpẽtis morsum.

bat ſuccum è foliis fraxini,uino albo generoſo exceptum: foliiſque ipſis morſum tegat: miraculũ à multis fœlici ſucceſſu probatum & expertum demirabitur. Nec temerè, nam certam contra ſerpentes antipathiam habet fraxinus, ſicuti modo à nobis oſtenſum fuit, & alibi adnotatum. Huic capiti colophonem imponam, ubi dixero ſambuci flores nidoroſos à ſerpẽtibus ſummè refugi, ac tineas,blattas, & erucas perimere. Alia auxilia & remedia libris ſequẽtibus tibi paſsim proponemus, dum plantarum & arborũ, fructuúmque medica docebimus præſidia.

Auxilia & ſecreta aduerſus ſcorpiones, bufones, hortenſes mures, muſtelas & grãdiores beſtias,tã olera q̃ fructus corrũpentes & uaſtantes. Cap. XII.

QVòd ad ſcorpiones attinet, ſi locũ in quo uerſantur ſurculo aut ramulo ueri heliotropij circunſcripſeris, negat Plinius illos hinc egredi poſſe. Si uerò herba ipſa imponatur, aut reſpergatur, protinus emori tradit. Idẽ fieri aiunt tactu radicis herbę quã ſcorpioïdẽ dicũt: imò uerò à ſcorpione minimè lædi, qui herbam geſtabit. Afri promittunt ad manipulũ o- Scorpionum fuga & interitus.

cimi cũ cãcris decẽ marinis uel fluuiatilib⁹ tritũ, à proximo omnes cõuenire. Tradũt iidẽ, si à scorpione quispiã percussus asino insideat spectãs ad eius caudã, perniciosum sessoris uirus in asinũ trãsire. Indiciũ erit, si deflauerit & pepederit asinus. Sed hæc quia uanitatem olent, ad scorpionum fugam & exitium calamum conuerto. Diophanes in suis de agricultura gręcis Commentariis tradit cum plerisque aliis raphanum scorpiis impositum, præsentem mortem illis adferre. Adhæc eum qui raphani succo manus diligenter obleuerit, citra periculum scorpios & uenenata quæque posse tractare. Addit prætereà sandaracham cum butyro uel adipe caprino suffitam, eosdem & reptile omne abigere: insuper scorpium unum concrematum reliquos fugare. Quo loco non omittam ex Tarentino Græco, quòd qui sideritim, uel scorpium herbam tenuerit, scorpios innocenter tractare poterit. Plutarchus ex Zoroastre nucem auellanam lectulorũ pedibus alligat, ne scorpius illos conscendat. De ictorum remediis hæc à me in præsentiarum habebis. Si quis scorpium à quo fuit percussus, uel alium in oleo coquat, eóq; plagam in-

Mirum si uerum.

Memorabilia ĩ scorpiones alexipharmaca.

Remedia eorum qui à scorpio fuerint icti.

ungat, ualde iuuabitur. Idem continget, si pungentem super locum interimat ac proterat: sed periculosus erit ictus, si quis eo die ocimum esitauerit quo punctus fuit. Florentinus succum fici recẽtis in plagam efficaciter stillari tradit. Plinius asserit scorpij cinerem ex uino potum, si febris absit, summo esse remedio: perinde atque uermium ignitorum puluisculum, uerminãtibus hominibus, animalibus, ac alitibus: & à rabido cane morsis pilos eiusdẽ ustos ac propinatos. *Bufones iisdem rebus fugari & necari scribunt* Græcę & Latinę agri*culturæ professores, quibus serpẽtes.* Quare de remediis & auxiliis aduersus illos, uerbum non amplius addam. Mures iacta semina nullo modo persequi tradit Apuleius, si bubulo felle macerata fuerint antè quàm spargantur. Necabuntur si foliis rhododaphnes illorum aditus clauseris. Non desunt ex Græcis qui syluestris cucumeris, aut hyoscyami uel amygdalarum amararum & ueratri nigri pares portiones contusas polentæ immisceant, ac oleo subigant, agrestiúmque murium aut domesticorum cauernis & cuniculis apponant. Plinius abigi scribit cinere mustelæ aut felis diluto,

Pulchra & notatu digna

Auxilia aduersus agrestes mures, necnõ domesticos.

& ſeminibus reſperſo. Verùm, quæ inde na ſcentur, uirus talium animalium redolere ualde periclitantur: ob id bubulo felle, ut ſuprà (niſi bene fallor) ſcripſimus & monuimus, ſemina imbui & tingi, melius eſt.

Auxilia aduerſus muſtellas, earũdémq; expulſio & interitus.

Muſtellas uel occides, uel fugabis, ut adnotauit Africanus, ſi ſalē ammoniacũ & frumentum, ſeu (ut alij legunt) fermentum commaceraueris: & ad locum ubi frequenter diſcurrunt, proieceris. Alij, captam vnam, cauda & teſticulis amputatis viuam dimittunt: putántque eo ſpectaculo & mutilatione reliquas emigraturas: cuius rei facilis experientia, fidem in poſterũ firmam tibi faciet. De grandioribus beſtiis abigendis hæc pauca accipito. Nunquam ſata illę contingent, ſi imbre ueteris urinæ in qua ſtercus caninum maduerit, areę hortorũ ſpargantur.

Ne grandiores beſtiæ ſata lædant, uel contingant.

Idem futurum promittit Democritus, ut antea docuimus, ſi fluuiatiles cancros quamplurimos, uel marinos non pauciores quàm decem, fictili uaſculo in aquam miſſos tegas, & ſub dio ſtatuas, ut decem diebus Sole uaporētur: poſteà quęcunque illæſa uolucris eſſe, cùm ab aëre, tum ab animalibus, aqua illa diebus alternis debes perfundere, donec ſolidius ad-

olescant. Sunt de prisco illo Africanę primùm, deinde Græcæ agriculturę collegio, qui pęoniam aut personatam herbam urẽteis, uel in horto aut agro circunferenteis, bestias & infesta quæuis animalia, occulto amuleto persequuntur. Quæ si frondes pastu malefico depascantur, Plinius in naturæ historia primus & ultimus, prudenter consulit, folia fimo boum diluto aspergenda esse, quoties imber interuenerit: quoniã ita abluitur uirus medicaminis, mira quędam excogitante solertia humana.

Africani & Græci agricolæ solertes

Ne animalia frondes pascant.

Auxilia & secreta aduersus grandinem, fulmina ac tempestates, olera, arbores ac fructus dilapidantes & proterentes. Cap. XIII.

DE grandine, quæ plerunque dilapidat hominumque, boúmq; labores, hæc paucis habeto. Si uoles illi ingruenti occurrere, uituli marini pellem, uel hyenæ, aut crocodili, per horti uel agri spatia circunferes, & in eorum ingressu suspendes: quemadmodum scripsit Philestratus in suis rerum rusticarum græcis Commentariis. Alij grandinẽ instare animaduertentes, oblato ingẽti speculo imaginem

Aduersus ingruentẽ grãdinem auxilia & secreta.

nubis accipiunt: eóque remedio nubem, ſeu ſibi obiecta deſpiciat, uel (ut legit Palladius) diſpliceat: ſeu tanquam geminata, alteri cedat, extemplo auertunt & amoliũtur. Plerique alij hac ſuperſtitione imbuuntur, ut plurium domorum clauibus de funiculo pendentibus, omne horti ſpatium in orbem cingant: exiſtimantes grãdinem ſine damno hac arte aliò cum ſua nube migraturã. Sunt, eodem Philoſtrato autore, qui dextra manu teſtudinem paluſtrem ſupinam ferentes, *hortum uel agrum perambulent: & reuerſi unde exierant, eadem figura, illam humi ſtatuant, ac glebas curuaturæ dorſi eius obiiciant, ne inuerti poſſit*, ſed ſupina permaneat, nubémque grãdine pregnantem recta intueatur. Quod quidam fieri præcipiunt hora diei, uel noctis ſexta. Non defuerunt apud priſcos qui eam in rem omne horti uel agri ſpatium alba uite cingerent: aut noctuam alis patentibus extenſam in illo ſuffigerent.

Mira teſtudinis antipathia cum nube grandinẽ parturiente.

Quæ duo etiam ad fulmina grãdinem plurimùm comitantia, incomparabilis ille rerum agri doctor Iunius Columella tranſtulit, ad hũc modum in ſuo horto loquẽs:

Auxilia ad-

Vtque Iouis magni prohiberet fulmina Tarchon,

Sæpè

Sæpè ſuas ſedes præcinxit uitibus albis.
Hinc Amythaonius docuit quæ plurima Chiron,
Nocturnas crucibus uolucres ſuſpendit:& altis
Culminibus uetuit feralia carmina flere.

uerſus fulmẽ ex Columella.

Sed hoc loco auxilium quod noſtrates pręſentiſsimum habent aduerſus tonitrua, fulmina, & nubes grandinem horrendam minitantes, ſilentio nõ diſsimulabo. quodnam illud, inquies? nolarum & campanarum tinnitus, aut bombardarum longè latéque reboantes crepitus, ut clamor eat cœlo: quemadmodum *in noſtris aëriis Ephemeridibus, & populari Aſtrologia ſcripſimus. Verùm his plebeculæ dimiſsis, Plinium in explicanda naturæ hiſtoria ad* miraculum uſque ſummum, ſi placet, auſcultemus: & ex illo diſcamus non ſolùm hortos & agros, ſed etiam homines & animalia nequaquam à fulmine tangi, quæ tergore fluuialis equi, quem Hippopotamum nuncupant, circunſepta fuerint. Quin & noxiæ non erunt tempeſtates, ut Archibius ad Antiochum Syriæ regem ſcripſit, ſi obſerata fictili nouo rubeta, in medio horti uel agri defodiatur. Per cuius ambitum plerique etiam laurum multam, eam in rem plantant. Alij aquilæ pennas, aut uituli marini pellem in medio horti,

Populare auxiliũ aduerſus tonitrua, fulmẽ & grãdinem.

Vt horto uel agro noxiæ non ſint tempeſtates.

uel per quatuor eius angulos ſuſpendunt. Nam hæc tria, arcana quadã & planè memorabili antipathia fulminibus obſiſtere, & ab his nullo modo contingi, aut afflari, poſteritatis memoriæ mandatũ eſt: & multorum experimentis confirmatum. Vnde Tiberium Cæſarem lauro coronari ſolitum fuiſſe, & tẽtoria ex uitulorũ marinorũ pellibus operta, tonãte cœlo ſubiiſſe autor eſt Sueto. ut à fulmine, quod ſupramodũ metuebat, tutus eſſet. Iſte erit capitis huius colophon: *Bulbus nõ ſui corporis exiguitate fulminis impetum euadit, ſed aduerſam & fulminis ictum retorquentem naturam poſsidet: quam Grȩci antipathen uocant*, ut adnotauit Plinius.

Laurũ, aquilam & uitulũ marinũ à fulmine nõ contingi.

De rubiginis, pruinȩ, & carbunculi cauſis, auxiliis & ſecretis.

Caput. XIIII.

POſtremum caput hoc ſummum negocium mihi facit: neque aliam ob rem, quàm quòd cum cœlo & aëre, cominus & eminus mihi agendum proponat, ſi de rebus in quibus uerſatur, ſeriò philoſophari ſatagam. Quapropter quæ ſum in illo ſcripturus, ſanè quàm libenter ad noſtrum rerum agri Calendarium, & ruſticũ

Autoris hi duo libelli propediẽ lucẽ uidebunt.

de Luna opuſculum transferrem, niſi pręſentis inſtituti ratio me ab ea ſentẽtia prorſus reuocaret. Scribam itaq; omnium primum de cœleſtibus iniuriis, ad quas referenda moneo quæ hoc capite deinceps expediam. Cœleſtium iniuriarũ genera duo eſſe conſtat. Vnum, quod tempeſtates uocant: in quibus grandines, procellæ & ſimilia intelliguntur. Hæc cùm acciderint, uis cœli maior appellatur: quæ ab horridis, ut loquitur Plinius, formidãdíſq; ſyderibus excitatur: cuiuſmodi ſunt Vergilię, Hyades, Canicula, Arcturus, Fidicula, Hœdi, Orion, Aquila, & ſydera alia, priſcis rerũ agri & medicinæ cultoribus ſummè obſeruata, & diligentiſsimè commẽdata. Aliud genus ſilente cœlo, ſereníſque noctibus fieri ſolet, nullo ſentiẽte niſi cùm factum eſt. Quæ deploranda calamitas, nunc rubigo, nunc uredo, & carbunculus dici conſueuit: omnibus ſterilitas: &, ut uno uerbo abſoluam, ſyderatio. Nam tota cœlo conſtat, & uerno tempore fieri maximè ſolet:

Genera duo cœleſtiũ iniuriarum.

Rubigo & uredo, ſeu carbunculus.

Dum niueos, dum cyaneos ſuperare lapillos
Contendunt herbæ: radiántque micantia latè
Gramina per tumulos, per ualleis, nemora, ſaltus:
Pérque amnis taciti ripas: quando omnia uernant,
Omnia luxuriant, & amica luce coruſcant:
Garrula limoſas ſedeis molitur hirundo:

Pulchra & ingenioſa Veris deſcriptio

Et tenui ſolitum fruſtratur uoce laborem:
Parturiunt ſtipulæ frugem,& genitalibus auris
Peruia turgeſcunt lactentibus hordea culmis:
Palmes agit rupto lacrymanteis cortice gemmas,
Séque rudeis primis monſtrant in uitibus vuæ.

Cauſæ carbũculationis & uredinis. Adhæc unde illi nomen.

Atque ut tribus uerbis cõcludam, fieri hæc maximè conſpiciũtur, dum Pomona, Bacchus & Ceres ſuam ſobolem ad conceptũ & partum inuitant. Idq́ue pruinæ iniuria: quæ, Feſto autore, à perurendo nomen habet. Nam erumpentibus molliculis & tenellis terræ fœtibus, plantulis & ramulis, adurit inſidens lacteſcenteis germinũ oculos, quod in flore carbunculũ uocant: unde carbunculationis nomen. Quæ & uredo etiam dici conſueuit: uel ob id quòd quæcunque attigerit, ueluti quodam fuliginis & uſtionis carbone denigret ac conficiat. Lues ea Græcis ſphaceliſmus & aſtroboliſmus ritè nuncupatur, ac ſi diceres ſyderatio, aut ſyderis alicuius afflatus & perculſio, arbores defloreſcentes ęquè perſequẽs, atque uites. Cuius catalogo rubiginem etiam adſcribimus, frugibus ſummè inimicam. Quæ duo, plerique fieri dixerunt rore inuſto acri Sole, aut humore ſegetibus inſidente & putrefaciente. Quod cum Plinio ex parte falſum eſſe arbitramur:

putamúſque frigore tantùm conſtare, etiam Sole innoxio. Nam res ea, ut id obiter admoneam, non contingit niſi noctibus, & ante Solis ardorem: idq́ue certa lunari ratione, interlunio aut plenilunio: conſentientibus de exortu uel occaſu ſtatis ſyderibus, quemadmodum in prædictis opuſculis noſtris, Deo duce, aliquando oſtendemus. Hinc illa tam celebris Democriti hiſtoria apud Plinium, aut Thaletis apud Ariſtotelem: qua ex futuro Vergiliarum exortu prçuiſa olei caritate, coempto oleo prouinciæ uniuerſo, oſtendit ſibi & philoſophis opes in facili cùm uellent fore. Sed de his alibi. Ad rubiginem itaque, & alia ſuperiora redeo: pro quibus prudens & docta antiquitas Rubigalia ac Floralia feſta non temerè inſtituiſſe mihi ſemper eſt uiſa. Idq́ue diebus ſuſpectis quos frugum decretorios nuncupabat, & uitium. Quales fortaſſe nobis ſunt hodie beatorum Georgij, Marci, Nicolai & aliorum celebritates, plebeculæ ac ruſticis ea cauſa ualde formidabiles. Hæc ſanè illa eſt cęleſtis ſterilitas, quæ annis omnibus accidere nec ſolet, nec poteſt: propter ſtatos ſyderum curſus, lapſus, emerſus, & ra-

Vnde fiăt rubigo & uredo. Adhæc quo tẽpore contingant.

Pulchra Democriti hiſtoria.

Rubigalia & Floralia feſta cur inſtituta.

Sterilitas cur omnibus annis non accidat.

diationes cum luminaribus & planetis. In quo naturæ, uel potius Dei optimi maximi benignitatem ac bonitatem erga genus humanum planè admirabilem, quis non admiretur? quis non ſuſpiciat? quis non ueneretur? Cæterùm, ex connumeratis paulò antè ſyderibus, & aliis quæ cœlo infinita ſunt, diligens antiquitas tria ſummè formidabat, atque obſeruabat, ſicuti adnotauit Plinius. Vergilias propter fructus, Aquilam ob ſegetes, & Caniculam propter uindemias: eáque ſydera ob id decretoria nuncupabat. *Quorum diebus, ſi purus atque mitis aër genitalem illum lacteúmque ſuccum in terras tranſmittebat, læta adoleſcere ſata certum erat: ſi uerò Luna roſcidum frigus aſpergebat, admiſta amaritudo (ut in lacte) puerperium necabat.* Verùm de his hactenus: quę erunt ueluti præludia inſtituti ea de re à nobis opuſculi. Sed ô me obliuioſum! penè prætericrã rubigini & carbunculationi, neque pruinas, neque grandines, neq; procellas, neq; tẽpeſtates, æquiparari poſſe, ꝙ certorũ agrorũ particularia ſint mala: ex quo annonæ ſterilitatem & penuriam nunquam adferunt. Carbũculatio uerò & rubigo,

Sydera tria antiquis ualde obſeruata & formidata pro rebus terræ.

Nulla cœleſtis iniuria æquiparãda rubigini & carbunculationi.

quòd ſint regionum latè patentium flagella & incommoda, publicam calamitatem & præſentem caritatem, comitem plerunque habent. Quare cominus & eminus, ceu pro aris & focis, quod dicunt, imò uerò pro uita, hîc cum antiquis aduerſus illas nobis pugnandum ac repugnandum eſt. Si itaque inſtanti & præuiſæ rubigini ac pruinæ obuiam ire uoles, paleas multas, ſi adſunt, aut horti uel agri euulſas herbas, frutices, & ſpineta, pluribus locis combures: maximè qua parte uentus ſpirabit: ita enim impendens malum auerti ſcripſit Diophanes in ſuis rerum agri præceptis. Berytius in Græca geoponicon ſchola celebris, ubi illam in aëre congregari animaduertebat, bouis cornu ſiniſtrum, cum bubulo ſtercore illico incendebat, & fumum multum per horti uel agri ambimum excitabat, uentóque opponebat. Apuleius fumum trium cancrorum uſtorum cum bubulo, uel caprino ſtercore, aut paleis, auxilium præſentiſsimum eſſe ſcripſit. Quòd ſi illa anticipauerit, rubigo, inquam, damnum hoc modo reſarcies, ut tradit Berytius. Cucumerum ſylueſtrium, aut colocynthidis radices uel folia contun-

Auxilia aduerſus inſtātem rubiginē & pruinam.

Auxilia aduersus rubiginẽ quę anticipauit.

de, & aqua macera: indéque à rubigine prehensa ante Solis exortum irrora ac resperge. Idem assequeris ficulneo, aut quercino cinere, aqua infuso, & quo dictum est modo, asperso. Proderit, eodem Apuleio teste, ramos lauri multos per hortum uel agrũ defigere ac plantare: nam in illos, sicuti & plurifariã obseruaui, rubiginis noxa omnis transit & abit. Quæ frequentissima solet esse in roscido tractu, conuallibúsque, ac locis perflatum nescientibus. Sed hîc eximium illum hortorum magistrum Iunium Columellam de amolienda rubigine scribentem audire, nec graue nec molestum erit.

Noxã rubiginis in lauros transire.

Columella de rubigine pellenda.

Hinc mala rubigo (inquit) uirides ne torreat herbas,
Sanguine lactentis catuli placatur & extis.
Hinc caput Arcadici nudum cute fertur aselli
Tyrrhenus fixisse Tages in limite ruris.

Hactenus de rubigine frugibus inimica. Aduersus carbunculum qui uitibus peculiaris esse solet, Plinius tres cancros uiuos cremari iubet, uitibus aut arboribus appensos. Gręci contra pruinam in horto uel agro fabas intus & extrà serunt. Hæc à me habebis in præsentiarũ de instituendo horto, & à noxiis ac iniuriis repurgando, ut læta ibi adolescant sata quæuis & plantata.

Auxilia aduersus carbũculũ & pruinam.

Quæ nisi à ueteribus & recentioribus rerũ agri scriptoribus, Afris, Græcis & Latinis, ingẽti studio, & indefesso labore quæsita, probata, & obseruata fuisse intellexissem, manũ tabulæ, quod dicunt, nunquam admouissem. Imò uerò, nisi partẽ bonam cum amicis meis, rerum agri apprimè studiosis, experiundo in rem contulissem, ne uerbulum quidẽ hîc adnotare sategissem. Autoris mirus candor, & modestia rara.

ANTONII MIZALDI
Monluciani de hortorum cura, auxiliis & secretis, Liber secundus.

EXcurso utcumque instituti mei primo curriculo, secundum nunc demũ fœliciter ingredior. In quo curam, studium, ac diligentiam, quæ debentur potioribus hortorum oleribus, & selectarum plantarum fructibus, tam supra quàm intra terram nascẽtibus, esculentisq; radicibus, necnõ floribus, & odoratis herbis, breuiter ac dilucidè perstringere sata- Autoris propositũ & institutum.

go, proferóque ex fœcundiſsimis Africanorum, Græcorum & Latinorum rei ruſticæ profeſſorum theſauris, noſtríſque & amicorum quotidianis obſeruationibus, hortenſiũ auxilia & ſecreta, uitæ humanæ utiliſsima, & cuique iucundiſsima. Quod ut dictum, ita factum uideas & agnoſcas, ab ea planta, eóque olere fundamẽta mihi pono, quo in hortis tam urbanis quàm ruſticis, nihil eſt notius, nihil frequentius, nihil familiarius. A Lactuca, inquam, quę priſcis uſqueadeo placuit, & tanta, támq; ſedula cura exculta fuit, ut ab ea Lactucinos in Valeria familia appellari, nihil puduerit. Illa, illa eſt, inquam, qua Diuus Auguſtus, adnotante Plinio, in ægritudine, prudentia Antonij Muſæ medici præſtantiſsimi, conſeruatus fuit. Sed omiſſo lactucæ encomio, ad rem, ſi placet, accedamus.

Breuitas perſpicuitati iũcta, autori familiaris.

Auguſtus Imp. lactucâ in ægritudine ſeruatus.

Lactucæ cura, auxilia & ſecreta. Cap. I.

LActuca hortenſis (de qua hîc potiſsimùm agimus) dicta eſt, quòd lactis copia exuberet. Amat ſolum ſubactũ, pingue, humidum & ſtercoratum, quarto

Vnde dicta lactuca, & quonã gaudeat ſolo.

à ſatione die plurimùm erumpens, modò exuctum non fuerit eius ſemen, & ſolum infœcundum. Anno toto ſeri poteſt, ſi locum nacta fuerit lætum, ſtercoratum ac irriguum. In latitudinem ſeſe diffundet, ſi uel rarior pãgatur, uel cùm caulem faciet, eo leniter inciſo, gleba aut teſta prematur, quò minùs in ſcapum erumpat. Nam eo põduſculo uelut coërcita, cùm nõ poſsit in altum ſurgere, in latum perreptare, effundíque cogitur. Autores ſunt Florentinus Græcus in ſuis Georgicis, & poſt illũ Columella: ad hęc, Plinius & Palladius. Illa eadem candida fiet, ſi fluminis, uel littoris arena frequenter ſpargatur in medium, & collectis foliis alligetur. Quod Plinius duntaxat illi aſcribere uidetur, quæ seminis eſt albi: cuius ea eſt natura, ut hyemem de omnib⁹ maximè perferat. Si uitio loci, temporis aut ſeminis dureſcat, vulſa & denuo poſita teneritudinẽ conſequetur. Seſſilem facies, quæ nec caulem promat, ſed conuolutis foliis in globum extuberet, uel in orbem circumagatur (pomatã noſtrates nuncupant) ſi tranſlatæ radix, ubi in palmi altitudinem adoleuerit, ablaqueata, bubulo fimo recenti oblinatur, & congeſto

Quomodo lata fiat lactuca.

Quomodo candida fiat lactuca, & tenera.

Quomodo ſeſsilis fiat lactuca, ſeu pomata.

aggere irrigetur: dúmque ad incrementũ uenerit erumpens germen, ferri acie præſcindatur: & ei fictilis teſta, nõ picata, imponatur, ne longitudinis ſed latitudinis augmentum capeſſat: ut tradit idem Florentinus, rerum agri apud Græcos interpres ad unguem factus. Suauiores habebis, ſi coërcitis caulibus, reſtibili pullulatu prodire compuleris. Quos cohibebis, ſi cùm iam aliquod incrementum acceperint lactucæ, teſtulam, ut dictũ eſt, aliúd ue ponduſculum adhibueris. *Odoratas naſci idẽ pollicetur Florentinus, ſi illarum ſemen in citrij ſemen imponatur*, & ita terræ committatur. Quam rem etiã præſtabit lactucarium ſemen diebus aliquot in aqua odorata præmaceratũ. Sed hoc loco mihi perop portunè in mentem uenit, memorabile Ariſtoxeni Cyrenei commentum. Is, ut prodit Plinius, à patria deſciſcens philoſophia, & heluonum uoluptati ſubſcribens, natas in hortis lactucas, veſperi uino mulſo rigabat: eóque potu donec ſatis ebibiſſent, ſatiabat: ut poſtridie cùm illuxiſſet, placentas uirides à terra miſſas ſe habere uenditaret. Dignum helluone inuentum, nedũ philoſopho: quo omiſſo inſtitutum

Quomodo ſuauis fiat lactuca.

Quomodo odorata fiat lactuca.

Philoſophi helluonis pulchra hiſtoria.

ſequamur. Tenerioris folij euadet lactuca, ſi radix, ut diximus, optimo fimo illinatur, & fluuiali aqua opportunè irrigetur: uel biduo antè quàm uellatur, eius coma illigetur. Si & forma & ſapore multiplici uarióque illam naſci cupiueris, Didymúmq; Græcum audire uolueris, id facili uia abſolues, ſi caprini, uel ouilli ſtercoris baccã, ſeu pillulam, ſphęrulámue ſtercorariam, ſubula ſubtiliter exçauaueris, & in eam ſemen lactucæ, naſturtij, ocimi, erucæ, & radicis ſeu raphani, ut habet Palladius, immiſeris: eámque baccam fimo inuolutam, terra optimè culta, breui ſcrobe demerſeris, & ſubſtrato molli lætamine, leniter aqua rigaueris. Raphanus enim in radicem nitetur, cętera uerò ſemina in ſummo proſilient, lactuca pariter emergẽte, & ſeruato ſingulorum ſapore. Sunt qui duobus, tribúſue harum pecudum ſtercoribus con tuſis, antè dicta ſemina permiſcẽt, & linteolo deligata obruunt, reliquam, ut ſuprà, adhibentes curam. Plerique Latinorũ geoponicorũ rem eandem aliter aſſequuntur. Auulſæ lactucæ folia carpunt quæ radicibus iuncta ſunt, & in eiſdem gradibus ſurculo punctis, præter raphanum, vt eſt

Quomodo fiat lactuca ſapore & forma multiplici.

Artificiũ pulchrum & ingenioſum.

Modus alius à ſuperiore.

apud Palladiũ, uel apium, ut placet Ruellio, ſemina ſupraſcripta deponunt, ac fimo linunt faciúntq; ut ſic obruta iterum lactuca, incluſorum ſeminum caulibus ambiatur & colluſtretur. Inuentæ ſunt lactucæ uſqueadeo in latitudinem luxuriantes, ut ex his olitoria oſtiola facta fuiſſe prodant antiqui: adfirmátque Theophraſtus eas nonnullos uſurpaſſe in hortorum ualuas.

Lactucę prodigioſæ latitudinis.

Si lactucam ad hybernos uſus habere uoles, ſic illã condientem Collumellã auſcultabis. *Caules lactucæ ab imo depurgatos, eatenus qua tenera folia uidẽtur, in alueolo ſalire conuenit: diémque unũ & noctem ſinere, dum muriam remittant. Deinde muria eluere opportet, & expreſſos in cratibus pandere, dum reſicceſcant: tum ſubſternere anethum aridum & fœniculum: dein faſciculos lactucarum uaſis reponere, iúſque ſuperfundere, quod ſit aceti duarũ partium, atque unius muriæ: poſteà arido ſpiſſamento fœniculi ſic cõprimere, ut ius ſupernatet. Quod ut fiat, is qui huic officio præerit, ſepenumero ius diffundere debebit, nec pati ſitire ſalgama: ſed extrinſecus munda ſpõgia uaſa detergere, & aqua fontana quamrecentiſsima perfrigerare. Ha-*

Lactucæ conditura ad hybernos uſus.

Columellæ ſolertia & ingeniũ mirũ.

ctenus Columella, cum quo præsentē de lactuca narrationē absoluo: ubi admonuero quòd lactucam suapte natura latam, Pythagorici eunuchion, hoc est spadoniam nūcuparūt: ꝙ maximè Veneri refragetur. Sed iam nobis reddēda est lactucæ medica ratio: suntque pauperculæ & rusticæ plebi proponenda eius & reliquorū hortensium secreta, ac præsidia, paratu facilia, & multorum certis experimentis probata.

Lactuca spadonia.

Medica eiusdem præsidia.

SYluæ, ut scribit Plinius, horridiórque naturæ facies medicinis non carent, ac pauperum agelli, & populares horti: sacra illa parēte rerum omnium nusquam non auxilia disponēte homini. Ita est profectò, remedia uera & certa quotidie pauperrimus quisq; ex suo cœnat hortulo, inuentu ac paratu facilia, & sine impendio, ex quibus uiuitur. Sed fraudes hominū, & ingeniorum capturæ officinas inuenere, in quibus, ut scribit ille, sua cuiq; homini uenalis promittitur uita: ubi cōpositiones & misturę inexplicabiles reperiūtur. Quibus hortēses plātæ & stirpes satis essent, ruráq; ipsa abundè satisfacerēt, nisi ars uilesceret.

Hortos pauperum & agellos medicinis non carere.

In pharmacopoliis hominum uita uenalis.

Veritas odiū solet parere.

Sed uereor ne apud medicos nostros, & pharmacopœos, bene dicendo male audiā: Lactucam itaque meam repeto, & medica aliquot secreta, à Græcis geoponicis summis stripium obseruatoribus, de illa diligenter scripta & celebrata in medium profero: non prætermissis, aut neglectis his quæ à præstantissimis medicis Arabibus, Græcis & Latinis tradita ac probata sunt. Idem posteà facturus in reliquis, ut pauperibus pro meo modulo consulam: quibus per rei familiaris angustiā, & facultatum tenuitatem, non licet medicum accersere, nec pharmaca ingenti pretio coëmere. Ad rem uenio. Lactucæ succus febricitantis & hinc uigilantis fronti illitus, somnum accersit, quemadmodum scripsit Florētinus rerum agri interpres ad unguem factus: qui etiam tradit eum qui ieiunus lactucam prægustauerit, ebrietatē nō sentire. Adhęc semen eius tritū & epotum, genituræ profluuia cohibere: quapropter aduersus crebra Veneris ludibria in somno utiliter propinatur. Nec omittit quòd eadem ægris nescientibus, stragulis supposita, hac præsertim ratione, ut ante Solis exortum sinistra manu radicitùs euulsa sit, somnum so-

Autoris candor & modestia.

Febris.

Ebrietas.

Gonorrhœa.

Somni conciliatio.

let conciliare. Qui etiã accersetur, eodem autore, si folia quina, terna, aut unũ, ceruicali clanculum supponantur: sed ita, ut quæ imo caule decerpta fuerunt, ad pedes, summo uerò, ad caput spectent. Cæterùm hîc nec tacẽdum, nec dissimulandũ puto, quòd effusus & assiduus lactucarum usus, cane peius & angue fugiendus est, his qui procreandis liberis dant operam, sicuti tradiderũt rusticæ philosophiæ doctores Græcorum quamplurimi. Nam fœcunditatem non modò minuere scribũt, sed quos posteà sustulerint partus, uelut amẽtes, ineptos ac stupidos à progenitorum ingenio degenerare promittunt. Hactenus Græci geoponici, à quibus ad nostros deficio medicos: apud quos lego, lactucas neq; sanguinem improbum creare, neque undiq; perfectum: multò tamẽ cæteris oleribus præstantiorem. Ex quò factum arbitror, ut Galenus lactucam de oleribus solam in homine temperato euchimã dixerit. Quæ ut calidis uentribus sumpta mirè auxiliatur, ita usu crebro oculorum aciem retundit, & caliginem inducit, ut mox dicemus, Veneríque alacritatem hebetat. Addo quòd suspiriosis & sanguinẽ excrean-

Vsus lactucarum nimius cõiugatis fugiendus.

Quem succũ & sanguinẽ gignat lactuca.

Quibus noceat lactuca.

tibus, ac pituitosis summè nocet. Prętereà, quòd tam crudæ, quàm coctæ usus largior non minùs est periculosus quàm cicutæ. Aestate ea utimur ut medicamento potiùs quàm alimento: nimirum ad humectandum & refrigerandum. Porrò, cùm frigida esse censeatur, iure quis dubitet quomodo probum & purum sanguinem in nobis gignere possit: substantia, inquam, nostræ familiari, quæ illi planè est lactea & dulcis, adhæc moderatè cocta, & proinde in sanguinem promptè ac facilè mutabilis. *Aluum ideo lubricare dicitur*, quòd humiditate & frigiditate sua immoderatum hepatis calorem refrigeret ac temperet. Qui ob celerem, uehementémque potus ac cibi distributionem & direptionem, aluum resiccare plerumq; solet. Visionem insuper turbare dicitur, & oculis nocere ac caliginem inducere, quòd spiritus uisorios denset & incrasset, humorémque crystallinum turbidum efficiat, & animalem spiritum sua frigiditate offendat. Nam ex Hippocrate, frigidum cerebro, spinali medullæ, neruis, ossibus, ac dentibus summè inimicum esse solet: ex quo fit ut soporifera etiam censeatur esse lactuca,

Quomodo aluum lubricet lactuca: & cur uisionem turbet.

quod ſuo experimento confirmat his uerbis Claud. Galenus, poſt Hippocratem ubique ſummus. Plerique lactuca utuntur priùs quàm in caulem aſſurgat, aquæ (aut iuſculo) illam incoquentes. Quod ego nūc (nimirum in ſenectute) ex quo dentes mihi malè habēt (& facti ſunt ob ætatem imbecilliores) cœpi facere. Quidam meorum ſodalium conſpicatus, olus id iam olim ab adoleſcentia mihi eſſe conſuetum, nunc tamen ipſius eſum eſſe permoleſtum, autor mihi fuit ut ipſum coquerem. Aetate autem iuuenili cùm mihi uētriculus aſsidua bili infeſtaretur, cruda lactuca, ut eum refrigerarem, utebar. Cùm uerò ad ætatem declinantē perueni, hoc olus fuit mihi remedio aduerſus inſomniam & dormiēdi impotentiā. Tūc enim, cōtrà ac in iuuentute, ſomnū mihi dedita opera conciliabā: nam graue erat præter uoluntatē uigilare. Quæ res mihi accidebat, partim, ꝙ in iuuentute meapte ſponte uigiliis, ſtudiorum gratia, aſſueuerā: partim, ꝙ declinantium ætas ad inſomniam eſt admodū propenſa. Itaq;, lactuca ueſpere in cœna, uel ſomni hora, cocta & cōmanſa unicum mihi inſomniæ erat alexipharmacon & remediū.

Lactucam ſoporiferā eſſe, ex Galeni experimento.

Galenus uigiliis aſſuetus quomodo eas uicerit.

Hactenus Galenus, ex quo hanc historiã, ꝙ pulchra sit, ad uerbũ, si parentheses excipias, pręsenti loco accõmodare uisum fuit. Veteres, initio mẽsę, primísue epulis lactucã nõ proferebãt, sed postremis, sicuti poëta Martialis pulchrè indicat hoc disticho:

Claudere quæ cœnas lactuca solebat auorum,
Dic mihi cur nostras inchoat illa dapes?

Cur olim postremis epulis sumeretur lactuca.

Quod non temerè, nec citra rationem factum fuisse constat: cùm enim lactuca frigidæ humidęq; sit naturę ut diximus, à cœna sumpta, & summis epulis ingesta, somnũ efficaciùs conciliat, uiníq; fumos halituosos promptiùs reprimit, ac ebrietati, inducta cerebro humiditate, faciliùs pugnat & obsistit. At nostra ætas ab eius esu cœnas & prãdia auspicari salubriùs esse duxit, *ex aceto, sale, & oleo, conditã illam cibis aliis præponens, ut appetentiam per calores lãguidulã excitet, sanguinísq; feruorem temperet, & hepatis ac cordis æstum mitiget. Verumenimuero, ea cautè utendum est: nã immodicus usus, sicuti pręmonuimus, Veneris ignes extinguit. Quare his qui ma-

Quibus lactucæ usus cõcedatur.

trimonij capistris sunt alligati, parcus ac sobrius debet esse lactucarum usus: nisi calorificis, ut eruca, nasturtio, mẽtha, sam-

psucho & similibus, frigiditas obtũdatur. Qui uerò cœlibatui addicti sunt, sacerdotes, monachi, uestales, & alij, calorifica excludere debent, ut pudicitiã illæsam tueantur, & prurire, uríque desinãt. Sed de medicis lactucæ facultatibus hęc satis: uel fortasse plura quàm opus fuerit.

Brasicæ cura, auxilia, & secreta. Cap. II.

TAmetsi Marcus Cato oleribus omnibus brasicã anteposuerit, & Plinius hortorũ principatum eidẽ ascripserit, nihilominus de illa secundo loco hîc agemus: quã Latinorũ pleriq;, ab insigni trũco & brachiatis uirgis, caulem dixerunt. Hùic ea inest natura, ut nullam cœli conditionẽ respuat: unde toto anno terræ credi potest. Quam pinguem & bene subactã desiderat, non argillosam, glareosam aut arenosam: nisi fortasse perennis unda succurrerit. Austro obuersa lætior euadit, septentrioni, contrà: quanquam & sapore & robore ibidem uincit: ésque per gelicidia & pruinas gratior ac tenerior. Cliuis delectatur, & stercore gaudet, sarculatúq; proficit, ut adnotat Palladius. Cùm sex erit so

Brasica antiquis celebrata.

Quæ terra brasicis accommoda.

Quando trãs feréda brassica.

liorum, aut quinque, transferenda est: ita tamẽ ut radix liquido fimo priùs illinatur. Quod fiet die tepido, si hyems erit: si ęstas, cùm Sol ad uesperam inclinabit. Græcorũ

Tres brassicæ species.

antiquissimi brassicam in tres tantùm species diuiserunt, crispam, quam selinoïdea nuncuparunt, à similitudine foliorũ apij. Lean, latis foliis è caule exeuntibus, unde cauloden quidam uocauerũt. Et eam quæ propriè crambe appellatur, foliis tenuioribus & simplicibus, densissimísq;. Vastior

Quomodo fiat uasta brassica.

euadet, si terra continenter operiatur. Marcus Varro Nestoris *sapientissimi carmina* quæ in Alexicepo, hoc est *auxiliari horto*, scripta reliquerat, interpretatus, brassicam salsis locis seri iubet cùm trium foliorum fuerit, nitro aut salsa terra cribro excreta, & illi pruinæ cadentis modo respersa: ita ad coquendum habiliorem tradens, uirore seruato. Quod in Græcis Praxami Georgicis confirmatum uideo. Sunt qui cinere

Quomodo fiat brassica habilis ad coquendum, uirore seruato.

utãtur nitri loco: uel ob id ꝙ erucas, à quibus summè infestatur, perdat & perimat. Tradit Columella illã in coctura celerius madescere, & uiridem colorem absq; nitro seruare, si radix tribus algæ tæniolis inuoluta pangatur. Plinius algam duntaxat pe-

diculo ſubdit, dũ transfertur: eamq́; in rem Apiciana utitur coctura, oleo & ſale macerata braſsica priùs q̃ decoquatur: ſed dum coquitur parũ ſalis admittit, ob nitroſam & ſalſam ſubſtantiam. Cæterùm & ſapore & magnitudine pręcipuã reddes, ſi omniũ primùm in paſtinato ſeras: dein ſi terram fugientes cauliculos ſeces, & à terra proceritate luxurioſa attollentes ſe, exaggerãdo aliam, accumules: ita ne plùs q̃ cacumen emineat. Sæpius ſarrita & ſtercorata meliùs conualeſcit, plenioríſq; incremẽti cauliculũ facit & cymam. Toto anno ſecatur, quia toto, ut diximus, ſeri poteſt: ſemini tamen deſtinata, ſecari non debet. Cymoſum eius cacumen acetariis ſummè probatur, ſubferuefactũ & oleo ac ſale ſuffuſum. Plinius incomparabilis ille rerum naturæ perſcrutator, tradit uaſa in quibus aquæ feruent, induratis cruſtis intus obſeſſa, intantum ut eas auellere non liceat, braſsica in his decocta ſtatim ac facilè abſcedere. Tradit inſuper Athenæus (ut braſsicæ miracula aliquot paucis perſtringamus) uineas in quibus naſcuntur braſsicæ, languidius uinum creare: uſqueadeò illis pernicialia ſunt cum uitibus odia. Hinc nimirũ

Quomodo fiat braſsica ſapore & magnitudine inſignis.

Cruſtæ quomodo abſcedant à uaſis.

Brafsicę odia pernicialia cum uite & uino.

Theophraftus uiuam uitem oleris huius odore fugari rectifsimè admonuit. Et Plinius uinum in dolio fapore huius & odore corrumpi, fed betæ foliis demerfis reftitui. Quo argumento Androcydes, fapientia clarus, ut idem fcribit Plinius, brafsicā cōtra ebrietatem maximè pollere dixit. Ex quo factum puto, ut Aegyptij qui uini magnoperè funt amantes, omnibus efculentis brafsicam coctam, in cibatu præmittāt: ad inhibēdam uini noxam. Sanè hîc non arbitror difsimulandum ꝙ caules, qui tantopere à Catone celebrantur, nō admodum probati fuerūt à plerifq; antiquorum: qui pulmentaria damnabant quæ egerent alio pulmentario. Id erat oleo parcere, inquit Plinius. Nam gari defideriū etiam in fumma exprobratione erat. Hoc loco ingēs & non vulgare naturæ miraculū mihi tacendum non eft, nempe hoc olus quo uitem fugari diximus, cyclamino & origano aduerfum, perarefcere: naturali & occulto odio, quo plantæ illæ brafsicam nō minùs profequuntur, quàm uitem brafsica, & cōtra. Vnde rectè fcripfiffe mihi uidetur Paxamus, ex Græcis geoponicis unus, quòd fi feruefcenti & ebullienti brafsicæ paululū

Brafsica contra ebrietatē fummè efficax.

uini quis guttatim instillauerit, non amplius coquetur: sed suis uiribus defuncta, mutato colore corrumpetur. Quibus ex rebus appositè colliges, eos qui uinum multum bibere uolunt, & potãdi certamine uictores coronari cupiũt, crudã brassicam cibis anteponere debere, ne temulẽtia tententur. Sed philosophantem ea in re M. Catonem, hominum ut scribit Plinius summum in omni usu, hîc audire pulchrũ erit. Si uoles, inquit, in conuiuio multum bibere, cœnaréque *libenter*, crudam brassicam ante cœnam esto quantum uoles ex aceto: & item ubi cœnaueris, esto quinque folia, reddent te quasi nihil ederis ac biberis: bibésque quantum uoles· mirabili oleris huius cum uino antipathia, ut dictum est: & adnotauit Agrius apud M. Varronem. Addo ex Paxami Græcis georgicis, quòd si brassica uiti uicina fuerit, luxuriãtes eius palmites potius repandi curuabũtur, quàm recti ad illam propiùs accedant, intestinæ discordiæ non immemores. Porrò, scitu indignum nõ est quod Atheneus commemorat, Athenis olim brassicam cibo parari solitam puerperis mulieribus, amuleti cuiusdam uice. Fit ex cinere eius a-

Vinum brassicæ cocturã impedire.

Brassica poculis certantes coronare facit.

Brassica puerperarum cibus.

qua diluto, ſal: nam habet nitroſam, ut diximus, ſubſtantiam, cuius beneficio, ſi modicè coquatur, aluum ſumpto iuſculo, ut mox ſcribemus, ſoluit. Hoc de multis ſit poſtremum: ſemen braſsicæ uetus in raphanum degenerare. Ex quo neſcio an factum fuerit, ut antiqua Gręcia braſsicam raphanum appellarit, & hunc cum illa confuderit. Autores ſunt cum Ariſtotele, Theophraſtus, Iulius pollux, & alij. Quibus tamen per omnia ſubſcribere mihi nō uidetur Galenus.

Braſsicam cũ raphano confūdit uetus Græcia.

Medica.

BRaſsicæ laudes & medica ſecreta quibus populus Romanus annis DC. ſalubriter uſus fuit, ante omnes celebrarunt Pythagoras & M. Cato, ut Plinius adnotauit. De quibus etiã Chryſippus medicus priuatũ uolumẽ per ſingula mẽbra hominis digeſtum edidit: adhæc, Dieuches. Ex quorum monimentis nihil, quod ſciã, extat præter id quod iidem M. Cato & Plinius poſteritatis memoriæ ſcriptum reliquerunt. Quos dum pridem percurrerem, è multis paucula hæc tibi ſeligere uiſum fuit. Itaque M. Cato de iis quibus ægrè it lotium, & ſubſtillum eſt, hunc in modum

Secretorum braſsicæ autores primi.

Lotij difficultas & ſtillicidium.

ſcribit: Sumito braſsicam, coniicito in aquam feruentem, coquito pauliſper, uti ſubcruda ſiet: poſteà aquam defundito, nõ omnem: eò addito oleum & ſalem ac cimini paululum: inferuefacito pauliſper: poſteà inde iuſculum frigidum ſorbere, & ipſam braſsicam eſſe oportet, uti quamprimum excoquat: quotidie id facito. Ad omnes tumores, & omnia ulcera, braſsicam contritam, quæ minutis eſt caulibus & foliis tenuioribus, crambem uocãt, ille idem imponit: cancros purgat, & ſanos reddit: quod facere non poteſt medicamentum aliud. Verùm prius quàm imponat, aqua calida multa lauat: poſteà bis in die, contritã crambem admouet. Quo remedio etiam ad luxata & contuſa, mammáſque ulceratas & cancroſas utitur. Si ulcus acrimoniã ferre non poſsit, farinam hordeaceam miſcet, ac ita apponit: teſtatúrque articularem morbum nulla re æquè domari atque braſſica cruda, ſi eam conciſam, cum ruta & coriandro quis edat: aut ſalis mica & hordei farina miſta, opportunè illinat. Quòd ſi auribus parũ audies, terito, inquit, cũ uino braſſicam, ſuccum exprimito, & tepidũ in aurem inſtillato, citò intelliges. Hæc Mar-

Tumores, vlcera & cãcer.

Luxata & cõtuſa.

Articularis morbus.

Surditas.

cus Cato: qui crispam brassicam maximè probare solet: dein leuem grandibus foliis & caule magno. Qui plura curiosè scire curabit, librum de Re rustica eiusdem consulat, & sedulò percurrat, illic inueniet quod placuisse queat. Idem continget si Plinij bibliothecā adeat. His positis uenio ad Græcorum geoponicos, qui ex sapientissimi Nestoris Alexicepo tradunt brassicę decoctum cum dulci uino haustū, mulieribus menses ducere: adhæc succum eiusdem cū *Attico melle remistum, oculos iuuare, si illorum angulis admoueatur.* Quòd si uenenatos boletos quis ederit, poto brassicæ succo ualde iuuabitur. Nec omittunt illam corpori alimentum multum præbere: adeò ut pueri brassica uescentes, citiùs adolescere credantur. Succus cum uino albo ad dies xl. haustus, splenicos & ictericos curat: quemadmodum in rusticis paradoxis scripsit Paxamus. In quibus nō prætermittit, quòd eadem alumini rotūdo aceto macerato permista, psoram ac lepram mundat: coctáque & præsumpta, uoci atque arteriacis affectionibus medetur. Vnde uocis studiosi hac libentissimè utuntur. Folia uti etiam semen, cum sylphio & aceto trita

M.Cato & Plin. summi brassicæ encomiastæ.

Menstrua.

Boleti.

Splenici & icterici.

Psora & lepra.

ac impoſita, morſum canis tum rabidi, tũ non rabientis perfectè ſanant. Et ſi contigerit à diſtillatione vuulã aut columellam in guttur laxari, ſuccus crudæ braſsicæ capiti admotus, illam in ſublimem oris partem reuocabit, ſolitúmque locum repetere coget. quod naturæ arcanis & ſecretis aſcribendum eſt. Ex medicis hæc habeto. Braſsicæ crudus ſuccus cum uino potus, uiperarum morſibus auxiliatur: cum fœni græci farina, podagris & articulorum uitiis efficaciter illinitur. *Idem* prodeſt ſordidis ac uetuſtis ulceribus: qui etiam naribus infuſus caput purgat, mẽſéſq; trahit cũ loliacea farina inditus. Folia per ſe illita, aut cũ polẽta trita cõferũt inflãmationibus, tumoribúſq; : & ex ſale carbũculos rumpunt, ac fluentes capillos retinent. Lienoſis ex aceto cruda proſunt: & addito melle cocta, ualẽt plurimùm aduerſus depaſcentia ulcera & gangrenas. Virentes cauliculi cum radice cremati, & adipe porci uetuſto excepti, diuturnos laterum dolores mitigant. Si humentem aluũ ſiccare uolueris, ubi mediocriter bulliiſſe uidebitur braſsica, priore aqua effuſa, repentè aliam calẽtem iniicies, atque ita rurſus eam diſcoques, uſquedum

Morſus canis rabidi.

Columellæ laxatio.

Morſus uiperę & podagra

Vlcera uetuſta & mẽſes.

Inflammatio & carbunculus.

Lienoſi & gangræna.

Laterũ dolor

Alui reſiccatio.

tenera flaccidáque euaſerit. Quod non fit cùm uentris ſubducẽdi cauſa ſumitur. Sed Claud. Galenum his in rebus accuratè, ſuo more, philoſophantem, audire pulchrum erit. Nunc autem, inquit, ſummatim dicemus braſsicæ ſuccum facultatem habere purgatricem: corpus autem ipſius (ſeu carnem) communi ſiccantium ratione, magis ſiſtere, quàm ad deiiciendum incitare. Cũ igitur quæ in uentre continentur excernere uoluerimus, è *propinquo* cacabo in quo braſsica *fuerit cum aqua* docoċta, extraċtam aquam eam *protinus in uaſa* quibus oleum cum garo paratum *fuerit, iniicere* conueniet: nihil autem retulerit, ſi ſalem loco gari ſumpſeris. Quòd ſi humentem aluum ſiccare uoluerimus, priorem aquam, ubi braſsica mediocriter coċta uidebitur, effundentes, aliam calidam mox iniiciemus, ac rurſum braſsicam (quoad contabuerit) ei recoquemus: quod nõ facimus cùm uentris deiiciendi gratia ſumitur. Volumus enim hoc caſu proprium ipſius ſuccum omnem non deponere, ſed quoad fieri maximè licet, retinere. Hæc Galenus de apparanda braſsica ad alui ſolutionem, uel cohibitionem. Cum quo hîc uale nuncia-

Method⁹ coquendæ braſſicæ ad alui ſolutionem.

Quomodo excoquenda braſsica ad alui cohibitionem.

mus brassicæ, ut suum aliis locum opportunè concedamus.

Apij cura, auxilia & secreta. Cap. III.

APium, Græcis selinon, vulgo petroselinum, & nostratibus persilium dici consueuit, perpetua uirens fronde, & ex ueteri semine (si Theophrasto credis) celeriter emergens. Nam è recenti, hortensium omnium tardissimè prouenit: nimirum quadragesimo die à satu, & quinquagesimo, maiore ex parte, ut scribit Plinius. Sæpius parit, semélque satum, pluribus annis restibili fertilitate erumpit. Locis tam frigidis quàm calidis, & terra quali uolueris, ut tradit Palladius, gaudet: dum modò iugis adsit humor, cuius rigatu facilè animetur, unde nullum cœlum & solum respuit. Semine & planta, Columella autore, optimè seritur: & secundum fonteis ac riuulos commodissimè ponitur. Si magnũ & folij latissimi illud habere uolueris, & Florentinum Græcum auscultaueris, accipies seminis apij quantùm tribus digitis summis prehendi potest, & rariore linteolo includes: deinde fimo & terra, breui fos-

Apium quo semine celeriter emergat.

Quænam terra apio idonea.

Quomodo fiat apiũ folij latissimi.

ſa obrues: hoc faciens, magnum & latum tibi parabis. Nam ita omnium ſeminum germen, capitis unius ſoliditate nectetur, ut ſcripſit Palladius, & ante eum Columella. Sed longè maximum naſcetur, ut tradit Florentinus, ſi radicibus circunfoſsis, paleas adieceris, ac rigaueris. Criſpum fiet ſi ſemen in pila ante ſationem paulũ pulſaueris, expoliatúmque, ut vult Columella, terræ mandaueris. Aut, ſi ſuper naſcenteis areas cylindrum, uel pondera aliqua uolutaueris: aut iam natum pedibus proculcaueris. *Florentino ſubſcribunt Iunius* Columella, Plinius & Palladius. Qui apium mare & fœmina diſtingui uolunt: ut mas foliis conſtet nigrioribus, & radice breuiori. Fœmina uerò criſpioribus atque duris, caule craſſo, ſapore acri & feruido. Sed neutrum cibis Chryſippus medicus, & Dionyſius apud Plinium admittendum cenſent (licet eiuſdem Plinij tẽporibus, ut hodie, per iura largis portionibus innataret, peculiarémque gratiam condimentis accerſeret) quoniam epulis feralibus dicatum ſit, & ob id nefaſtum habeatur. Vel, ut Plutarchus ſcribit, quòd apio ſepulchra coronentur. Vnde uetus illud prouerbiũ, Apio indiget:

Quomodo maximum fiat apium.

Quomodo criſpum fiat apium.

Apium mas & fœmina.

Cur apium olim cibis interdictum & nefaſtum habitum.

diget: de eo qui profligata & desperata sit ualetudine. Caule fœminini uermiculos innasci tradunt: credúntque eos in sexu utroq; sterilescere, qui ederint: adhæc, in puerperiis comitiales fieri qui ab eo cibo ubera hauserint. Innocentiorem tamen esse marem affirmant: eáque causa est, ne inter nefastos frutices damnetur. Hæc Plinius, fretus ueterum sententia & testimoniis. Quibus ex rebus mirandum non arbitror, si recentiores medici comitialibus & epilepticis, apio interdicãt: adhæc, si Græci infantulorum nutricibus & grauidis, puerperísque apium in cibo prohibuerint. Quanquam alia etiam subesse potest causa, nimirum ꝙ fœmininos fonticulos impediat, & lactis prouentum extinguat: uescentésque ad libidinem proritet. Cætera conticeo, nisi quòd pisces ægrotantes in piscinis apio summè recreantur & refocillantur. Adhęc quòd nihil æquè oris suauitatem commendat, atque recens apium & uiride commãducatum. Vnde si ab his estur quibus anima fœtet, grauis & molesti halitus tædium emendat. Quod meritoriæ mulieres plereque non ignorant, apium mandentes & circunferentes, ut uirus tetri odoris fallant,

Comitiales quomodo faciat apium.

Apio quinã abstinere debeant.

Apio ægrotãtes pisces recreari.

Apium oris iucunditatẽ conciliat, & eius fœtorẽ emendat.

quo imbuuntur, suauiorémque aurã spirent. Antiquitas apij cauliculos ad usum seruauit conditura, quæ aceti parteis duas, & muriæ tertiam reciperet. Hæc satis erũt, ubi monuero coquos apio suis obsoniis acetum, & cellarios grauem odorem uino in saccis eximere, quemadmodum scripsit Plinius ubique magnus.

Cauliculorũ apij cõditura

Medica.

SCribit Florẽtinus Græcus in suis georgicis, apium cum pane cataplasmatis uice impositum, sacris ignibus mederi: *eius uerò decoctum, calculos, insidentibus,* deturbare, & fotu idem præstare. Adhæc urinæ difficultatibus, & ægrotantibus renibus, tam folio quàm radice auxiliari. Prætereà, sugillata colori reddere, si eius semine decocto foueantur, mãmarũq; duritias, foliis attritis & impositis emollire. Plinius scribit semen cum oui albo illitũ, aut ex aqua coctũ & potũ renibus mederi: & in frigida tritum, oris ulceribus prodesse: necnon cum uetere uino, uesicæ calculos frangere: quod etiam præstat radix. Datur & ictericis ex uino albo, & iis mulieribus quibus stati menses non procedunt. Hîc nõ arbitror tacendum, quòd incoctũ apium,

Sacer ignis & calculus.

Vrinæ difficultas.

Sugillata & mãmæ induratæ.

Renũ dolor & calculus.

Icterici & menstrua.

aquas potu ſuauiores reddit, ſicuti adnotauit Plinius: & ori, ut ſcribit Galenus, ſuaue eſt, ac ſtomacho ſanè quàm gratum. Adhæc quòd in cibo ſumptũ proprias vulnerum fluxiones magis pronas deferri facit, quemadmodum in ſuis georgicis Florentinus affirmat.

Betæ, portulacæ, ac bliti, cura, auxilia & ſecreta. Cap. IIII.

BEta pauperum menſis familiaris, madidum ſolum & putre expetit. *Quæ ubi foliorũ quinque fuerit,* æſtate differri debet, ſi riguus eſt hortus, ut ſcribit Columella: ſi uerò ſiccaneus, autumno, cũ pluuiæ inceſſerint. Amat frequenter effodi, & multo ſtercore ſatiari. Cui latitudo maior accerſetur, ut affirmat Sotion in Græcorum georgicis, ſi priuſquam in caulem exierit, ponduſculum apponatur lapidis lati, aut teſtæ, uel rei alterius. Nam eo onere coërcita, in foliorum amplitudinem ſe diffundet. Eadem candidior euadet, ſi fimo bubulo recenti, eius radices oblinantur. Quæ ſi in prunis toſtæ fuerint, manducati allij tetrũ odorem ac uirus extinguent, ſi ſuperedãtur, quemadmodũ ſcripſit Grę-

Betæ ſolũ: & quando trãſferri debeat.

Quomodo fiat beta lata & ampla.

Quomodo fiat beta candida.

cus Menander. Eſt hoc mirũ in betæ ſemine, quòd non totũ eodem anno gignat: ſed aliquid ſequente, aliquid tertio: celeriúſq; proueniat uetere quàm recenti, ſicuti rectè adnotauit Plinius. Nec omittendum quòd cùm à braſsica uini ſapor, ut anteà monuimus, in dolio corrumpatur, odore betę, foliis demerſis, reparatur. Hæc de beta.

Portulaca quò diligentius colitur, eò latius uagatur, & carnoſiore folio conſtat. Vna eſt ex hortẽſibus quę omnium ferè iuſculis innatat, & pauperũ ac diuitum menſas oxelęo & ſale excepta inchoat, imò uerò hyeme primas dapes apud multos, condita illuſtrat. Fieri autem ſolet eius conditura hunc in modum. Craſsiſsimi quíque cauliculi exemptis radicibus legũtur (nam graciles, faciliùs tabeſcunt madefacti) & aqua ab arenulis emũdantur, decutitúrq; ſordes ſi quæ inhæſit: ac tãtiſper in umbra ſiccãtur, donec aliquantulũ flacceſcãt: alioqui ob humoris copiam marcidi, aut rancidi euadunt. Poſthæc acerbarum vuarũ ſucco imbuti, ſubſtrato uiridis fœniculi ſpiſſamẽto, fictilib⁹ uaſis, aut doliolis componũtur, & ſufficienti ſale reſperſo, interiectóq; rurſum fœniculo, uas portulaca impletur: &

Portulaca pauperum ac diuitũ mẽſis familiaris.

Portulacæ cõditura optima, & facili methodo expreſſa.

iterum ſpiſſamento fœniculi contegitur, quod miſcellaneam deprimat. His peractis ius quod eſt temperatum duabus partibus aceti, & una omphacij infunditur: ita ut ad ſummum fideliæ, aut uaſis labrum perueniat. Ea poſtremò conditura, penore ſicciſſimo, & à Sole auerſo diligẽter ſeruatur: ne ſitu loci mucorem contrahat. Quem etiam uitabis ſi portulaca non enatet, ſed ſuo iuſculo ſemper ſit immerſa. Dum uſus exiget, aqua tepida, aut uino exemptum ſalgama eluetur, & ſuperfuſo oleo apponetur mẽſæ, ad excitandã conuiuarũ appetentiã.

Conditurę loco humido repoſitæ mucorem contrahunt, & uitiantur.

Blitum duorum eſt generum, rubrum ſeu nigrum, & album: rubro caulis & folia rubeſcunt, ut coccineo colore infecta uideantur, & ſi temporis tractu purpureſcant, ac tandem nigreſcant: ex quo etiam blitum nigrum quibuſdam dicitur. Album betaceis conſtat frondibus & foliis, abſque ulla acrimonia fatuis. Vtrunque ex eorum eſt genere quę in horto celerrimè proueniunt, ut tradit Plinius. Seritur ſolo qualicunque, ſed culto: quod cùm ſemel enatũ fuerit, ipſum ſe per multa ſecula ſeminis deiectione reparare ſolet: adeò ut ſi abolere uelis, uix poſsis. Vnde ſemel ſatũ,

Bliti rubri & nigri deſcriptio.

Blitũ ſemel

satũ, uix aboleri poteſt.

pluribus annis reſtibili fertilitate prouenit, nec runcari, nec ſarculari flagitans, quemadmodum ſcripſit Palladius. Sed hîc nõ arbitror tacendum, ꝙ priſci betam cum blito confuderunt: hinc Martialis betam fatuam, ſeu inſipidam appellauit: quæ re uera ſapore eſt nitroſo, & non fatuo aut inſipido ut blitum.

Medica.

Aluus & urinæ.

DIphilus medicus geoponicus tradit beta candida aluos ſolui, & rubra urinas proritari. Galenus nitroſa facultate olus hoc dotatum cenſet: qua etiã ſordes eluit ac diſcutit, quæ uis in candida efficacior: adeò ut uentrem ad excernendum excitet, & ſtomachũ ſenſu exacto prędítum mordeat & uellicet. Succus naribus inditus, caput purgat: infuſus, aurium dolores ſedat, & illitus, dentium cruciatus cõpeſcit. Coquitur nigra ſeu rubra cum lente, lubrico uẽtri cohibẽdo: quem, ut diximus, candida ſoluit: quæ cocta, & cũ allio crudo ſumpta, inteſtinorum tineas abigit. Iecoris obſtructionibꝰ quàm malua aptiùs accommodatur: maximè ubi cum ſinapi uel aceto eſtur, Lienoſos ſimiliter manducata, mirificè iuuat. Vnde quis ipſam me-

Auriũ & dentium dolor.

Lũbrici & iecoris obſtructio.

Lienoſi.

dicamentũ potius, quàm alimentũ dixerit, ubi hoc modo mãditur. Huius, ut aliorũ olerũ, exigua eſt alimonia: quæ ſi largiùs ſumatur, ſtomachum infeſtat & mordicat.

Portulaca frigida conſtat natura: quapropter fluxiones bilioſas ac feruentes, cõmutando & refrigerando amolitur: febríque ardente conflictatis opitulatur. Dentibus qui ſtupore obtorpeſcunt ab eſu acriũ, manſa remedio eſſe ſolet. Ignibus ſacris auxiliatur: & Veneris impetus, ſomniáque refrænat. *Animalia uentris rotunda pellit*, & dyſentericos ex uino hauſta *liberat*. Capitis dolores inſolatione contractos, cum roſaceo mitigat, & vulneribus ſyderatione periclitantibus, efficaciter cum polenta inungitur. Prætereà infantibus umbilico prociduo laborantibus ſalubriter apponitur: ac mobiles dentes commanducata ſtabilit: oríſque ac tonſillarum ulcera, & gingiuarum tumores, ſucco ſuo opportunè ſedat. Leontinus grecus, ex geoponicis unus, ſcribit folium portulacæ linguæ ſubditum, his qui ſiti cruciantur, bibendi deſiderium reſtinguere: & uerrucas multorum dierum illitu tollere: quod non omiſit Plinius:

Fluxio bilioſa & febris ardens.

Stupor dentium & ignis ſacer.

Dyſenteria & capitis dolor.

Vulnera & umbilicus prociduus.

Dentes mobiles, tonſillę & gingiuæ.

Sitis, verrucę mãmæ & podagra.

docens insuper, mammarum & podagræ inflammationes, succo portulacæ cū melle, aut creta cimolia sanari.

Cholera, alui fluxio, uomitus & tormina.

Blitum stomacho inutile esse censetur, uentrem adeò turbans, ut choleram aliquibus faciat, & alui fluxiones excitet: necnon uomitiones moueat, cum intestinorum torminibus, mota bile & excitata, quod de immodico & asiduo eius usu dictum accipies. Fertur tamen aduersus scorpiones potum è uino prodesse, & clauis pedum efficaciter illini. *Hippocrates menstrua co cibo sisti putauit, quēadmodū scribit Plin.*

Claui pedū & menstrua.

Asparagorum cura, auxilia, & secreta. Caput. V.

Asparagi solum & satio.

ASparagus altilis & satiuus, gaudet solo pingui, humido & subacto. Seritur, ut Didymus tradit in suis Gręcis georgicis, uerno tempore, fossulis trium digitorum, in quibus bina, ternáue grana, semipedis spatio discreta, ponūtur. Quæ nullo cultu uexari debēt anno primo: sola rūcatione, herbarúmq; extirpatione cōtenta. Sed de asparagorum satione & generatione consultiùs fuerit audire consentientes præceptiones M. Catonis, Columellæ, Plinij,

ac Palladij. Semen, inquiunt, quantũ tres digiti prehendere possunt, pingui & stercorata terra, singulis scrobiculis ad lineam directis, imprimatur & leuiter obruatur. Post quadragesimum diem radiculę sic inter se implicabũtur, ut in unitatem coiisse uideantur: spongias prisci olitores nuncuparũt. Si sicca fuerint loca quibus dicta semina committere satagis, fimo macerata imis sulcorum partibus ita erunt disponẽda, ac si in alueolis manerent. Contrario fiet modo in uliginosis: nã in summo porcæ dorso collocanda erunt, ne nimio lædãtur humore: qui suo transitu tantùm rigare debet, & non mora inebriare. Sic consita semina, anno primo asparagũ dabũt: quem infringi oportebit. Si enim ab imo tentes euellere, tenellis adhuc, inualidísq; existentibus radiculis, tota spõgiola sequetur. Quæ per biennium in suo seminario, stercore & asidua runcatione nutrienda est. Reliquis annis non erit decerpendus asparagus, sed radicitùs uellendus: ut suæ germinationis oculos aperiat. Nam nisi ita fiat, stirpes pręfractæ, spongiarum oculos augebunt, & quasi excœcabunt: nec patiẽtur asparagum emittere. Illum seruabis de

Vera asparagorum satio, antiquis probata.

De locis quĩbus committenda sunt asparagorũ semina.

Quomodo ritè tractari debeànt aspa ragi.

quo ſumpturus es ſemina: poſteà ſcopas eius & ſcorpiones incendes: deinde circa hyemem ſpongiis cinerem, ac ſtercus adiicies. quod M. Cato ouillum eſſe debere ſcribit. Eſt, & alter ſerendi modus per ſpõgias quas poſt biennium in apricum & bene ſtercoratum locum transferri cõuenit. Fiunt ſulci pedali menſura inter ſe diſtantes, non ampliùs dodrantalis altitudinis: in quibus ſpongiolæ ita deprimuntur, ut facilè ſuperpoſita terra germinent. Vere autem priuſquam emergere cœperint, bicorni ferramento (*quod capreolũ uocant*) terra commouenda erit, ut ſtylus faciliùs emicet, & relaxata humo radix plenioris fiat craſsitudinis. Idem M. Cato ſarriri ac runcari iubet, ſed ita ne ſarriẽdo uexentur radices, aut runcando: alioqui infirmæ conculcantur. Cæterùm, per hyemem teneris ſtramentis aſparagorum ſyluula operiẽda erit, ne rigore peruratur. Quæ uere nouo aperietur, & ſtercore ſaturabitur, ac exhilarabitur. Didymus in Græcorum geoponicis tradit, & poſt illũ Plinius, aſparagos plurimos naſci tuſis agreſtiũ arietũ cornibus, & ſulcatim defoſsis, necnon crebrò irrigatis. Quod licet Dioſcoridi nõ

Quomodo ſerẽdi aſparagi per ſpõgias.

Quomodo runcandi & ſarriendi aſparagi.

Quomodo abſque ſemine naſcantur aſparagi.

placeat, verissimum nihilominus esse, experiundo fateberis. Non desunt qui longè mirabiliùs tradant, nimirũ quòd integra arietum cornua, non contusa, nec in particulas secta, si perforentur & pangantur, asparagos producẽt. Quos si tibi in animo fuerit toto anno edules inuenire, ubi fructum legeris, ut idem scribit Didymus, radices quæ summo cespite uagantur, circũfodiens aperies. Sic enim tractata plãtula, nihil cũctabitur nouos cauliculos & asparagos proferre. Qui aqua & iure pingui leuiter decocti, saléq; & oleo, aut butyro cõspersi, addito aceti momẽto, summa cũ uoluptate manducabuntur. Sed hoc loco dissimulandum non arbitror, quòd modicam coctionem postulant: nam diutius percocti in tabem abeunt. Ex quo Imperator Drusus, celerem rei successum demõstrare uolens, dicere solebat, citiùs fieri q̃ asparagi coquantur. Ad condituram uenio. Cauliculi sale conspersi & in alueis compositi, biduo sub umbra sinuntur desudare: deinde suo iure proluuntur, modò satis humoris remiserint: si minùs, muria lauantur, & imposito pondere exprimuntur. Posteà in uase, aceti partes duas & unã

Quomodo toto anno edules inueniãtur asparagi.

Asparagos modicã coctionem postulare.

Asparagorũ conditura, & repositio in hyemem.

muriæ continente, demerguntur: indito fœniculi aridi ſpiſſamento, ut & cauliculi deprimi poſsint, & ius uſque in ſummum fideliæ labrum peruenire. Hîc non omittam quòd Græci herbarum & fruticũ germina ante florem erumpentia, aſparagos, nomine largè ſumpto, nuncuparunt.

Medica.

Alui & coli inflatio, adhęc calculus, urina & uulua.

VTiliſsimus ſtomacho eſſe traditur aſparagi cibus: qui cumino addito, *alui inflationes, colíq; diſcutit. Vrinas ciet, & calculos exturbat. Quidam ad* uuluæ dolores radicem cũ uino dulci propinant. Sunt qui perunctum aſparago cum oleo trito, ab apibus pungi poſſe negent. Radicis decoctum ægrè meientibus prodeſt, ac dentibus medetur, ſi qua dolent parte, ore contineatur. Plinius ſcribit pectoris & ſpinæ doloribus ſummè prodeſſe aſparagos: adhæc, Venerem ſtimulare, & uentrem leniter emollire. Dioſcorides aſſos coctóſue, urinæ ſtillicidium, difficultatémque ac dyſenterias mitigare tradit. Galenus uerò renes ac iecur infarctu liberare, maximè radice & ſemine. Non deſunt qui canes necari ſcribant hauſto aſparagi de-

Dyſſuria, dẽtes, & pectoris ac ſpinæ dolor.

Stranguria, dyſenteria, renes ac iecur, & canũ mors.

coᴄto. Quod an uerum ſit, nec ne, experiē-tia fidem faciet.

Rutæ cura, auxilia, & ſecreta. Cap. VI.

ET ſi planta hæc ad eſculenta olera parum attinere uideatur, ſcribam nihilominus de illa, uel ob id quòd nulli ſint hodie horti tā urbani, quàm agreſtes, qui eius fruticem perpetuò uirentem, ac grauiter olentem non agnoſcāt. Itaque de illius cura & cultu hunc in modum præcipit Columella. Rutam autumno ſemine ſatam differre oportet Martio menſe in apricum, & cinerem aggerare, runcaríque donec conualeſcat, ne herbis ſuffocetur. Quod ſuæ Italiæ, non ſeptētrionali noſtrę Galliæ ſcriptum uoluit. Vt, ut fuerit, ſata ſemel uelata manu runcari debet: quam niſi contexeris, pernicioſa naſcētur ulcuſcula, quemadmodum Plinius adnotauit. ſi tamen per ignorātiam nuda manu runcaueris, & prurigo atque tumor inceſſerit, oleo ſubinde perunges. Id quod de florēte ruta multi intelligendū cenſent. Loca deſiderat altiora, unde humor elabatur, ut tradit Palladius. Cuius ſemina ſi ponas

Cura & cultus rutæ hortenſis.

Rutæ pericu loſa rūcatio.

Quomodo ferẽda ruta.

adhuc clauſa folliculis, manu debebis ſingulatim affigere: ſi iam minuta ſunt & excluſa, ſparſim iactabis, ac raſtro obducta operies. Caules eius qui ex ſeminibus incluſis emergent, fortiores erunt, ſed ſerò naſcentur. Planta hęc humorem odit ac fimum, ſolo cinere contenta, eſtq; hyemis impatiens: quapropter apricis locis & ſiccaneis ſeri debet, cupítq; per frigora cinere cõtegi, ut naturali eius calore gelicidiis reſiſtat. Si ſalſis aquis irroretur, lætior proſiliet, ut ſcripſit *Theophraſtus*: ſed ferro tangenda non eſt, *niſi perniciem illi* accerſere uoles. Seritur non ſolùm ſemine, ut diximus, ſed etiã ſurculo, & ſeipſa. Nam incuruato rami eius cacumine, cùm terrã attigerit, ſtatim radicatur. Tota plãta trãſlata, plerunque moritur: & ramuli cum aliqua parte corticis reuulſi uerno tempore, pro plantis ſolent cõſurgere. Annis pluribus frutex iſte innoxius perdurat, niſi mulier quæ in mẽſtruis eſt, illum contigerit, aut excoluerit: nam paulatim areſcit, ſicuti adnotauit Florentinus, rei ruſticæ apud Græcos conſultiſsimus, & poſt illum Latinæ agriculturæ doctores diligentiſsimi, Columella, Plinius, & Palladius. Sũt

Rutę amiciſſimus cinis: ſed ferro tãgi non vult.

Ruta menſtruatę mulieris contactum ualde refugit.

qui pertusæ fabæ, aut perforato bulbo, eius ramulos pãgunt, atq; ita adobruũt, alieno uigore, succo & odore seruandos ac enutriendos. Alij maledictis inter serendum prosequuntur, maximè in terra soluti lateris: quod cum Plinio prodesse affirmat Palladius. Sed meliùs & fertiliùs, iisdem autoribus, furtiua prouenit: ac sub fici arboris umbra libentiùs acquiescit. Eámque ob rem Theophrastus optimam rutam ac probatissimam putauit, quæ ficulneo cortici defixa, terra obruitur. Quod Plutarchus in *symposiacis* agnouit, hunc in modum scribens: Ruta quæ sub ficu prosilit, aut illi adnascitur, suauior habetur & sapore melior. A quo nõ lõgè recessit Dioscorides, eam cibis commendans, quæ propè arborem fici crescit, & quamcunque aliam ferculis abdicans. Hinc illa nimirum rutæ cum fico sympathia & amicitia à Plinio celebrata: & eiusdem rursum cum cicuta mirabilis antipathia: probabili argumento, quòd rutam colligentes, cicutę succo manus armãt, ne perniciosis ulceribus, ut paulò antè monuimus, ab ea infestẽtur. Mustela cum serpente dimicatura in murium uenatu, ut idem tradit Plinius,

Ruta in faba aut bulbo seritur, ut graueolentiam deponat.

Vbinam optima nascatur ruta.

Rutę cum fico summa amicitia.

Rutæ cũ cicuta odiũ & inimicitia: Adhæc, cum serpente.

rutam, ceu alexipharmacon quodpiam, priùs edit. Ex quo rutā fascinationis amuletum esse, appositissimè scripsit Aristoteles: falsóq; putauit Pythagoras, oculis nocere, uel ob id quòd scalptores & pictores, oculorum causa, in cibo illa fœliciter utātur, ut docuit Plinius: non omittens, serpentes huius nidore abigi, & procul ab illa stabulari. Hæc postrema sint. Feles ab auiariis arceri traduntur, pullis gallinaceorum succo rutæ perfusis: aut illa, ut multis placet, undequaque armatis. Quod facili experientia, probabis: perinde atque id quod Democritus prodit, nimirū culices abigi, & ne accedant impediri, si rutæ uirēti ramo aquam per domū sparseris. quod multi etiam ad pulices detorquent. Sed & illud memorabile est, quod scribit Arnoldus Villanouanus. Ruta, uel chelidonia albo aceto pauco: aut vino, uel rosacea aqua excepta & calefacta, uapidum fumum exhalat, qui si uase uitreo superposito guttatim colligatur, utilis est ad oculorū morbos. Quod sequentibus assuendum erat.

Rutam oculis nequaquā nocere.

Quomodo feles ab auiariis arceantur.

Quomodo culices & pulices abigantur.

Medica.

FLorentinus Græcæ agriculturæ interpres, ut dixi, diligentissimus, tradit obturatas

obturatas aureis medulla rutæ, aut recenti eius ſurculo, capitis dolores finire. Adhæc ſucco inunctos oculos cum melle Attico, uel lacte mulieris maſculum enixæ aut lactātis, caligine & ſuffuſione liberari. Quā rem etiam præſtabit ſuccus ſolus, tactis oculorum angulis: non ſolùm hominibus, ſed etiā pecudibus ac iumentis. Idem cum uino potus ſerpentium uenenis reſiſtit, & comitialibus auxiliatur. Quin ruta ipſa cū ficu ad dimidias parteis decocta, hydropicis ſalubriter exhibetur, ualetq; plurimū ea decoctio ad pectoris, laterū ac lumborum dolores: necnon cōtra tuſſeis, ac pulmonū & iecinoris renūque uitia, & remeantium febrium horrores. Eadem cum uino, hyſſopo & aniſo cocta, torminibus ſedandis, hauſtu, uel fotu, mirandum in modū opitulatur, ac naribus indita fluentē ſanguinē ſiſtit, & collutione dētibus prodeſt. Aiunt generationes impediri eius cibo: idcirco mulieres coniugalem ſobolem ſuſcipere ſatagentes, rutam, cane peius & angue uitare debent. Trita folia cum uino, antidoti locum habent: proſuntque ad uenenatos morſus omnes, etiam ſi rabidi canis fuerint: modò cum melle & ſale morſui im-

Capitis dolor, caligo & ſuffuſio.

Venena, epilepſia, hydrops.

Dolor pectoris, laterum, lumborum, pulmonum, iecinoris ac renum.

Tormina, fluor ſang. & dentes.

Ruta mulieribus ualde fugienda.

Morſus rabidi canis.

ponantur, uel cum aceto & pice decoquantur. Non desunt qui affirment succo rutæ perunctos, uel rutam ipsam gestãtes, à maleficis animalibus feriri non posse. Quid amplius? Genitale semen tam cibo quàm potu sumpta, restinguit, maximè uiris: uuluęque strangulatus aperit, cum melle trita, & toti pubi usque ad anum illita. Quæ res plurimum etiam ualet ad dolores articularios, & cum oleo, ad expellẽda uentris animalia. Si cum laurinis foliis coquatur, testium inflammationes apposita mitigat: *lichenibúsque cum melle & alumine utiliter affricatur. Prætereà*, cum pipere & nitro uitiligines cãdidas emaculat. Folia per se cibos antecedẽtia, aut cum arida fico, uel ueteribus iuglandium nucleis, uenenorum uires hebetant, & corpus contra tales iniurias tutissimè muniunt: imò uerò contra pestilentem cõtagionem: si in mediam ficum, rutæ folia quinque, aut septem cum nuce ueteri includantur, & uiuis carbonibus superposita, à ieiuno edãtur. Quod Mithridatis est inuentum, ut posteà dicemus, mihi & multis fœlici optatóque successu opportunè probatum, & expertum. Theopompus uires nec dis-

Vuluę strangulatus, podagra & lumbrici.

Testium inflãmationes, lichenes & uitiligines.

Antidotus cõtra pestem certissima.

ſimiles nec impares rutæ attribuit, quàm citrio, contra toxica : tradens Clearchum Heracleoti tyrannum multos aconito interemiſſe. Quod dum reſciuiſſent ſubditi, ante deguſtatam rutam domo nõ egrediebantur: quo præſidio, ceu præſenti alexipharmaco, ab aconiti uirulentia ſoſpites euaſerunt. Non deſunt qui citrio id aſcribant, quemadmodum in eius hiſtoria, libro tertio adnotabimus. Sit hoc poſtremũ: Ruta & menta uirides, ex Hippocratis & Galeni ſententia, *flatus* ac Veneris pruritũ excitare ſolent: *ſiccatæ* uerò, uel frictæ, & pręcipuè ſemina, eoſdem diſcutere, ac Veneris impetum compeſcere, ſeminíſque profluuium (quod gonorrhœam nuncupant) ſiſtere.

Mira rutæ efficacia cõtra uenena.

Vis alia uiridis rutæ quã ſiccæ.

Oxalidis ac ſpinaceorum cura, auxilia & ſecreta. Cap. VII.

OXalis, ozella Gallis dicta, ab acido ſucco nomen habet: unde apud multos acetoſa etiam dici ſolet. Duorũ eſt generum, maior nimirũ & minor. Semen utrique idem, præterquam ꝙ maius maiori, minus uerò minori ineſt. Rumex ſatiuus Latinis, & Lapathon (nomine à Gręcis mutuato) appellari ſolet. Licet mul

Oxalis duplex, & unde dicta.

ta ſint lapathorum genera & differẽtiæ, de quibus hoc loco agere non conſtitui. Tam uiuax eſt oxalis ut ſemel ſata nunquam uitietur in terra, maximè iuxta aquas. Huic caulis eſt ſubteres humiliter fruticãs, & folia habens in cacumine acuta, ſed minùs quàm oxylapathum. Semen rubrũ in mucronem acuminatur, & foliaceo ueſtitur inuolucro. Planta hæc iuribus affatim innatare, & in acetariis ſingularem gratiam habere ſolet. Quin & carnibus intingendis iucundum ſucci uiridis accrementum ſubminiſtrat: *nec aliud in obſoniis maiorem ſibi uendicat autoritatem*. Omnes ferè quòd gratum acorem palato repręſentet, acetoſam, ut diximus, nuncuparunt: quo per æſtatem nihil iucundius, & diuitum ac pauperum menſis frequentius eſſe conſueuit.

Viuax oxalis & eius deſcriptio ac pictura pulcherrima.

Oxalidis uſus & commoditates.

Oxalis omnium mẽſis familiaris

Spinacea ueteribus incognita fuiſſe demirandum eſt: cùm & pauperum & diuitum menſas onerent, adeò ut etiam uerna ieiunia ſaturent. Non ſum neſcius quoſdã illa chryſolachanon dixiſſe: alios ſeutlomalachon (quaſi dicas maluaceam betam) alios uerò atriplicis Hiſpanienſis nomine donaſſe. quàm uerè & rectè, iudicẽt

Spinacea ueteribus incognita.

eruditi. Spinacea Latinis dicta puto, q̃ tam glabræ & mollis herbę semẽ in spinas occalescat: quæ nomenclatura postmodum in recentiorem Græciam uenit. Planta hæc ieiuniis est aptissima: ideóq; per Ichthyophagiam seu quadragesimam frequẽs esse solet. Nullum solum respuit, quocunque loco lætissimè proueniẽs. Seritur Septẽbri mense & Martio: exítque septem diebus à satu: folio primùm triãgulo & molli, mox intubaceo, & plerunque qua hæret pediculo, laciniato: inerti sapore, exigua radice, tenuibus capillamentis fibrata, caule cubitali & nonnunquam altiore, intus cauo, floribus in uertice rotundis & racematim coëuntibus ac semine spinulis horridulo, necnon minacibus aculeis armato. In huius genere fœmina quidẽ floret, sed semine sterilescit. Olus hoc abiectis radicum capillamẽtis citra aquam elixari postulat: nam magnam uim humoris inter coquẽdum effundit: aspernatúrque ius alienum, proprio contentum: aliter si coquas, natiuum & genitalem illius succum perdis, ac temerè inebrias. Abacto lẽtore post elixationem, quibusdam ligneo gladio, aut aliter, percutitur & subinde uersatur: postcà

Spinacea unde nuncupata.

Spinaceorũ cura, cultus, satio & historia.

Spinaceorũ pręparatio & conditura.

in manuales globos & sphęrulas herbaceas (expressa penitus sanie) redigitur, & patinis in oleo optimo uel butyro frigitur, addito omphacio & piperis tusi momento, ut magis palatum titillet. Sed hîc olitorem non coquum agimus.

Summè notãda delicatulis.

Medica.

DE medicis istorum olerum facultatibus pauca scribã. Oxalidis semen tritum, ex aqua aut uino, utiliter bibitur contra dysenterias, & cœliacorũ affectus, ac stomachi fastidia. Radices ex aceto coctæ, aut crudæ *illitæ lepras & impetigines sanant : sed antea locus aceto & nitro in Sole est perfricandus*. Earundem decoctum pruritus corporis sedat, si eo foueatur aut confricetur corpus in soliis balnearum, mulcet insuper dentium dolores cum uino. Nonnulli in strumis amoliendis radicum gestamine utuntur, eas collo appendentes. Tritę & admotæ, fœminarum profluuia sistunt: & cum uino potæ regio morbo auxiliantur. Quæ omnia efficaciùs prę̄stare solet oxylapathi radix. Sed illud non prætereundum, quòd oxalidis radix cum aqua cocta aut macerata rubelli uini colorem mentiri solet, grata &

Dysenteria, cœliaca, stomachi fastidium & impetigo.

Pruritus, dẽtium dolor, strumæ, mẽstrua, & regius morbus.

Tumores & suppuratio.

ſalutari febricitãtibus impoſtura. Folia papyro inuoluta, & ſub calidis cineribus utcunque cocta, necnon pauco roſaceo trita & excepta, quoſuis tumores ad ſuppurationem mouere ſolent.

Spinacea aluum emolliunt & corpus humectant: flatúſque colligunt niſi excremẽtitius humor abiiciatur, & calidis admotis emendetur. Ab oleribus tranſeo ad eſculẽtas hortorũ radices, & fœtus qui intra terrã aluntur: hinc mihi gradũ facturus ad herbaceos fructus qui extra terram ſunt & fouentur. Alui emollitio & flatus.

Porri cura, auxilia & ſecreta.

Cap. VIII.

Radices hortorum eſculẽtas deſcripturus porrum imprimis tractabo, quod ſeri debet loco læto, & maximè campeſtri, ut ſcripſit Palladius: adhæc area plana, altè paſtinata, diu ſubacta, & ritè ſtercorata. Huius genera duo ſignauit antiquitas: capitatum, quod in caput, ut cepa, extuberat: & ſectiuum, longum ac rectum: cui frondens coma ſolo tenus amputari ſolet, unde nomen. Poſtremum qui comparare uolet, poſt duos menſes quàm ſatũ eſt illud in ſua area ſecare debet. Durabit au- Porri ſatio & locus. Genera duo porrorum. Sectiuũ porrum quomodo fiat, & excolatur.

tem, Columella autore, diutiùs, multóq; melius euadet, si trãsferatur: & quoties secabitur, aqua iuuetur ac stercore. Verùm usus docuit, sicuti ille idem scribit, ut translatum, eodem more quo capitatum, modicis spatiis, hoc est inter quaternos digitos, depangatur, & ubi conualuerit, desecetur. Rigari autem & stercorari, ac sarriri toties debet, quoties demetitur: estque sarculandus sæpenumerò locus ubi alitur, adhæc herbis extricandus. Si capitatum facere uoles, antequam translatum deponas, diligenter tibi erit obseruandum, *ut radiculas omneis amputes, & fibrarum parteis summas detondeas*: deinde testulas, uel conchas, quasi sedes singulis subiectas, supponas, & ita obruas, ut fiant latioris incremẽti capita: quo statu Sotion Græcus rigari prohibet. Palladius, ubi porrũ digiti crassitudinem est adeptũ, præcisis foliis à media parte, & truncatis radiculis, ne delumbatæ alant & distrahant, tum demum trãsfert, ac fimo liquido oblitũ, quaternis uel quinis digitis separat: atque ubi radices egerit, modicè comprehensum, sarculo alleuat: ut suspensum à terra, quod spatij uacuum subter inuenerit, capitis uastitate co-

Capitatũ porrum quomodo fiat.

Modus alter ut fiat porrũ capitatum.

gatur implere. Et ut paucis rem iſtam concludam, ſi ſectiuum uoles habere, ſpiſsiùs ſeres: ſi capitatum, rariùs: aſsiduáque ſarritione exhilarabis, ac liquido ſtercore ſaturabis. Fiet autem incrementum multò maius, ut poſt Columellam ſcripſit Palladius, imò uerò ante utrunque Græcus Sotion, ſi raris linteolis, aut detritis panniculis, complura grana immiſeris, deinde ſtercore ac terra obrueris, ſtatimque rigaueris. Totus enim ſeminum unitus aceruus, in magnum ac prodigioſum porrum euadet. Quod etiam in aliis plantarum ſeminibus experiri poteris. Res eadem continget, ſi porraceo capiti ſemen rapi, abſque ferro immittas, & ita pangas: nam ſic multùm fertur increſcere, de Græcorum & Palladij ſententia. Non deſunt, qui dum transfertur, eius capiti, ligneo ſtylo uel arundine, aut aliter citra ferrum puncto & aperto, cucurbitæ ſemen, loco rapi, intrudant. Alij ſemina quanta capi poſſunt tribus digitis, fimo oblita & prætenui calamo clauſa, terræ committunt. Quæ res ſuperioribus planè conſentit. Laudat, probátque idem Sotion Græcus, ſtatim atque ſatũ fuerit porrum, puluinos arearum eius, & ſulcos pe-

Quomodo fiat magnum & prodigioſum porrum.

Modi uarij ut porrũ exceſcat in caput.

Porri cultura ex Sotione Græco.

dibus proculcari: triduúmque, ac ſi negligeretur, minimè rigari: quarto uerò die, aquæ aſpergine iuuari. Nã ita perbellè adoleſcere tradit. Cæterùm, ſi inter ſerendũ aut plantandum, arenam terræ miſcueris, pleniſsimum habebis ac uberrimum. Addit ille idem Sotion, quòd qui cuminum prægustauerit, fœdum porri odorem nunquam expirabit: etiam ſi larga manu porrum manducauerit: nam eius eſu, grauis halitus extinguitur. Hîc ex Petro Creſcentio non duxi omittẽdum, quòd ſemen porri in uinum proiectum, efficit ne uinum aceſcat: imò uerò ut acetum, in uinum redeat, hoc eſt acorem omnem exuat. Facilis eſt experientia, quæ his finem faciet, ubi monuero porrum duodeuigeſimo die à ſatu plerunque prodire, & bimatum duntaxat perferre: ab eo tempore, ſementeſcere ac emori.

Porri cõmanſi odor quomodo uitetur.

Semen porri efficere ne uinum aceſcat.

Medica.

SOtion, de quo ſuperiùs, in ſuis Græcæ agriculturæ ſelectis præceptionib⁹ tradit, porrum tritũ & appoſitũ, morſus reptiliũ alio quouis pharmaco citiùs, curare: eiúſque ſemen cum paſſo potum, urinæ difficultati mederi. Adhæc uetuſtis ſangui

Morſus reptilium, urinę difficultas & ſanguinis reiectio.

nis reiectionib⁹ opitulari, si drachmis duabus, cum pari baccarum myrti mensura, uel gallæ & thuris farina, opportunè propinetur. Hippocrates absque ulla mistura dari iubet: usúmque porrorum nimium & continuum prohibet: quòd oculorum aciem hebetet, ac stomachum malè habeat. Qui innocentior erit, si tantisper incoquatur porrum, dum in tabem ferè soluatur: sic enim creditur non minus alere quàm carnes. Crudorum succus Plinio inter deleteria recensetur. Nam fama est, Melam equestris ordinis reum ex procuratione à Tiberio principe accersitũ, in summa desperatione succo porri ad trium denariorũ argẽteorum pondus hausto, confestim expirasse sine cruciatu. Sed hæc erant potiùs tacenda, quàm docenda. Redeo itaque ad præsidia. Porrum ex melle tritum ulcera purgat: & eius succus cum lacte muliebri haustus, profluuia ex abortu sedat: necnon aceto exceptus, stillantem è naribus sanguinem compescit, si adiecto thuris pollinc, iniiciatur. Quin & thoracis uitia omnia, cum melle datus expedit. Hîc non omittam ex Galeno, quòd porrum acrimoniam deponere fertur ac minùs inflare, si

Quomodo usus porrorũ innocentissimus fiat.

Succus porri inter deleteria numerandus.

Vlcera, profluuia ex abortu, sanguis è naribus, & thoracis uitia.

bis permutata aqua, decoquatur, deinde frigida perfundatur: quo modo fluentem aluum sistere fertur, & grauem uocem explicare: lentore suo faucium asperitatem deliniendo. Vnde & perdices (si Aristoteli credimus) porro uescuntur, canorę uocis gratia. Ex quo minùs mirum esse debet, à Nerone mansum fuisse porrum ex oleo, statis omnium mensium diebus, ad conciliandã uocis præstantiam, dum certaret pro ea cũ Phonasco. Quo tempore, nihil aliud, ac ne panem quidem, sumebat, quemadmodum scribit *Plinius*, qui de sectiuo porro id intelligendum censet. *Cui ille idem* princeps Nero, autoritatem dedit. Tacendum non arbitror, quòd porri semen contusum, & ex passo, aut uino albo generoso bibitũ, lotij difficultates soluit, ac urinarios meatus aperit.

Fluor alui & uocis grauitas.

Neronem uocis gratia porrum ex oleo manducare solitum.

Lotij difficultas.

Allij cura, auxilia, & secreta. Cap. IX.

ALlium inter ruris pulmentaria celebratum, terra gaudet maximè alba, fossa & subacta sine stercore. Cuius cohęrentium spicarum diuortia, liratim seri debent, arearũ puluinis impacta, quo

Terra fouendis alliis accõmoda, eorũdẽq; satio.

minùs aquis infeſtentur. Liras autem ſimiles porcis facies, quas in agris ruſtici concinnant, ut uitent uliginem: ſed multo minores eſſe debent. In quarum dorſo nuclei palmari ſpatio diſtantes, non altè depangentur, nec caſtellatim, ut multi faciunt, grumulis imponentur. Qui cum ternas fibras, ſeu folia tria emiſerint, ſarriri debẽt: nam grandeſcunt, quo ſæpius id factum fuerit, maiúſque incrementum accipiunt. Plinius ſemine etiam prouenire ſcribit, ſed tardè. Primo enim anno porri craſsitudine caput efficitur: ſequẽti diuiditur: tertio cõſummatur: pulchriúſque tale exiſtimant quidam. Si uaſtum & capitatum facere uoles, antequam ullum emittat cauliculum, uiridem omnem eius comam intorquebis, ac humi proſternes. Palladius, ſcapũ, ubi prodire cœperit, in terram depreſſum obruit: atque ita cauet ne in frõdem luxuriet: deinde proculcat, ut ſuccus ad ſpicas reuertatur, & uaſtum caput faciat. Quod unum etiam Plinius prior adnotauit. Sotion in ruſticis Græcorum obſeruationibus, adhęc Palladius & aliquot alij tradunt, quòd ſi allia terrę committantur & ex eadem eruantur, Luna ſub horizonte latente, uirus o-

Quando ſarriẽdum alliũ

Semine allia tardè prouenire.

Quomodo fiat uaſtũ & capitatũ allium.

Quomodo allia uirus odoris deponãt.

doris exuent, & mandentium halitum nullo modo uitiabunt. Quod paulò aliter Plinius interpretatur: tradēs allia in eam rem seri debere, cùm Luna sub terra fuerit: & colligi, dum Soli coniungitur. Pollicetur ille idem Græcus Sotion, allia dulcescere, si in plantando oliuarum nuclei illis commisceantur & conserantur: aut fractæ leniter spicæ, terræ tradantur: uel in pangēdo, olearum fraces adhibeantur. Prodit & Didymus adnotāte Ruellio, uel potiùs Sotion, ut meus habet Gręcus codex, tædium *halitus à manducatis alliis conciliatum, aboleri, si cruda faba illis superedatur. Alij,* betæ radicem in prunis tostam supermanducasse, satis superque esse putant: eo siquidem remedio uirus mētiri & tegi, Menander è Gręcis apud Plinium pollicetur. Nostrates apio uiridi fastidium illud deponunt. Antiquorum plerique promittunt allia diutissimè duratura, & usui meliora futura, si uel paleis condantur, aut fumo suspensa exponantur. Sunt qui illorum capita aqua salsa tepida paulisper intingant, siccent, & ita recondāt. Sed hoc & illo modo, in satu plerunque sterilia euadūt. Aliis satis est super prunas siccasse, ne germinēt.

Quomodo dulcescant allia.

Quomodo tædium à mā ducatis alliis conciliatum citò aboleatur.

Quomodo allia diutissimè seruētur.

Plinius ſaporis auſterioris illa eſſe tradit, quæ plures habuerint nucleos: additque nullam odoris fœditatẽ coctis ineſſe, perinde etiam atque cepis. Nec omittit præſumenda eſſe album elleborum effoſſuris, niſi periclitari uelint. Eſt allium ſylueſtre, quod ophioſcorodon Græci nuncupant, in aruis ſponte naſcens, quo pecudum lac quę comam eius depaſtæ fuerint, allia ſubolet. Quid, inquã, lac? imò uerò caſei qui ex eo coaluerint, odoris grauitatem illam præ ſe ferunt: *rura allium agreſte & ſerpentinum uocant. Quod decoctum, ne renaſci poſsit, aduerſus improbitatem alitum ſemina depaſcentium, tutò proiici libro ſuperiore admonuimus, ſcribentes à Plinio alum appellari.* Sed mirabile quippiam occurrit hoc loco non tacendum: nimirum quòd muſtelæ & ſciuri tentato allio dentibus, uix audent in poſterum mordere, cicuréſque hoc modo fiunt. Eſt & illud memorabilius & multò mirabilius quod Volaterranus prodit, ſuo tempore inuentum fuiſſe ruſticum ore aperto in agris per meſſes & fœniſecia dormientem: qui cùm ſerpentem per hiantes fauces imprudenter admiſiſſet, ſeſe ſtatim commanducatis al-

Allia ſaporis auſterioris.

Lac allia redolens cum ſuis caſeis.

Mirabilis hiſtoria & ſummè notanda.

lijs, ceu præsenti amuleto, curauit. Virus tamen ac mortem, uxori (res mira) in coitu stillauit ac transfudit. Sed hoc etiam in allio memorabile est, quòd si cum salsugine coquatur, curculiones leguminum efficaciter interimit, modò horreorum parietes & pauimenta, his miscellaneis imbuantur. Hîc etiam mihi silentio dissimulanda non est celebris illa magnetis & allij discordia, quam Græci antipathian nuncupant, sicuti alibi docuimus, ostendimúsque tantùm inter has res surdas & sensu carentes odium inesse, ut magnes ferrum à se abigat, nedũ alliciat, *si allio confricetur*: quẽadmodum Plutarchus adnotauit, & post illum Claudius Ptolemæus. Quæ res, cùm sæpenumerò & mihi, & amicis meis aliter probata & explorata fuisset, eò me duxit, ut facilè crediderim uiros illos eximios, & in primis Ptolemæum, nequaquam de cõmuni opinione id dixisse, quin potius de suo Aegyptiaco allio rem eam intellexisse. Quod Dioscorides paruũ esse scripsit, adhæc dulci, singularíq; capite ad purpuram uergẽte. Non desunt qui id ophioscorodo tribuant, quod Antonius Microphonius Biturix, amicus noster, qui rerum experi-

Allij cũ magnete celebris discordia.

Summè notãda & animaduertenda.

menta diligenter perſequitur, ſe probauiſſe nuper ad me ſcripſit. Illud poſtremum erit: Allia arborum ramis ſuſpenſa, accedentes ad fructuum deprædationem auiculas, longè arcent, ut in Græcorũ georgicis adnotauit Democritus.

Vt aues arceãtur ab arboribus.

Medica.

NOn temerè mihi ſcripſiſſe uidetur Plinius, allium ad multa medicamenta, ruris præcipuè, utile eſſe: ex quo à nonnullis theriace ruſticorum appoſitiſsimè nuncupatur. Græcorum geoponici tradunt, & ex his Sotion ubique magnus ac celebris, quòd allia in cibo ſumpta, uel è regione uentriculi appenſa, lumbricos expellunt: & in cataplaſmate, morſis à uipera, aut rabioſo cane, mirũ in modum auxiliantur. Vſta & melle ſubacta, ſuggillata delent, ac liuentia ad colorẽ pulchrè reducunt. Vrinas mouent, uitiiſque renum pugnare creduntur: & dentiũ dolores, orę contenta, ſedare, maximè à cauſa frigida. Si quis illa præſumpſerit, à ſerpentum, reptiliúmque uenenis illæſus manebit. Eadẽ percuſſos, trita & impoſita ſanant. Eſt & illud in iis memorabile, ut ſcripſit Serapio, quòd licet ſanam oculorum aciem lædant,

Allium ruſticorum theriaca.

Lumbrici, uiperę morſus, & rabioſi canis.

Vrinæ, renes, dentium dolor, uenena, & oculi.

nihilominus eandem humiditate hebetem refocillant. Cum oleo & sale papularũ eruptionibus medentur, & lentigines ac lichenas emaculant. Vetustæ tussi tam cruda, quàm cocta succurrunt: sed cocta crudis utiliora sunt, & elixa tostis, ac ita uoci plus conferunt. Eadem qui prægustauerit, si uenenum hauriat, nihil incommodabit.

Lẽtigo, lichẽ, tussis uetus, uenenum & coctio deprauata.

Addo quòd qui coctionis munia obire nõ possunt, magnas utilitates ab allio percipient. Praxagoras aduersus morbũ regium uino miscet: *Hippocrates suffitu secundos partus euocari existimat*: & *Diocles phreneticos si elixum fuerit*, ac *hydropicos* cum centaurio, aut in duplici fico, ad euacuandam aluum summè iuuari: quod certiùs præstare aiunt uiride allium, in mero cum coriãdro tritum ac epotum. Sunt qui dentium dolores cõsopiant tribus alliaceis bulbulis in aceto tritis, & in dentium caua immissis. Alij, sola aqua decoctionis eorum os colluũt. Prurigines ex aceto & nitro tollunt, ac tenesmo in pulte medẽtur. Quartanas bulbulus unus cum laserpitij obolo potus excutit. Idem in cibo mistus & comminutus, aduersus pituitam gallinarum, ac gallinaceorum ualdè prodest. Et si eo trito

Morbus regius, phrenesis & hydrops

Dentiũ dolor, prurigo, tenesmus & quartana.

Pituita gallinarum & iumentorum urina.

iumentorum natura tangatur, urinam impeditam reddere, & nullo modo torqueri aiunt. Porrò, Galenus tradit allia bis, térue cocta & elixa, acrimoniam deponere: sed alimentum corpori paucissimum dare, quod ante elixationem omnino negabant. Abstinendum tamen præcepit non solùm ab assiduo illorũ usu, sed acrium omnium: his potissimùm qui natura fuerint biliosi. Solis enim qui succum crudum & crassum aut lentum aceruarint, accommoda sunt allia, parcè & opportunè sumpta.

Acria biliosis non conuenire, pituitosis contrà.

Ceparum cura, auxilia, & secreta. Caput. X.

CEpas corpus habere pluribus cartilagineis tunicis compactum, & reuolutum, nemo est qui ignoret. Veteres rustici, ut testatur Columella, vniones nũcuparunt: quia uno & singulari constant capite, multis, ut allium, bulbis nequaquam coagmentato. Quod nomen apud nostrates Gallos, uelut triuiale hactenus usurpatur. Terram desiderant pinguem, ut scribit Palladius, uehementer subactam, irriguã & stercoratam, necnon rubrã, ut Sotioni Greço geoponico placet. Quæ pri⁹ proscin-

Cepæ cur vniones uocẽtur.

Quæ terra serendis cepis accõmoda.

di debet, ut hyemis frigoribus & gelicidiis putrescat, sicuti tradit Columella: deinde stercorari, & mox bidētibus æqualiter perfodi, ac in areas disponi, omnibus herbis euulsis, & earum radicibus deletis. Quo facto, Martio mense, placido & sereno die, austro uel euro flante, semina ritè spargentur: satureia illis intermista, ut vult Plinius, quoniam sic melius proueniunt. Sotion Græcus admonet eum qui cepas plantaturus est, caudas & extremitates, fibrásq; omneis, & comam omnem auferre debere, ut magnæ & capitatæ euadant. *Alij folia tantùm radice tenus uellunt: nam ita succum ad inferiora transmittunt*. Sed rariùs hoc modo poni debent, Palladio autore: & runcari ac sarculari, si non sæpius, saltem quater, ut tradit Plinius. Qui etiam præcipit ter solum fodi debere, antequam serantur. Si Luna minuente seres, tenues & acriores habebis: si crescente, robustas & saporis humecti, domito acremento. Cęterùm, illud nec ignorandum, nec prætereūdum censeo, quòd in omni ceparū genere, oblonga acrior esse solet quàm rotunda: & rufa, quàm candida: adhæc sicca, quàm uiridis, & cruda quàm cocta: necnon recens,

Quo tempore, & quomodo seri debeant cepæ.

Quomodo magnæ & capitatæ euadant cepæ.

Quomodo tenuis & acrior fiat cepa, & contrà.

quàm ſale condîta, aut elixa. Longè autem maiores habebis, ſi cum tranſlationi locus eſt, deponantur in terra uiginti diebus antè ſubacta, & tantiſper reſiccata, dum omnis humor exhauriatur, ex ſententia Sotionis Græci. Qui idem fieri etiam pollicetur, ſi detractis tunicis, nuda ceparum capita terræ committantur. Sunt qui affirment illarum ſemina ab auib⁹ nequaquam attingi: ex quo negant terra obrui debere. Quod Ruellius malè ex Palladio collegiſſe uidetur: nam anetho *id aſcribit*, & non cepis. Quarum *ſemina*, ſi ritè uoles excipere, & opportunè legere, cùm uirẽtes *illæ* caulem agere cœperint, humilibus canteriolis, ut docet Columella, ſtylorũ rigorem conſeruabis: ſcapóſque leuibus adminiculis in modum iugatarum uitium præfulcies: alioquin thalli uentis agitati proſternentur: deturbatíſque ſcaporum cacuminibus, totũ ſemen excutietur. Quod non antè legendũ eſt, quàm nigrum colorem præ ſe ferat: ſicuti poſt Græcos, & Columellam tradidit Palladius. Incorruptæ autem diu uigebũt cepę, ut adnotauit idem Sotion, ſi in calidã aquã, uel, ut Plinio placet, ſalſam & tepidã immergãtur, deinde inſolentur donec pe-

Quomodo maxima & amplißima fiat cepa.

Semina ceparum ab auib⁹ nõ attingi: & quando legẽda ſint.

Quomodo incorruptæ ſeruentur cepæ.

nitus siccescant, hordeaceisq; paleis recondantur, ac ita reponantur, ut nulla ex parte sese contingant. Nostrates fumo & foculo expositas suspendunt, ac idem assequũtur. Quod priscis, ut multa alia, acceptum ferre debent. Si cepas ad portentosam magnitudinem in caput extuberare uoles, semen illarum seminibus cucurbitæ includes, & cum fimo optimo, terræ diligenter subactę committes. In eandem magnitudinem etiam luxuriabunt, si effossa in circuitu terra, illorum capitula, attollendo, erexeris: ita tamen ne eradicentur, *ut in porro scripsimus. Idem etiam obtinebis, si caput cepæ* perforaueris, & in illud cucurbitulæ semen immiseris, ac terræ utrunque remiseris. Sed hoc loco non putaui omittendum, quòd si ceparum semina opportunè seminaueris, in caput quidem crescent, sed minùs seminis reddent. Si uerò capitula seueris, inarescent cepeta, uel ut aliis placet, capita, & in caulem rotundabuntur. His addo, quòd solo erutę & humi iacentes cepæ, aut laquearibus appensę, diutius in aëre uiuunt: imò uerò, si Aristoteli credimus, solstitio, ut pulegium, & alia pleraque, ibidem florent: quasi ancipitis sint uitæ, modò ex

Quomodo ceparum caput in portẽtosam magnitudinem extuberet.

Cepas diu in aere uiuere, & ibidẽ quãdoq; florere.

terra, modò ex aëre nutrimentũ capessentes. Sed facilè extra terram germinant, & humoris illectu gestiunt: uerùm acto coliculo flaccescunt. Quibus Plinius nuces aduersari & cepaceũ saporem lenire scripsit. Audio multos iuxta coronarias herbas, cepas & allia serere, ad excitandam, conciliandámque odoris suauitatem: idque ex Plinij & ueterum consilio non usquequaq; aspernando. Verumenimuero, hoc loco ualdè admirandum occurrit, quòd cepa sola olerũ omnium, ut tradit Plutarchus, Lunæ damna non sentit: habétque augendi & minuendi uires illi contrarias. Nam reuirescit & regerminat decedente ac senescente Luna: inarescit uerò ac marcescit eadem adolescente. Ex quo Pelusiotæ Aegyptij sacerdotes cepas religiosè cibis abdicabant. Cùm ergo fruges, herbæ, arbores, & animalia syderis huius damna & incrementa sentiant, sola cepa uicissitudines nouit aduersas. Huius condituram ad hyemem sic parabat Columella. Cepam, uel ascaloniã (quibus communia sunt omnia) quæ non fructificauit, nec soboles habuit adhærentes, eligebat, & in sole prius siccatam, deinde in umbra refrigeratã, substrato thy-

Nuces aduersari cepìs, & cur iuxta coronarias herbas serantur.

Cepa olerum sola, Lunæ uicissitudines nouit aduersas.

Ceparum cõditura ad hyemem.

mo uel cunila, in fidelia componebat: & infuso iure, quod erat aceti partium trium, & unius muriæ, fasciculum cunilæ superponebat, ita ut cepa deprimeretur. Quæ cũ ius ebiberat, simili mistura uas replebat, & loco idoneo, usui seruandum reponebat. Hoc, licet puerile, nõ omittam, quia à Cardano uiro docto adnotatum. Literæ succo ceparum deductæ & formatæ planè inuisibiles sunt: quæ tum demũ se prodent, cùm papyrus aut res alia inscripta, excalfacta fuerit.

Medica.

Cepa uisu bona, & corpore mala.

ET si Hippocrates noster cepam aspectu magis quàm esu commẽdauerit, uisu bonam esse dicẽs, & corpore malam, quòd sit calida & æstuosa, nihilominus de eius medicis facultatibus hîc paucis agere decreui: & bona fide proferre quæ apud Græcos & Latinos cùm geoponicos tũ medicos, experimentorum professores diligentissimos, reperi. Sotion Græcus agricola & medicus, autor est, quòd si quis teneriorem cepam cum melle ieiunus quotidie mãducauerit, firmitatẽ ualetudinis custodiet. Tradit insuper ulcera ad sanitatẽ

Vlcera, uitili

perducere: adhæc uitiligines in Sole perfri- ctas emaculare: & purulẽtis auribus è succo prodesse. Eadem anginis illita auxiliatur: adhæc tussi sub cineribus cocta & ex oleo manducata. Sunt qui adfirmẽt uirides cepas ex aceto perlitas canis morsum post diem tertium soluere: necnõ in foculo tostas, & cum hordeacea farina impositas, epiphoris genitaliúmque ulceribus auxiliari: succum prętereà cum lacte muliebri instillatum, aurium grauitatem ac sonitum emendare. Quem etiam multi ex aqua bibendum dederunt repentè obmutescentibus: exhibuerúntque cepas ipsas dysentericis uescendas: quæ lumborum doloribus etiam mirificè prosunt: sicuti succus illarũ cum succo fœniculi incipientibus aqua intercutanea laborare. Qui unus cum ruta & melle lethargicos excitauit, & cum passis uuis uel fico tubercula maturauit & cõfestim aperuit. Addo ex Galeno quod cùm bis elixa fuerit cepa acrimoniam deponit, perinde atque allium & porrum, sicuti anteà diximus: sed uireis imbecilliores habet, succi prauitatem ampliùs nec retinens nec agnoscens.

gines, purulentæ aures, angina ac tussis.

Canis morsus, epiphora, genitaliũ ulcera, & auriũ grauitas.

Dysenteria, lumborũ dolor, hydrops, lethargus & tubercula.

Cocta cepa acrimoniam deponit.

Radicis seu raphani cura, auxilia & secreta. Cap. XI.

Raphanũ lapsam appetẽtiam erigere, & eius usus.
Raphani cultus & terra.

SAtiuus raphanus, altilísue radix notior est quàm ut hîc à me explicari debeat: Nam plerique omnes cùm diuites, tum pauperes, urbani & agrestes, dum cibi fastidio urgentur, edendi appetentiam ea radice excitant, illam in taleolas uel orbiculos digerentes, & aqua ac sale imbuẽtes. Cuius talis debet esse cura, Columella autore, ut terra stercorata & subacta eius semen obruatur: atque ubi incrementum aliquod radix admiserit, subinde exaggerenda est terra. Nam si nudetur, ac Soli & aëri exponatur radix, dura fiet & fungosa ut tradit Plinius, qui terram solutã & humidam illi præscribit. Palladius tophum ac glaream reformidare dicit, & cœli statu nebuloso gaudere: præterea quòd seri debet spatiis grandibus & altè fossis post nouam pluuiam: nisi fortè humidus ac rigationi aptus fuerit locus. Quod satum est, statim debet operiri leui sarculo, nec est ingerendum aut iniiciendum lætamen (quanquam aliter Columella) sed paleæ ut posteà dicemus. Vulgus Gallicum Rauen & reforum aut raphum nuncupare

Quomodo & quando seri debeat raphanus.

Raphani Gallica nomina.

ſolet. Sequiente hyeme rarior eſt apud nos
huius cultura: nam frigorum eſt impatiẽ- Frigoris impatientiſsim° raphanus.
tiſsimus raphanus, qui uiolatus gelicidiis
aut flacceſcit, aut emoritur. Plinius tamen
frigore adeò gaudere ſcribit, ut quandoq;
uiſus ſit in Germania raphanus qui infan-
tium puerorũ magnitudinem æquauerit.
Ariſtomachus hyeme folia detrahi iu-
bet: eáque ne lacunæ ſtagnent accumula-
re: nam ita in æſtatem grandeſcet radix.
Vt ut fuerit, certum eſt frigoribus creſcere Frigore raphanum dulceſcere.
ac dulceſcere, uti rapa, ſi quidem durare
poſsit: frigus enim incremẽtum in radices
non folia cõuertit: etſi illas tum ligneſce-
re apud multos, Theophraſtus prodit. Ra
dix eadem iucundior eſſe ſolet, ac palato
gratior detractis foliis antè quàm decaule-
ſcat planta, ut Plinius adnotauit. Folium
autem quò leuius erit, eo ſuauiorem & mi Raphanum ſalſis aquis gaudere, & illis amaritudinẽ exuere.
tiorem præbebit radicem: quæ ſalſugine a-
maritudinem, ſi quæ inſit, prorſus exuet.
Ex quo ſalſis ali ſcripſit Plin. talibúſque a-
quis irrigari præcepit. Aegyptij nitro con-
ſpergunt ut ſit ſuauitate commendabilior
radix: quæ cortice & cartilagine conſtat:
adhæc ſapore in multis acuto, ſed tamen
grato: cuius pars cùm extra terram emer-

ſit, dura fit, ut diximus, & fungoſa niſi circumobruatur. Fœminini generis eſſe exiſtimantur raphani qui minus ſunt acres, & folia habent leuiora ac iucundè uirentia, ut ſcripſit Palladius. Si dulces habere cupis, ex Florentini cõſilio, ſemina mulſo, uel paſſarum uuarum ſucco, aut ſaccharata aqua biduò præmacerare debes, & ſiccata terræ committere. Si maiores fieri peroptas, ſublatis foliis omnibus ſolo caule tenui dimiſſo, terra ſæpè operies, ut idẽ admonet Palladius. Quod ſimiliter fieri pollicetur Plinius, *ſi palo adacto fiat cauernula quę palea inſternatur ſex digitorum* altitudine, deinde ſemen raphani fimo & terra leuiter in illa contegatur: nam ad ſcrobis magnitudinem excreſcet. Verumenimuerò quia ab agreſtibus pulicibus infeſtantur plurimùm raphani, ne illis noceant remedium eſt, autore Theophraſto, eruum interſerere. Ne uerò naſcãtur nulla ſuo ſęculo reperta fuiſſe auxilia arbitratur: quæ nos libro primo ex antiquis plurima attulimus. Cæterùm hîc prætereundũ non eſt, quòd raphanis amaritudo ineſt pro corticis craſsitudine, ut tradit Plinius: qui etiam dentibus nocere ſcribit, quòd illos at-

Quomodo fiãt dulces raphani.

Quomodo fiãt maiores raphani.

Raphanũ ab agreſtib⁹ pulicibus infeſtari cũ apto remedio.

Raphanũ dẽtibus nocere,

terant. Sed hoc loco in mentem mihi uenit ſecretum multo argento œnopolis comparandum, quod gratis libenter illis impertiam. Si diſſectum in particulas raphanum dolio uini immergas, fœtorẽ omnem ac graueolentiam (ſi quę inſit) adhęc acorem in ſe recipiet ac contrahet. Qui ne ibi tabeſcat & uitium trahat, cõfeſtim eximẽdus eſt: & ſi opus fuerit, recens iniiciẽdus. Quod monuiſſe, multis profuturum mihi polliceor: tametſi ad uinorum Enchiridiõ & ſecreta transferri poterat. eſt ſanè ſecretũ hoc & miraculum ſummè admirabile, cùm raphano pernicialia ſint cum uitibus odia à Plinio, Galeno, & Palladio diligenter adnotata. Quæ adeò infenſa eſſe tradũt, ut in braſsica oſtendimus, quòd ſi iuxta ſerantur, ad ſenſum diffugere uideãtur, occulta neſcio qua naturarũ diſcordia: imò uerò ſi permutatis ſcrobibus pangantur, nullo modo comprehendant. Ex quo Androcides medicinam cõtra ebrietatem eſſe dixit raphanũ & braſsicam: quam uetus Græcia apertè cum raphano cõfudit, ſicuti in hiſtoria braſsicæ oſtendimus. Vnde mirum eſſe non debet, ſi communia habeant multa. Fuit ſanè apud priſcos in tãto hono-

& corrupta uina emendare.

Pulchra & notatu digna

Raphano eſſe odiũ perniciale cum uite.

Raphanũ in ſummo ho-

nore fuisse apud priscos.

re raphanus, ut Moschion Græcus de eius laudibus unum scripserit uolumen. In quo illum cæteris cibis in Græcia usqueadeò prælatum fuisse tradit, ut Delphis in tēplo Apollinis ex auro dicaretur, beta ex argento, & rapum ex plumbo. Sed ne, obsecro, omittamus quòd ebora perbellè expolire fertur, & salis cumulos in aqueam salsugi-nem transmutare & redigere, si illis consepeliatur. Festinās ad finem penè omiseram (quòd initio dictum oportuerat) raphanū transplantatione acrimoniam deponere, & summam gratiam in cortice habere, modò recens fuerit & non inueteratus: idcirco multi exemplo parum imitabili, illum temerè à corpore exuunt ac deradunt. Et ne quid dissimulem quod uel legerim, uel audiuerim, uel obseruauerim, ex raphano acetum fieri posse, autor est Petrus Crescentius in suo de Agricultura opere. Radices raphani, inquit, siccato & in puluerem redigito, deinde in uas quod uinum habeat infundito, misceto, ac dies aliquot quiescere sinito, & acetum tibi comparabis raphanatum ad renum calculos atterēdos & deturbandos, aliáque multa, summoperè utile.

Raphanum ebora polire, & salem eliquare.

Acetum raphanatū nephreticis calculosis summè utile.

Medica.

FLorentinus Græcus in ſuis de Agricultura commentariis ſcribit raphanum pituitoſis ualde cōmodare, & nephreticis calculo uexatis appoſitè mederi: maximè ſi quis partem illius externam cum uino albo & aqua coctã, uel tuſam necnon percolatam, ieiunus diluculo hauriat, & dies aliquot id facere perſeueret. Vacuo ſtomacho exhibetur ut meatum uomitionibus præparet ex aqua tepida: in quã rem medici potiùs ſemine utũtur quàm carne. Si cum oleo manducetur, eructationes de uentriculo, quas ſolet, ciere non poteſt: nã eas exhalare non ſinit oleum. Succus ex paſſo potus regium morbum curat, & cum melle potus tuſſes ſanat. Quæ res etiã ſuſpirioſis & anheloſis medetur. Radix tota uenenis uſqueadeò aduerſatur, ut præſumentibus ieiunis non ſint nocitura. Et qui eius ſucco infectas habuerit manus, ut libro primo adnotauimus, ſerpẽtes impunè tractabit. Addo, quòd ſcorpionibus impoſitus raphanus illos confeſtim emori cogit. Sed illud de multis uidetur memorabile, quòd qui raphanũ prægustauerit, ſi à ſcorpione feriatur, citra uitæ aleam ad integrã

Pituitoſi, nephretici, & calculoſi.

Vomitiones & ructus.

Icterus, tuſſis, aſthma & uenenum.

Scorpius, uibices, cicatrices, lẽtigines alopecia & quartana.

ualetudinem redigetur: & si quis à tormẽtis plagas ac uibices accepit, trito & imposito raphano emendabit. Reducit etiam cicatrices ac liuores ad colorem, lentiginésq; in facie delet, ac quartanarios liberat si cõtinuo usu uentriculus in uomitiones effundatur. Puerperis ac nutricibus ad lactis copiam augendam efficaciter exhibetur: & ructus primo cibo sumptus laxat, urinásq; exhaurit. Hactenus meliori ex parte Florẽtinus inter Græcos geoponicos admirabilis. Hippocrates, ut medica rusticis coniungam, capillos mulierum defluos raphanis fricari iubet: ac super umbilicum poni contra vuluæ cruciatus. Praxagoras iliosis dandos cẽset: & Plistonichus colicis. Cum melle non solùm menseis euocant, sed & intestinorum animalia detrahunt: opitulantur etiam anginis cum aceto mulso gargarisati, ut uerbo utar medico. Sed in his Galenum audiendum esse quis dubitat? Radix raphani (inquit) ex iis est quibus assiduè uescimur: éstque obsonium magis quàm alimentum, de raphano hactenus.

Lac, ructus & urina.

Capilli, vulua, iliosi, colici, menstrua, lumbrici & angina.

Cucurbitarum cura, auxilia, & secreta. Cap. XII.

De

DE internis fœtibus terræ hortẽsis hactenus sit scriptum: nunc demum agẽdum de his qui extra terram sunt, & cartilagineo generi ascribuntur. In quorum censu quia cucurbitæ primas sibi uendicãt, idcirco de illis primo loco dicemus: quas nemo non uidet aut in longum prorogari, aut in breue crassamentum, collo prominulo, cogi, uel in orbẽ intumescere. Priores suum nomen retinent, postremæ citruli aut turcicæ dici solent: erumpúntq; omnes plurimùm post sextum septimúm ue diem à satu: reptantibus flagellis & capreolis dum adolescũt, ceu cirrhis quibusdam & capillamentis, altéque scandunt, natura sublimitatis auida: sed absq; adminiculis stare nequeunt, leui umbra cameras, testudines ac pergulas opacantes, depẽdente à tenui pediculo fructu ponderis plerunq; enormis. Amant solũ pingue, humidũ, stercoratũ & solutũ, ut scribit Palladius. Quibus si copia aquæ adfuerit, minorẽ curam desiderãt: nã humore plurimũ iuuantur: licet reperiantur, quæ sine multa rigatione conualescãt, & hinc iucundioris gustus fructum præbeant. Si sicco fuerint cõmissæ solo, fictilia aquæ plena iuxta ponẽ-

Cucurbitarũ differentię & natura.

Cucurbitæ sublimitatis auidæ

Quænã terra cucurbitis apta, & quòd humore iuuentur.

da erunt: inditis fasciis, quæ perpetim humorem stillent. Quod auxilium maximè proderit per æstus & squallores. Seminis parum habent longiores & tenuiores, atque ob id cibis gratiores esse solēt, & esculentæ merci, cucurbitarió ue foro aptiores. Quas si tibi cōparare uoles, ex Columellę, Plinij & Palladij cōsilio, hac uia procedes.

Quomodo fiant longæ cucurbitæ: adhæc uastæ & crassæ.

Semina de collo cucurbitæ sumpta, recto cacumine seres, stercorabis ac rigabis. Si uastioris incrementi optas, de medio uentre extractum semen, inuerso cacumine telluri depone. *Tales, ubi inaruerint*, cadorum uices supplebunt ad *uina, olea* aut grana condenda: quòd aluo capaciore plus cæteris intumeāt. Quare peregrè proficiscētes, illis carne priùs exinanitis, urceorum loco uti solēt: uinum & aquam infundentes, quibus se ab excruciante siti, & itineris molestia, opportunè uindicent, collapsásque fatigatione uires actutum reparent.

Cadi uiatorij ex cucurbitis.

Quomodo latę & amplę fiant cucurbitæ: & à pulicibus liberētur.

Si latas & amplas habere tibi cordi fuerit, semina quæ in fundo latitant, inuersis cacuminibus terræ mandabis. Quæ si à pulicibus infestentur, curabis origani ramulos iuxta pāgendo. Nam uel insidentes enecabunt, uel nouos creari non patientur, si-

cuti Græca Quintilliorum teſtantur georgica. Ex quibus etiam quæ ſequuntur tibi libenter deprompſimus. Naſcetur abſque ullo ſemine cucurbita, uti etiam cucumis, ſi ſpargendum ſemen, triduum antè, ſeſamino oleo, uel ſabino, ut legit Palladius, maceretur: aut herbæ ſucco imbuatur, quę culex vulgo, & culix Plinio, Græcis uerò (quantum coniectare licet) conyza nuncupatur. Idem fiet, ſi uitium more, ſarmētum primum aut uirgultum ita defodiatur, ut ſolum eius caput exertum promineat: quod ubi adoleuerit, repetēdum erit, & tertiò, ſi opus fuerit, faciendum. Danda tamen erit opera, ut quæ adnaſcentur propagines, ſuper terram extantes reſecentur: ſeruato duntaxat eo ſarmento & uirgulto quod poſtremum fuit. Ita curatæ cucurbitæ, cum cucumeribus, fructus abſque inteſtinis ſeminibus creabunt, ſolis cartilaginibus contentæ. Quòd ſi & huius, & illius, pręmaturos ac pręcoces fructus habere uoles, ex eorundem Quintilliorum doctrina, ineunte uere terram cribro excretā, fictilibus aut cophinis inutilibus impones, miſtoque ſtercore, modicum præbebis humorem: deinde calidis diebus & inſolatis,

Quomodo naſcatur cucurbita abſq; ullo ſemine, & item cucumis.

Quomodo fiat præcox cucurbita, & item cucumis.

uel imbrem leuem ſpargentibus, ſub dio ſtatues, & Solis occaſu ad tectum referes: ídque tandiu facies (ſubinde aqua irrigãs) dũ frigora, tempeſtates & gelicidia diſcutientur. Poſteà cùm primùm opportunitas uocabit, totos cophinos & fictilia labro tenus in terram ſubactam & excultã demittes, ac reliquam diligentiam impendes: & ita cucurbitę ac cucumeris præcocem fructũ habebis. Res eadem faciliùs & minore cùm temporis, tum laboris impendio fiet, ſi luxuriãtes cucurbitarũ, uel cucumerum uiticulas putaueris: *nam ſic fœtus ſuos celeriùs edent.* *Si formas uarias & characteres diuerſos in cucurbita, uel cucumere repręſentari deſideras,* florem uel primum utriuſque rudimẽtum, uti erit in ſua uite, in effigiato, ut uoles, intus fictili aut conceptaculo alio claudes ac deligabis. Nam qualem vultum impreſſa figura pręſtabit, talem cucurbita, uel cucumis præſeferet. Tam enim nouæ formæ utrunque eſt auidum, ut uaſis cui indideris, æmula facie imaginem repræſentet: quemadmodum in Quintilliorum georgicis adnotatum reperi. Quod Gargilio Martiali cur aſcribat Palladius, non uideo. Itaque qua cogetur

Artificioſa inuentio.

Quomodo formæ, uarię & characteres cucurbitę aut cucumeri imprimãtur.

forma cucurbita, eadem crescet: plerunque sub draconis intorti imagine, ut tradit Plinius. Si longas & angustas tibi fieri cõtendis, nuper editos in lucem cucurbitinos partus cum uiticularum capitibus fistulæ aut arũdini insere, cui priùs omnes nodos perforaueris: ibi in prodigiosam lõgitudinem procedere animaduertes. Nam quòd latitudini per teretem fistulæ angustiam demetur, paria faciendo, longitudine pensabitur: adeò ut libertate pensili concessa, Plinio uisa sit cucurbita nouem pedum lõgitudinem coæquasse. Nec ignorandum quòd quæ posteà nascentur ex istarum semine, longitudinem eandem absque ullo mangonio & artificio retinebunt. Similes omnino efficies, si in patens uasculum, aquam quinque uel sex digitorũ interuallo, pendentibus cucurbitis subieceris. Nam ante posterum diem ad aquan, ueluti adrepentes, descendisse, & sese in tantum extendisse obseruabis. Destitutis uerò sua aqua uasis, decuruabuntur, ac inflectentur: usqueadeò humore gaudent, & siccitates refugiunt. Secus de oleo sentiendum: nam illud tam infensè oderũt, ut scribit Plinius, quòd si loco aquæ illis subiiciatur, aut ap-

Quomodo fiant lõgæ & angustæ cucurbitæ.

Cucurbita lõga pedes nouem.

Modus alius comparandi longas & angustas cucurbitas.

Oleũ cucurbitis summè inimicum.

ponatur, in contrariam partem uergant. Si minùs id poſſunt, ſeſe intorquent, & uelut indignatæ, in modum hami recuruant: quod nocte una deprehenditur. Cæterùm, ſummè cauendum eſt, ſicuti Columella, poſt Florentinum Græcum admonet, ne ad cucurbitarium, cucumerariúmue, mulier accedat, uel quam minimè admittatur: nam contactu eius lãgueſcunt uirentium incremẽta. Quæ ſi in menſtruis fuerit, uiſu quoque ſuo tenellos fœtus necabit: aut inſuaues, uel tabidos reddet. *Seminibus deſtinatæ cucurbitæ*, ad hyemem uſque in ſua uite pendere debẽt, ut tradit Pallad. ex qua ſublatæ, uel Sole, uel fumo ſiccabũtur: alioquin ſemina marcore putri cõfecta uitiabuntur. Diu recentes durabunt & cucurbitæ & cucumeres, ſi in albi uini fecem non peruerſam, picatis doliis demergantur & operiantur. In muria itidem incolumes perennant. Sed illis uita, uigórque longo tempore permanebit, ut Quintilliorum georgica fidem faciunt, ſi in cadis paucum acetum cõtinentibus, ita ſublimes pendeant, ut acetũ nullo modo contingant. Verùm, oppicanda erunt uaſa quæ huic negocio deſtinabun-

Mulieres ad cucurbitaria accedere nõ debere: nec item ad cucumeraria.

Quomodo diu recentes durabunt cucurbitæ & cucumeres.

Oppicanda eſſe uaſa acetũ continentia.

tur, ne foras acetum uaporet, naturâ alioquin penetrabile, ob partium tenuitatem. Hoc itaque artificio recentes cucurbitas hyems tota opportunè tibi ministrabit. Quas si uoles, etiam seruabis, si dum tenerescunt incideris, & feruefactam aquam affuderis, totámque noctem, sub dio perfrigeraueris, & posteà in acri muria composueris: sic in alios prouentus egregiè custodies. Hoc loco mihi in mentem sanè quàm opportunè uenit, quod Athenæus refert: demiratos conuiuas suos, quòd Ianuario mẽse uirides cucurbitę in escã oblatæ fuissent, peculiaris succi non immemores, & natiuum saporem retinentes. Quod olitorum studio, qui artem hanc percalebant, referendum omnino putabãt. Erant autem, ut scribit, à salgamariis qui hortẽses condituras profitẽtur, asseruatæ. Quem modum longè ante Athenæum, Nicander & alij plerique docuerunt: iubentes cucurbitas in aëre priùs siccatas, & funiculo trãsfixas, fumo appendi, ut refertas iis ollas, per hyemem ociosa seruitia sorberẽt. Hodie per hybernos menseis omneis, laquearibus & tabulatis ædium appensę, uirides & cibis non ingratæ, à nostratibus ubique

Pulchra historia de hyemalibus Athenæi cucurbitis.

Quomodo seruentur hodie apud nos cucurbitæ.

custodiuntur: maximè quæ citruli nuncupantur: vulgaribus lõgè duriores, & proinde corruptionis labem, tam facilè & repentè nec agnoscentes, nec sentiẽtes. Purgatorias facies & deiectorias, ut alia pleraque, si illarũ semen noctem ac diem, cum rhabarbaro, agarico, scammonia, colocynthide aut aliis purgantibus medicamentis simplicibus, præmaceraueris, deinde, qua dictum est formula, seminaueris. Et cùm insipida sit cucurbita, quo uoles sapore & odore facilè imbuere potes, si semina antè quàm terræ committantur, *in illo præmaceres: hũc enim, ubi adoleuerit, ad unguem* referet: non dico cruda, sed etiam cocta: perinde atque cucumis. Fiet idem prorsus absq; ulla arte, si dum coquitur, quem uolueris saporem, colorem, aut odorem iniicias. Nam & cucurbita & cucumis ex eorum sunt genere, quæ Græci ápoia uocãt, hoc est qualitatis omnis expertia. Latini, insipida & fatua nuncupant, quẽadmodũ in beta adnotauimus. Hoc ferè omiserã. Cucurbitę uni fructuũ omniũ qui extra terram sunt, cortex maturitate in lignum transit. Prætererierã penè & illud, quòd cucurbita in osium humanorum cineribus

Quomodo fiant purgatoriæ cucurbitæ & fructus alij

Cucurbita & itẽ cucumis quomodo sa porẽ & odorem quẽuis suscipiant.

plantata, & oleo rigata, nono die fructum profert, ut autor est Hermes. Qui, quia uana multa tradit, idcirco rerum plurimarũ fidem mihi suspectam relinquit. Incertum facit experientia certum.

Medica.

CHrysippus medicus apud Græcos celebris, cucurbitas in cibo damnauit, seu stomacho inutiles. Diphilus cõtrà affirmat easdẽ ex aqua & aceto coctas, uentriculum roborare. Afri & item Græci geoponici, aluum lubricare tradunt: earũdemque succum instillatum dolentibus auribus ualde prodesse affirmant. Caro interior, suis spoliata seminibus, pedum clauis auxiliatur: & decoctæ succus mobiles dentes stabilit, illorúmq; dolores cohibet, maximè à calida causa contractos. Corticis ramenta, tusa & infantium capitibus illita, ardores extingunt ex siriasi: & podagras calidas refrigerant. Si quis in crudam cucurbitam excauatam merum infundat, & sub dio contineat, illúdque temperatum propinet quibus aluus est suppressa, ad excernẽdum inuitabit. Cinis aridæ impositus ambustis, mirè opitulatur. Sed hîc nec omittendum, nec dissimulandum puto, quòd

Cibi cucurbitarum opinio uaria.

Aurium dolor, pedũ claui & dentes.

Capitis ardor, podagra suppresio alui, & ambusta.

Quomodo parãda in cibo cucurbita

tosta cucurbita, uel in patinis, aut sartagine frixa, multò est salubrior, quàm cruda. Nam inter assandum uim magnam humoris aquosi deponit: ideò ualentiùs ac præstantius exhibet alimentum. Elixa, acrium societatem postulat, alioquin fatua habetur & insipida: imò uerò acidorum, austerorum, salsorum, & aliorũ contubernio gaudet: quorum uires corpori nostro cõmunicat: fitque ita, ut nausea, quam solet creare, prorsus uacet: quemadmodum doctè & eleganter scripsit Galenus.

Quomodo nausea uacet cucurbita.

Cucumerum cura, auxilia, & secreta. Cap. XIII.

Antequam hîc de cucumerib⁹ qui cartilaginei sunt generis aliquid scribã, pauca præfabor. Proximo capite secreta multa cucurbitis & cucumeribus cõmunia, in medium attuli, Aphros & Gręcos geoponicos sequutus. Qui, quantùm equidẽ sentio, cucurbitas cũ cucumeribus quadam naturæ cognatione confuderunt: uti etiã Plinius. Hinc Euthydemus Atheniensis, libro quem de oleribus condidit, cucurbitã uocauit Indicum cucumerem. Et Menodorus Erasistrati sectator duplicẽ

Antiquos cucurbitas cum cucumeribus confudisse.

eam fecit. Vnam Indicam, quæ (ut loquitur) cucumis est: & alteram, quæ vulgaris est cucurbita. Sic Hellespontij cucurbitas longas, cucumeres uocarunt: rotundas uerò, cucurbitas. Addo, quòd uentrosum illud instrumentum, quo corporibus affixo, uel spiritu, uel leni scarificatu sanguis elici solet, Græci medici sicyan & sicyn à cucumere, Latini uerò diminuta uoce à cucurbita, cucurbitulam dixerunt: vulgus uentosam nominat, aptiùs fortasse uentrosam. Ex his liquidò constat, rerum nomina & proprietates plerunque ab autoribus confundi. Quapropter mirari desines, si multa cucurbitis & cucumeribus ex cognatione, priscos sequuti, communia fecerimus: quæ hîc non sumus scripturi, formidantes tædium ex iteratione gignere. His positis ad rem uenio. Cucumeres, Palladio autore, sulcis rarè factis seminandi sunt: altitudine sesquipedali, latitudine uerò pedum trium. Sed inter sulcos spatiũ pedum octo relinquendum est, ut liberè possint euagari. Sarculo & runcatione non indigent, ꝗ herbis plurimùm iuuentur. Serpũt sarmẽtis, ac uitilibus prælongis, uitis modo, sese in ramos diffundunt: quos ob caulis infir-

Pulchra & notatu digna.

Quomodo seminandi & tractandi cucumeres.

Infirma & caduca cucumerũ natura

mitatem humi diſpergunt: niſi adminiculum propiùs obiiciatur, cui caduci incumbant. Die ſexto uel ſeptimo poſt ſatũ emicant: quibus ſi copia aquæ adfuerit, minorem curam deſiderant: nam humore plurimùm iuuantur, perinde atque cucurbitę, ſicuti nunc nuper ſcripſimus: hyemem tamen & frigora ſummè perhorrent. Quorũ ſemina ſi biduo ante ſationẽ, lacte ouillo, ut vult Palladius, uel mulſo, ut Plinius, aut aqua mellita, uel ſaccharata præmacerentur, dulces reddent cucumeres, adhæc teneros, candidos, & iucundiſsimos, cùm ſapore, tum aſpectu, ut adnotauit Columella, & ante eum Florentinus Græcus: nec non poſt utrunque Plinius ac Palladius: quibus omnibus ſubſcribit experientia. Præcoces & præmaturos, imò uerò anno toto qui uolet habere, præcedens cucurbitarum caput cõſulat: & quod ibi fuit omiſſum de fictilibus & cophinis, uaſiſque aliis, præſenti admonitione reſarciat: nimirum quòd rotulæ illis ſubiici poſſunt, ut minore labore penſiles ipſorum horti, cùm opus fuerit, foras producantur, & rurſus intra tecta reducantur. Poſſunt etiam ſpecularibus ueſtiri, ut ſpirantibus uentis, & uigen-

Quomodo fiant dulces cucumeres & iucũdiſsimi.

Quomodo præcoces, & præmaturi fiant.

Pulchrum artificium.

te frigido cœli ſtatu, Soli abſque iniuria exponi queant. Hac ratione, toto ferè anno Tiberio Cæſari cucumis præbebatur, mira uoluptate illi expetitus: quemadmodum poſt Columellam, poſteritatis memoriæ mandauit Plinius, quem nullo non die ei contigiſſe ſcribit. Sed leuiore negotio ac labore, id etiam confici apud Aegyptiæ gentis Dolum Mẽdeſium, autor eſt Columella. Aprico, inquit, & ſtercoroſo loco, alternis ordinibus ferulas, alternis uerò rubos cõſita habere oportet: & confecto æquinoctio paululum infra terram ſecare: lignéoque ſtylo laxatis, uel rubi, uel ferulæ medullis, ſtercus immittere: atque ita ſemina cucumeris inſerere, quæ ſcilicet incremento ſuo, rubis & ferulis coëant. Nam ita, nõ ſua, ſed quaſi materna radice alentur: naſcentúrque fructus, qui inter frigora etiam uigeant. Rem eandem tradit Plinius, admonens Columellam ſuum hîc commentum prodidiſſe: quanquam autorem producat. Sed Plinium audire præſtabit: Columella, inquit, ſuum tradit commentum ut toto anno contingant cucumeres: fruticem rubi quàm uaſtiſsimũ in apricum locum iubet transferre, & recidere, duũ di-

Alia uia & modus accelerandorum cucumerum.

Sũmè aduertenda & obſeruanda.

gitorum relicta ſtirpe circa uernum ęquinoctium, ita in medulla rubi ſemine cucumeris inſito, terra minuta, fimóque circũ aggeratas reſiſtere frigori radices. Vt ut fuerit, Plinio cum Columella hac in re malè cõuenire uides. Nam ille circa ęquinoctiũ uernũ id fieri iubet: hic uerò circa autumnale, ut interpretatus eſt & trãſcripſit Palladius: cui ſuffragandum arbitror. Si longos & teneros habere deſideras, adhæc ſine ſemine, & qua uolueris effigie formatos, necnon recentes tota hyeme, ad præcedens caput recurre. *Vnum tamen ibi omiſſum* hîc non tacebo, *nempe* quòd *priſci* ſalgamarij cucurbitas & cucumeres ſale, aceto, fœniculo & ſampſucho condire ſolebant. Sunt qui uirides ſeruari dicũt, trito ſinapi cum aceto. Plinius in ſcrobe, opaco loco arena ſubſtrato illos componit, fœnóq; ſicco & terra operit. Athenæus plenilunio in hortis maximè gliſcere, & manifeſtum incrementum capeſſere tradit: necnon more echinorum marinorum impleri: quod aquei humoris ſummum eſt argumentum. Athenæo ſuffragatur Plinius, additque, quoties cœlum tonat, uelut timore perterritos conuerti. Sed memorabile illud eſt,

Quomodo olim cõdiebantur cucumeres.

Cucumeres lunari defluuio ſubiici.

quòd à mulis cucumeres ſummoperè expetuntur, mira oleris huius uoluptate illecti: cuius odorem, uel eminus ſentiunt. Quare muniēda ſunt cucumeraria, ne illi erumpentes ea depopulentur, ac proterāt. Memorabilius & illud, quòd in Græcis Quintilliorum georgicis legi, & à multis non infœliciter probatum audiui. quid illud, inquies? Si febricitanti infanti qui adhuc lacte nutritur, paris longitudinis cucumeres dormienti apponantur, & quaſi ſecondormiſcant, ſtatim ſanabitur: nam febrilis calor omnis in illos tranſilit. Penè omiſeram quòd ſi parum aquoſos habere libuerit cucumeres, ubi ſcrobem foderis in quem illos depoſiturus es, dimidium altitudinis eius, palcis aut ſarmentis implere debes, & terra aggeſta, abſque irrigatione reliquum abſoluere. Quòd ad deiectorios & purgantes attinet, ſi radices agreſtis cucumeris tuſas, aut rhabarbarum, agaricum, cnicum, uel quid ſimile in potabili aqua per triduum maceraueris, & diebus quinque plantulas cucumerarias huius liquoris hauſtu ſatiaueris, uentris purgationem ab his ſollicitabis. Quæ ualidior erit, ſi dum radices ſua fundūt germina, circunfoſsis &

Munienda cucumeraria aduerſus mulos.

Notanda pro febricitātib⁹ infantulis.

Quomodo parandi ſint cucumeres parū aquoſi.

Quomodo fiant purgatorii cucumeres.

ablaqueatis tenuibus fibris, ellebori aut alterius purgantis medicamenti ſimplicis, portionem adieceris. Hoc tãtùm ſupereſt. Matron ſuis carminibus, ut eſt apud Plinium, cucumerem terræ filium nominauit: & Heraclides Tarentinus, hedygeon, quaſi terræ ſuauitatem.

Cucumis terræ filius & ſuauitas.

Medica.

Cucumis olim primis menſis damnatus.

Diphilus Caryſtius, medicus apud Græcos doctiſsimus & agricola optimus, cucumin primis menſis, ueluti noxium damnauit: ut qui raphani modo ſurſum feratur: ſed poſtremo cibo ſumptũ, concoctu faciliorem promiſit, alioquin epulis abdicauit. Cuius ſemen urinas acres contemperare, autores ſunt qui de rebus agri & medicinæ ſcripſerunt. Idem Diphilus admonet uim refrigerandi habere, & ob id ægrè in corpus diſpenſari, difficultérque per uentris anfractus euadere. Quin & horrores concitare, ac bilem creare, & Venerem conſopire. Quod Græci celebratiſſimo hoc prouerbio, ut refert Atheneus, teſtatum uoluerunt: Mulier pallium texens, cucumerem deuoret. Quoniam textrices magna ex parte, ſi Ariſtoteli credimus, ſunt impudicæ, & Veneri admodum opportunæ:

Vrinæ acres, horrores, bilis & Venus.

portunę: quod ſit ueluti per tranſennam dictum. Redeo ad cucumin, cuius ſemen in lacte uel paſſo utiliter iis propinatur, quibus ueſica exulcerata eſt: adhæc, tuſsientibus, ſi quantùm tres digiti prehenderint, cũ cumino teratur, & ex uino hauriatur. Prodeſt etiam phreneticis in lacte mulieris, & dyſentericis acetabuli menſura: necnon purulenta excreantibus, pari pondere cum cumino. Totus ac integer, abſtergendi & incidendi facultate pollet: quare ſplendida reddit corpora: eóque magis, ſi quis ſemine arefacto, tuſo & cribrato, uice pulueris abſterſorij utatur. Sed pulchrum erit Claudium Galenum audire, eleganter diſſerentem de cucumerum uſu & facultatibus. Quibus cucumeres, inquit, probè concoquere datum eſt, dum in hoc fiſi, intrepidè, affatimq; iis ſeſe explent, longi temporis tractu, gelidum & utcunque craſſum humorem in uenis aceruari contingit. Qui per eam qua uenæ funguntur coctionem, haud facilè in probum ſanguinem poteſt conuerti. Ob eam igitur cauſam, omnibus (inquit) praui ſucci eduliis abſtinendũ cenſeo: etiam ſi ea quibuſdam concoctu ſint facilia. Nobis enim

Veſicæ ulceratio, tuſsis, phreneſis, dyſenteria & puruléta excreatio.

Cucumis abſterſorius.

Cucumeres craſſum humoré in uenis aceruare.

Abſtinendũ à cibis praui ſucci.

non aduertentibus prauus ſuccus ex ipſis poſt longũ tempus in uenis colligitur, qui poſteà exiguam ad putrendũ occaſionẽ nactus, febres malignas accendit. Hactenus Galenus.

Peponum, melonum, ac melopeponum cura, auxilia, & ſecreta. Caput. XIIII.

Pepones cucumerũ generi olim aſcripti.

PAuca de peponibus & aliis hîc ſcribã: quòd cucumerũ generi, priſcis rei ruſticæ doctoribus Græcis & Latinis cõtribuantur, & proinde multa illis affinia agnoſcant. Ex quo cucumeres in pepones, & melopepones degeneraſſe uiſum eſt. Qui duo poſtremi figura tantùm & quantitate inter ſe diſsident. Nam cùm magnitudine exceſſere, pepones uocantur: dum uerò rotundi, formam & effigiem mali referunt, facta ex pepone & malo nomenclatura, melopepones ſunt uocati. Vnde Palladius totum hoc genus, melones à malorũ figura, ac ſi dicas pomeos aut cotoneos nuncupauit. Qui pendêre non ſolent, ut ſcripſit Plinius, ſed humi rotundari: maturitatẽ præ ſe ferentes, cùm pediculus à corpore ſecernitur, & ſuauis odor ab umbilico

Forma peponum, melopeponũ, & melonum.

nares ferit. Omnes rariùs ſunt ſerēdi, ita ut ſemina inter ſe pedib⁹ duobus diſtēt, locis ſubactis, & areis diligēter paſtinatis: libertate enim gaudēt, qua ultrò citróq; uagari poſsint: ac herbis impensè iuuantur, ut cucumeres: quare ſarculatione ac rūcatione parū indigēt. Vite prælonga ſerpūt, flagellis hincinde reptātibus: ſúntq; fructu cartilagineo (de peponib⁹ loquor) orbiculatim ſtriato, prominulis puluinorum toris, ſtriglibus in uertice & umbilico coëuntibus, ac ibidem ſtellatim decuſſatis: adhæc cute aſpera & *uelut* lentiginibus occupata: necnō carne intus ſuaui, ſeminibus in utero liratim digeſtis. Quæ ſi mulſo, uel lacte per triduum macerentur, & exſiccata ſolo credātur, longè maiorem ſuauitatem contrahēt pepones qui inde naſcentur, ac palato gratiores erūt. Odorati fient, ſi ſemina diebus multis inter roſæ folia deponantur, & mixtim cum illis plantētur: aut roſacea aqua uel alio odorato liquore imbuantur, &, ut dictum eſt, terræ cōmittantur. Autor Florentinus in ſuis de agricultura Græcis preceptionibus, & poſt illum Palladius. Hîc non eſt omittendū quòd à felibus ſummè expetuntur & auidè, quare à peponariis

Quomodo ſerendi pepones.

Pulchra peponū deſcriptio & hiſtoria.

Quomodo ſuauiſsimi fiant pepones.

Quomodo odorati fiant pepones, à quibus arcēdi feles.

ſunt arcendi. Reliqua ex cucurbitarum & cucumerum ſecretis erunt petenda: cũ quibus multa, ut præmonuimus, communia agnoſcũt pepones. Quare ſi præcoces, ſi amplos, ſi effigiatos, ſi abſq; ullo ſemine tibi cõparare cupis, præcedens cucurbitarũ caput, ſi uidetur, relege & conſule.

Autori moleſta repetitio.

Medica.

QVoniam per æſtatem & autumnum noſtrates cùm urbani, tum ruſtici homines plerique, peponibus menſas onerare ſolent: & his uentriculum ſaburrare, noxa ſæpenumerò irreparabili: idcirco de illorum facultatibus ex Græcis & Latinis agriculturæ ac medicinæ profeſſoribus, hîc ſeriò philoſophari conſtitui. Diocles Caryſtius in libris ſalubrium quos edidit, peponem concoctu facilem, cordíque mirum in modum placere ſcripſit: ſed parum iuuamenti adferre. Diphilus facilè craſſeſcere tradidit: adhæc paucam alimoniam ſuppeditare, & per aluum ægrè exigi. Phænias eum duntaxat qui eſt citra ſeminium, crudum edendum cenſet. Galenus pepones omnes refrigerare, & largo humore imbui ſcripſit: ſed non abſque manifeſta detergendi faculta-

Pepones urbanis & ruſticis familiares alicubi.

Peponũ qualitas & natura.

Pepones deterſoria facultate præditos eſſe.

te: uel eo nomine quòd obſitam pędore cutim illuſtrent, ac lentigines & uitia inſolatæ faciei, cùm uitiliginibus emaculēt, prę ſertim ex ſemine. Addit improbum creare ſuccum, tametſi à ſtomacho interdum probè conficiantur. Præterea, cholerã concitare, & humoris copiam ſúſque déque effundere. Primo cibo ſumi debent, ita tamẽ ut qui pituitoſi ſunt, uinum uetus ſuperbibant: & bilioſi acidulum cibum præſumant: nam ſic omnis abigetur noxa. Is enim cibus ſanè quàm facilè in flauam bilem, uel pituitam degenerat. Qua ex re bilioſos prædulcis pepo, pituitoſos uerò immaturus offendit. Longos rotundis multi præferunt: omnes tamen aluum mouent, & urinã cient, modò fuerint maturi: proindéque renibus utiles eſſe cẽſentur: ſed ſemen uehementius, adeò ut concretos inibi calculos deturbet. Corium oculis humore uexatis fronti alligatum, fluxiones in illos ruentes efficaciſsimè ſiſtit, ac compeſcit. Succus cum ſemine in farinam ſiccatus, ſmegma fit ad cutem expurgandam, & nitorem in facie conciliandum. Vomitum in paratis corporibus omnes eliciũt pepones, niſi cibus ſucco bonò præditus, ſuperman-

Quando & quomodo ſumendi pepones.

Pepones omnes aluũ mouere & urinas.

Calculus, fluxio oculorũ, & nitor faciei.

Vomitus & Venus.

datur: nam ita deorſum feſtinantiùs deuoluuntur. Tradunt medici plerique, fręquentium in Venerem deſideria illos frenare, & genituram minuere. Pro quibus hæc ſatis erunt, ubi monuero quòd melonis fruſtulum ollæ iniectum celerem carnium coctionem iuuare traditur: perinde atque urticæ aut ſinapis ſemen, uel fici ſurculus, ut ſuo dicemus loco.

Cinaræ, ſeu hortenſis cardui cura, auxilia, & ſecreta.

Cap. XV.

Quomodo cardu⁹ ex agris ĩ hortos tranſiuerit.

CInaram eſſe è carduorum genere, nemo neſcit herbarius. Ex quo altilis & hortenſis carduus etiam dici ſolet. Nam cultus mangonio, domita feritate in hortis manſueuit, ac in his habitare didicit: neſcio qua gulæ audacia, quæ terræ portenta in ganeam & luxum uertit, à quadrupedibus plerunque neglecta: uſqueadeò uentris & Veneris deſideriis obſonantur homines. Eſt itaque cinara, ſeu altilis carduus, planta nemini hodie non cognita: quæ compactilibus ſpicis ſquammatim coagmentatis conſtat. In quibus orbiculata, aut pyramidalis facies exterior uireſcit,

Cinaræ pulcherrima deſcriptio.

interior uerò niueo candore nitescit. Tota structili nucleorum serie, pineam nucem uidetur exprimere: unde & strobilus plerisque dicitur. Nulli sunt hodie horti, qui hac planta longè & latè non pubescant ac syluescant: adeò ut opipara nulla sit mensa absque echinato hoc cibo, nisi anni tempus illum neget. Vulgus Gallorum alticocalum nuncupat: ab articulo Arabum al, & cocalos: qui Hippocrati, Galeno teste, nucleus est pineæ nucis: cuius ferè imaginem refert cinara, ut paulò antè diximus. Terrã stercoratã & solutã diligit: quanuis in pingui meliùs posſit prouenire, ut tradit Palladius. Qui etiam præcipit semina cinaræ crescente Luna in paratis areis, spatio semipedis discreta, non altè imprimi: sed tribus digitis comprehẽsa, donec ad primos articulos terra procedat, demergi ac leuiter obrui, rigaríque frequenter, si æstus interueniat. Nam ita teneriorem fructum ac pleniorem educabunt: ut Varroni Græco uisum est. Cùm uerò plantæ adoleuerint, herbis asſiduè liberari ac expurgari debebunt: multóq; cinere, si Columellam audire uolumus, stercorari. Nam id genus stercoris, huic oleri

Vnde cinara nobis alticocalus dicatur

Terra cinaræ apta, & quomodo seri debeat.

Cinaram cinere gaudere, à quo nomen habere fertur.

aptiſsimum eſſe tradit: à quo cinaram dictam fuiſſe, multis placet. Cauendũ autem erit, ne ſemina inuerſa pangãtur: ſic enim debiles, incuruas ac pumilas creabunt cinaras, ut Palladius aſſerit. Qui ex Afrorum & Græcorũ placitis etiam tradit nullis ſpinis illas horreſcere, quæ ſeminum cacumina ante ſationẽ fracta, uel lapidis attritu retuſa habuerint. Quod etiam multi affirmant contingere, ſi in lactucæ radicẽ excorticatam & delibratam, tenuéſque in particulas conciſam, ſingula ſemina, ſingulis indita particulis obruantur, & quo dictum eſt modo, plantentur. Suaues & odoratas habebis, ſi ſemina in odorato liquore aliquo, aut ſucco triduum prẹmaceraueris, & ſiccata terræ commiſeris: nam ſaporem eum referẽt, cuius humorem cõbiberint. Vnde laurum redolebunt, ſi illa cum lauri foliis maceraueris, aut in lauream baccã intruſeris, & ita plãtaueris. Simile erit experimentũ in reliquis. Dulces prouenıẽt, ſi ſemina ĩ lacte, melle, aut aqua ſaccharata, uel uino aromatite maduerint, & ſiccata tellurem intrauerint. Nonnulli hyeme ineunte folia humo obruũt, ut candorem aſciſcant, & amaritudinem exuãt,

Quomodo fiat cinara nullis horreſcens ſpinis.

Quomodo fiant odoratæ cinaræ.

Quomodo fiant cinaræ dulces.

ſintque inter hybernos cibos gratiores: noſtrates (niſi fallor) cardas ſolent appellare. Cæterùm, hoc loco tacendum non exiſtimo, quòd ſingulis annis ſtolones à codice ſunt euellendi: ne matres fatigentur, & ſoboles per alia ſpacia diſtribuantur. Tanta enim eſt huius plantæ fœcunditas, ut propagines colibus auulſas & humi depactas, comprehendere narrent: ſæpéq; anno eodem & colem & echinum producere. Græcæ agriculturæ magiſtri, mucrone falcis diducta terra, cum aliqua parte radicis illos eruunt, ac ſolo bene ſubacto, & uetere fimo ſaturato committunt: iugitérq;, ubi æſtus fuerit, irrigant: donec plantaria ſolida ſibi iecerint fundamenta. Ex horum ſylua quotquot ad ſemina ſeruare uoluerimus, pullis omnibus liberabimus, ut loquitur Palladius, ac teſta, aut cortice ſuper tegemus. Nã ſemina uel Sole uel imbribus uitiari ſolent, ſuóque effœta ingenio perire. Quæ ſi uel exucta Solibus, uel imbriũ aſpergine rancida ſolo credantur, ſuo carducta decoquent olitori. Qui hîc mihi monendus eſt, cinaræ radices à muribus ſummè expeti: quarum uoluptate ſemel illecti, turmatim, uel è longinquo accur-

Summa & indicibilis cinarę fœcunditas.

Quomodo ſeruanda & parãda cinarę ſemina.

Radices cinarę à muribus

ualde expeti: & quomodo ab illis arceãtur.

runt: ficuti in fuis agriculturæ felectis præceptionibus adnotauit Varro Græcus: fed non abfque auxilio & remedio. Tradit enim infultantem illorum aciem, lana radicibus obuoluta arceri, aut ftercore fuillo, uel cinere ficulneo eifdem appofito. Sunt etiam talpæ illis mirum in modum infenfæ ac inimicæ: adeò ut crebrò illarum defoffu & cuniculatione, cardueta ac cinareta, perfæpe ruinam irreparabilem fenferint. Prodeft eam in rem mediis carduetis catos frequẽtes habere ac educare: aut muftelas ibidem manfuefacere. Sunt qui in folido & ficco folo cinaras pangãt, ne terra ab hifce infeftis animalibus facilè perforetur. Auxilia qui uolet alia, fefe cõferat ad ea quæ primo libro fcripfimus.

Talpæ carduetis infenfæ, quomodo expugnẽtur.

Medica.

CInara cruda manducata, oris odorem commendat. Cuius nuclei fpicatim, fquammatímque hærentes iuribus, afparagorum modo, incoqui folent: & ex butyro, fale atque aceto exhiberi. Sunt qui afperfo fale, & piperis, coriandrí ue pollíne, illis utantur, non dicã coctis, fed etiam crudis: quibus natiua fuauitas fic pulchrè

Quomodo fumenda in cibo cinara.

repręsentari solet. Vrinas ciere traduntur, & Venerem in uino præmacerati stimulare, Hesiodo teste: qui, ut adnotat Ruellius, florente cinara cicadas acerrimi cantus esse, & mulieres libidinis auidissimas, uirósque ad coitũ pigerrimos, scripsit. Radix emedullata, & in uino decocta, si bibatur, alarum tædia, hircũ, & grauεolentiam emendat: quam Xenocrates promittit experimento per urinas sic effluere, comite fœtore. Eadem in aqua excocta, stomachũ fertur roborare, & uuluis etiam aliquid cõferre, ut mares gignantur: sicuti Cherias Atheniensis, & Glaucias asseruerunt. Sed hoc loco tibi coniectandum relinquo, an una, eadémque sit nostra & antiquorum cinara. Vt ut fuerit, praui succi eduliũ esse scribit Galenus, & maximè cùm plusculũ obduruerit, festinando ad florem. Tunc enim biliosum succum in se copiosum habet, ex quo satiùs fuerit elixam mandere, quàm crudam.

Vrinarum & Veneris stimulatio.

Alarum graueolentia.

Stomachus, vulua, & mariũ procreatio.

Cinara ad florem festinans praui esse succi.

Rosarum cura, auxilia, & secreta. Cap. XVI.

DE odoratis floribus nunc demum agendum: & quoniam rosæ floris ac

odoris raro priuilegio nobilitātur, & aspe-
ctu perquam iucundo ac uario hortorum
Rosæ horto-rū ornamen-ta. ornamenta censentur, idcirco de illis inter
flores primo loco dicēdum mihi proposui.
Harum multa habentur genera, in quibus
frequentissimæ nobis sunt, albicantes, pu-
niceæ, & quæ ex albo rufescunt, uulgò in-
carnatæ nuncupatæ. Præstantissimæ sunt,
quæ puniceo colore rubent: proxima laus
iis quæ in rufum candicant. Vilissimę o-
mnium iudicantur albicantes. In quarum
tamē genere odoratissimas excipimus, quę
moschatæ & Damascenæ dici solent: diui-
tum hortis hodie familiares. Seri nolunt
Locus & a-ger rosis cō-modus. cuiuscunque sint generis pinguibus aut ar-
gillosis locis, nec item riguis, contentæ ra-
ris: propriéque ruderatum amant agrum,
ut scribit Plinius, uolúntque uirgulto pan-
gi, scrobibus breuissimis, aut sulco, ut tra-
dit Pallad. Quanquam semine etiam pro-
uenire possunt, sed tardissimè. Quod unū
Quid semen in rosa. nequaquam esse putabis medium in rosa
flosculū coloris aurei, sed quòd baccæ nu-
triunt in breuissimi pyri similitudinē tor-
natæ: quas per æstatem seminibus turgen-
tes, quis non uidet? quis, nisi fortassè alter
fuerit Tyresias, non obseruat, coralli mo-

do per autumnũ horrẽtia ſpinis roſaria uariè illuſtrare? Fodi debent altiùs roſeta quã fruges, & leuiùs quàm uites: idq́ue annis omnibus non omiſſa interputatione: quæ Martio menſe aggredienda eſt, pro cœli & ſoli conditione: hoc enim modo excultum roſetum, longo perennabit tẽpore. Quod ſi antiquatũ fuerit, eadem etiam anni tempeſtate circunfodietur, aridáque ſuperfluitas omnis præcidetur: & quę rara erũt, ducta uirgarum propagine reparabuntur, ex Palladij cõſilio. *Plinius uſtione ac reciſione, roſaria quæque ſummè proficere ſcribit, adhæc tranſlatione, ocyſsiméque prouenire ſurculis quaternûm digitorum longitudine & ampliore*. Sunt qui integras plantas cum ſuis radicibus transferãt. Alij palmares taleolas cum iiſdem radicibus, ſobolis modo, cubitali interuallo deponũt, & crebris irrigationibus ac ſtercore iuuãt: necnon ad maiorem odoris fragrantiam, intertextas roſis coronas iis ſimul adobruunt. Quòd ſi plantarum indigus fueris, & uolueris à paucis uirgulis copioſa gigni roſaria, ex Plinij & Palladij ſentẽtia, gemmanteis ſurculos quaternûm, ut diximus, digitorum pauló ue longiores cum

Quomodo tractari debeãt roſaria.

Roſaria optimè prouenire uſtione, reciſione & tranſlatione.

Quomodo ex paucis uirgultis copioſa fiant roſaria.

ſuis ſarmẽtulis excidere debebis, & in modum propaginis ſternere, ac ſtercoratu rigationibúſque tueri. Vbi annũ attigerint, pedis ſpatio inter ſe diſiunctos transferes, & luxuriantem materiam omnem excludes, ac crebris defoſsionibus exhilarabis.

Roſæ uita quinquennium.

Vita roſæ non reciſæ, nec aduſtæ, ad quinquennium durat, alioquin iuueneſcit: ad cuius fragrantiã & iucunditatem, cœlum plurimùm conferre creditur. Vnde ſerenis diebus collecta, odoratior eſſe ſolet: adhæc quæ naſcitur in ſiccis, ruderatis & gracilibus locis.

Quomodo odorata & præcox fiat roſa.

Si odoratiſsimam facere uoles, ex Græci Didymi conſilio, hinc-inde allia conſeres: nã quæ ex frigiditate langueſcũt, calore exacui ſolent. Si pręcocem, duobus palmis in gyrum effodies, & calida aqua manè ac ueſperi irrigabis. Sed id non antè aggrediendum multi arbitrantur, quàm germinare calix inceperit: quem eo artificio nonnulli euocare ſolent.

Quomodo menſibus omnibus roſa comparetur.

Si menſibus omnibus roſam tibi comparaturus es, autore eodem Didymo, menſibus omnibus plãtare, ſtercorare, & rigare debes. Verùm id locum habere non poteſt in borealibus noſtris regionibus: ſecus in calidis & temperatis.

Roſa pręcox.

Præcoces roſas aliter tibi parabis, ſi

cophinis aut fictilibus plantaueris, & eadē cura tractaueris, quà præcoces cucurbitas ac cucumeres, ut suo diximus loco. Cæterùm, nondum patefactas seruabis, ut scribit Pallad. si in fissam uiridem cannam calices immiseris, eámque leniter papyro, aut cortice circum ligaueris: & eo tempore excideris quo uirides rosas habere uolueris. Alij rudi olla conditas, & bene munitas sub dio obruunt, & sic custodiunt. Vita & uigor iisdem permanebit, si amurca ita immergantur, ut humor extet. Quidam ex *Didymi* præscripto, hordeū, dum adhuc in herba est, cū suis radicibus euulsum, in fictile non picatū demittunt: ibiq; rosas priusquam dehiscant, diligenter operiunt: uiridésque quandiu uolunt, ac si essent in rosario parente, custodiunt. Plerique uirentem hordei segetem pauimēto sternunt, & rosas in ea condunt. Florentinus inter Græcos geoponicos ubique admirabilis, tradit rosam in mali corticem posse inoculari, & malorum tempore sese proferre. Quæ res in aliis arboribus suum etiam locū fortasse agnoscet: perinde atque in ueterano brassicæ caule & ilice, in quē si rosa inseratur, uiridis euadet, sed inodora,

Quomodo uirides seruentur rosæ ac recentes.

Modi uarij seruādarum rosarum.

Quomodo fiat rosa serotina, aut uiridis.

ut scripsit Albertus. Quæ res facilem uiam prębet experiēti: cū his quę de punicea rosa circunferuntur: nimirum quòd candida fiet, si sulphuris fumo imbuatur, dum in folia dehiscēs cœperit euolui. Sed de rosis hæc satis: quarum frutex rectè & appositè Cupidini dicatur: quem tota facie uidetur repræsentare, quemadmodū scripsit Philostratus. Nam rosa semper recēs ac iuuenis apparet in suo rosario, necnon blanda, ut Cupido: aureis prætereà comatur capillis, ut ille: spinas pro iaculis gestās, pro facibus fulgorem, & pro alis folia. Addo, quòd sicuti rosam absque uulnere paucissimi assequuntur, ita Cupidine absque corporis, uel animi, aut fortunarum vulnere & iactura, paucissimi potiuntur: nimirum quos æquus amauit Iupiter. Sed hæc extra hortensem philosophiam: ad quam potiùs refero quòd flores tam rosacei quàm alij, in Sole aut clibano siccati, colorē, odorem ac uires magis retinent, quàm in umbra: modò metam morę nō excedant. Idem de foliis & radicibus odoratis existimare licebit.

Quomodo ex punicea rosa fiat cādida.

Rosæ ad Cupidinē collatio perpulchra.

Quomodo optimè seruētur flores.

Me-

Medica.

ZOroaſtres in ſuis de agricultura Grę cis placitis ſcribit, oculos eius dolorẽ non ſentire anno toto, qui roſarum calices antè quàm in florem explicẽtur, leni tactu luſtret: tribúſque earum alabaſtrulis uiſum detergat, roſis in parente relictis. Quod multi uerum eſſe contendunt in eo qui primus calices in frutice occultatos uiderit. Vt ut fuerit, ros ille qui roſis hærere inuenitur, pinnula munda lectus, & ſpecillo genarum palpebris inſtillatus, oculorum lippitudini medetur. Cremor è roſis aridis in uino decoctis expreſſus, ad capitis, oculorum, gingiuarum & aurium dolores ſummè probatur. Prodeſt etiam uitiis ſedis, ac recti inteſtini, penna illitus, aut infuſus. Aquam roſarum ui ignis pluribus ac diuerſis inſtrumentis extractam, hîc conticeo. Quâ multò præſtantior ac odore fragrantior ſolet eſſe, quæ uaſis in aquam feruentem ſuſpẽſis, aut priſcorum more per balneum calentis aquæ, uitreis organis elicitur: cuiuſmodi & aliæ ſunt, quæ eodem modo ad uniuerſum medicinæ uſum confici ſolent. Quandoquidem inter has & illas quæ plumbeis, ter-

Pro oculorũ dolore notãda & obſeruanda.

Lippitudo, capitis, oculorum, gingiuarum, auriũ & ſedis dolor.

Quomodo extrahenda è roſis aqua.

reis, aut æreis instrumentis, lignorum uel carbonum igne extrahuntur, tanta deprehenditur differentia, quanta inter plumbum & aurum esse solet. Quod hîc per occasionem admonitum uolui, plura alibi scripturus. Pro loci huius coronide hoc Alberti secretum accipies. Semina rosæ cũ grano sinapis & pede mustelæ circa retia posita, aut his appẽsa, pisces ad se pelliciũt. Eadem arboribus suspensa, steriles illas reddunt. Experimento admodum facili ueritatem elicies.

Secretũ pro piscibus.

Lilij cura, auxilia, & secreta Cap. XVII.

Lilium rosis nobilitate proximum esse scripsit Plinius, medióque earũ prouentu incipere: cui florũ excelsitas de omnibus maior inest, interdũ cubitorum trium: sed languida semper ceruice, & nõ sufficiente capitis oneri. Flos eius emaculato candore, & eximio odore, calathi effigiẽ præsefert: foliis ab angustia in latitudinem paulatim sese laxantibus, extrinsecus striatis, resupinis per ambitũ labris, & emicãtibus ex fundo calathi luteis staminibus, tenui filo crocatis. Fœcunditas mira & penè inexplicabilis est in illo: nam una ra-

Liliũ flores omnes excelsitate superat.

Mira lilij fœcunditas.

dix bulbos sæpenumero quinquaginta emittit. Quos Palladius circa ueris initia ponẽdos, & cùm opportunũ & tempestiuum fuerit, exactè sarriendos præcipit: idque summa diligentia, ne oculos circa radicem nascentes, minorésque bulbos sauciemus. Qui à matre subducti, atq; in alios ordines digesti, noua lilieta formare solent. Purpurea lilia monstrificis, ut Plinius loquitur, hominum ingeniis, sic fiunt. Iulio mense scapi arescentes colliguntur, & in fumo lilia suspenduntur: dein nudantibus se nodulis in fęce nigri uini, uel Græci, mense Martio macerantur ut colorem imbibant: atque ita in scrobiculis seruntur, heminis fęcis circũfusis. Quod inuentũ nõ Plinio, sed Anatolio Græcorũ geoponico eximio ascribendũ censeo. Cuius uerba è Gręco in Latinũ cõuersa hunc habẽt sensum. Si lilia facere uelis purpurea, dũ florẽt cauliculos eorum decem, aut duodecim, cum scapis in fasces uel scopas colligato, & in fumo suspendito, ut radiculas bulborum similitudine inibi iaciant & remittant. Cúmque plantandi tempus appetiuerit, in fęce nigri uini macerato, donec colorem purpureum contraxerint, & eo intinctu affatim satura-

Quomodo fiant purpurea lilia.

Multa sibi Plinius ascribit, quæ sunt antiquorum.

ti fuerint. Mox scrobiculis fæce largiùs effusa depone, & purpureos liliorum flores habebis. Eosdem rubros fieri affirmat Florentinus Græcus, si inter cortices aut micas cinnabaris infundantur: hac tamen obseruatione ut bulbi nullo modo uulnerentur. Qui si alium quemuis colorem ebiberint, par erit eum lilia referre. Mirúmque est ita tingi aliquid, ut nascatur infectum. Priscis Græcorum & Latinorum obseruationibus suffragatur Hieronymus Cardanus, tradens nodos plantæ lilij sub camino suspēsos absque foliis, & inde siccatos, si fæce rubentis uini obruantur, & in fimo cum eadem fæce sepeliantur, flores edere purpureos. Est sanè lilio tanta uiuacitas, ut surculi eius suspensi radicem mittant. Cæterùm uiridia ac recentia toto anno durabunt lilia, si cùm patentia nondum dehiscunt & clausa silent, fictilibus nouis non picatis decerpta imponantur, ac operculo diligenter muniantur. Dum uerò in usum depromere uoles, ad Solem proferes, cuius calorificum ac uitalem teporem simulatque senserint, statim expandentur ac dilatabuntur: quod secretum Anatolius posteritatis memoriæ

Quomodo fiant rubra lilia.

Quomodo fiāt liliorum flores purpurei.

Quomodo uiridia & recentia seruētur lilia anno toto.

Quomodo lilia uicissim

ſcriptũ uoluit. Nec omiſit, quòd uiciſsim & uariis temporibus flores parient lilia, ſi bulbos eorum ita ſeueris, ut ex iis aliquot duodecim digitorum altitudine obruantur: alij octo tantũ, alij quatuor duntaxat. Nam ita diuerſis diebus ac tẽporibus ſuos dabũt flores. Quod etiam in aliis fieri pollicetur.

& diuerſis tẽporibus flores producẽt

Medica.

Liliorum radices cõtra ſerpentiũ ictus ex uino potæ *plurimùm* ualent: & ex *mulſo propinatæ, inutilẽ* ſanguinem *cum aluo trahunt. Lichenas & furfures* in *facie* emendant, ac corpora erugant. Cum adipe & oleo decoctæ, aduſtis pilos reddũt. Folia in aceto cocta vulneribus efficaciter imponũtur: & ſuccus ab iiſdem expreſſus, ad molliendas vuluas utilis eſt, mouendóſque ſudores, & excoquendas ſuppurationes. Proſunt etiam ſerpentium morſibus impoſita folia, & aduſtis ferueſacta. Radices toſtæ cum roſaceo ambuſta ſanant, & ulcera cicatricibus claudũt. Admotæ cum melle neruis præciſis, & luxatis partib⁹ auxiliantur ac uitiligines emaculãt. Teſtium inflammationes cum hyoſcyami foliis, & tritici farina leniunt ac mulcent. Fit è flo-

Serpentium ictus, inutilis ſãguis, lichenes & furfures.

Vſtiones, vulnera, vuluæ, ſudores & ſuppurationes.

Ambuſta, nerui, uitiligines, teſtiũ inflammationes.

ribus aqua ad facies mulierum erugandas & niueo candore illuſtrandas ſummè expetita. Cui ſi radix plantę cuiuſdam mihi cognitæ, una nocte infundatur, uernaculum genarum pallorem, genitiuáſque vultus maculas pulcherrimè occultabit: ac nitore plus quàm roſeo, elegantíque purpuriſſo faciem commendabit. Cuius rei experimentum multis fœliciter innotuit.

Pro facie mulierum emaculãda, & roſeo nitore illuſtranda.

Violarum cura, auxilia, & ſecreta. Cap. XVIII.

VIolis honor fuit ſummus apud antiquos poſt roſam & lilium. Quarum genus omne hodie in hortis ac feneſtris frequentiſsimum ubique uiſitur, in figulinis aut ligneis uaſis, à mulierculis ſtudiosè excultum. Flores cùm uarietate coloris, tum ſuauitate odoris, tantam cum oculis & naribus ineunt gratiam, ut in coronamenta, cum cæteris, omnium maximè ueniant. Itaque uiolas hîc paucis perſtringemus: quas qui facturus erit, ex Columellæ conſilio terram ſtercoratam & repaſtinatam, minimùm altè pedem, in puluinos redigat, atque ita plantas hornotinas factis ſcrobiculis pedalibus, circa uer in il-

Violis maximam ineſſe gratiã in colore & odore.

Violarũ cultura & ſatio.

lis disponat. Semen, duobus temporibus in areis seri potest, uere & autumno: sed postremum nobis ineptum habetur, qui cœlum tenemus frigidum. Colitur uiola eo modo quo cætera olera: rũcatur, sarritur, & dum tempus inuitat rigatur. Quæ nigra est, uersicolor spectatur. Quod sic in Rustico pulchrè expreßit Politianus:

Non omnis fert omnia tellus.

> Nigráque non uno uiola est contenta colore:
> Albet enim, rubet, & pallorem ducit amantum.

Nigra uiola multicolor.

Omnes cubitali altitudine prosiliunt, floribus quadrifoliis, ut est apud Pliniũ: nec *unius coloris sed multorum: nam alij purpurei sunt, alij niuei, & alij lutei.* Albæ uita trimatu peragitur: ab eo senectam sentiens plerunque degenerat. Gallis genera omnia innotescunt, partim uioletæ nomine, partim garyophylli odore. In quorũ censu non modò prædictæ continẽtur uiolæ, albæ, inquam, cœruleę, pallidæ, uariegatæ & luteæ, sed etiam purpureæ, quas Martias nuncupamus, uer plerunque nobis aperientes, odoris suauißimi, & coloris sanè q̃ iucundi. Si omnes omnium colores unam plãtulam referre cupis, singularum semina cõfusa, in tenuem cãnulam, aut detritum linteolum include, & ter-

Viola martia.

Quomodo una uiolarũ plãta, omniũ colores referat.

ræ optimè ſubactæ ac ſtercoratæ, ut fieri ſolet, depone. Experimentũ mihi ſæpenumero probatum, ſumma cum uoluptate, & pari admiratione miraberis. Sed hîc tacendum non eſt, quòd ſpectatiſsimus uiolarum flos, niſi quotannis ſitum loci mutare condiſcat, in humilem ac degenerem floſculum, minúſque odoratum deficere ſolet.

Medica.

Purpureã uiolã omnibus ſuis partibus refrigerare.

TArentinus in ruſtica Græcorũ agricultura & itẽ medicina exercitatiſſimus, ſcribit *folium purpureæ uiolæ refrigerare, & ob id inflammationibus* accommodum eſſe: perinde atque oleum ex ipſa uiola compoſitum: quòd etiam febricitantibus ſuo refrigerio ſummè auxiliatur. Crapulam & capitis grauedinẽ efficaciter diſcutiunt, occipitio impoſitæ uiolarum coronæ. Valétque illarũ aqua mitigandis anginis. Luteæ & aliarũ omnium à purpurea frutex, tenuium eſt partium, & maximè flos: qui ſiccior, q̃ uiridior, & antiquior, q̃ recentior magis calet. Ex quo decoctum illius menſes efficaciter mouet, ac ſecundas, fœtúmq; mortuũ elicit. Reliqua ex medicorum libris petenda ſunt.

Grauedo & angina.

Mẽſtrua, ſecundæ, & fœtus mortuus.

Ocimi & Amaranti cura, auxilia, & secreta. Cap. XIX.

HOrtorum plantas odoratas & coronarias, tam edules quàm non edules cum fruticibus nunc demum aggredior, gradum mihi faciens primùm ab hortensi ocimo (nam aliud est pabulare ocymum & segetarium) quod usque adeò notum est, ut perrarę ubique sint ędium fenestræ quæ illo longè latéque non redoleant. Huius tria uisuntur genera: unum foliis amaranto maioribus: alterum, foliis & ramulis multò minoribus: tertium minutis & angustis: quod ab odoris fragrantia & suauitate Italis basilico gentile nuncupari vulgò solet: & à Serapione garyophyllatū ab insigni odore. Vnde etiam ozimum rectè dici ac scribi posse contendunt multi, ut sit ab ózo quod est redoleo. Recentiores Græci qui de re herbaria scripserunt, Psellum sequuti, basilicum id est regium appellāt, quod nomen apud nos passim usurpatur. Sic fortasse dictum quòd in solis regum hortis aleretur olim: uel quòd regibus ob odoris præstantiam dignum esset. Teporem hæc planta desiderat: cuius semen ubi obrutum erit, pauicula uel cylin-

Ocimum duplex.

Ocimi hortensis genera tria.

Ocimū unde dicatur garyophyllatū, ozimum & basilicum.

Quomodo serendum & tractandum ocimum.

dro, aut aliter, ſedulò inculcari debet. Nã ſi ei terram ſuſpenſam relinquis, ad corruptionem inuitas, ut ſcripſit Columella. Satorum omnium celerrimè prouenit: putántque maturiùs erumpere ſi inter initia feruenti aqua fuerit conſperſum. Quidam aceto perfundi iubent, ſi hyeme inclinante ſeratur: nam illius imbre rigatum, citiùs naſci creditur. Plinius ei tantùm aquã meridianam dandam præcipit: cùm cęteris oleribus horæ rigandi ſint matutina atq; ueſpera, ut libro primo admonuimus. Vbi ad palmi altitudinem uenerit, rectè præciditur: licet ferro cum ruta, menta & cunila, tangi diligenter uetuerit Sabinus Tyro libro Cepuricon ſeu hortenſium quem Mecœnati dicauit. Sub canis exortũ ac ſi morbum ſentiret, aut aſtrobolian expalleſcere deprehenditur. De quo rem miram narrat apud Palladium Gargilius Martialis (qui à Seruio in Georgicis Virgilianis, de re hortenſi librum ſcripſiſſe traditur) nimirum quòd modò purpureos flores, modò albos, modò roſeos parit. Sed maiore admiratione dignum arbitror quod ſcribit Plutarchus, ſuccinum ſolos ocimi ſurculos à ſe abigere, cùm leuiſsima quæque, & quiſ-

Ocimũ aqua feruenti & aceto gaudere

Ocimũ ferro tãgi recuſat.

Ocimi ſurculos ſuccinũ abigere, reliquos trahere

quilias omneis, attritu excalfactum, repentè moueat, & ad se pelliciat. Est & prodigio non minore dignum quod Theophrastus prodidit, ocimum lętiùs prouenire, si cum maledictis ac probris seratur. Quod etiam Plinius affirmat, & fortasse Persius hoc senariolo testatum uoluit: Res mira & notanda.

Cùm benè discincto cantauerit ocima uernæ.

Refert ille idem Plinius Chrysippum medicum grauiter ocimum increpuisse, & ob id hominibus fugiendum præcepisse, quòd capræ illud aspernentur. Quæ cùm cæteris pabulis omnibus auidissimè uescantur, ab hoc uno etiam famelicæ diligenter abstinēt. Quod & à Sotione geoponico Græco adnotatum fuisse inuenio. Qui etiam ultra hæc asserit, insanos fieri qui ocimo utuntur: additque eum qui manducauerit, si eo die à scorpione feriatur, seruari non posse. In quem & Chrysippum pugnare uidetur Plinius, scribēs capras libenter ocimū esse, nec cuiquam mentem motam qui illud manducauerit: quin & terrestrium scorpionū ictibus ex uino & pauco aceto sumptum salubriter mederi. Dioscorides ex Afrorum & Græcorum placitis aliud uidetur proferre: nimirum eos qui ocimum e-

Capras ocimum etiam in fame aspernari.

Sotionis & Chrysippi sētentia à Plinio impugnata.

Ocimũ ſcorpionibus aduerſari.

derint ſi à ſcorpione feriantur, nullo conflictari dolore. Has controuerſias nonnulli componere ſatagentes, omnia ad tertium ocimi genus referenda cenſent: & ad incõpoſitum, profuſúmq; illius uſum & eſum. Vt ut fuerit, experiũdo ueritas eluceſcet, alioquin obſcura. Quam tamen arbitror te in dubio malle relinquere, quàm periculum temerè ſubire. Autor eſt ille idem Sotion commanſum ocimũ & in Sole poſitũ, ſcorpiones gignere: uel, ut legunt Dioſcorides & Plini⁹, uermiculos aut uermes, qui fortaſſe in ſcorpiones tandem tranſeunt. *Quod ſanè mirum eſt, cùm dixerimus illud ſcorpionibus aduerſari.* Subdit idem Sotion fœminis ocimum tanta antipathia pugnare, ut ſi pultario aut patinę inſcia muliere integrum ocimum cum radice ſupponatur, futurum ut cibo nunquam manus admoueat priuſquam ſubductũ ſit: ex quo miſodulon uocari credit. Diodorus in Empiricis pediculos creare tradit, ſi quis eo largiùs utatur, ob excremẽtitiam humoris ſuperfluitatem quo imbuitur. Quinetiam uolunt nonnulli, ut ſcribit Plinius, ad huius manipulum cum decem cancris marinis uel fluuiatilibus tritum, ſcorpiones à pro-

Ocimũ quomodo ſcorpiones gignat.

Ocimũ fœminis aduerſari, & pediculos creare.

Ocimũ ſcorpiones congregare.

ximo omnes conuenire. Cæterùm, Galenus non censet eos audiendos qui promittunt ocimi trituram fictili nouo inditam & operculo uestitam, intra paucos dies scorpiones gignere: maximè si olla ad Solem quotidie incalescat. Sit pro capitis huius colophone quod apud Theophrastum legi, nimirum ocimum quandoque degenerare in serpillum, aut sisymbrium, ut vult Palladius: præsertim si loco satum fuerit Soli exposito, aut transplantatum. Quæ res etiam uetustate illi solet contingere. *Hieronym. Cardanus scribit, ocimũ prima Luna tritum & in nouam ollam inditũ, sub* plenilunio ab altero capite flores emittere: quod si duplicato tempore sub terra defodiatur, strifiones generabit: nescio an scorpiones scriptum oportuit.

Ocimi degeneratio.

Mira siquidẽ uera.

Amarantus pedali altitudine crescit, caule ferulaceo & subrubente, foliis ocimo longioribus, spica purpurea ueriùs quàm flore, prorsus inodora, sed qua nihil aspectu gratius ac iucundius dari possit. Nam Tyrias purpuras suo rutilanti & flammeo nitore uincit: adhæc coccum quoduis, siue saturatũ fuerit, siue dilutum. Ex quo Gallis Passeuelutum vulgò nuncupari solet,

Pulchra descriptio & pictura amarãti.

Amarãti mira uenustas.

quia cum holoserico coccineo, quod Carmesinũ dicunt, de coloris præstantia certare uidetur. Itali Fioruelutto appellant. Spica purpurea Plinio ueriùs dicitur quàm flos, solo colore commendabilis, absq; ullo, ut monuimus, odore. Gaudet decerpi, & quo frequentiùs legitur, hoc lætiùs renascitur: mirúmq; illud est, cùm defecere cũcti flores, madefactus aqua reuiuiscit, & hybernas coronas pulcherrimè nectit. Qua ratione in fictilibus seri solet à uirguncu-lis, nomine Amaranti donatus, ꝙ nõ marcescat: ita Græcam nomenclaturam usurpante Latio. Puellæ, furni tepore siccatum illum ad coronarios hyemis usus recondere non cunctantur. Philostratus ex Amaranto sepulturas coronari solitas affirmat: idque Thessalos instituisse primos ad tumulum Achillis. Sed hæc de Amaranto satis: qui licet ad odoratas hortorum plantas non attineat, his nihilominus illum ascribendum duxi, ob floris præstantiam coronamentis sanè quàm aptam & ubique receptam.

Vnde dictus amarãtus, & eius usus.

Medica.

PArum ueteribus de ocimo conuenire uideo, utilẽ ne sit an noxium cibis.

Chryſippus medicus antiquiſsimus caco-ſtomachum eſſe dixit. Galenus & Paulus Aegineta ob humorem excrementitium internis partibus officientem cibis abdicarunt (quod de immodico uſu intelliges) non tamen exteriùs damnarunt. Qui contrariam opinionem tuentur Dioſcorides & Plinius hæc ceu commentitia rident, aſſerentes ſtomacho prodeſſe, quòd eius inflationes diſcutiat ex aceto ſumptum. Sanè ſicuti uſum eius largum & liberalem nocere arbitror, ita ſobrium & temperatum iuuare credo. Nam ſi quis eo perinde atque cæteris oleribus affatim & prodiga manu utatur, tandem inteſtina ſentiet incommoda. Si uerò parciùs, ac ſi medicamentum eſſet, interna percipiet commoda. Ventrẽ remollit, flatus excutit, lotium mouet, ac lactis prouentum mulieribus adfert. Tritũ & naribus inditum ſternutamenta ciet: quibus inſtantibus conniuere oportet. Odoratu triſtes exhilarat, ac timidos animat. Verrucas mixto atramento ſutorio tollit. Venerem ſtimulat: ex quo tam equis quàm aſinis admiſſuræ tempore utiliter ingeritur. Vſu quoque compertum eſt ex aceto ſalutare eſſe deficientibus: adhæc, caput do-

Ocimum cacoſtomachũ: de quo uariæ ſententiæ.

Inflatio ſtomachi.

Vẽter, flatus, lotiũ, lac & ſternutamẽtum.

Verrucæ, Venus & capitis dolor.

lentibus cum rosaceo aut eodem aceto, maximè à causa frigida. Quibus Dioscorides addit cum polline polentæ, aceto, & rosaceo illitum, pulmonum inflammationibus auxilio esse, ciúsque succum destillationes exsiccare: & semen potum difficili urinæ auxiliari, ac atram bilem gignentibus, opem adferre summam.

Pulmonũ inflãmatio, destillatio, dysuria & atra bilis.

Amaranto, ex recentiorum medicorũ iudicio, facultas inest frigida & sicca: proinde flos eius potus dysentericos & cœliacos iuuare traditur: adhęc mensium abundantiam cohibere, & albas uteri fluxiones. Quinetiam cruenta expuentibus prodest: præsertim si in pulmone uel pectore uas aliquod fractum fuerit, ut scribit And. Matthiolus. Non desunt qui tradant stomacho aduersari, licet cum uino fluxiones sistat.

Dysenteria, menses, cruẽtum sputum, & alia.

Saluiæ, Libanotidis seu Rorismarini, adhæc Satureiæ, Hyssopi & Fœniculi cura, auxilia, & secreta. Cap. XX.

TAm nota est hortensis saluia, ut nulli prorsus hodie reperiãtur horti in quibus illa passim non spectetur. Frutex est oblongus, surculosus, quadrãgulas habens &

Saluiæ hortensis descriptio pulcherrima.

bens & candidas uirgas, folia longiuscula, scabra, hirsuta, albicantia, & uehementer odorata, sed utcunque uirosa: purpureo in spica flore, qui aquilini rostri falcatã speciem præ se fert. Ea quæ folio est leuiore, contractiore & minùs squalẽte, nobis Frãca saluia, & saluia minor nũcupatur. Quæ uerò solidiore constat & scabriore, adhæc latiore ac si cultum senserit, vulgaris saulgia dicitur, & saluia maior. Seritur in hortis semine & surculo: cuius fruticem olitores *lixiuij cinere muniunt, testantes lętiorem sic prouenire. Apricum amat locum, quanquam frigora non abhorret. Vnde hy*bernis temporibus & uiuere & iucundè uirere percipitur, etiã si minimè operta fuerit. Qua tempestate, olerum premente penuria, iuribus passim innatat.

Quomodo seratur & colatur saluia, frigorum patientissima.

Libanotis, quam officinæ & rura Rorẽmarinum appellant, & qua coronas ubiq; nectimus, folium fert tenue in exilibus uirgis, crebrum, oblongum, & gracile, pinnatum, herbaceũ infrà, canũ uerò suprà: hoc est intus candicans, & extrà uiride ac striatum: flore cœruleo, cui odor suauis inest, resinam aut thus utcunque spirans. Frutex est topiarius, & idem, ut diximus,

Rorismarini historia & pictura.

Rorismarini usus.

coronarius: quo Narbonensis Prouinciæ tractus adeò scatet, ut ibi lignum aliud ferè non uratur. Apud nos areas hortorum topiario opere eleganter conuestit: ita ut nullum non animal suffragante olitoris mangonio confingat. Democritus in suis georgicis Græcis serendum præcepit uiuiradice & ramis auulsis: sic ut in terram depacti humentur. Planta hæc nullũ solum respuit, quæ tam iucundum ac gratum iaculatur odorem, ut quos animus defecerit, illico recreare possit.

Quomodo serendus rosmarinus.

Satureia, Gallis sarrieta & thymbra dicta, in asperis gracilibúsque locis nascitur. Frutex est pedali altitudine, surculosis utrinque coliculis stipatus: odore, saporéq; gratissimo: & flosculis per interualla ex purpura candicantibus, quibus ualdè oblectantur apes. Paulus duo genera fecit, syluestre ad eadem quæ thymus pollens, & satiuum quod uiribus ignauius est, sed usui cibario & gratius & aptius: quapropter in hortis frequens esse solet ad condienda obsonia: illud medicinis commodius, hoc cibis utilius. Non sum nescius Columellam sentire thymbram à satureia nonnihil discrepare, nostratémque cunilam cum satu-

Satureiæ descriptio.

Satureiæ genera duo.

Satureia & cunila Columellæ eadẽ.

reia confundere, uel pro ea potiùs usurpare. Quod uiderint eruditi: nam nostrum hîc non est istas componere lites.

Hyssopus planta est fruticosa, altitudine pedali, folio cunilæ, floribus purpureis thyrsos spicæ uestientibus. Quæ Gallis uel hoc nomine nota esse solet, quòd in usum condimentarium ueniat, & recentibus fabis dum elixantur, aut friguntur, iucundè remisceri soleat. Locum desiderat neque pinguem, neque stercoratum, sed apricũ. Seritur semine & plantulis, quę ubi prehẽderunt, uiuaciores esse solẽt, quàm ut hyemem ac niues reformident. Hyssopi historia & usus. Gelu ac niues hyssopũ sustinere.

Fœniculum hodie omnibus hortis ualde innotescit: ferulacei generis est, in eam altitudinem plerunque assurgens, ut hominis proceritatem exuperet. Caule cõstat geniculato, fungosa intus medulla, & leui exterius cortice. Estque planta tota odorata, muscarium gerens in summo rotundum, amplum, luteum & in orbẽ radiatim circinatũ, in quo semen nudũ dependet absq; cuticula aut folliculis. Locũ amat apricum & modicè saxosum. Radix candida, odorata & esculenta esse solet. Plantam hanc serpentes nobilitauerunt: nam gustatu eius Fœniculi pictura elegãs. Quis loc⁹ fœniculo aptus, & cur à serpentibus sit nobilitatum.

ſenectam exuere traduntur, & oculorum aciē ſucco reficere, aperto ac inciſo caudice. Vnde intellectum eſt, ut ſcribit Plinius, hominum quoque caliginem præcipuè eo releuari. Noſtrates folia fœniculi uirentia panibus & placentis quandoque ſubſternunt in clibano, ad odoris & incruſtationis gratiam. Adhæc piſces iis infarciunt, præſertim marinos, ad conciliandam saporis ſuauitatem, & fallendam marinæ auræ graueolentiam, delicatulis palatis aſpernabilem ac moleſtam.

Fœniculi uſus non ſpernendus.

Medica.

QVi hæc protulit & ſcripſit,

Cur morietur homo cui ſaluia creſcet in horto?

nę ille eximias ſaluiæ dotes ac facultates ad unguem nouiſſe mihi uidetur. Salutaris enim ad multa eſſe ſolet, unde illi fortaſſe nomen. Ad fœcunditatem imprimis ſummè utilis cenſetur: ex quo Agrippa illam ſacram non temerè appellauit: tradidítque leęnas eam quærere & manducare ad conceptus facilitatem. Nec omiſit quòd grauidæ mulieres, ſi fluidæ laxæque fuerint, illa utiliſsimè ueſci poſſunt: nam conceptum retinet, ac uitalem reddit. Quòd ſi ſucci huius heminam cum

Fœcunditas & conceptus.

Pulchra & notatu digna

modico ſale, quarto à ſecubitu dic mulier potauerit, deinde uiro poſt horæ quadrantem ſeſe commiſcuerit, proculdubio concipiet. Hinc aiunt in Copto Aegypti poſt ſæuas peſtilentias ab his qui ſuperfuerunt, ad eius ſuccum bibēdum mulieres coactas fuiſſe, plurimóſque inde fœtus productos. Tradunt medici eam ſuffitam menſes immoderatè fluentes, & omne muliebre profluuium compeſcere. Bibitur utiliter cum abſynthio ad dyſenteriam: fertúrq; emortuos partus appoſita extrahere, & uermes aurium educere. Tutò propinari ſolet ad tuſsim & lateris dolores: prodéſtque contra ſerpentes ex oleo peruncta. Capillum denigrat, vulnerum ſanguinem cohibet, ac tetra ulcera purgat. Cum uino menſes remoratos trahit. Teſtium pruritus extingunt rami & folia, ſi decocto eius foueantur. Dato, inquit Orpheus, ſanguinem expuentibus, ſaluiæ cyathos duos ieiunis cum melle bibendos, ſanguis illico cohibebitur.

Muliebre profluuium, partus mortui, uermes auriū, tuſsis, & lateris dolor.

Mēſes, teſtiū pruritus, & ſanguinis ſputum.

Libanotis ſeu roſmarinus in aqua decoctus regium ſanat morbum: ſuffitu deſtillationes ac tuſsim ſedat. Et quod illi de multis nobile eſt ac inſigne, eius nidor in

Regius morbus, deſtillatio, tuſsis & peſtilentia.

pestilentia tutam reddit domum, aëris improbam perniciem suffitu diluens.

Vrinę, mēses, ueternus, aures, coxēdix, pulmo & uesica.

Saturcia urinas ciet ac menses pellit. Herba ipsa cum floribus, olfactu aut coronæ modo capiti imposita, ueternosos excitat. Succus cū rosaceo auribus instillatur: & cum triticea farina coxendicibus utiliter illinitur: medetúrque cum uino pulmonis, thoracis, ac uesicæ uitiis. Pulices cum aqua trita & respersa necat: purgat à partu optimè mulieres, ac marcescentes coitus stimulat: quare à Satyris salacibus nomen traxisse dicunt. Nec est omittendum quòd uentriculi coctiones adiuuat, & eius fastidia discutit. Nascitur supra satureiā quidpiam quod cirrorum modo comas eius & ramos crebro uolumine cōplicat, sæpenumero purpurascens. Vocatur à Paulo epithymbron, atram bilē perinde atq; epithymum exigens ac uacuans.

Pulices, partus, coitus, uentriculus & atra bilis.

Epithymbrō.

Hyssopus cum uino cocta & gargarissata, anginæ medetur: bibitúrq; ad suspiria. Cum fico lieni prodest, & ad ulcera manantia est efficax. Quadrupedum scabiem curat ex oleo: & cum aqua melle, fico & ruta peripneumonicis adest: adhæc tussibus uetustis, orthopnoïcis, pleu-

Angina, suspirium, lien, ulcera, peripneumonia, orthopnœa, pleuritis & destillatio.

riticis & destillationibus obnoxiis : ut interim non omittam quòd etiam tineas in aluo necat. Decoctum eius cum aceto mulso lentorem pituitæ, crassitudinésque dissecat, & per inferna abigit. Cum fico & nitro ad lienem & aquam intercutem probè illinitur. His addendum quòd hyssopo cum aqua feruenti sugillata emendãtur: & aurium inflationes uaporis eius suffitu discutiuntur, dentiúmque cruciatus mitescunt, si illius decoctione tepida cum aceto colluantur: maximè si à causa frigida fuerit dolor excrucians. Liẽ, hydrops, sugillata, aures, & dẽtes.

Fœniculi semen ex aqua tritum nauseam sedat in febribus: adhęc æstus stomachi compescit, éstque pulmonibus ac iocinori laudatissimum: uentrem sistit cùm modicè sumitur, & urinam excitat, ac tormina si tostum fuerit mitigat. In lactis defectu potum mammas implet: idémque præstat, ut vult Dioscorides, si cum ptissana propinetur: imò uerò si herba ipsa exhibeatur. Decoctum comæ renum doloribus prodest, eo quòd urinam concitet: ualet ad idem radix cũ ptissana: quæ etiam hydropicis cum uino pota, necnon conuulsis mirè prodest. Folia utiliter illinuntur ex ace- Nausea, æst[9] stomachi, pulmo & iecur. Renes, lotiũ, hydrops, conuulsio, tumores.

to tumoribus ardentibus. Sed de multis hîc tacendum non arbitror, quòd fœniculum quomodocunq; haustum genituræ abundantiam promouet: estq; pudendis amicissimum, siue ad fouendum radice cum uino cocta, siue ad illinendum, eadem cum oleo trita: plerique illa etiam utuntur cũ cera ad sugillata. Eadem cũ melle illita morsibus canum medetur. Fit succus è semine adhuc lactescente & musteo, unà cum foliis, ramis & cauliculis tenellis trito & simul expresso, qui in Sole siccatus utilis esse solet medicamentis quæ parãtur ad excitãdam oculorum aciem. Fit etiam è radicibus prima germinatione cõtusis. Alij caulẽ dum floret demetunt, & igni admouent, ut caloris ui exudantem uice gummi liquorẽ excipiãt. Is oculis multò efficacior, & præstantior esse traditur, q̃ succus præcedens.

Pudendũ, sugillata, morsus canis.

Medicamẽtum ad oculorũ aciem.

Notanda pro oculis.

Lauandulæ, Menthæ, Thymi ac Solsesequij, seu Calendulæ cura, auxilia, & secreta. Cap XXI.

LAuandula quæ & Pseudonardus dicitur, duorũ apud nos generũ cernitur. Vnũ altiùs adolescẽs, & maiorẽ odorẽ spirans: quod quia nõ minus placet q̃ nar-

Genera duo lauandulæ.

dus, idcirco apud nos ſpicę nomē ſibi arrogauit, ex quo aſpicū vulgò nūcupatur. Alterum tum amplitudine, tum odore eſt minus, quod quia balneis & hominum lauacris expetitur, elotáque omnia, ſi permiſceatur, odoris ſuauitate commendat, lauanda & lauandula nominari ſolet. Illud mas, hoc fœmina multis eſſe creditur. Frutex eſt ubiq; naſcens, folio craſſo, carnoſo & anguſto, cui color languidus ad candidum uergens, frequentibus ſpicis in ariſtas ſparſim *purpuraſcētibus*, & alicubi albicantibus *illuſtratur. Gaudet apricis* & petroſis locis, tanta ſuauitatis fragrantia præſtans, ut omnes flores quibus remiſcetur, odoris iucunditate prouocet. Qua dote ueſtibus inſeritur, & ſcriniis commēdatur. Vterq; frutex perpetua coma caneſcit: cuius ſpicata cacumina, & tonſiles uertices manipulatim in ſcopas & muſcaria cōcinnatos uēdere ſolent ruſtici ad uarios odorum uſus, ubi Solem aliquandiu ſuſtinuerint. Hodie & bigis & clitellis aſinariis per æſtatem Lutetiæ uenales uicatim proclamantur, & paſsim exponuntur. Narbonenſis Prouincia utroque genere eſt fœlix, tam campis quàm mōtibus. Falluntur in-

Lauandula unde dicatur, & eius pictura.

Loca lauandulæ accommoda: ubi de eius odore.

Lauandulæ ſpicata muſcaria, & eorum uſus.

Lauãdula alia est à nardo Celtica. signiter qui pro nardo Celtica usurpant lauandulam: nam longè alia est planta, ut alibi scribemus.

Mentha nomen in Gallia retinet, & à plerisque Romana cognominatur, præsertim quæ est hortensis: cauliculos gerit lentè punicanteis & odoratos, flagellis lanugine pubescentibus, folio sisymbrij, sed longiore & molli, æstate herbaceo, hyeme subflauo, & ubiq; odorato: cui purpureus flos circa cauliculorum fastigia spicatur. Iuxta fontes rectè ponitur, cuius si fortè semina defecerint, *licet de noualibus syluestre mẽthastrum colligere: & inuersis cacuminibus deponere*: nam ita feritatẽ exuet ac edomabitur. Planta hæc semel sata pluribus annis restibili fertilitate durat, grato mẽsis odore cùm in iusculis, tum acetariis & plerisque condimentis. Hanc ferro non expedit tãgere, ut alibi docuimus. Apricũ locum amat: sed non ualde pinguem, nec stercoratum: seritúrque planta, uel radicibus, æstate uirens, hyeme uerò flauescens. Galenus duplicem fecit: unã hedyosmum ac si odoratam mentham dicas. Alteram inodoram, quam calamintham, alij mẽthastrũ appellãt. Hæc fera est & syluestris,

Menthæ pictura & descriptio.

Mẽthæ satio & usus.

Menthæ locus aptus.

Mentha duplex.

illa mitis & ſatiua : quæ cultus mangonio humorem ſibi aſciſcit, ex quo Venerem ſtimulare traditur: quod eſt omnium commune quæ ſemicocto humore ac ſpirituoſo & flatuoſo participant. Quæ res problematicum hoc Ariſtotelis adagium ſoluet, cur mentha belli tempore nec edi, nec ſeri debeat. Hoc enim cibo largè ueſcentes in libidinem ruunt, quæ corpus & uires frangit, ac animos eneruat. De mēthaſtro, ſeu ſylueſtri mentha, quam nonnulli ſylueſtre pulegium uocant, hîc nihil ſcribam niſi quòd *foliis eius manducatis & impoſitis*, Plinius elephantiā ſanari affirmat. Quod magni Pompeij ætate fortuito cuiuſdam experimento facie illita, compertum fuiſſe ſcribit.

Cur mentha belli tēpore nec edi, nec ſeri debeat.

Mēthaſtri uires in elephātiam.

Thymus & ſi magis cōuenire uideatur curantibus aluearia quàm hortos, nihilominus de illo hîc ſcripturi ſumus, quòd cōdimentorum & coronarum cauſa, etiam in hortis ſtudioſè colatur. Duo ſunt eius genera. Vnum candidum lignoſa radice in collibus naſcens, quod præſtātiſsimum eſt. Alterū tam ſpecie, quàm flore nigrum, quod Aëtius cibis dānauit : nam intus receptum facilè computreſcit, & bilioſos hu-

Thymi duo genera.

Hortēsis thymi pictura.

mores creat. Qui triuialis est, surculosus frutex & dodrantalis esse spectatur, odore suauissimo, multis foliis iisque immortalibus comatus: flosculos gerens ex purpura candicantes, & capitella cōplicatarum formicarū specie. Vulgus Gallorum Thyn nuncupat: pleriq; maioranam Anglicam.

Locus thymo accōmodus: adhæc eius satio.

Gracili solo & petroso lętius prouenit: unde neque pinguem, neque stercoratum, sed apricum desiderat locum. Semine & planta prosilit, imò uerò & flore sato nascitur, ut perhibet Theophrastus. Apiarij eo largè florescente prouentum mellis uberrimū certo sperant augurio. Nam flores apibus amicissimos creat, qui colorem & odorem melli addunt. Hinc Virgil.

Thymus apibus gratissimus.

-redoléntque thymo fragrantia mella.

Hîc non omittendum, ex eodem Theophrasto, quòd destruitur perítque flos thymi si imber incesserit.

Hortēse solsequium nō esse heliotropium.

Solsequium officinis Calēdula, & vulgo Solsia nuncupatum, falsò à multis heliotropium esse existimatur, siue maius illud fuerit, siue minus. Non quòd Solem non sequatur, ut mox dicemus, sed quòd pictura ei planè repugnet. Nostratibus itaque Solsia nominatur: quasi solsequiā di-

cas. Fruticosa est planta, cauliculo dodrātali, folio longiusculo, flore specioso, crocato & odoris non ingrati: ex quo in coronamenta passim uenire solet. Nascitur potissimùm in cultis: adhibetúrque & condimentis & acetariis. Semen haud dubiè scorpionem imitatur, maximè quâ continetur in uagina. Vnde scorpioïdem quidā esse putarunt, sed ineptè, cum notæ scorpioïdis illi non subscribant. Calendula apud herbarios dicitur, quòd singulis ferè mēsium calendis florere, uel (ut aliis placet) *fruticare deprehendatur*. Rusticorum *horologium* quibusdam *nuncupari* solet: quòd matutinas & uespertinas horas de circumactu illis indicet. Alij Solis spōsam dixerunt, & solarem herbā, quòd eius flores Solē ab ortu per meridiem in occasum sequantur, & notabili conuersione comitentur: ita ut quacunque cœli parte sedem teneat ille, in eam conuersi spectēt: eóque, etiam nubilo aëre dirigantur: ac si spiritu eius recrearētur, uigerēt & agerentur: tātus syderis amor est: noctu eius desiderio, quasi mœrentes, contrahuntur, & meridie sese undiq; explicant, ac si sponsum obuiis ulnis amplecti satagerēt. Sed de his abūdè

Solsequij pictura pulchra.

Cur solsequium calēdula dicatur, & rusticorū horologiū.

Cur solsequium Solis sponsa, & solaris herba dicatur.

Mirus solsequij amor erga Solem.

ſcriptũ in noſtris naturę Arcanis,& alibi.

Medica.

Cerebrum, conuulſio, uẽtriculus, iecur, liẽ, uterus, mẽſes & ſecundæ.

LAuãdula omnibus cerebri frigidis affectibus ſummè confert, ac conuulſis & reſolutis mirè auxiliatur. Ventriculum roborat, & iecur ab infarctu liberat. Quin & obſtructos lienes ualde iuuat, ac uterum calefacit, & menſes ſecundáſque educit. Fit è floribus ſtillatitium oleum uitreis organis, quod unguentarij oleum de ſpica vulgò nuncupant: odoris adeò penetrabilis & ualidi, ut cætera odoramenta ſuperet ac obtundat. *Quò fit ut extra officinas & myropolia illud aſſeruent* aromatarij, ne moſchi, ambari, zibbeti, aliorúmque unguentorum & aromatum ſuauitatem intercipiat. Valet ad eadem quæ planta ipſa, & multò præſtantiora, non exponenda nec publicanda omnibus.

Olei de ſpica uis odoratiſsima & mira.

Vulnus, lac & generatio.

Mentham ſcribit Florentinus, georgicę diſciplinę apud Græcos profeſſor eximius, uel ob id inutilem eſſe, quòd vulnerato exhibita, vulnus ſaneſcere & cicatricem ducere prohibeat. Si in lac proiiciatur, neque coaleſcere, neq; ſpiſſari permittet: etiam ſi ei coagulum remiſceatur. Eadem ui generationi reſiſtere tradit. Alij cõtrà, perquàm

ſalubrem haberi defendunt. Si mammis familiariter acceſſerit, nec coire lac patitur, nec denſari, quare lactis potionibus cõſultò additur: nę eius coagulatione periculum ſtrãgulationis immineat. Singultus & uomitiones cũ ſucco granati ſiſtit, ut Democritus in ſuis adnotauit Georgicis. Cum amylo ex aqua pota, cœliacorum impetus fręnat, ac ſanguinem, mulierúmque purgationes immodicas cohibet. Vlcera in capite infantium ſanat. Huius odor animum excitat, & ſapor auiditatem in cibis. Recẽtis ſuccus ſpiritu ſubducto narium uitia emendat: qui etiam in capitis dolore, temporibus utiliter illinitur. Idẽ cũ aceto ſanguinis fluxiones internas continet ac ſiſtit. Quin aiunt plantam ipſam impetigines, uel ſi teneatur tantùm, prohibere: ac ſtomachum ualde iuuare, & in condimenta pluribus modis uenire.

Mentha lac coire nõ patitur.

Singultus, uomitiones, cœliaci, menſtrua, & ulcera infantium.

Narium uitia, capitis dolor, fluxus ſanguinis, impetigo & ſtomachus.

Thymi decoctũ cum melle orthopnoicis & ſuſpirioſis ſummè prodeſt: ualétque plurimùm ad quęuis pectoris uitia excreãda. Remoratos fœminarum menſes, & enectos partus, ſecundáſque pellit, ac urinas promouet. Thymos & uerrucas herba ipſa tollit, necnon iſchiadicis cum uino &

Orthopnoici ſuſpirioſi, & pectoris uitia.

Menſes, urinę, partus uerrucę, iſchias & oculi.

polenta medetur imposita. Oculorum claritati in cibo multùm etiam conferre creditur. Sed ea modicè utendũ est, quoniam excalfacit. Datur optimè comitialibus: quos correptos, olfactu eius excitari sæpè uidimus. Quin & illos dormire aiunt oportere in molli thymo. Folia trita & lanę inspersa, utiliter luxatis ex oleo apponuntur, & ambustis, ex adipe suillo efficaciter illinuntur. Contra podagram, etiam quæ omnino motum interceperit, opportunè exhibebis aridi thymi puluerem cum uino generoso. Cæterùm *uitari debet is thymus qui niger est: & eligi qui flore cœruleo, uel albo insignitur.*

Comitiales, luxati, ambusti, & podagra.

Thymus niger uitãdus.

Solsequij flos ex uino potus menses ciet: sed multò efficacius herbæ succus: quo in dentium dolore si os cum tantillo uini, uel aceti calidiusculi colluatur, præsentaneum adfert remedium. Idem præstat folium utcunque digitis remollitum, & dẽti crucianti appositum: sed *illud igni oportet antè admouere.* Quia frigidum, ut uenerandus ille medicinæ parens Hippocrates uerè scripsit, neruis, ossibus, cerebro, dẽtibus & spinali medullæ summè inimicum, ac ualde infensum esse solet.

Mẽses & dẽtium cruciatus.

Frigidũ neruosis partib⁹ omnib⁹ summè inimicũ.

Ve-

Vettonicæ coronariæ, & Sampſuchi ſeu Maioranæ cura, auxilia, & ſecreta. Cap. XXII.

Vettonica coronaria (inter flores ſuperiùs deſcribēda) quam Gallorum vulgus à floris figura, ocellum ſeu oilhettum, uel ab odore, garyophylleam nominare ſolet, tantam cum mulierculis iniuit gratiam, ſui odoris iucunditate, & coloris præſtantia, ut perpaucæ reperiātur apud nos, quæ in ſuis hortis, aut fictilibus uaſis, feneſtratim illam cura admodum diligenti nō foueant. Florem omniū ſpecioſiſsimum profert, caryophyllorum odoratu, ſed longè ſuauiſsimo. Quorum alius cocco rutilat, alius ſaturata nitet purpura, alius niueo blanditur colore, alius uerò uermiculato & uario applaudit aſpectu. Omnibus teres, longiuſculúſq; calix conceditur, orbiculo ſuperiore denticulatus, à quo folia prodeunt lentè fimbriata, in quibuſdam frequentiore coma ſtipata, in aliis rariore, ſed profundioribus inciſuris crenata. Quæ cùm fuerint prorſus explicata, radiatum orbem circinant per extrema ſerratum: geminis utrinque emicantibus ſtamineis apiculis. Non deſunt qui ſibi per-

Vettonica mulierculis gratiſsima.

Pulcherrima vettonicę deſcriptio.

Quomodo cōciliatus odor uettonicæ.

ſuadeant, olitores radicibus caryophyllum adegiſſe, uel factis ſtylo foraminibus inſeruiſſe, quò iucundum odorem illum flores alliciant, & caryophyllorum ſuauitatem naribus expirent. Sic ex flore minùs odoro, quàm odoratiſsimus prodiit, humano artificio nouitatis ſemper ſtudioſo. Apud nos ſemine rariùs ſeritur: quin olitores ineunte uere & autũno, ſobolem à radice copioſam eruunt, & patulis fictilibus, aut cadis, ligneíſue ſitulis pangunt in terra, putri fimo ſaturata. Et cũ hyemis gelicidia premunt, ſub tecto locis à frigoribus tutis recondunt. Cum uerò ſerenat cœlum, feruidúſq; Sol illuceſcit, in apertum reuocãt: & ſub dio illic apricari ſinunt. Si inceſſerit pluuia, aliquãtiſper madeſcere permittũt, & cœleſtem imbrem haurire. Sed mirum eſt, quòd tam celebris flos, támq; iucũdus, à ueteribus ſilentio inuolutus fuerit: qui pulchritudine, uarietate, amplitudine & odore, roſa inferior non uidetur: imò uerò cum ea de principatu certat, illi nec colore cedens purpureo, candido, uermiculato, nec etiam odore, niſi quòd à longinquo plus olet recens roſa: cui decerptæ lõgiſsima mora dies eſſe ſolet: uettonicæ in

Quomodo & quãdo ſeratur uettonica.

Vettonica priſcis incognita, quę ne roſis quidem cedit.

quatriduum, & ampliùs, uita uigórq; perseuerat. Folia insunt nonnullis quaterna, quiná ue, aliis rosæ modo numerosa. Prodigij simile est quod hîc referam. Si ad calendas Octobris, uettonicæ, uiolarum & similiũ plantulas cum radicibus, in uinaceis quibus cortices sint exẽpti sepelíueris, aut in fimo equino identidem reparato, flores pulcherrimos tibi edent sub brumam: atque ita de fragis ac melonibus. Sed à frigore externo seruari debẽt: plurimùm uerò cum fœtibus emoriuntur. Autor Hieron. Cardanus. *Hinc* sanè admirari desino, quòd iuuenis solebã, dum uettonicam in uinariis cellis & subterraneis locis, totam fruticare per hyemen, & fauente loci tepore flores parere obseruabam. Olitores in hortis multo lætamine paleato illam munire solent, ac circunuestire, ut ab iniuria gelantis, ningentis, aut grandinantis cœli asseratur. Nam apricis plurimũ gaudet, ac Solis illustratione summè exhilaratur. Est & admiratione illud dignũ, ꝙ hæc planta uno anno florẽ parit cãdidum, altero purpureum, tertio colorum uarietatẽ promiscuum. Et quod multò mirabilius dici possit: uidimus ramum eundem, ni-

Quomodo uettonica hyeme efflorebit.

Quomodo hyeme seruãda uettonica.

ueum, purpureum, ac uermiculatum florem expromere. Quod cultus ſtudio, aut ſoli cōmutantis ubertate, fieri ſolet. Quāquam multos id aſſecutos uidi, defixis in ouillam aut caprinā baccam, uel cannulā fragilem, detritúm ue linteolum, diuerſis uettonicæ ſeminibus arte compoſitis, & terra ac ſtercore diligenter opertis. Nam ſemina illa in unam coaleſcunt radicem, quæ ramos florum uarietate illuſtres emittit. Hoc loco non arbitror prætereundum quòd uettonicæ flos, unguibus detractis, acetum iucundo ſapore commendat, modò in Sole uitreis uaſis maceretur.

Quomodo colenda vettonica, quæ uno ramo flores diuerſos emittat.

Acetum ex vettonica.

Sampſuchus ſeu amaracus uulgò maiorana dici ſolet, nomine à Latinis mutuato: fortaſſe quòd maiore cura ac diligentia feratur, colatúrque, quàm cæteræ plantæ. Vel quòd odore perquàm iucundo commendetur, & perpetua uireat coma. Seritur utroque genere, nimirū ſemine & ramo: eſtque magnoperè uiuax, & cultura nonnunquam arboreſcens: cuius plantæ tranſferri poſſunt. Diocles medicus & Sicula gens amaracum appellauerunt, quod Aegyptus & Syria ſampſuchum. Video ſanè inter utrunque à poëtis & oratoribus,

Cur ſampſuchus maiorana dicatur: & unde.

Dioſcoride item & Plinio nullũ, niſi appellationis nomine, diſcrimen poſitũ fuiſſe: licet in contraria ſint ſententia Cl. Galenus & Paul. Aegineta, multíque recentiorum medicorum, qui longè aliter de amaraco ſentiunt. Sed doctorũ teſtimonio conſtat, hos & eorum ſequaceis, amaracum pro parthenio uſurpaſſe: quod & leucanthen & amaracũ appellari tradit Plinius. Sed lapſus is multo eſt euidentior, quàm ut refelli deſideret: ſiquidem ſampſuchus iucundo placet odore, illorum uerò amaracus ſiue parthenium magnoperè uiroſo faſtiditur. Vnde mulieres uuluæ ſtrangulatui illud ſalubriter odorari ſolẽt. Ex quo matricariæ nomen ei indiderunt. Hîc non licet omittere quòd mures radicibus maioranæ ualde inſidiantur, ceu medicamentum & auxilium ab his depoſcentes.

Cõtrouerſia de ſampſucho & amaraco.

Priſcos medicos cũ parthenio confudiſſe amaracum.

Medica.

HIc de vettonicæ medicis præſidiis nihil à me expectabis: ꝙ priſci rerũ agri & medicinæ doctores de illa (hortenſi, inquã, & coronaria) ne uerbum quidem ullũ fecerint. Venio itaq; ad ſampſuchũm ſiue maioranam, cuius uis excalfa-

Vettonica hortẽſis olim ignorata.

Hydrops, dysuria & tormina.

ciens esse obseruatur. Decocti iusculum ad incipientem aquam intercutem potu utilis censetur: & iis quos lotij difficultas, aut tormina discruciant. Folia arida ex melle illita, sugillata emendant: & remoratos menseis subdita in pesso trahunt. Oculorum inflammationes prohibent, & cum polenta tumores. Scorpionibus ex aceto & melle perlita aduersantur: necnon cum cera luxatis ac torminibus mirè prosunt. Expressionis succus narium sternutamenta mouet, & ob id cerebrum expurgat. Reliqua erunt ex medicorum libris eruenda.

Sugillata, menstrua, ophthalmia, tumores, luxata tormina & sternutamentum.

Bellij seu bellidis, & Phlogij hoc est uiolæ flammeę & inodoræ, adhæc Iridis, cura, auxilia, & secreta.

Cap. XXIII.

ETsi duæ plantulæ sequentes, & earũdem flores in censu odoratorum ritè adnumerari non posint, scribam nihilominus de illis, uel ob id quòd in coronamenta ueniant, & hortorum areas mira elegãtia uestiant. Itaque Bellis seu bellius trium generum esse conspicitur. Primum in hortis seritur, de quo hîc potisimùm agemus. Reliqua in pratis & campestri-

Tria esse genera bellidis.

bus naſcuntur: de quibus nihil à me expectabis, qui hortenſia & nõ campeſtria tracto. Venio ad rem. Bellius hortenſis herbula eſt foliis lõgiuſculis ſolo procumbentibus, in cacumine ſubrotundis & ad rotæ modum radiantibus, craſsiuſculis, per ambitum minutim ſerratis, è quorum medio cauliculi prodeunt uilloſi ac flexibiles, flores anno ferè toto geſtantes in cacuminibus uerſicolores ac inodoros, qui barbulis multis circinantur. Ex quibus alij puniceí ſpectantur, alij emaculato candore placent, à quo Gallis margaritæ nomen adipiſcuntur: alij uerò mixtis coloribus applaudunt. Bellides omnes noſtratibus Borboniis Paſquetæ appellantur: quòd circa Paſcha (ut opinor) oriri incipiant, uel quòd oculos grato colore paſcant.

Picturæ bellidis pulchra & elegans hiſtoria.

Bellidum colores uarij.

Autoris mirũ ingeniũ.

Phlogiõ uiolæ inodoræ genus illud eſſe mihi uidetur quod Gallicum vulgus Penſeam uocat, folio mercurialis herbæ per ambitũ crenato, cauliculo triangulo intus cauo, leniter ſtriato & ex interuallis geniculatim foliato, prodeũtibus ex alarum ſinu pediculis longis, in quorum capitellis emicant uiolæ figura purpurearũ ſeu mar-

Violæ inodorę deſcriptio.

tiarum, tribus flosculis summa parte latis, atráque purpura saturatis, & duobus infernè luteis ac angustis, lineolis quinque rutilo ignis fulgore radiantibus exaratis: à quibus phlogij seu flammulæ nomen illis, ut reor, inditum fuit. Vere statim post purpuream uiolam se prodit plantæ huius flosculus, éstque coronis aptus, odore, ut diximus, nullo, sed colore ubique commendato: qui plurimùm durat, nam in autumnum prorogatur: imò uerò tepidioribus locis ubi cœlum arridet clementiùs, etiam *hyeme spectari solet. Venio ad tertiam plantam, flore pulchram & radice odoratam.*

Pulchra & notatu digna.

Violæ inodoræ flos lõgæuus.

Iris pictura, & unde glaiutum dicatur.

IRis cuique notissima est, foliis constãs gladioli, sed maioribus, pinguioribus & latioribus. Vnde quibusdam Galliæ partibus glaiutum, ac si diceres gladiolum, nuncupari solet: quòd folium in gladij speciem mucronatum habeat. Caule nititur recto & semipedali ex cuius fastigiis singulis inter se paribus, flores exeũt labiorũ mutuo inflexu recurui, & coloris uarij: nimirum canididuli, pallentis, lutei, purpurei & cœrulei. A qua uarietate cœlestem arcũ exprimente, nomẽ cœlestis lilij

Hortẽsis iridis colores: & unde cœleste lilium dicatur.

apud herbularios ſibi adoptauit: ac ſi rudimenta quædam arcus cœleſtis uerſicolore linearum diſcurſu, in ſui calathi concauo, ob oculos ſpectantium ponere ſatageret. Rura alicubi flammã uocant: propter eaſdem, ut arbitror, cauſas, quas ſuprà in phlogio, ſeu flãmea uiola protulimus: quæ mihi ſpecimen uidetur eſſe naturæ irin effingere condiſcentis. Radices fundit geniculatas, ſolidas & ſummè odoratas: quas ſub ueris exitum terra erutas, plerique in orbiculatas taleolas diſſecant, & ſiccatas in umbra, filóque tranſſutas penſiles recondunt: aut lixiuio macerant ad exhauriendam & abſorbendam ſucci uim, quo tinearum iniuriis ſunt opportunæ: dein ſiccatas includunt: nam teredines non ſiccæ modò, uerùm & in terra uirides celerrimè ſentiunt. Plerique ità curatas armariis imponunt, ut odore perquàm iucundo ueſtes & lineam ſupellectilem commendent ac imbuant.

Iris flamma quibuſdam dicta.

Pulchra & notanda de radicib⁹ iridis.

Radices iridis armariis & rebus illorum odorem conciliare.

Medica.

BEllis trita cum artemiſia ſtrumas efficaciſsimè compeſcit. Laudatur & ad podagras, iſchiada & paralyſim. Vnde nonnulli etiam paralyſis herbam uocarũt.

Strumę, podagra, iſchias & paralyſis.

Fracturæ capitis & vulnera thoracis.

Valet etiam ad capitis fracturas, & thoracis vulnera quæ in pectoris cauitatem penetrant: in quem uſum ſuccus eius potionibus inſeritur.

Phlogij ſeu flammeæ uiolæ facultates hîc à me prętermittũtur, quia ſcriptę (quod ſciam) non extant apud Geoponicos, nec itẽ medicos, ſiue Græci fuerint illi, ſiue Arabes, aut Latini.

Tuſsis, tormina, lienoſi, cõuulſi, perfrigerati & mẽſtrua.

Iridis radici uis ineſt excalfactoria ac extenuans, & ob id cõtra tuſsim efficax eſſe cenſetur: necnon ad digerendã craſsitiem humorum qui ægrè reiiciuntur: qua ratione torminibus medetur. Cum aceto lienoſis, conuulſis, perfrigeratis, & quibus genitura effluit, ſummè prodeſt, & ex uino pota mẽſes pellit ac excretiones faciles reddit. Præterea lumbis ac coxendicibus ex reſina utiliter illinitur: & naribus admota ſternutamentum mouet: caput purgat, lachrymas elicit, ſomnum conciliat & orthopnœas diſcutit. Oris halitus fœdos commanducata abolet, alarúmq; tædia ac graue uirus emendat. In coxendicum dolore ſuccus recentis utiliter clyſteribus infunditur, & fotus decoctionis fœminarum incõmoda leuat, earum locos emolliendo, &

Lumbi, coxẽdiçes, ſternutamentum & caput.

contractos reparando. Arida radix eadem tusa ulcera purgat, ac fistulas, sinúsque replet. Valet etiam farina ad paronychias, & cũ uino ad clauos ac uerrucas. Ossa fracta cum melle indita extrahit, & nudata carne conuestit. Lentes emaculat & cutis uitia in facie, dentiúmque cruciatus mulcet, si eius decocto foueantur, & sit dolor à causa frigida. Quæ omnia efficaciùs præstabit Illiricæ iridis radix, quàm quæ nobis vulgaris est & hortensis. Non sum nescius curiosulos plerosque in hoc secundo libro desideraturos historias hortensium leguminum, pisorum, inquam, fabarum, cicerum & similium, quæ in hortis apud multos seruntur & coluntur. Verumenimuero, quia cũ Cerealibus de his peculiare Enchiridiõ edituri sumus, sicuti in præfatiuncula scripsimus, idcirco ne uerbulum quidem hîc adnotabimus: nec item de hortensi uite & pergularia. Nam de uitibus & uinis proprium itidem sumus exhibituri Enchiridion, si per fata, fortunam nostram & occupationes liceat.

Vlcera, fistulæ, paronychiæ, claui, uerrucæ, ossa fracta, &c.

Autoris honesta excusatio, & mira modestia.

Absinthij, & Abrotani cura, auxilia, ac secreta. Cap. XXIIII.

Sicut in hoc mundi theatro rerum omnium parens illa, iucundis tristia miscet, & dulcibus amara, ita ego in hac hortensium historia, suauibus insuauia miscebo, & gratis ingrata. De absinthij itaq; & abrotani plantis hîc mihi scribendum restat, quę tam odore quàm sapore iniucũdas esse nemo nescit. Absinthij genera tria esse constat, unum vulgare, Gallis Aluina uocatum, ac si diceres aloïna, ab insigni amarore aloes quem præ se fert. Nostrates Borbonij Fortum, à forti & uehemẽti illius odore ac sapore nuncupant. *Huic Ponticũ Galeno maximè simile esse traditur*, à Ponto nomen habens, ubi pecora illo pinguescere, & ob id sine felle inueniri autor est Plinius. Veteres huius folia paruulis dabant in fico, ut amaritudinem fallerent: aut illitis melle uasculi labris, quod Lucretius his uersibus eleganter expressit,

Absinthij genera tria, & unde aluina seu fortũ dicantur.

Notanda de absinthij exhibitione.

> Ac ueluti pueris absinthia tetra medentes
> Cùm dare conantur, priùs oras pocula circum
> Aspirant mellis dulci flauóque liquore.

Alterum genus Seriphium uocant seu marinum, cuius semine medici uermib⁹ & lũbricis corporis necem moliuntur: & ob id semen contra lumbricos nuncupant. Gal-

Semen cõtra lumbricos & barbotina.

licum vulgus barbotinam, & mortem uermium: quas appellationes officinæ egregiè norunt. Tertium Santonicum dicitur gentili regionis uocabulo: quod ut reliquis minus eſt, ita amarore multò mitius. Hodie in plurimis hortorum areis paſsim ſeri ſolet: imò uerò de coma acetariis remiſceri, ſummo uentriculi & hepatis commodo ac beneficio.

Abrotani genera duo.

Abrotanum duorum generum eſſe conſpicitur, unum mas, alterũ fœmina: utriq; amaritudo *abſinthij ineſt*. Fœmina *Dioſcoridi quadam arboris ſpecie fruticat*, & *ob id multis Cypreſſus appellatur*, foliis circa ramulos minutim conciſis candicãs, & auri fulgore corymbis in faſtigio rutilãs, cui odor cum quadam grauitate ſubiucundus adeſſe ſolet, & ſapor amarus. Mas foliis conſtat non uſqueadeò albicantibus, éſtque illius frutex ſurculoſior. Galli Latinos imitati utrunque auronum, duabus literis extritis nuncupant: adhæc ueſtiarium cuſtodem, quòd armariis ſparſum ueſtes à tineis uindicet. Altioſum eſt admodũ tam hoc quàm illud: quare frigus multùm reformidat, Soléque nimio læditur, ſuo ſe cacumine propagans. Theophraſtus radice

Abrotanũ ueſtes à tineis uindicare.

uel auulſo ramulo, potiùs quàm ſeminio germinare prodidit. Sed mirari licet cùm calida dote ſit præditum, cur frigus tantopere horreat, & æſtũ non ferat. Idem Theophraſtus rationem in infirmitate collocat: nam uiribus tam contra frigus, quàm contra æſtum longè eſt impar.

Abrotanum nec frig⁹ nec æſtum ferre.

Medica.

Dentium & auriũ dolor: adhæc crudi tates & thoracis uitia.

ABſinthium decoctũ, uaporis ſuffitu dentium auriúmque dolores tollit: híſque ſi manat ſanies utiliter inſtillatur: potionibus tamen improbatur, ſtomacho & capiti dolorem inferens: *quibus proſunt eiuſdem folia admota*. Cruditates tollit cum pipere, ruta & ſale: adhæc thoracem purgat cum iride ſumptum: quod de Pontico, & maximè Santonico dictũ accipies. In regio morbo bibitur ſalubriter cũ apio uel adianto, & menſes priuatim cum melle ſumptũ, aut uellere appoſitum trahit: ſanat pruritus, nauſeas maris arcet in nauigationibus potum, uel olfactum, & è regione uentriculi appenſum: quod de Seriphio ſeu marino fœliciter ſum expertus nauigando, aliis qui aderant paſsim nauſeantibus ac uomiturientibus. Capillum denigrat cinis roſaceo unguento permi-

Regius morbus, menſes, pruritus & nauſea.

Capill⁹, ſomnus, uentriculi affectus, ueſtes & libri.

ſtus: ac ſomnos olfactu allicit abſinthium ſub capite repoſitum. Tranſit ſapor eius in uinum, quod uocant abſinthitem, quo nihil præſtantius in affectibus uentriculi. Inſperſum ueſtiariis, ab erodentium iniuriis uindicat: & atramẽtum librarium diluto eius temperatum literas à muribus tuetur.

Abrotanum in uino potum contra uenena eſt antidotum: cum oleo illitum prodeſt algentibus, efficaciſsimámq; eſſe aiunt herbã cõtra omnia ueneficia quibus coitus impeditur: in cubili ſtratũ & ſuffitum ſerpentes ac uenenatum reptile quoduis fugat. Cinis eius barbam tardiùs enaſcentem cum oleo raphanino, aut cicino, uel ſabino elicit. Reliqua ex Dioſcoride, Plinio & Galeno ſunt petenda.

Venena, algores, coitus impedimenta, ſerpentes & barba.

Fragariæ, Frambœſij & Groſſularij uel Groſellarij, cura, auxilia, ac ſecreta. Caput. XXV.

DVm fœtus hortenſes qui ſupra terram extant percurrebamus, fragaria deſcribenda erat: quia uerò tunc nobis, neſcio quo fato, excidit memoria, hoc loco reſtituẽda uenit. Herbula eſt fra-

Hiſtoria & deſcriptio fragariæ pulcherrima.

ga gerens, unde nomen habet, & foliis tribus constans, quæ humi sine caule spargũtur, multis à radice lanuginosis pediculis exeuntibus, quorum alij flore candido coronantur, alij trigemino, ut diximus, comantur folio per ambitum serrato atq; uenoso: qui fructum gerunt exiguis moris haud absimilem, callosum, tenerum, rubentem (dum maturuit) ac gustu & odore suauissimum, Gallorũ vulgo Fresa nuncupatum. Sponte nascitur in opacis, quasi aliarum plantarum umbra gaudeat, & in *hortis cultura tam grandis euadit, ut mora quæ in rubo nascũtur suo globulo æquare cernatur:* hinc morum terrestre Virgilianus Seruius fortasse appellauit. Sunt ex fragis quę diligentia & cura coloni è rubris in candida degenerarunt.

Fructus fragariæ pictura elegans.

Vnde magn⁹ euadit fragariæ fructus.

Frambœsia quibusdam Idęus rubus esse putatur. Frutex est pumilus & humilis, spinis prorsus uiduus, cui morum rubens appendet (ubi maturuit) Gallis Frambœsia appellatum: quod germano sapore, palato mirum in modum placet & applaudit. Vnde, cùm uinum generosum à sapore laudare uolumus, olere frambœsiam aut fragum uernaculo sermone nostro dicimus.

Pulchra & notatu digna

Grossul-

Groſſularius uel Groſellarius, quantum mihi licet coniectare, ueteribus ſilẽtio fuit obuolutus: quanquam non defuerunt qui Rhamnũ eſſe dixerint, alij oxyacantham, ſed temerè. Frutex eſt aculeatus, folio apij ferè, acinis candidis & in maturitate dulcibus, qui frequens hodie in hortis eſſe ſolet: cuius bacca non ingrata diſplicet acerbitate, magnámque init cum palato gratiam: quare diuitum ac pauperum iuribus innatare ſolet, & in dulciarios panes ac farcimina paſsim tranſire: uere præſertim dum *vuę acerbę locum ſupplet*, quo nomine grauidis ſummè expetitur. Vulgus Gallicum, Groſſularium uel groſellarium, & eius fructum Groſellam ſeu groſſulam nominat: quòd groſſulorum fici quandã præ ſe ferat imaginem. Bacca maturitate in cibum dulceſcit, ac nonnullorum menſis inter poſtremos cibos apponi ſolet.

Groſſularij pictura pulchra.

De groſſularij bacca notatu digna.

Vnde groſſularij & groſſulæ nomen.

Eſt in hortis alter frutex nullis planè ſpinis horridus, folio uitis puſillæ & iuuenis, rubentem vuulam ferens ſapore ſubacido, cuius acini racematim congeſti pendent, faſtidium cibi diſcutientes, & more punici mali abeuntem appetentiam reuocantes. Noſtratibus groſſula ſeu groſella rubra,

Groſellæ rubræ pulcherrima deſcriptio.

uel transmarina vulgò dici solet. Sunt qui putēt à Mauritanis Riben appellari. Frutex iste in usum topiarium uenit, sepítque eleganter hortorum puluinos & areas.

Medica.

TAm fraga quàm frambœsia citam sentiunt corruptionis labem: quapropter facilè febrim experiuntur, qui hoc cibo fugaci largiùs uescuntur. Fragaria cibo sumpta lienosis medetur: idémque præstat succus ex melle sumptus. Folia & radix tam vulnera quàm ulcera sanant, muliebres fluxus & dysenterias cohibēt, ac urinam cient. Herbę & radicis decoctū haustum iecinoris inflammationibus auxiliatur, mundátq; renes & uesicam. Idem ore contentum, collutionísque modo agitatū, gingiuas roborat, dentes commotos firmat, & destillationes sistit. Vinum quod ex fragis elicitur, ulcusculis quæ in facie à caliditate proueniunt, mirificè medetur: itémque uaros & oculorum nubeculas, calidásque defluxiones impositum tollit.

Febris, lienosi, vulnera, ulcera, mēstrua dysenteria & urinæ.

Inflammatio iecinoris, renes, uesica, gingiuæ, dētes, ulcuscula, uari & alia

Grossulæ siue grosellæ tam candidæ quàm rubræ (sed postremę magis) æstuantem stomachū refrigerant, & sitim restinguunt, quæ cùm alios tum maximè febri-

Aestuās stomachus, sitis, uomitio, alui profluuium, & alia.

citantes excruciat. Vomitiones sistunt, stomachum firmant, alui profluuium retinēt quod flaua bilis attulerit, ac uentris erosiones & uellicatus tollunt, sanguinísque feruorem demulcēt, ac bilis acrimoniam obtundunt: abundantiam fœminarum retinēt, & (ut paucis dicā) cœliacis, dysentericis, ac cholericis ꝓsunt. Salgamarij saccharo uel melle cōdiunt ad anni totius usum.

Sola Orualla siue Totabona, in hac secundi libri hortensium herbarum historia, de omnibus postrema sese offert: quam inter odoratas plantas libenter descripsissem, si apud ueteres aliquid de ea adnotatū reperissem. Non desunt qui ad satiuum horminum, aut saluiam transmarinam referre uoluerint, quod quàm rectè, iudices erunt rei herbariæ periti. Hoc tantū de ea in præsentiarū scribam: ad excutiēdam oculorū caliginē, & extrahēda quæ in illos inciderunt, tam urbani q̄ rustici homines semen oruallę immittūt: quod multa reuolutione per orbem oculorū raptū, humore prægnās & quasi tenuibus onustū membranulis ac sordibus, tandem egreditur, secum educēs quæ inciderunt, aut molesta sunt. Iam ad hortenses arbores nobis transeundum.

Orualla priscis incognita.

Quomodo excutiatur oculorū caligo, & extrahātur quæ in illos inciderunt.

ANTONII MIZALDI Monluciani de hortorum cura, auxiliis & secretis, Liber III.

IAm que alios uocor ad cultus, aliúmue laborem
Hortorum: neque enim simplex genus, unáue stirpis
Hortensis soboles, ratio ac tantum una colendi.

Epilogus superioris libri, cum parasceue ad frugiferarũ arborum historiam.

Proximo itaq; libro hortensia olera, edules item radices, & herbaceos fructus cum *odoratis plantis & floribus, pro nostræ Mineruæ captu & modulo utcunque expediuimus. Superest ut simili methodo & dili*gentia frugiferas hortorum arbores, uitæ humanæ accommodas, earumdémq; fructus hoc libro persequamur: siue molli tunica uestiantur illi, quos Græci geoponici oporas, Latini poma nuncuparunt: siue dura & forinsecus lignosa, quos itidem illi acródrya, nostri uerò nuces appellare solẽt. Opus sanè uarium & impeditum, sed legi tamen & cognosci dignissimum: si minus scribentis ope, saltẽ sui cõtẽplatione & indicibili uoluptate, quę comitẽ habet utilitatem pari beneficio coniunctã. Vt itaq; tabulę (quod dicunt) manũ admoueam, omniũ

Latinis quid poma & nuces.

primùm de cura, ſtudio & auxiliis quæ arboribus generatim congruūt, pro mea tenuitate ſcribā: hinc mihi gradū facturus ad ea quę ſeorſum & particulatim unicuiq; arbori debentur, & propria ſunt.

Autoris ſcopus & inſtitutum in hoc libro.

Hortenſium arborum præcepta quædā & auxilia generalia Cap. I.

QVilquis ille fuit qui dixit & ſcripſit hyemes ſerenas agricolis optandas eſſe, nę pro arboribus tam hortenſibus & fructiferis, quàm aliis, uota nō fecit: quemadmodū ſcripſit *Plinius*: nam cōmunia arborū uota eſſe ſolent, niues diuturnas ſedere. Cauſa, nō ſolùm quia animā terræ euaneſcentē exhalatione, includūt & cōprimūt, retróq; agunt in radices: ſed etiā ꝙ liquorem ſenſim prębēt purum ac leniſſimum: quando aquarū cœleſtium ſpuma eſſe dicuntur niues. Ergo humor ex his nō uniuerſim ingurgitans diluénſq;, ſed quomodo ſititur ſtillans, uelut ex ubere alit omnia, quæ non inundat. Sunt itaq; niues & tempeſtiua frigora arboribus ſummè utilia: nā illarū firmitati plurimū cōferūt, & ſic optimè germinãt. Quòd ad aquas attinet, opportunæ ſunt quæ germinationem

Arborum uota cōmunia.

Quas cōmoditates adferant niues, & frigora arboribus.

Quādo aquæ utiles arboribus.

prçcedunt : tum demũ cùm educant poma arbores: nec protinus, sed iam ualido fœtu. Quæ fructus suos diutius continent, longioresq; desiderant cibos, his & serotinæ aquæ utiles esse solent. Cæterùm, generis cuiusque arboribus diuerso modo desiderantur, aliis alio tempore maturantibus: quapropter iisdẽ imbribus quasdã lædi uideas, alias iuuari, etiam in eodem genere. Sicut in pyris alio die hyberna quærunt pluuias, alio uerò prçcocia. Sunt qui nocturnos imbreis diurnis *præferant: quòd eos Sol statim non diripiat. Sed quomodo radicibus* arborũ admittenda *sit aqua,& ibidem* retinenda, audiendus est Virgilius.

Aquas arboribus diuerso modo desiderari.

Aut lapidẽ bibulũ (inquit) aut squalẽteis infode cõchas:
Inter enim labentur aquæ, tenuísque subibit
Halitus: atque animos tollent sata.

Vt arbores aquam admittant, ex Virg.

Si diutius humidi blandiuntur austri, defatiscentes fiunt arbores, ac magis etiam in flore. Si cùm defloruere protinus sequantur imbres, in totum poma depereunt: adeò ut amygdalæ & pyri, si omnino nubilum fuit cœlum, austrinúsue flatus, suos amittant fructus, eodem Plinio autore. Qui etiam admonet arborem post collectos fructus purgari debere, amputata omni superfluitate, & ablatis truncorum propa-

Imbres arboribus cũ defloruere inimici.

ginibus, ut leuior ſit, adhæc habitior: & ſi nouella eſt, rectior. Quæ ſi delicatior erit, blandè tractari debet: nam rudi contactu facilè obtorpeſcit. Iam quod ad poſitionē & ſationem attinet, raris interuallis ponēdæ ſunt arbores ac plantandæ: ut cùm creuerint, ſpatium habeant, quo ramos extendant. Nam ſi ſpiſsè poſueris, ut loquitur Columella, nec infrà ſerere quid poteris, nec ipſæ fructuoſæ erunt, niſi interuulſeris. Dum transferre uolueris, antè quàm id aggrediaris, ſedulò tibi notandum erit *quibus uentis expoſitæ erant, ut ſimili ſitu illas componas & implantes.* Quod dum facis, in imum uſque ſcrobem, ſarmentorum faſciculos craſsitudine brachij debes demittere, ita ut ſupra terram paululum extent. Nam æſtate paruo labore aquam radicibus per illos ſubminiſtrare poteris. Sed optimum erit annum antè quàm plantare uoles, ſcrobem fodere, ut terra Sole & pluuiis opportunè maceretur, & quod poſitum eſt citò cōprehendat. Quòd ſi eodem anno & ſcrobem facere, & arbores ſerere uoles: minimùm antè menſes duos ſcrobem fodies, poſteà ſtramentis

Arbores à ſu perfluitatib⁹ purgari debere.

De arborum tranſlatione.

Secreta pro arborū tranſ poſitione & plantatione.

incensis, ut vult Columella, calefacies. Quem si latiorem patentiorémque feceris, lætiores, uberioréſque fructus percipies. Scrobem uerò clibano similem aperies: cuius imum summo patentius sit, ut laxiùs radices uagentur, ac minus frigoris hyeme, minúsque æstate calidi uaporis per os angustum penetret. Generatim autem sic arbusculas & arbores dispones, ne imbecilla à ualentiore prematur: quia nec uiribus nec magnitudine par esse potest, imparíque temporis spatio adolescit.

Forma scrobis ad trãsferendas arbores: & de illarum dispositione.

Porrò summè cauendum est ne post rigidas tempestates, & violentas cœli iniurias, arbores ferro vulneres uel amputes: præsertim quæ fructiferæ sunt. Quod pulchrè his uersibus expresſit Iouianus Pontanus.

Notanda & aduertenda.

Nã memini (inquit) cùm nullæ arteis, non arma, doliq;
Vim cœli aduersam ferrent, periere comanteis
Syluæ: obriguere gelu nemora omnia, cuncti
Horti: dum furiit Scythicis aquilonibus aër:
Et caua consuetos tenuerunt flumina cursus:
Quod quando (auertat deus ipse) rigentibus euris
Contigerit: neu tu gladio, neu cęde securi
Arenteis hortos: sed calce, sed imbre madenti
Affer opem: hoc fac sæpe hyeme, hoc fac uere repenti:
Crede mihi non te fallet labor: namque repentè
Pullulat ab radice, aut summo stipite læta
Arbos, gemmas fundens, & germine frondens.

Secretũ pulcherrimum pro arborib' gelu tactis.

Cauendum prætereà ne una arbor, alterius ſtillicidium quatiente uento excipiat: præſertim ſi diuerſi fuerint generis. Adhęc ne ęſtate radices cõtra Solem nudẽtur, aut ab eo feriantur: & ne hominis manu cacumina duriter tractentur: aut à pecoribus prærodantur: nam in poſterum capere incrementum nequeunt, maximè ſi tenellæ fuerint. Sed de trãſlatione hîc paucis feriò agendum nobis reſtat ex Columella & Plinio. Arbuſculę omnes priuſquam transferantur, rubrica ſunt notandæ: ut cùm ponentur, *eaſdem cœli parteis aſpiciant*, quas *in ſuo ſeminario uidebant*: alioquin frigore, uel calore laborabunt ab his partibus quas pręter cõſuetudinẽ ſub alio tractu expoſitas habuerint. Erit ergo plaga cœli in tranſlatis ſimilis retinenda, ut priùs adnotauimus, ne aquiloniæ partes meridianis oppoſitæ Solibus findãtur: aut algeant meridianæ, aquilonibus obuerſæ, quemadmodum ſcripſit M. Cato, & poſt illum Virgil. Latinæ agriculturę doctor elegantiſsimus, his uerſibus:

Rerum arborearum præcepta pulcherrima.

Trãſlatæ arbores ſitum proprium ſeruare debent.

Quinetiam cœli regionem in cortice ſignant:
Vt quo quæque modo ſteterit, qua parte calores
Auſtrinos tulerit, quæ terga obuerterit axi,
Reſtituant. adeò in teneris aſſueſcere multum eſt.

Plerique arborem nec minorem bima, nec maiorem trima transferri præcipiunt, censentque non negligendum ne radices mora inarescant: né ue à septentrionibus, aut ab ea parte cœli usque ad exortum brumalem, uento flante effodiantur arbores: aut iis uentis radices exponātur: nam ita emoriuntur, ignaris causæ agricolis. Proderit etiam, quam plurimum terræ in qua uixerint arbores, radicibus cohærere: ac totas cespite circunligari. ob id Cato in corbibus transferri iubet. Rigari debebunt *quoties cœlestis imbris negabitur profusio, & ingens ęstus perseuerauerit:* nam ita maioris incrementi fructus dabunt, ac uegetiores, lætioréſque euadent. Amant nō nullæ circunfodi, & ablaqueari: quod si non præstetur, aut sterilescunt, aut à sua natura degenerant. Sunt quæ tam siccis quàm humidis locis musco infestentur: quem nisi ferramento deraseris & abstraxeris, nec fructum nec lætam frondem emittent: debent itaque diligenter emuscari, nisi quid aliud peculiare præpedierit. De morbis & laboribus arborū scribēdum aliquid superest.

Radicum in arboribus sūma ratio habenda.

Arborum rigatio.

Arborū ablaqueatio.

Arborum emuscatio.

Arborum ac ſtripium hortẽſium morbi, labores & impedimenta aliquot. Cap. II

LAborant, impediuntur & ægrotãt arbores, ut ſtirpes alię, modis multis. Quædam in ipſa ſeminum proiectione: alię in pullulatu & germinatione: multæ in flore: nonnullæ in geſtatione, partu & educatione, uel aliter, ut poſteà dicemus. Idq́ue uel à ſyderatione, carbunculatione, rubigine, pruina, nebula, grãdine, imbre, frigore, flatu, coloni imperitia, ſoli uitio, æſtu, *vulnere*, eroſione, cruditate, obeſitate, tabe, repletione, peſte, uermiculatione, atrophia, ſiccitate, formicatione, & aliis.

Variis modis arbores ac ſtirpes laborare.

Sunt itaque arborum ac plantarum, ſiuę domeſticæ illæ fuerint, ſiue agreſtes, iniuriæ diuerſæ, morbi multiplices, ac incommoda uaria. Quorum primas tenent ſyderatio, carbũculatio & rubigo: de quibus in fine libri primi abundè ſcripſimus.

Iniuriæ arborũ diuerſæ.

Vermiculãtur inter ſtirpes alię magis, alię minùs, quod aues caui & marcidi corticis ſono experiuntur. Sunt quæ uermiculis omnis generis infeſtantur, ut puerorum & adultorũ corpora: ex quibus plerunque contingit atrophia, tabes & mors. Laborãt nonnul-

Arborũ uermiculatio.

Plenitudo, fames, obesitas & tabes arborum.

læ plethora seu plenitudine : quæ sæpenumero comitem habet cruditatẽ ob redundantis humoris copiam . Nonnunquam etiam fame, ob eiusdem inopiam & paucitatem : adhæc obesitate, uti nimio adipe animalia, ob immodici alimenti luxuriantem prouentum : & interdum tabe ac marcore, ob eiusdem parsimoniam, defectum uel prauitatem : aut cùm macie corticis ex ægritudine astringente se, uitalia arborum plus iusto comprimuntur. Aliis contingũt

Arborũ uulnera, debilitates & alia.

uulnera, cõtusiones, fracturæ, luxationes, *partium debilitates : quæ societate nominum, cum hominum morbis & miseriis* quoque conueniunt. Hinc trunca dicimus arborum & herbarum corpora, & germinum oculos exustos, & multa alia sorte simili. Sunt etiam quæ clauum patiuntur,

Arborũ claui & fungi.

seu fungum, à superassato, aut addensato & lapidescente succo: quales sunt in hominum & animalium corporibus tophi ac

Arborũ scabies & impetigo.

nodi. Scabies arborum omnium communis est affectus: quæ lentis roribus post exortas Vergilias gigni solet. Particularis quarundam est impetigo. Verùm ut in hominibus neruorũ extrema cruciatus sæpè

Pulchra.

obsident, ita & in arboribus : aut enim in

pedes,hoc eſt radices, uis morbi erumpit: aut in articulos hoc eſt cacuminũ digitos, qui longiſsimè à toto corpore exeunt. Priuati generum morbi ſunt peſtis, ceu lues quædam: quæ ſicuti inter certa animalia nonnunquam graſſatur, ita inter certas & priuatas arbores plerunque locum habet. Vnde, modò pyri, modò pomi, modò ceraſi, nunc nuces, aliàs pruni, quandoque perſici, aut amygdali de aliis arborib⁹ ſolę laborare, ſterileſcere, ægrotare, aut vexari obſeruantur. *Eſt & articulatio illis perinde atque uitibus, morbus grauis ac pernicio*ſus, ui tempeſtatum germinibus ablatis, & in ſupinum, ut ſcribit Theophraſtus, exciſis: uel culturæ ſeu colendi imperitia læſis. Quæ omnes iniuriæ in articulis ſentiũtur: ex quo articularis morbi, ſeu articulationis nomen. Aegrotant plerunque & colentium culpa, quando ictu iniurioſo à colono uerberantur, aut intempeſtiuè cędũtur, uel ineptè defrondantur: adhæc quando olitor aut arator imprudens radices laxat, corpúſue deſquamat: ut interim ab hebetiore ferro cõtuſionem, ac parum apti inſtrumenti uſum, ipſiúſque coloni imperitam audaciam hîc reticeam: quibus cau-

Arborũ peſtis & lues.

Arborũ articulatio, ceu articularis morbus.

Arborum iniuria à colono.

Arborum labores ac impedimenta à cœlo & aëre.

ſis æſtũ ac frigora difficiliùs tolerant: nam iniuria omnis extrinſecus adueniens, in ulcus facilè penetrat. Peſsimum eſt inter omnia, cùm defloreſcentem arborem percuſsit grãdo: aut imber inuaſit, uel ualidus uẽtus perflauit, aut frigida nebula uel pruina deſcẽdit. Quæ poſtrema omnium pernicioſiſsima eſſe ſolet: quoniã lapſa ſemel & admiſſa, obſtinatè hæret, ut alibi docuimus.

Arborũ debilitas.

Debilitas in multis ſterilitatẽ adfert, ſed non necem: ut ſi quis cacumen aut germen auferat: ſic enim ſterileſcunt ſtirpes, licet non emoriantur. *Aliquando fructus tantùm laborãt, ſalua & incolumi arbore:* maximè ſi neceſſariis & opportunis temporibus, imbres, tepores uel ſalutares afflatus defuerint: aut intempeſtiua frigora, ardorés ue negotiũ fecerint: nam ita decidunt fructus, uel emaciantur, aut flacceſcũt, uel deteriores fiunt.

Arborum uitium aranea.

Eſt & aranea commune arborum uitium & malum: quando tenellũ fœtum ueluti telæ quædam inuoluunt & abſumũt. Sunt culicum genera aliquibus moleſta: qui naſci uidentur ex dulci humore corticibus ſubdito.

Arborũ mala & iniuriæ à beſtiolis.

Erucas, uermes, pulices agreſtes, formicas, cãtharides, limaces & beſtiolas alias hîc prudẽs

omitto. Quarum ea est natura, ut detonsam, corrosam & depastam arborem aut plãtam turpi facie, quemadmodũ scripsit Theophrastus, & moribundæ simili relinquant. Quæ lues humido & lento tepore gigni maximè solet. Pix, oleũ & adeps nouellis arborib⁹ inimica esse cẽsentur: estq́; cortex in orbem detractus omnibus mors, excepto subere & adrachne: nisi corpus arboris simul lędatur, aut profundè incidatur. Similem rationem in multis habet decacuminatio, quæ aut mortem, aut tabem conciliat. Similem & quorundam animalium erosio ac depastio: nam oleam si lambat capra sterilescere autor est M. Varro, ut suo loco dicemus. Sunt quæ hac iniuria moriuntur, aliæ deteriores tantùm fiunt. His addo ꝙ arborũ plerę q; fissa stirpe, aut trunco sæpenumero laborant, & quandoq; intereunt: exceptis malo, fico & punica. Radicibus amputatis, omnibus & arboribus & plãtis mors instat certissima. Cęterũ densitate & alimenti rapina, ut loquitur Plinius, nonnunquam etiam ægrotant, ac tandem deficiunt. Sic uinciens & præstringens hędera necat: nec prodest uiscũ, cytisus, & quod Græci halimon uocant.

Arboribus inimica & mortifera.

Decacuminatio, erosio ac depastio.

Radicũ amputatio omnibus arborib⁹ mors esse solet.

Lædunt quędam & uicissim læduntur uicinia & succi mistura, ut laurus & raphanus uitem. Hoc de omnibus postremũ sit, Nitrũ, alumen, calida aqua, marina item, & fabæ ac earum putamina, necnon alia multa, libris superioribus scripta, & tum demum scribenda, arboribus ac herbis ultima plerunque solent esse exitia. Superest ut iam dictis arborum morbis, laboribus ac impedimentis, certa remedia, auxilia & præsidia, si non omni, saltem bona ex parte, proferamus: *ab antiquis scripta & obseruata, nobis uerò ac amicis nostris confirmata, & plurimum probata.*

Notanda de extremis arborum exitiis.

Autoris summa diligẽtia & iuuandi prona uoluntas.

Hortensium arborum ægrotantiũ, aut aliter laborantium, remedia quædam & secreta uniuersalia.

Cap. III.

DIdymus in Græcis agriculturæ Pandectis tradit, quòd si ægra fuerit arbor quæuis, illius radicibus affundi debet amurca aquæ remista æqualiter. Plinius summum præsidium esse dicit, fęcem uini, aut aquam lupini decocti circunfundere, uel lupinũ ipsum circa radices serere. Si emaciata fuerit & languida, habitior fiet,

Remedium arboris ægrotantis.

Arbor emaciata & lan-

fiet, si radices circũfossas & item truncum, uetere urina humana, eáq; uirili, uel pecorũ lotio, imbueris: illęsam, & à uitiis arborariis immunem habebis arborẽ quamuis, si bubulo, taurinóue felle, radices illius perfuderis, aut fabarum, uel aliorum leguminum paleis circumpositis, aceribúsue frumenti respersis, easdem radices uestiueris, & regesta terra adiuueris. Si Caniculæ æstu fatigatur arbor, & ob id syderari periclitatur, trium fontium singulos sextarios post Solis occasum radicibus iube influere: sed ita ne remedium Luna deprehendat. Vel herbam symphoniacam (quæ Apuleio eadẽ est cum Apollinari & hyoscyamo) circa truncum arboris, coronæ modo, intorque. Vel ex ea iuxta imum cau dicem cubile facito. Si fuerit syderata arbor, & ueluti tabe ægrotans, unguento delibutam quasi reuiuiscere obseruabis, ut scripsit Græcus Democritus in suis rei rusticæ Commentariis. In quibus etiam admonet arborem ab alitibus nõ impeti, quæ alliorum fasciculum suspensum habuerit: aut falce putatoria allio perlita, expurgata fuerit. Si florũ largo prouentu luxuriando nullum ferat fructum, querno uel faginco

guida quomodo curetur.

Vt arbor stet illæsa.

Cõtra Caniculæ æstũ & syderationẽ.

Remediũ syderatæ arboris.

Ne aues arborem impetant.

Præsidia arboris infrugiferæ.

palo radicum foramini impacto, & terra occultato, uelut inita fœcundabitur. Proderunt & fabaceæ paleæ, trunco ad radices circuniectæ: quemadmodum ſcripſit Zoroaſtres in ſuis de Agricultura præceptionibus grecis: in quibus ſuperſtitioſa neſcio quæ pro eadem re adfert, ridenda potiùs quàm docenda. Columella arborem terebrare præcipit, & in foramẽ uiridem oleaſtri taleam demitti: nam ita arbor uelut inita fœcũdo ſemine fertilior euadet. M. Cato amurcã ęquis partibus cũ aqua remiſcendam cenſet: deinde arbori circunfundendam. *Quæ ſi maxima erit*, commiſti amphora una ſatis erit: ſi minor, pro ratione fundendum erit. Si arbores etiam feraces fuerint, hac miſcellanea meliores quoque fient. Africanus inter Græcos geoponicos celebris, portulacam & tithymalum probè contuſa & miſta, arborum truncis illinebat, ut fœcundiores adoleſcerent: híſq; columbinum fimum nonnunquam addebat. Quæ ſi, ueluti ægrotantes, fructum defluum habebant, nec retinere poterant, Sotion Græcorum hortulanus diligens & peritus, Lolium quod zizaniorum nomine uenit, cum radicibus euul-

Remedia alia arborum parũ frugiferarum.

Auxilia arborũ habentium fructus defluos.

ſum in coronæ figuram efformabat & arboris trunco circundabat: uel marinos cãcros paguros nuncupatos eidem circunligabat: aut plumbea corona amplexabatur. Prætereà, radicem ablaqueabat, eámque perforabat, & cuneũ ex corno immittebat, terra circumaggeſta. Quidam nudatas radices aliquot craſsiores ac maiores findunt, & fiſſuræ ſilicis fragmentum immittunt: deinde ligant & accumulata terra rurſus adobruunt. Palladius rubrica aut amurca *inſulſa*, aquæ remiſta arborem *illinit. Vel* cancrum fluuialem cum rutæ ramo, aut lupinorum faſciculum eidẽ ſuſpendit. Hæc ſunt de antiquorum obſeruatione, quæ defluos arborum fructus continere poſſunt. Quibus ſi flores etiam decidere percipiantur, aut folia, hũc in modum auxiliaberis ex Quintilliorum Græcis georgicis. Circunfoſsis radicibus, palearum fabacearum aqua temperatarum & maceratarum menſuram magnam magnæ arbori, paruam uerò paruæ circumpones, & ita defluuio laborantem curabis. Si à vermibus infeſtabitur arbor, de Florentini conſilio ſic illam defendes: Lemniam terram, quam ſigillatam uocãt,

Remedia eã in rem alia.

Arbor quæ deciduos habet flores, uel folia.

Arbor quæ à uermib⁹ infeſtatur.

& origanum cum aqua tere, eaq́ue miſcellanea radices illine, aut ſcillam in circuitu planta. Si uerò piceos paxillos circa arborem defixeris, tabeſcent uermes ac decident. A quibus etiam ſuillum ſtercus uino dilutum illæſam ſeruabit, ſicuti ſcripſit in ſuis Græcis georgicis Didymus, modò illud circa arborem frequenter iniiciatur. Quod etiam præſtare poteſt, columbinum ſtercus, nudatis radicibus circumpoſitũ. Adhæc taurinum fel, iiſdem frequenter ingeſtum: nam ita neque citò ſeneſcet arbor, *neque uermes facilè producet. Palladius fęces ueteris uini per triduum affundit.* Auxilia aduerſus arboreas formicas, erucas, muſcas, & beſtiolas alias, larga & liberali manu tibi protulimus libro primo: quem ubi uoles, & quoties opus erit, conſulere poteris. Supereſt, ut reliqua ſuo ordine particulatim expediam.

Ne uermes producat arbor.

Multa ex primo libro huc proferẽda.

Arboris mali eiúſque pomi cura, auxilia, & ſecreta. Cap. IIII.

MAlus arbor eſt lippis, quod dicunt, & tonſoribus cognita: quæ pingue ac lætum ſolum deſiderat: & cui

humorem non tam rigatio, quàm natura ſuppeditet, ut ſcribit Palladius. Quòd ſi arenoſum, uel argilloſum fuerit, rigationibus iuuabitur. Poteſt etiam macro & arido ſolo prouenire (in quo poma dabit uermiculoſa & caduca) frigido itidem & humecto, ſi cœli tepor adfuerit. Stercus ouillum non tantùm exigit, ſed & libenter aſſumit, etiam ſi pulueres cineris miſceantur. Aptiſsima eſt ei putatio, ut arida & malè nata tollantur, cùm illi uita ſit alioquin breuiſsima: ſed ut citò cadit, ita celociter creſcit: quæ quò annoſior fuerit, eò deteriorem, minorémque ac uermiculoſiorem fructum feret. Siccitatibus ueſpere rigari appetit quotidie: unde quòd potu indigeat hęc arbor, hinc illius fœtus poma dici putat Marc. Terent. Varro in ſuis de agricultura pręceptionibus & Commentariis. Tentatur quandoque ſyderatione & uredine, his præſertim locis quæ à uenti flatu ſilent: ſed omnium maximè uermiculationem ſentit, hoc eſt uermium eroſionem. A quibus immunis erit, ſi, ut pręcedenti capite ſcribebamus, ſcilla circumpoſita fuerit. Quos ſi hęreditarios habuerit, felle bubulo, uel ſuillo ſtercore mi-

Malus quale ſolũ deſideret.

Poma uermiculoſa.

Putatio malis aptiſsima.

Rigatio ęſtate malis utilis.

Syderationẽ & uredine tẽtatur malus.

Remedia aduerſus uermiculationẽ.

ſto humanæ urinæ, & radicibus affuſo extinguentur, ſicuti ante Palladium Anatolius Græcus in ſuis ruſticæ diſciplinæ preceptis diligenter adnotauit. Nec temerè, mea ſententia: nam hæc arbor mirum in modum lotio recreatur: cuius rigatu crebro iuuari certum eſt. Si uerò negotium exhibere perrexerint, cortex æreo clauo, uel ſcalpro, ut Palladius legit, fodicandus erit, atque uellicandus, donec mucrone uermes tacti radantur & deturbentur: ſed ulceratum locum bubulo ſtercore obducere licebit. Porrò, *ſi generoſiſsimæ quæque malorum plantulę, taurino felle radicibus admoto, ita ſcrobibus imponantur, ut cacumen tantùm ſuper terrã extet, à uermibus immunes prorſus erunt, cùm fructibus qui inde naſcentur, eodem Anatolio autore. Qui etiam morbos quoſuis ęgrotantis mali curat ſtercore aſinino aqua macerato, & ſex diebus, occiduo Sole, ad radices irrigato: ídque frequenter & per interualla donec germen erumpat. Si fructum multum eam parere cupis, & ſobolem numeroſam proferre, ſectũ plumbei tubi ſeu canalis os patulum, ſic ut circulũ ducat, caudici altitudine pedis à terra

Pulchrę machinæ pro abigẽdis uermibus ab arbore mali.

Remedia ægrotantis mali.

Vt malus ſobolem proferat numeroſam.

circunducito: & cùm mala cœperint adolescere, uel arbor ipsa florescere, torquem illum & circulum eximito: ídque quotannis facito, ut fœcũditatem arbor cõcipiat. Cęterũ, quia pomiferis arboribus, uti etiã aliis, frequẽter usu euenire solet, ut degrauatę fœtuũ põdere, laborare uideãtur, adeò ut nonnunquam rũpantur incuruati rami (sicuti hoc disticho adnotauit Ouidius,

Ne pomifera arbor rumpatur pondere grauata.

Aspice curuatos pomorum pondere ramos:
Vt sua quod peperit, uix ferat arbor onus.)

furcis suppositis oneri impares fulciẽdę erunt. Quod in nucis historia non prætermisit idem Ouidius:

Pomáque læsissent matrem (inquit) nisi subdita ramo,
Longa laboranti furca tulisset opem.

Africanus Græcus in suis georgicis scriptũ reliquit modum, quo uel humanam, uel animalis aut rei alterius imaginem induet malũ in sua adhuc arbore pendens, uel pomũ aliud quoduis. Gypso (inquit) aut figulari luto quãcunq; uoles insculptam imaginem tege: & in duas parteis apto instrumento, ea industria seca, ut iterum illę ritè coniungi posśint ac cõmitti. Deinde in figlina excoque: cúmq; malũ ad dimidium peculiaris incremẽti peruenerit, hisce formulis include, ualidísq; uinculis firmiter

Vt malũ aut pomũ aliud imaginem quamuis referat.

obſtringe, ne fictiles typi diuellãtur auctu obuoluti mali. Quod ubi capacitatẽ illorũ expleuerit, tales animaliũ figuras repręſentabit, quorũ & habitũ & imaginẽ ibidem mẽtiri uiſum tibi fuit. Quæ res ĩ effigiẽdis malis nõ ſolùm locũ habebit, ſed etiam in pyris, cotoneis, perſicis, citriis, punicis, aurantiis, limoniis & reliquis pomorũ generibus. Quod hîc ſemel dictum uelim: ne dum per uarias pomorũ claſſes ſpatiabor, illud identidẽ moleſtè repetere cogar. Verumenimuero oportet uaſi & fictilibus typis *perſpirationem aliquã relinquere: hoc eſt foraminula imprimere, quibus aërem* admittãt & emittãt: *alioquin* putrefactioni facilis parabitur uia: licet multi aliter ſentiãt. Si dulcia mala fieri deſideras ſtercus caprinũ urina humana diſſolutũ cum ueteris uini fęce radicibus infunde. Si imputria habere uoles, felle uiridis lacertæ inungatur caudex: erit & hoc aduerſus formicas remedium præſtantiſsimum. *Si caduca* fuerint mala, fiſſæ radici lapis impactus, illa retinebit. Quæ ſi ramos ſpiſsiùs onerabunt, ut diſrumpi periclitentur, interlegenda erunt, quę uitioſa uidebuntur: ut generoſa copioſiore alimento gaudẽtia,

Autori moleſta ubique repetitio.

Vt dulcia fiãt mala: adhæc imputria.

Vt mala non ſint caduca, & onere non rumpatur arbor.

maiori incremento luxurient, uitiosis alimoniam ampliùs non surripientibus: aut furcis adiuuanda erit arbor, ut anteà diximus. Quæ si imbres metuet, Solis exortum spectare debebit, Plinio autore, ut eos Sol statim diripiat ac resiccet.

Si tibi sit curæ grandeis educere fœtus,
Et patulas implere manus: age, decute ramis
Crescentem sobolem, è multis ut pauca supersint
Poma: sed et maiora loco, & magis auspice nota.
Vberiore etenim succo lætabitur hæres
Fraterni lactis, uacua dominator in aula.

Vt grãdes fœtus producat arbor mali.

Quod unum deinceps ad reliqua pomorũ & nucum genera, prudenter etiam accommodare tibi licebit: ut à crebris repetitionibus, quas semper habui molestas, opportunè me liberes. Si rubra poma nasci desideras, arbor urinæ humanæ rigatu satietur, quemadmodum scripsit Berytius in suis de rebus agri præceptis. Non desunt qui rosas puniceo colore rubenteis sub arbore mali undique serant, & ita rubra mala fieri promittant. Alij palos in terram defigunt, hísque pomiferos ramos citra vulnus incuruatos alligant: & iuxta illos uasa uel scrobiculos factos aqua implent: satagentes ut meridie solaris radius in aquam illabens calidum uaporem euocet, qui refractu

Vt rubra fiãt mala.

Pulchra & notatu digna.

in fructus resiliens, ex calore rubrum colorem eis conciliet. Qui re uera absque ullo mangonio & artificio his partibus maximè solet inesse, quæ Phœbum recta intuentur & meliore diei parte illum excipiunt. Nõnullis sanguineus color peculiaris inest, tracta origine ex mori insitu. De malorũ nomenclatura, omnibus ferè nationibus uaria, uarióque insitionum adulterio, hîc nihil à me expectabis.

Quando matura dici debeant mala: & quo tẽpore decerpenda.

Omnia seminis nigrore maturitatem fatentur: súntque legenda circa autumnale ęquinoctiũ: pro cœli, soli, & arboris cuiusq; natura: *nec ante XV. Lunam, ut scribit Plinius*: ídque cauta manu, ne contusione, aut vulnere aliquo lædantur: separatis cadiuis, putrescẽtibus ac uermiculosis, à præstantibus & generosis.

Quomodo seruanda & reponenda mala.

Seruabuntur optimè tabulatis extra fumum & graueolentiam in loco frigido & septẽtrionalibus fenestris aperto: quę sereno die patenteis lucem accipere debent, exclusis austris: nam aquilonibus multò nocentiores fructibus esse solẽt: à quibus poma quęque rugis deturpari certum est.

Loca apta seruãdis malis.

Seruantur præterea in frigido & arido loco supra paleas, ut scribit M. Varro. Ideo qui oporothecas faciũt, ad aquilonẽ ut fenestras ha-

beant & aëre perflentur summè curare debēt. Plinius foliis ficulneis singula, præterquā cadiua & uitiata cōuolui iubet: cistísq; uitilibus condi, uel creta figlinarum illini. Apuleius Græcus in suis geoponicôn præceptis, adhæc Columella, Plinius, Palladius & alij rei agrarię doctores, eam in rem multa posteritatis memorię diligenter mādauerunt. Ex quorum Commentariis sequentia tibi libentissimè selegimus. In olla fictili cera interius inducta, & bene operta, multi innocenter poma custodiunt. Sunt qui creta aut figulina terra singula incrustent, siccent, ac ita reponant. Seruantur etiam integra, uegeta & longo tempore incolumia substratis nucum foliis non caducis: quibus & odori & colori perquàm bellè consulitur. Quod melius cedet si foliis ipsis conuoluantur, & foliatis nucum frondibus tegantur. Multi arculas singulis pomis assignant. Alij in tabulis supposita palea disponunt, & stramentis superiori parte operiunt: ac ita componunt ut limites peruij spiritū æqualem accipiant. Palladius in locis obscuris, ubi uentus non sit, stramentis priùs in crate subiectis, cumulatim secreta disponit, & cumulos frequen

Modi uarij custodiēdorum & reponendorū malorum.

Modus facilis & popularis.

Ingeniosus modus & paratu facilis.

ti diuisione separat. Custodiũtur etiam uitigineis foliis singillatim obuoluta, & luto uel argilla candida illita, ac Soli quoad crustam duret, commissa: talia enim permanent, qualia concluduntur. Aliter canistris uel uimineis cistis componuntur, & mundo tomento uestiuntur. Sunt qui solos pediculos figlina terra muniant. Plerique in puteo uel cisterna fictilia uasa mergunt: quibus diligenter picatis & clausis, mala committuntur. Nonnulli pediculis feruẽti pice demersis, supra tabulatum ex ordine disponunt. *Hyberna seminibus, præsertim hordei, ut vuæ conduntur.* Seruantur etiam optimè hoc modo: Accipe uas fictile non picatũ & in fundo perforatũ, quod ad fauces usque incolumibus & generosis pomis manu collectis exple, & pyxacãtha, uel myacantha, ut Græci habent codices, aut quouis alio, uasis spiracula diligenter obtura, & in qua uolueris arbore suspende, ac per totum hyemem ibi esse permitte: talia inuenientur qualia fuerũt cõdita. Quod experiẽtia certa fatetur se didicisse Apuleius Græcus: tradens ea etiam durare musti doliis immersa, clausa & à fæce seruata. Quo etiam modo uinum ipsum, uiníque

Pulchrũ inuentum.

Vt mala talia inueniantur, qualia fuerũt condita & reposita.

Mala à uino

ſuauitatem miraculo quodam conſeruant. Sed id ad mala cydonia propriè attinere, ut pleraque alia hîc ſcripta, ſuo dicemus loco. Conduntur & ollis fictilibus in uini dolium demerſis, ita ut ei innatēt, & dolium oblinatur. Non putreſcent ſi herba uirentis ſatyrij illita fuerint cacumina. Palladius Neapolitanus rotunda mala quæ orbiculata dicuntur, ſine cura toto anno ſeruari poſſe ait. Pleriquc ſcobem populi, uel abietis inter poma diffundunt: quę ſic ponēda eſſe conſtat, ut *floſculi ſurſum*, & pediculi deorſum *ſpectent*: nec ante uſum neceſſarium attingantur. Sed illud in totum præcipiendum duxi, nullum eſſe pomi genus, quod non poſsit melle ſeruari. Itaq; cùm ſit hæc res interdum ægrotantibus ſalutaris, cenſeo uel pauca poma in melle cuſtodiri, ſed ſeparata generatim: nam ſi commiſceas, alterum genus ab altero corrumpetur. Sūt alia cuſtodiendi ſecreta, quæ in cydoniis ſeu cotoneis malis exprimentur, adhæc in pyris, & omnium maximè in punicis, citriis & aliis. Quod tantiſper dum expectas, ex Plutarcho admonere ſuperuacaneum eſſe non putaui, mala geſtantibus dorſuariis iumentis tam grauia eſſe (etiam ſi pau-

ſeruata & uinum ſeruantia.

Vt mala non putreſcant, & incolumia diu cuſtodiantur.

Pomi genus omne optimè ſeruari melle.

Iumenta dorſuaria portādis malis ſudare & ſuccumbere.

ca portent) ut oneri, uiribus alioquin non impari, ſuccumbant,ac ſudando deficiant: ſolo odore, ut Latinus putat Apuleius, adeò illa offendente, ut animo linquantur. Quod ad cydonia ſummè odorata an potiùs referendũ ſit, faciat experientia fidem. Remedium præſentiſsimum eſt oblatus panis: quem ſi uorarint, ut ſcribit Plinius, ſeſe protinus recolligunt. Vitabitur id periculi ſi aliquot prius edenda, uel conſpicienda odorandáque illis exhibeantur. Ex acerbis & ſylueſtribus malis præſtantiſsimũ omphaciũ *prælo uel truſatilibus molis exprimi poteſt: adhæc acetum in hunc* modum. Per triduum mala in cumulo ſeruantur, deinde mittuntur in cadum, cui fontana aut pluuialis aqua miſcetur: ac opertũ uas per triginta dies ſinitur, & ſubinde quantũ fuerit aceti ſublatum ad uſus, tantùm redditur aquæ ad reparationem. Vinum quoque factitare ſolẽt multi ex generoſis & domeſticis malis, quod citream vulgò nuncupant. Eidem prælo, uel truſatilibus molis, tortiuum ius exprimitur: deinde rurſus ſecundarium, fracibus & retrimentis in aqua maceratis, ita ut pomea lora dici poſsit: nõ parui momẽti ad reſtinguendam ſitim ru-

Quomodo ex malis fiat omphacium & acetum.

Quomodo fiat uinũ ex generoſis malis.

ſticorũ per meſſes & fœniſecia. Quod mirum eſſe non debet: nam pomis, pyríſque ineſt uini proprietas, quemadmodum ſcripſit Plinius: ſimilitérque ægris medentes cauent: ac uino & aqua coquuntur, atque pulmentarij uicem implent. Priuſquã hinc abeam, alienũ (ut opinor) non erit commemorare, quòd multi ſequenti experimento deprehendunt an aquis uinũ fuerit infuſcatum, ut Plautino utar uocabulo. Malum in uas iniiciunt, aut pyrum ſylueſtre, & ſi quidem ſupernatauerit, uinũ eſſe purum ſignificat: ſi uerò mergatur, aquam habere. Sed hoc ad noſtra uinorum ſecreta transferendum erat.

Notanda diligẽter & obſeruanda.

An uino inſit aqua experimentum pulchrum.

Medica.

Diphilus Græcus agricola & medicus tradit mala quæ nondũ maturitatem attigerunt, noxium ſuccum parere, bilémque ac morbos excitare, & horroris cauſas promouere. Quæ uerò maturitatem aſſecuta ſunt melioris ſucci eſſe, quòd facilè aluo excernantur ob minorem acerbitatem. Acida improbum gignunt humorem & magis ſubſtringunt. Atque ut rem iſtam diffuſam paucis colligam, malis uti debemus pro uincẽtium ſaporum facultatibus.

Quid matura & immatura mala in nobis agant.

Saporum facultates ĩ pomis, & rebus aliis, cũ usu cuiusque.

Austeris, cùm uentriculus uel propter calidam intemperiem, uel ob multam humiditatẽ imbecillus fuerit. Acerbis, cùm hæc multùm aucta uidebis. Acidis, cùm crassum succum, qui non magnopere frigidus sit, in ipso collectum suspicaberis. Si quidem frigidus succus non acida, sed acria postulat. Vtraque certè & acida & acria succos crassos incidunt: sed in eo differunt, quòd hæc cum calfactione, illa cum refrigeratione id moliuntur.

Mala quæ æstatẽ tulerunt utilia.

Quæ in hyemem, uer & æstatem optimè seruata fuerint mala, ea morbis *sæpenumero perquàm utilia* esse solent: *farina aqua subacta circumlita* & clibano incocta, aut calidis cinerib⁹ mediocriter assata, uel in aquæ bullientis uapore percocta.

Quando exhibẽda ægrotantibus cocta mala.

Dare autem conueniet statim post cibum: aliquando etiam cum pane ad uentrem & stomachum roborandũ, his qui cibum fastidiunt, ac tardè concoquunt: quíque uomitu, diarrhœa ac dysenteria infestantur.

Vomit⁹, diarrhœa ac dysenteria.

In quem usum apta sunt acerba: nam parata, ut modò dixi, mediocrem retinent astrictionem.

Arboris Pyri, eiúsq; pomi cura, auxilia, & secreta. Cap. V.

Pyrus

PYrus frigidis, humidis ac uberibus locis summè gaudet: quemadmodum scribit Diophanes, rei agrariæ apud Græcos doctor insignis. Gaudet etiã planis, in quibus lætior educatur. Palladius tale solum ei destinat, quale uinetis cõuenit: nimirum lætum & non impeditum. Prouenit hæc arbor semine, planta & insitione. Quod tamen interest, sicuti post Pliniũ idem adnotat Palladius. Nam si quis pyrorum semen spargat, nasci quidem necesse est, natura originem suam refouente: cuius æternitati nulla tarditas potest adferre fastidium. Sed homini, cui Hippocrate teste, uita breuis esse solet, hoc expectare longum est: cùm & serò ita ueniant fructus, & à generis sui nobilitate decedant. Quæ sua planta seritur arbor, dulcedinem ac teneritatem retinet, diu tamen seruata non durat. Quæ insitione comparatur, moram ætatis sustinet. Crebris fossionibus, & humore frequenti pyrum gaudere, autor est Palladius: nam ita uegetior euadit, ac meliùs proficit: usqueadeò, ut tempore quo florere cõsueuit nihil de prolato flore depereat, si eam tunc fossor adiuuerit. Primos fructus, Plinio autore, fa-

Quibus locis gaudeat pyrus.

Quibus modis proueniat pyrus.

Pyrus sata quid distet ab insita.

Sũmè notanda pro florente & deflorẽte pyro.

cilè perdit, ſi cùm defloruerit, uel in florem defatiſcit, protinus ſequantur imbres, aut nubilum fiat, auſtrinúm ue cœlum.

De ſtercore pyris apto.

Iuuabis plurimum ſi interiecto anno qualelibet lætamen ei adiungas. Sed bubulum ſpiſſa & grauia poma, ut loquitur Palladius, creare ſolet. Sunt qui cinerem miſceant, hinc exiſtimantes pyris argutiores ſapores contrahi. Non duxi omittēdum, quòd pyro uita breuior eſſe ſolet, quàm pyraſtro: quæ pyrus fieri recuſat, & ſi ex uitiata pyro bene naſcatur, ut tradit Theophraſtus.

Remedium ſterilis pyri.

*Si ſterilis fuerit pyrus & languida, fœcũdabitur eo artificio quod ſuperius*expreſsimus. Plerique ubi adoleuerit arbuſcula, altè ſolent ablaqueare, ex Columellæ præcepto, & iuxta radicem truncũ findere, ac fiſſuræ cuneũ tædæ pineæ, aut ex fago uel quercu, ut uult Palladius, adigere, atque ita obruere.

Ne lapidoſos fruct⁹ pariat pyrus.

Si lapidoſos fructus emittit, iubet Quintilliorum agricultura arborem ad imas uſque radices retegi, & quicquid lapidoſum inuenietur, ſecerni ac excludi: altera terra cribro excreta, alterius loco ſuffuſa, & addito ſtercore repoſita. Quod ſummè proderit, ſi rigare non ceſſaueris. Si dulciora & co-

piosiora pyra arborem tibi exhibere uoles, trunco proximè radicem terebrato, cuneum ex fago, uel quercu, ut longè antè Palladium scripsit Græcus Diophanes, defiges, aut uini fæcem nudatis radicibus instillabis. Si dum floret ægrotabit, curabis fæce uini ueteris affusa radicibus ablaqueatis, per triduum: regesta tum demum terra. Si à uermibus infestentur arbor & fructus, radicibus felle bubulo, uel taurino frequenter imbutis & perunctis, morientur omnes, ac in posterum gigni prohibebuntur. *Sunt alia arboris huius auxilia* & *secreta*, ex præcedentibus capitibus, & sequentibus eruenda, ne sim repetendo molestus. Moro insita, rubicunda pyra feret, ut Tarentinus tradit. Modum effigiandi pyri in quas uolueris formas, requires ex præcedenti capite & sequentibus. Sed de parente arbore satis: superest ut eius sobolem aggrediamur: quæ hodie apud nos usqueadeò creuit, & tot insitionum adulteratis coniugiis tam fœcunda ac multiplex euasit, ut singillatim persequi, sanè quàm difficile putem. Quò fit, ut ad pyrorum condituram, repositionem & custodiam me conferre cogar. Legenda

Vt pyrus copiosũ & dulcẽ ferat fructum.

Remedium ægrotãtis pyri ĩ flore, aut à uermibus infestatæ.

Pyra quomodo fiant rubicunda & effigiata.

Quando & quomodo legenda ac custodienda pyra.

ſunt pyra eo modo quo mala, eáq; methodo, nimirum die ſereno, & blanda manu ne vulnerentur, caducis & uitiatis, à ſanis & integris ſecluſis, decreſcēte Luna, & uegeto Solis calore. Quod ubi factum erit, in picato uaſe diligenter includentur: cuius os deorſum reclinabitur, atque breui ſcrobe eo loco obruetur circa quem perennis aqua decurret. Hoc Palladij eſt cōſilium & præceptum. Democritus optimè ſeruari affirmat, ſi illitis pice ſurculis uel pediculis ſuſpendantur. Alij ſapa, uel paſſo, aut *dulci uino merſa, uaſis plenis cuſtodiunt. Sunt qui inter ſcobes obruant. Pleriq; ſiccatis frondibus iuglandis inuoluta reponunt.* Nonnulli in uinaceis diſcreta, ne ſe contingant, ſepeliunt. Ruſtici inter paleas aut frumēta ſeruant. Alij ſtatim lecta cum tenacibus ſuis, ut loquitur Palladius, picatis urceis condunt, & oribus uaſculorum gypſo uel pice clauſis, ſub diuo obruta, ſabuló ue tegunt. Seruantur omniū optimè: ut reliqui fructus, melle: modò non ſe contingant. Fit uinum è pyris, perinde atque ex malis: quod noſtrates pyraceum nuncupant. Cuius modum require ex præcedenti capite, & alia pleraque huic

Varij modi reponendorum pyrorū.

Notāda pro cuſtodiendis pyris.

Vinum pyraceum.

pyrorum historiæ ualde affinia & consentanea.

Medica.

QVæ de malis paulò antè scripsimus, si ad pyra transferantur, nihil nouo sermone opus erit. Nam in his quoque alia austera sunt, alia acerba, quædam acida, nonnulla dulcia, & multa denique ex horum mistione composita. Sunt quæ nullam insignem qualitatem & exuperantem præ se ferant: quò fit ut cùm aquea sint, *& hebetia, nulla* roborandi ui *polleant. Talis* itaque pyrorum usus erit, qualis malorum, ut præclarè scripsit Galenus: qui aquosam dulcedinem omnibus ferè tribuit cum lenta acerbitate, quod inæquale temperamentum arguit: & ob id à cibo sumpta pyra conferre stomacho tradunt: præsumpta uerò aluum substringere. Sanè pyrorum omnium crudorum usus, etiam ualentibus onerosus esse solet, & maximè ieiunis: decocta multò salubriora censentur. Sunt qui diuisa & granis purgata siccent Sole uel clibano: hísque per hyemem & Ichthyophagiam, uino uel aqua maceratis & decoctis, iucundè uescãtur. Pyrorum genera omnia adstringẽtia,

De pyrorum qualitatibus.

In pyris temperamentum esse inæquale, & illorum usum ieiunis onerosum.

Cataplaſmata, boleti & fungi.

uſum habent accommodum repellentibus cataplaſmatis. Aduerſantur etiam boletis & fungis, pellúntque pondere, pugnante ſucco. Hoc erit poſtremũ. Pyra uel pauca iumentis portata, ut nuper de malis dicebamus, grauia eſſe ſolẽt. Remedio eſſe putant aliquot illis manducata, uel præoſtenſa. Autores ſunt Plinius & Plutarchus.

Res mira & notanda.

Arboris Coroneæ ſeu Cydoniæ, ac eius pomi cura, auxilia, & ſecreta.

Cap. VI.

Cotonea arbor unde dicta.

ARborem hanc à M. Catone Cotoneã *appellatam fuiſſe tradunt, ac ſi diceres Catoneam : cùm à Græcis longè* antè Cydonia uocaretur, à Cydone Cretę oppido, unde primùm aducta fuit. Amat locũ frigidum & humectum, ut tradit Palladius. Quæ ſi in tepido ſtatuatur, rigatione opus habet. Sunt qui ſcribant illam ſtatum mediocris ſitus inter naturam frigoris & caloris libenter ferre, & in locis tam planis, quàm decliuibus facilè educari : quanquam inclinata & deuexa magis deſiderat. Dum ponitur, ſi minor eſt, ſtercore iuuari debet : ſi maior, cinere uel cretæ puluere, ſemel toto anno radicibus immiſſo. Rigãda eſt, Paxamo autore, quoties cœleſtis nega-

Locus arbori cotoneę apt⁹.

Stercus & rigatio cotoneæ, adhæc foſsio.

tur infusio. Nam sic poma sua citò matura & maiora dabit. Licebit etiam idoneis temporibus illam circũfodere: aliàs sterilescet, aut ingenium mutabit. Sic uerò in suo cotoneto disponetur, ne altera quatiente uento, stillicidium alterius tangat, & combibat. Pomi illius figura simpliciter exprimi nequit, quoniam cotoneorũ alia incisuris crispantur, colore ad aurum uergente: ex quo Græcis chrysomela, & Virgilio aurea mala, ut multis placet, dicta sunt. Alia cãdidiora uidentur, odoris præstantissimi. *Alia struthea nuncupantur*, serotino prouentu maiora, & nescio quid odoratius reliquis uibrantia. Habentur prȩtereà syluestria, parua & in sepibus plurimùm nascẽtia. Quotquot sunt, tenui lanugine omnia pubescunt, & fragranti odore caput feriũt. Democritus in suis Georgicis græcis promittit cotonea cuiusq; animantis effigiem repræsentatura, si in formatis fictilibus, aut insculptis uasculis adolescant: ea methodo quam in malorum historia præscripsimus. Si ægra fuerit arbor cotoneorũ, amurca æqualiter aquæ remista, radicibus affundatur. Aut calx uiua cũ creta & aqua temperetur, arborisq; trunco illinatur. Si sterilis

Cotoneorũ figuræ uariæ.

Quomodo effigiata fiãt cotonea.

Remedium pro ægra aut sterili arbore cotonei, uel aliter laborãte.

fuerit, infœcunda, uermiculosa, lapidosa, aut aliter laborans, recurre ad ea quæ superiùs tam generali, quàm particulari præcepto scripsimus. Nam pudet toties eandem, quod dicunt, incudem tundere. Ad condituram itaque, & repositionem, custodiámque cotoneorum uenio. Quam ex priscis Græcorum geoponicis & Latinis rei rusticæ doctoribus, M. Varrone, Columella, Plinio, Palladio & aliis excerptam sic habe, & ausculta. Imprimis cotonea quàm maturissima & integerrima, sine macula, sereno cœlo ac decrescente Luna colligere debes: & *in lagena noua quæ sit patētissimi* oris, detersa qua canescunt lanuginæ, laxè ac leniter componere, ne collidi possint. Deinde cùm ad fauces usque fuerint composita, uimineis surculis aut circulis sic erunt arctanda, ut modicè premantur, ne cùm humore fuerint imbuta, sustollantur. Tum quàm optimo & liquidissimo melle uas usq; ad summū ita replebitur, ut pomū quoduis ibi submersum uideatur. Sed summopere tibi cauendū erit, ne immaturum illud & crudū reponas, alioquin ita indurescet, ut usui esse nō possit. Audio nōnullos cotonea osseo aut ligneo cultro (q; ferrū

Autori molesta repetitio.

Quōmodo legēda & seruanda cotonea.

Pulchra & notatu digna.

Admonitio non aspernēdà.

metuāt) aperire priusquam melli seruan-
da committant: adhæc semina eximere, à
quibus pomum uitiari putant. Res riden-
da potiùs quàm audienda. Nam ea mellis
est natura, ut uitia coerceat, nec serpere pa
tiatur. Qua ex causa etiam exanimū cor-
pus hominis per annos plures innoxiū ser-
uat. Hæc ratio non solùm cotonea custo-
dit, sed etiam liquorem mellei & cotonei
saporis exhibet, qui sine noxa potest inter-
dum dari febricitantibus, & melomeli nū-
cupatur. Democritus lecta cotonea doliis
musti ad fęcem usque mergebat, atque ita
claudebat, uinum hinc odoratius reddi
promittens. Alij in nouam ollam dolio ui-
ni innatantem illa recondunt, & dolium
oblinunt. Sunt qui foliis fici obuoluta cu-
stodiant. Plerique stupis, tomentó ue mū-
do uestita, in cistis concinnāt & disponūt.
Multi in scobe, uel milio, hordeo, aut aue-
na longo tempore incorrupta seruant. Sed
in ea domo nec sunt condenda, nec repo-
nenda ubi reliqui fructus fugaces, uel alij
quique tenelli custodiri solent. Nam illos
suo acerrimo odore uitiant ac labefactāt:
omniúmque maximè vuas in uicino situ
iacentes. M. Cato in loco frigido & arido

Mel putredini resistere & uitia quæque coercere.

Varij modi custodiēdorū cotoneorum.

Summè notanda & obseruanda.

ſupra paleas rectè ſeruari putat, quemadmodum de malis diximus, quorum cuſtodia cùm cotoneis annuit & conſpirat in multis. Non deſunt qui fici, aut nucis foliis inuoluta ſeruent. Alij creta figulina illinunt, ſiccatáque in Sole ſuſpendunt, & dũ uſus poſtulauerit, cretam diluunt. Plerique arculis ligneis ſeparatim includunt, & in tabulato, ſiccißimo ac frigidißimo loco, vbi neque fumus, neq; teter ſit odor collocant: ita ut floſculi ſurſum pediculi uerò deorſum ſpectent, nec alterum ab altero corrumpatur: deinde ſcobe populnea, uel abiegna *interpoſita, luto paleato* opercula munita ſuperponunt, ne introire poſſit ſpiritus. Hæc ex antiquorum penu deprompta fuſiùs perſequi uoluimus, quòd aliorum pomorum cuſtodiis maxima ex parte accommodari poſsint. Sed penè hîc præterieram cydonitem ſeu cydoniatum, quod fieri ſolet decoctis cotoneis ex ſaccharo ſimpliciter, uel additis caryophyllis & cinnamomo, deinde expreſsis & aſſeruatis. Fit etiam uinum ex his tuſis, & torculari, uel molis truſatilibus expreſsis: cui nonnihil mellis addi debet, alioquin celeriter acore uitiatur.

Alij modi ſeruandorũ cotoneorum.

Quomodo fiat cydoniatum.

Vinũ cydoniatum.

Medica.

PLutarchus memoriæ prodidit, adnotante Ruellio, cotonea mala ſuo præſtanti odore lethalium uenenorum uires retundere, eorúmq; uehementiam hebetare. Addit, pharicũ, præſens alioquin uenenum, in patinam adhuc cydonium uel eius ſalgamum olentem, ignauum fuiſſe ac elanguidum: necnõ à peculiari natura ſua uiribus exhauſtis defeciſſe: ac incolumes & illæſos euaſiſſe, quos inſidiãtes ueneſici potionarant. Idq́ue tandem compertum fuiſſe eorum relatu, qui uenenum uẽdentes rem ita habere deprehenderũt. Cœliacis cruda cotonea proſunt, adhæc dyſentericis, orthopnoicis, cholericis, & purulentum excreantibus. Hîc non omittam quòd oris gratiã & halitũ ſummè commẽdant: unde Solon, ut ſcribit Plutarchus, uxoribus præcipiebat, non ire cum maritis cubitum, niſi cydonio malo priùs deguſtato. Maceratorum humor, ſtomachi atque alui fluxionibus opitulatur. Quæ cruda in melle condiuntur, urinas mouent: mel autem eorum naturam induit: quippe quod aſtringendi, conſpiſſandíq; uim imbibat. Quæ uerò cocta melle cõdiũtur, ſtomacho

Cotonea ſuo odore uenenorum uires obtundere.

Pulchra & notanda.

Cœliaci, dyſenterici, orthopnoici, cholerici & purulenti.

Solonis præceptum pulchrum.

Alui profluuium, uētriculus & uomitiones.

utilia ſunt, & guſtu iucunda, ſed conſtringēdi uim perdūt. Cotonea cruda in cataplaſmatis, aluum ſi profluat retinent, & uentriculum ſi in uomitiones effundatur, uel ardore conflagret, roborāt ac firmant. Simeon Seti in libro quem de cibariis ſcripſit, tradit cotonea in ædes parturiētis perlata, uel ibi latentia, partum remorari, ac difficilē & laborioſum efficere. Quibus ſi pręgnans crebrius uſa fuerit, fœtum pariet ingenioſum.

Partum remorantia, & laborioſum reddentia.

Arboris Pruni ac eius pomi cura, auxilia & ſecreta Cap. VII.

Quo ſolo gaudeat Prunus, & quomodo poma uermiculoſa non gignat.

PRunus læto & humido ſolo gaudet, optiméque adoleſcit tepido cœlo: cùm tamen & frigidum poſsit ſuſtinere, quemadmodum ſcripſit Palladius. Si in locis glareoſis & lapidoſis iuuetur lætamine, caduca pruna & uermiculoſa non gignet. Seri poteſt oſsiculo in putri & ſubacto ſolo, modò duobus palmis altè obruatur. Ponitur etiam planta ſumpta ex caudice, radicibus fimo oblitis. Iuuatur frequenti humore, & aſsidua foſsione. Sed quæ Damaſcena uocatur, ſicca terra & aëre calido lætatur, ut ſcribit Pamphilus Græcus in ſuis

Quomodo ſerenda prunus.

georgicis. Si languida fuerit & minùs ferax, amurca æqualiter cum aqua temperata radicibus infundi debet. Vel bubulum lotium ſolum, aut humanum, idq́ue uetus, miſtum æquis partibus cum aqua. Vel cineres è furno, maximè ſarmentorum, vt ex Græcorum geoponicis teſtatum uoluit Palladius. Eadem arbor ſi à uermibus aut formicis infeſtatur, rubrica & pice liquida illini debet. Quod modeſtiùs tentandum erit, ne idem efficiat remedium, quod uenenum. *Alia auxilia ex ſuperioribus tibi petenda, hîc mihi ſunt tacenda, ut reliquis* ex ordine ſuum concedam locum. Ab arbore itaque, ad fructum deſcendo, quem abſque oſsiculis tibi comparabis, ſi tenellã arborem ad binos pedes reciſam uſque ad radicem findas, abraſaq; & excauata ſcalpro utriuſque partis medulla, cõfeſtim ſeiunctas parteis uinculo conſtringas, ſuperiorémq; partem ac diuiſuras laterum fimo, uel argilla, cerá ue obducas, ac charta madida munias: elapſo anno obfirmata cicatrice omnia coaluiſſe perſpicies. Hanc deinde arborem ſurculis qui fructum non tulerũt inſeres, & ſine oſsiculis poma proferet: ſiue illa fuerint pruna, ſiue ceraſia,

Remedium lãguidæ pruni & minùs feracis.

Remediũ cõtra uermes & formicas prunum infeſtãtes.

Vt naſcantur pruna ſine oſſiculis.

Prunorũ differentiæ uariæ.

persica, mespila, palmulæ, lapidosa ue corna. Prunorum differentiæ apud nos esse solent innumeræ, & ferè inexplicabiles. Nã ex his alia reperiũtur herbaceo colore perfusa: alia rubro, semirubro, eburneo, luteo, pupureo, nigro, cœruleo, ac uariegato. Quædam prætereà uidentur magna, quædam parua, & quædam mediocria. Dulcia nonnulla, alia acida, uinosa, dura, mollia, rotunda, ouata, uel oblonga. Quæ omnia post Catonem cœpisse scribit Plinius. *Habentur & nucibus insita, quæ faciem, & succum adoptionis repræsentant, ab utroque parente nucipruna appellata.*

Nucipruna insitione cõparata.

Prima omnium laus Damascenis tradi solet: à Damasco Syriæ monte, ut scribit Galenus, oriundis & cognominatis. Seruantur optimè, ut tradit Pamphilus Græcus, cadis uino dulci, uel nouo expletis, modò in his fluitarint, & uasa diligenter operta fuerint. Secũdas parteis sibi uendicant, quę pruni dactyla uocantur, à digiti longitudine, ut puto dicta: ouata pomi specie, & carne suaui, necnon insitionis mãgonio nusquam non nascentia. Quæ ex omni genere seruari debent, ea integra & sine uitio aut uermiculo, die serena legenda sunt, & in

Quomodo optimè seruẽtur pruna, & quibus laus tribuatur.

Quæ seruari debẽt pruna quomodo le

picata fidelia reponenda defruto aut passo plena, ut pomum omne demergatur: cui operculum diligenter gypsatum superaddetur. Siccantur etiam in Sole per crates, ficciore loco disposita, ut scribit Palladius. Sunt qui in aqua marina, uel feruente muria, recenter lecta demergant, & inde sublata, aut in furno tepido, aut in Sole resiccant.

genda & reponéda.

Medica.

PRuna ex aqua mulsa decocta, uentri molliendo sanè quàm idonea esse solent, modò prandium inchoent. Quæ acidula sunt, summa & postrema mensa apponi debent, ad os uentriculi roborandum. Folia in uino decocta, vuulam, gingiuas, & tonsillas fluxione laborantes, gargarisatu, uel oris collutione iuuant ac reprimunt. Idem præstant & syluestriũ prunorum resiccatæ baccæ dum maturuerint. Quæ si in uino austero coquantur, aluum sistunt, ac eius tormina sedant. Gummi trunco prunorum adnascens conglutinat, & in uino potum calculos frangit: lichenásque infantium ex aceto perunctum sanat, ut scribit Dioscorides.

Ventris remollitio.

Vuula, gingiuæ & tõsillę.

Alui cohibitio, tormina, calculus & lichen.

Arboris Cerasi, ac eius pomi cura, auxilia, & secreta. Cap. VIII.

Quib⁹ locis, quó ue cœli statu gaudeat cerasus.

CErasus frigidis & humidis locis delectatur, ut tradit Florentinus in suis Græcorum georgicôn placitis. Cui astipulatur Palladius, scribens eam frigidum cœli statum amare, & solum positionis humectæ. Plinius, septentrione, & frigidis aquosisque montibus gaudere tradit: adhæc scrobes altas amare, & spatia largiora, necnon assiduas fossiones. Vultque ramos illius putres, marcescentes ac siccos amputari: adhæc quos densiùs arctatos protulerit, nimirum ut rarescat. In qua sententia etiam Palladius totus esse uidetur, adfirmans prætereà cerasum tanta esse ad cõprehendendum facilitate, ut uirgulta, nedum sparsa ossicula, in uitibus pro adminiculis posita, in arborem prosiliisse uiderit: non omittens trunco ac nouellis ramis illius lanuginem quandoque innasci, quæ si obstinatè adhæserit, totum corpus arboris putrefacit, quare debet sedulò deradi priusquam inseratur trunco, alioquin officiet. Porrò fimũ usque adeò horret oditque, ut admoto eo degenerare palã conspiciatur. Valde autem proficit ac iuuatur, si

Quomodo tractãda arbor cerasi.

Ceraso summa facilitas ad comprehendendum.

Cerasum fimo non gaudere, & quomodo stercoranda.

sui

ſui ipſius putamina falce cõciſa circum radices ſepeliantur, ibíq; marceſcant: quemadmodum adnotat And. Matthiolus cõmẽtariis ſuis doctiſsimis in Dioſcoridem. Sanè nulla eſt arborum quę ſuam ſobolem & propagationem magis adaugeat. Nam eius humore & ſaliua, ſeu fœcundo quodam ſpermate, grauida facta terra, in campis, montibus & ſyluis adeò numeroſas plantas concipit, procreat & parit, ut nihil numeroſius, frequentius atque admirabilius occurrat. Specioſiſsimos ſatiuarum omnium fructus profert, diuerſorum generum: quò fit ut diuerſa quoque ſortiantur nomina: quæ hîc explicare nõ admodum laboro, cõtentus docere, quòd Frãcis Ceraſij nomẽ fructus ille proprium ſibi fecit, qui mediocri arbore naſcitur (interdum pumila, quaſi frutice, chamæceraſum rectè dixeris) pediculo breui, rotundulo pomo, pulcherrimè & iucundiſsimè inter uirentia folia (carbunculi modo) rubente, dum maturuit: cui caro multa, mollis & ſuccoſa ineſt, oſsiculum in meditullio claudens. Solet uſus eius maximè placere grato acore, unde moroſa ægrotantium palata mirè recreat, & pręgnantium malaciis,

Nulla arborum ſuam ſobolẽ tam ꝓpagat quam Ceraſus.

Quid Ceraſus Frãcis ꝓpriè appelletur, & eius pictura.

Ceraſi fructus moroſis palatis gratiſsimus.

antequam maturescat, summè expetitur. Quòd ad gradus maturationis attinet, primùm uirent cerasia, mox albescunt, inde pellucido rubore illustrantur. Sunt quæ ab uno latere rubent, altero albent. Quædam etiam nigricant. Alia maculis quibusdam interspersis distinguuntur. Vnde rectè Ouidius:

Gradus maturationis cerasiorum.

Quæque sibi uario distinguit poma colore,
Audiat hæc cerasus, stipes inanis erit.

Florentinus rusticę disciplinæ apud Græcos doctor insignis, tradit arborem cerasij fructum bonum & dulcem nunquam exhibituram, nisi fuerit alteri arbori insita. Quæ si humore nimio concepto putrescere obseruabitur, ex Palladii consilio, foramen in trunco excauari debet, quo ille possit educi. Si formicas patitur, succum portulacæ licebit affundere, cũ aceti parte media mistum: aut fęcibus uini truncum florẽtis arboris illinere. Præcoces fructus dabit, si ante florum exortum, calx uiua radicibus circumponatur, aut aqua calida sępiùs infundatur: sed posteà paruo temporis tractu inarescit. Optimum est huius arboris poma interuelli, ut quę relinquentur turgescant. Si quis, ut Florentinus tradit,

Remediũ putrescentis cerasi.

Quomodo fiant præcocia cerasa.

Ceraſo nigram uitem inſerat, uerno tempore vuas proferet. Si exoſſata habere cupis ceraſia, hoc eſt oſsiculis carẽtia, ex Gargilij Martialis ſententia, ut Palladius adnotauit, teneram adhuc arborem ad binos pedes recides, & uſque ad radicem findes, abraſaque ferro partis utriuſque medulla, illico ſeiunctas parteis uinculo perſtringes: & ſummitatem ac diuiſuras laterum fimo oblines: poſt annum ducta cicatrice dum diuortia coaleſcent: eidem arbori ſurculos qui adhuc fructum non tulerunt inſeres, & hinc ſine oſsibus poma recipies. Sed melius erit audire loquentem ea de re Democritum rei agrariæ apud Græcos cõſultiſsimum. Si tenellum (inquit) ceraſi caudicem radice tenus ſcindas, non vulnerata parte ima, medullámque ferramento ad eam rem apto eruas: deinde lacrymam cyrenaïcam infundas aqua dilutã, donec ſapæ conſiſtentiam referat, & humente charta dictum caudicem, non neglecto adminiculo, liges ac fulcias, ne lacryma effluere poſsit: ac rurſum octauo die eadẽ lacryma perfundas, ut germina excitet: hoc faciẽs enucleatum fructum habebis, non dicam ceraſi, ſed alterius arboris pomum oſsicu-

Quomodo fiant ceraſia oſsiculis carentia.

Vt Ceraſia prodeant enucleata, ex Democrito.

latum ferentis. Secreta alia & auxilia sunt de superioribus eruēda. Hîc non omittam quòd cerasus lauro conuenienter inseritur, sicuti in nostro Insitionum opusculo docebimus. Nam hinc quandam odoris gratiā sibi conciliat fructus: qui inter redolentia ac uiridissima lauri folia speciosissimus spectatur, & à uermibus minùs infestatur.

Cerasum lauro cōueniēter inseri.

Quòd ad cōdituram & custodiam attinet, ratio à Florentino Græco sic est tradita. *Cerasia ante Solis exortum arbore sua decerpta mittūtur in uas cuius fundo substrata sit satureia, iterúmque alternis sternitur satureia, deinde cerasia, usquedum uas oppletum fuerit*: cui nonnihil aceti dulcis, uel, ut placet Ruellio, acidi mellis aliquātum dulcescentis, superfunditur, uase diligenter operculato. Seruantur etiam interpositis arundinum foliis alternatim, ut nunc dictum est, in cado digestis. Multi æstuante & candenti Sole, usque ad rugas siccant: uel blando & temperato ignis, aut clibani calore: eóque modo optimè seruant, ad sanorū & ægrotantium usum.

Cerasiorū cōditura & custodia.

Modi alij custodiendorū cerasiorum.

Medica.

DIphilus Siphnius arte medica aliquanto tempore post Hippocratem

admodum celebris (uixit enim ætate Lysimachi successoris Alexandri) de cerasiis hunc in modum scribit, adnotãte Ruellio. Cerasia bonum succum creant, sed parum alimenti subministrant. Stomachô æstuãti grata sunt, & eidem auxiliantur in frigida sumpta. Sed rubentia præstant & Milesia, quòd urinam pellant. Hæc ille: cuius æuum ideo proferre uolui, ut refellatur error eorum qui cerasia à Cerasunte Pontico municipio dicta contendunt: & à Lucullo, deuicto Mithridate illinc in Italiam primùm deportata. Quod uideant Grammatici, quibus rem eam discutiẽdam relinquo, ut tractent fabrilia fabri. Itaq;, ut medica pomi huius præsidia pro more sequar, Cerasia uentrem emolliunt, dulcia præsertim: quem passa sistunt & cõtinent. Acida refrigerant & astringunt, flauamq; bilem extingunt, & iecinoris infarctus liberant. Gummi quod ex arbore stillat ex uino diluto sumptum gutturis asperitates lenit, colorem cutis gratiorem reddit, oculis claritatẽ adfert, ueteri tussi medetur, lichenas infantiũ ex aceto sanat, & (quod utiliter experti sunt multi) calculosis ex uino albo summè prodest. Inuenio apud au-

Cerasiorum natura & qualitas.

Cerasia à Cerasunte oppido perperam dici.

Vẽtris emollitio & cohibitio.

Iecinoris obstructio, gutturis asperitas, oculi, tussis, lichen & calculus.

Notandũ ex Plinio.

tores, inquit Plinius, ſi quis matutino roſcida aliquot ceraſia cum ſuis nucleis deuorarit, in tantùm leuari aluum, ut pedes morbo liberentur.

Arboris Mori, ac eius pomi cura, auxilia, & ſecreta. Cap. IX.

Quomodo tractanda & curanda arbor Mori.

MOrus amat loca calida & ſabuloſa, Palladio autore, foſsionibúſque & ſtercore plurimùm delectatur, nõ in profundũ, ſed ad radicum uſque ſuperficiem, ut Berytius Gręcus geoponicus tradit. *Aſsiduo humore non admodum gaudet: cui putria, arida & ſuperflua, poſt triennium ſunt putanda.* Semine prouenit ſi lecta granula deponantur, ſed rigari continuò deſiderant. Seritur meliùs taleis & cacuminibus ſeſquipedalibus, utraq; parte leuigatis, & fimo oblitis. Plantæ eius trãſlatæ ſcrobes altiores deſiderãt, & interualla maiora, ne altera umbris alterius prematur. Vitibus ſummè eſt amica, urbanarum omnium nouiſsima, & ſerotino germinatu floreſcens: nec niſi exacto frigore: ob id dicta arborum ſapientiſsima, ut Plinius ſcribit: licet nomen fatuæ & ſtolidæ à Græcis adepta fuiſſe tradatur. Folia eius

Quomodo ritè proueniat Morus.

Morus uitibus ſummè amica.

urina madefacta pilum coriis detrahunt, illísque aluntur uermiculi qui mirabili naturæ artificio & spectaculo sanequàm iucundo, sericum uellus nobis conficiunt. Sed hîc Mori Plinianum miraculum nobis tacendum non est. Morus inquit, laurus & hedera mutuo attritu ignem facilè concipiunt: quod exploratorum usus in castris, pastorúmque industria reperit. Quoniam ad excutiendũ ignem non semper lapidis occasio est, teritur lignũ ligno, & arido fomite excipitur scintilla: sed nihil hedera præstantius quæ teratur lauro, laurúmque terat. hactenus Plinius. Nonnulli scripserũt arborem Mori feraciorem & proceriorem fieri, si forato prorsus trunco, cunei inserantur terebinthi hinc, inde lentisci. Eadem, ut Berytius tradit, si populo albæ inseratur, uel inoculetur, candida mora proferet. Quæ Italia tam copiosa habet, quàm nos nigra, pomo cartilagineo constantia. Quod unum exortu cãdidũ est: dũ pubescit, rubrũ: ubi maturuit adeò nigrũ, ut manus sanguineo tingat colore, qui moris acerbis optimè eluitur. De repositione & diuturnitate, Berytius hæc posteritatis memorię mãdauit. Mora in ui-

Pulchra & notatu ualde digna.

Mori lignũ attritu ignẽ concipere.

Quomodo fiat feracior morus, & cãdidos ferat fructus.

Quomodo reponenda & seruãda mora.

treo uaſe diligenter cōdita plurimo tēpore durant, proprio ipſorū iuſculo & uino demerſa, ac diligenter operta: modò non fuerint nimium matura, uieta, & flaccida ſeu languida.

Medica.

MOri poma matura aluum ſoluunt, ſed in ſtomacho ſtatim corrūpuntur: humectant ac parū refrigerant, niſi actu frigida ſumantur: quòd ſi non ſuperueniat alius cibus facilè intumeſcunt. Immatura uentrem fluentem ſiſtunt: ſi *ſiccata Sole uel clibano, tundantur in puluerē*, qui *non ſolùm obſoniis iucundus eſt*, ſed etiam cœliacis & dyſentericis ſummè prodeſt: ualétq; aduerſus ulcera quæ paſcēdo ſerpunt. Sunt qui dētes putridos & gingiuas eo colluāt ex uino. Folia trita & cum oleo illita, ualēt ad ambuſta, capillúmq; tingunt cum foliis uitis nigræ & fici ſimul coctis in aqua cœleſti. Corticis & foliorū decocto dentes dolentes efficaciter colluuntur, & ramus Luna prima defractus cū incipit fructu turgere, proficit (ut Magi exiſtimāt, & adnotat Plinius) cōtra abundantiam menſium, ſi mulieribus lacerto alligetur: modò ille terram non attigerit,

Mororū natura & facultas.

Pūluis immaturorum mororum.

Cœliaci, dyſenterici, ulcera, dentes, gingiuę, ambuſta, & capilli.

Mira de mori ramo ad ſiſtēdas quaſuis hæmorrhagias.

nec in posterum contingat. Subdítque hûc non modò fœmineum sanguinem sistere, sed etiam ex vulnere, ore, naribus & hæmorrhoidibus fluentem. In quã rem multos ramum illum religiosè seruare dicit. Faciet experientia fidem.

Arboris Persicæ ac eius pomi cura, auxilia, & secreta. Cap. X.

PErsicis scatent Gallica rura, & maximè vincta. Proueniũt locis qualibuscunque: sed frondibus, pomis, & durabilitate præcellunt, si calidum cœlum, arenosúmque solum, necnon aridum sortiantur, quemadmodum scripsit Palladius, & ante illum Plinius. Frigidis locis & maximè uentosis, nisi obiectu aliquo defendantur, citò interit hæc arbor: quæ plurimùm lætatur suorum foliorũ stercoratione, & opportuna ablaqueatione. Ossa in pastinatis areis sunt ponenda, binis à se pedibus separata, ut cùm ibi plantæ creuerint, commodè transferri posint. Nec debent altiùs duobus aut tribus digitis obrui, cacumine deorsum uerso. Dum tenera erunt germina, sæpè herbis circunfossa liberari

Quibus locis proueniat Persica mal⁹.

Frigida loca & uẽtosa persicis exosa.

Quomodo ponẽda persicorum ossa.

Quando & quomodo transferenda Persica arbor.

cupiunt, transferríq; post bimatum scrobe breui. Sed à se non longè statuendæ erunt arbusculæ, ut à calore Solis se inuicẽ excusent ac defendant. Quæ si irrigentur poma ferent maiora: nam assiduo potu hæc arbor inebriari desiderat: maximè per æstatẽ nec alia est quæ coloniam frequenter mutare libentiùs sustineat. Habitu multò lætior euadet, ut Florentinus in suis testatus est Georgicis, si simulatque poma persica ederimus, illorum ossa ponamus & conseramus, carnis parte aliqua in eis relicta. Verùm, cùm arbor hæc celerem sentiat senectam, *pruno aut amygdalo amaræ* inserendam esse præcipiunt Græci. Quæ si languida uidebitur, ueteris uini fæces aquę mistas oportebit infundere: & frequenti aggestione cumulare, uespertinoque humore iuuare, ac obiectis umbraculis defendere, si ardore Solis siccata contabescat. In quam rem etiam proderit serpentis spolium appendere. Si uermibus infestatur, cinere amurcæ misto extinguentur: uel bouis urina cum aceti tertia parte confusa. Si à pruinis periclitatur, stercus illi ingeratur: uel uini fæces cum aqua permistæ. Vel, quod magis prodest, aqua in qua faba fuerit incocta. Contra uitia omnia proficit spartum

Vt lætior euadat mal' Persica.

Remediũ lãguidæ & tabescẽtis persicæ.

Ne à uermib' infestetur, aut à pruinis periclitetur.

alligatum: uel suspensa ramis spartea. Poma persica sine ossibus tibi comparabis, ut in suis georgicis tradit Africanus, si in perforatum infernè truncũ, excisa medulla, salicis uel corni palum adegeris. Vt persica admirandæ magnitudinis tibi compares, amygdalas item ac nuces & similia, accipies tres uel quatuor nucleos ex illis, quos ita coaptabis ut corpus unum constituere uideantur. Hos iunctos, & si opus fuerit, colligatos, in uas aliquod terra stercorata plenum immittes, plãtabis ac sepelies: sed ita ut uas *illud foramen habeat in operculo* per quod nucleorum germen exire cogatur. Sic fiet ut nuclei illi in unam coalescãt arborem, quæ suo tempore fructus eximiæ magnitudinis ac pulchritudinis edet ac proferet. Sunt qui nucleos non in uas sed fistulam aut tubulum terra saturum mittant. Si id multò leuius & facilius tibi comparare studes, diligenter interlegenda erũt persica illa quę parua & languida apparebunt, nimiáque ubertate matrem onerabunt: ut arboris succus ad reliquorum nutrimenta conuertatur. Sic enim saliuæ copia in pauciores fœtus se conferens, illos altili saginabit incremento, ac maiores reddet. Si ru-

Vt persica sine ossibus producãtur.

Modus ingeniosus ut fiãt persica eximiæ magnitudinis.

Via alia & modus facilior.

Ne ſint rugoſa perſica aut putria.

goſa naſcantur perſica aut putrida, iubet Palladius circa imum truncũ corticem recidi: & cùm inde modicus effluxerit humor, argilla uel palcato luto plagam contegi.

Ne caduca & deflua ſint perſica.

Si caduca & deflua fuerint perſica, nudatis radicibus, cunei lentiſci uel terebinthi adigantur: aut arbori terebratæ in medio, palus ſalicis imprimatur. Si inſcripta

Quomodo inſcripta & figurata naſcãtur perſica.

& figurata naſci cupis, ex Democriti conſilio id aſſequeris, ſi exciſa aut deraſa carne pomi, os triduo in aqua madeſcat: & aperto ſenſim ligno, nucleus excluſus æneo ſtylo cortice tenus, *quibus placebit literis aut figuris non profundè exaretur: deinde in ſuum alucolum remittatur*, & commiſsis carinulis, fimo, charta, aut foliis inuoluatur, & ſeratur, rigetúrq; ſi opus erit: quidquid enim in eo nucleo ſcripſeris, aut figuraueris, enatum inde pomum illud repræ-

Vt rubra naſcãtur perſica.

ſentabit. Quòd ſi uoles rubrum habere, idipſum, eodem affirmante Democrito, obtinebis, roſis purpureis ſub arbore conſitis. Vel ſi in oſsium internos ſinus, poſt ſeptẽ dies, quando patefieri incipiunt (nam totidem diebus obruta oſſa ſponte fatiſcunt) cinnabarim uel minium infundas: & ſtrictim obligata oſſa illa, ut cohæreant ſimul

cũ ſuis nucleis, adhibita omni cura ſepelias: ſic rubra intus & in cute ſua dabunt arbores perſica. Si alium quemuis infuderis colorem, ſaporem aut odorem, in ſimilem nata progenies degenerabit. Hîc penè præterieram perſicorum genera: quæ tria vulgo obſeruari ſolent. Vnum populare, cuique notum: quod ſub æſtatis finem conſueuit matureſcere, citiùs, tardiùs, pro cœli & ſoli natura. Alterum ex re duracinum dicitur, quòd caro oſsi tam pertinaciter hęreat, ut auelli nequeat: Preſſum vulgus nũcupat: quia interiori ligno caro, ceu agglutinata apprimitur. In quo etiam genere inueniuntur, quæ ſanguinea pulpa, & ſucco manus inficiant: adhæc, quæ cotoneorum more, intus & extra ualde flaueſcant. Tertium genus præcox & anteperſicum appellatur, olim Armeniacum initio ęſtatis matureſcẽs, & cętera perſica longè pręueniẽs: ex quo nomen habet: dicíque ſolet à noſtratibus Abricocũ. Alia ſunt genera olitorio mãgonio, & inſitionis adulterio prognata, quę hîc prudens omitto. Popularibus primi generis, Plinij ſeculo nihil fuit fugacius, nam longiſsima decerptis erat bidui mora, & ob id cogebant ſe uenundari,

Notãda quia pulchra.

Perſicorum genera tria.

Duracinũ & preſſum.

Perſica ſanguinea & flaua.

Præcocia anteperſica & armeniaca.

Popularibus perſicis nihil fugacius.

Quomodo custodienda persica.

ut scribit. Duracina Palladio autore, muria & oxymelite condita, uel aceto mulso, optimè seruantur. Eadem detractis ossibus, prunorum more, in Sole, uel clibano siccantur. Sæpè etiam ossibus exemptis, melle condiuntur, sapore grato ac iucundo. Seruantur prętereà si umbilicus eorum gutta picis calentis oppleatur, & ita sapæ innatare cogatur, uase diligenter clauso. Quæ omnia etiam præcocibus, & aliis carne duriore & minùs aquea constantibus, qualia sunt Parisiēsibus Corbelliana, facilè *accōmodari poterunt: iis prætereà quæ loco sicco & lapidoso nascuntur.*

Aduertenda quia pulchra

Corbelliana persica.

Medica.

Persica omnia praui succi esse.

PErsicorum genus omne damnasse uidetur Galenus, ut praui succi alimentū ob facilem corruptionem. Quapropter persica primis mensis semper edenda præcepit, præsertim quę carne constant humida, & aquoso pulpamento: nam stomacho innatant, & quicquid præsumptum fuerit, unà secum in corruptionem trahunt. Quæ si prępierint, lubrico meatu uiam facilem aliis cibis sternent. Innocentiora esse tradūtur pręcocia, & quæ carne constāt sicca, & nullatenus humida: nam corruptioni fa-

Persica primis mensis edenda.

Quæ persica sint innocentiora.

cilè non patent, neque acorem citò contrahunt, & stomacho suauiter commodāt. Vulgus Gallicum sibi persuasit persica nucleo suo noxam expedire, quam impediēs persicum attulerit. Nec temerè, nam incidendi, detergendi, & aperiendi facultate pollet: qua ex re improbitati succi occurrit. Noxa etiam uino generoso tollitur, siue illud superbibatur, siue persicum in eo madescat, & innatet. Nuclei per auram pestiferam sumpti, maximoperè iuuant, lumbricos enecant, & obstructiones tollunt. *Qui summè amari, & linguæ parum grati, saccharo excipi & condiri à multis solent.* Cum aceto & oleo triti, capitis doloribus utiliter illinuntur: sed quibus, & qua ex causa non scripsit Plinius: qui plerūque remedia absque limitatione pronunciat, unde cautè & circunspectè legendus est. Persici flores aluum deiiciunt, tam esu, quàm iusculo immissi: sed non absque labore & detrimento. Idem præstat & minore noxa, aqua ubi flores illi amarulenti septies macerati fuerint, decocta cum saccharo ad zulapij consistentiam. Quæ præterquàm quòd astrictæ alui excrementa deiicit, etiam uermes unà extrudit. Quos trita

Persica cur nucleo suam expediant noxam.

Pestis, lūbrici, obstructio & capitis dolor.

Notanda de floribus persicariis pro alui reiectione, & uermibus.

folia, & puerorum umbilicis admota, similiter perdunt.

Arborum Meſpili & Sorbi, pomiq; earundem, cura, auxilia, & ſecreta. Cap. XI.

Meſpilorum genera duo.

MEſpilus Gallis nunc Meſſierus, nũc Neſſierus vulgò dici ſolet. Cuius duo obſeruantur genera. Vnum, quod rarioribus ſpinis horret, in dumetis, nemoribus, & uiuis ſepibus, quaſi ſylueſtre naſcens. Huic pomum paruum ineſſe ſolet, & *per initia tam acerbum, ut uix edendo eſſe poſsit, niſi hyemis frigoribus mol*leſcat. Alterum grandiore pomo ſeſe profert, ita ut magnitudine mala ſæpenumero perequet, abſque ullis ſpinis: quòd crebrò inſitu & cultu in hortis habitaſſe, & feritatem depoſuiſſe dubium non eſt. Locis calidis gaudet, ſed tamẽ irriguis, ut tradit Palladius. Frigidis etiam prouenit, ſabulone pingui, aut glareoſa terra cui arena permiſta ſit, uel argilla cum ſaxis. Putari amat, necnon circunfodi, & parco humore inter ſiccitates refocillari. Noſtrates ligno huius ad uenabula & aurigarum flagella uti plurimùm ſolent. Vermibus in ſenecta crebrò infeſtatur

Vnde magnitudo in meſpilis.

Quibus locis gaudeat meſpilus.

Quomodo à

infeſtatur meſpili arbor: qui pręgrandes, & quàm cęteris arboribus diuerſi cernuntur: purgandi æreo ſtylo, ut Palladius admonet, atque amurca, uel humana urina uetere, aut uiua calce perfundendi: ſed parciùs, propter arboris noxam. In quam rem plurimùm etiam proderit decocti lupini aqua. Si labuntur poma, fruſtum de eius radice præciſum, in media trunci parte figatur. Si moleſtæ ſunt formicæ, rubrica cũ aceto & cinere temperata necabuntur. Arbori huic pomum rotundum eſſe ſolet, ac uiride dum pubeſcit, fuluum uerò ac molle dum maturuit, fundo in latitudinem reſimo & barbatulo coronæ modo: quod Politianus in Ruſtico ſic expreſsit: *Regúmq; altas imitata coronas, meſpila*. Ineſt illorũ pomo aſtringẽs ingenium. Galenus communi uocabulo tricoccũ, quaſi trioſſum, aut trigranum ab aliquibus appellatum dicit: quoniam tria intus grana, ſiue lignea oſsicula, ſeminis loco plurimùm continet. Quod ad cuſtodiam attinet, in parente arbore diu durare poſſunt meſpila: uel in urceolis picatis, ut habet Palladius, aut in ordinem ſuſpenſa. Vel, ut quidam uolunt, poſca aut ſapa condita. Die ſerena legi de-

uermib⁹ expurganda ſit meſpilus.

Ne labantur poma meſpili & moleſtæ ſint formicæ.

Pulchra deſcriptio fructus meſpili.

Quomodo cuſtodienda meſpila.

bent circa meridiem, & paleis obrui discreta, ne uicissim contactus ea uitiet. Si cũ pediculis semimatura legantur, & salsa aqua per dies quinque macerentur, posteà sapæ infundantur ut enatent, perbellè seruabuntur. Quod facere si nequeas, etiam melle, si minus matura collegeris, rectè custodies. Per gelicidia acerbitate domita, in passo uel mulso à plerisq; decoquuntur, addito cinnamomi momento. Sed cùm hîc hortulanum agam non Apicium, isthæc cocis curanda relinquo.

Notatu digna quia pulchra

Sorbus, *Gallis Cormierus, uel Sorbierus* dici solet. *Amat loca humida*, montana & frigidis ꝓxima, ut scribit Palladius. Quod ex Theophrasto translatũ esse uidetur: qui sorbũ uiuacem esse prodit solo altioso & humecto: unde paulatim sterilescere tradunt, si ad feruentia loca deuenerit. Nascitur semine, radice & auulsione. Quæ si transferenda est, robustior esse debet. Scrobẽ altiorem desiderat, & spatia longiora: ut (quod illi maximè prodest) à uentis frequentibus agitata grandescat, quẽadmodũ tradit Palladius. Vermibus rufis & pilosis summè est obnoxia per senectã: qui medullæ interna sectantes, arborẽ ad interitũ tabémq; per-

Quænã loca Sorbis apta.

Notanda pro educatione Sorborum.

Quomodo à uermibus liberetur sorbus.

ducunt. A quibus libera euadet, ſi aliquot ex iis ſine arboris iniuria detracti, uicino cōcrementur incēdio: nam ita uel fugere, uel perire credūtur. Si minùs ferax fuerit arbor, tedæ cuneus radicibus inſerendus eſt. Vel circa partē ultimā foſſa facta, cumulo ingeſti cineris adæquāda. Ante trimatū nō cenſetur eſſe fœcūda: cuius fructus cùm largè proueniunt, vuæ modo farcti, cōgeſtiq; uiſuntur, ex uno petiolo faui ſpeciem præbentes. Hos uermiculus etiamnū crudos, acerbiſsimóſq; exeſt, ut ſcribit Plin. qui pomorum ſorbi differentias quatuor ſtatuit: uni rotunditatē mali aſcribens: alteri turbinationem pyri: tertio oualē formā: quartum torminale nuncupat, remedio tantùm probabile. Seruantur hoc modo: Lecta duriora ac poſita, ubi miteſcere cœperint, fictilibus urceolis uſq; ad plenū claudūtur, gypſo deſuper tectis: poſteà ſcrobe bipedanea loco ſicco & aprico mergūtur, ore peruerſo, ut loquitur Palladius, & terra ſpiſsiùs calcata. M. Cato in ſapa diu poſſe ſeruari tradit. Cui ſubſcribit M. Varro, addens in arido ubicūque poſita, facilè per ſe durare. Quæ etiam diſſecta, nōnulli in Sole, ut pyra ſiccāt, ſeruātq; uaſculis in hyemē. Cùm

Vt ferax & fœcūda fiat ſorbus.

Pomorū ſorbi differētiæ quatuor.

Quomodo ſeruanda ſorba.

Alij modi cuſtodiendorū ſorborum.

uti uolũt, aqua feruente macerãt, ac ita reuirescere cogũt, sapore sanequàm iucũdo. Alij integra cũ ramis dolio picato suspendunt, illitis pice omniũ surculis, exclusaq; aura quacũq; operculo ac gypso, dolia ab aqua & humiditate procul esse satagũt. Quidam, ut tradit Columella, in defruto illa cõmodè seruant, addito spissamento aridi fœniculi, quo deprimãtur, ita ut ius supernatet: deinde picato operculo uas claudũt, & gypso illinunt, ne quis posit intrare aut abire spiritus. Fit ex maturis sorbis, sicut ex *malis & pyris uinum apud multos:* adhæc, *omphaciũ & acetum ex immaturis.*

Pulchra & notatu digna pro sorborũ repositione.

Vinũ, omphacium & acetũ ex sorbis.

Medica.

MEspili immaturũ pomũ medici usurpare solẽt ad coërcendũ alui ruẽtis impetũ. Nec desunt qui siccata arboris folia, & in puluerẽ redacta clysterib⁹ dysentericorũ magno & felici successu remisceãt. Eadem pollẽt facultate sorborum poma, Galeno teste. Quæ duo parcè, & nõ affatim, ut ficus ac vuæ sunt comedenda: nã illis ceu cibis nequaquã indigem⁹, quin potius ut medicamentis. Dioscorides dissecta sorba priusquã maturescãt, & Sole siccata, ꝓbabili remedio ad aluũ stipandã conferre

Alui cohibitio, dysenteria.

Mespilis & sorbis utẽdũ, ceu medicamentis.

Remedia ad aluum cohibendam.

ſcribit. Idē uſus eſſe ſolet farinæ ſiccatorũ & pila contuſorũ ſi polētę modò ſumatur, aut iuſculis uel pulticulę miſceatur, clyſteribúſue addatur. quod etiã decoctũ eorũdem præſtat. Sed hoc ſanè memorabile, ſi quis à cane rabido aliàs morſus, iacuerit ſub ſorbo, periclitatur in rabiē rurſus incidere: nã cõſopitã excitare creditur. Eſt & id nõ prætermittendũ, quòd licet meſpilorũ caro aſtringentis ſit naturæ (de immaturis loquor) nihilominus puluis eius lapillos in renibus uehementer comminuit, & excludit. Cuius rei periculũ feliciſsimo ſucceſſu à ſe factum teſtatur Ant. Muſa, medicus apud Ferrariēſes doctiſsimus & exercitatiſ. Scio nõ deeſſe qui de oſsiculis meſpili idē pollicea̅tur & experientia confirmatũ tradant. Vtrunq; facilè experiri licebit.

Morſus rabidi canis.

Puluerē meſpilorũ lapillos renũ comminuere.

Arboris Nucis, ſeu Iuglandis, eiúſq; fructus cura, auxilia, & ſecreta.

Cap. XII.

NVx, ſiue Iuglans, arbor eſt pueris ac ſenibus notiſsima, quæ locis ſiccis & frigidis gaudet, necnõ lapidoſis, quēadmodũ poſt Plin. ſcripſit Palladius. Columella agrum calidum, durum & ſiccũ deſiderare tradit. Poteſt tamen & locis tempe-

Quibus locis gaudeat nux

Quomodo serenda nux & ante sationẽ præparãda.

ratis iuuante humore educari. Serenda est nucibus suis eo modo quo amygdalus: sed priùs siccari debent in Sole, ut exhauriatur humoris noxiũ uirus. Idẽ Columella præcipit eas macerandas esse in aqua mulsa, nec nimis dulci ante depositionem: nam ita iucundioris saporis fructum cùm adoleuerit arbor præbebit: ac interim melius & celerius nascetur, quod de Auellana multi intelligendum cẽsent. Palladius admonet nuces eas transuersas ponendas esse: ut latus ac commissura terræ infixa sepeliatur, & *cacumen ad Aquilonis partem uergat. Columella ternas in trigonum* statuit: sed ita ut pars acutior sit infra (quia inde ra dices mittit) & nux à nuce minimè palmo absit, ancépsque ad Fauonium spectet. Vt ut fuerit, lapis uel testa subter apponi debet, ut radicem non simpliciter, sed repercussu dispergat. Hæc de iuglandibus obscurè tradita, ad amygdalas cum Plinio libẽter detorquerem: etsi iuglãdes nuces commissuris iacentibus porrectas optimè seri præcipit. Quarum arbor quò sępius transferetur, eò lętior euadet. Quod fieri expedit, dũ bima est in locis frigidis: in calidis uerò, dum trima. Cuius radiculę resecari nõ de-

Notanda pro nucum positione & plãtatione.

Quomodo& quãdo transferenda nux.

bent, ut fieri ſolet in aliis arboribus, quin potius bubulo fimo tingi: uel quod melius erit, cinere in ſcrobibus reſpergi, ne ſtercoris calore aduratur arbuſcula. Nulla eſt arborum (poſt ceraſum) quæ uel facilius, uel melius proueniat. Cuius rei teſtem proferemus Ouidium, apud quem nux querula hunc in modum loquitur: Nucẽ de omnibus arboribus citò ac facilè prouenire.

Sponte mea facilis contempto naſcor in agro:
Párſque loci qua ſto, publica penè uia eſt.

Scrobibus altis admodũ delectatur, vultq; interualla magna, quia ſtillicidiis foliorũ ſuorũ proximis, uel ſui generis arboribus nocet. Ita enim frondis proiectu diffundi-tur, ut per ipſam non defluãt imbres, ſequáque ſtilla eſt, quemadmodũ ſcribit Plinius. Apud quem etiam lego umbrã arboris huius, ſatis quibuſq; nõ nutricẽ eſſe, ſed nouercam: unde quęcunq; attigit haud dubiè uenenat. Arbor hæc inferiore ſui parte fertilior eſſe ſolet: neq; cariem, neq; uetuſtatem ſentiens. Idq; de multis ſingulare habet, ꝙ ſe frangi ſonitu pręnunciat: ita ut pręſentire homines poſsint. Quod in Antandro cõtigiſſe tradit Plinius, omneíſq; è balneis ter refactos aufugiſſe. Sed mirabilis eſſe ſolet illius cũ quercu antipathia, tam enim per-

Nucis arboris ſtillicidia nocere, adhęc umbrã.

Mira de nuce arbore & notanda.

Nucis & quercus ſumma antipathia.

tinaci odio dissidēt, ut iuxta nucē iuglandem depacta quercus moriatur, imò uerò altera in alterius scrobe posita elanguescit: & si nucē in quercū senio mutari nonnulli tradiderint. Damageron in suis Georgicis

Quomodo nux optimè adolescat.

gręcis scribit nucē meliorem fieri, meliúsq; adolescere, si urina pueri impuberis, uel nondū Venerē experti, dieb⁹ quinque præmaceretur ante quàm terræ cōmittatur, & ita plātetur. Quod etiam in amygdalis cōmendatur, ut sequēti capite scribemus. Si

Quomodo cortex nucis fiat fragilis.

caudici, uel radicib⁹ cinerē iugiter affuderis, corticis teneritudinē & nuclei fragiliorē carnē, fructuūq; dēsitatē procurabis. Eadē lætior euadet, ac citò adolescet, si cuprinū clauū, aut ligneū palū ad medulā usq; trāsfixeris. Nodosam duritiē exuet, ac nu-

Quomodo nodosam duritiem exuat nux, & fructū non perdat.

ces facilè friabiles dabit, si truncū terebro per medullā traieceris, atq; foramini parē ulmi cuneum adegeris. Si fructum amittit & defluuū habet, uerbasci radicē, uel coccineum pannū detritum, & è sterquilinio acceptum, amuleti uice suspende, aut illiga. Hæc Damageron. Ad Palladiū redeo.

Ne uitio senectæ excauetur nux & interhiet.

Si senectæ uitio, inquit, excauetur iuglandis arbor, longus canalis à summo trunco ad imum excudi debet: sic enim Solis &

uenti beneficio difflãtur ac durescũt quæ in marcorem transibant. Arcebitur autẽ hiantis cauernæ uitium, frequenti arboris ablaqueatione. Si prædurum & lignosum fructũ gignat, cortex in orbẽ vulnerandus erit, ut noxij humoris uitiũ deducatur. Alij radicũ summa præcidunt. Pleriq; terebratæ radici buxeum cuneum imponunt: aut cupreum, ferreúm ue clauum. Africanus pollicetur in suis georgicis, iuglandes sine putaminibus nuces edituras, quas Tarẽtinas nuncupant, si fractis utrinque carinis, integer nucleus illæsa prorsus carne, lana aut uitigineis foliis recẽtibus obuoluatur, quò minùs à formicis enucleatus arrodatur, dein terrę mandetur. Africano subscibunt Florentinus Gręcus, & Palladius Latinus, promittítque ille, amygdalis idem euenturum, si trunco & radicibus assiduè cinis circunfundatur: imò uerò & reliquis fructuũ generibus, quæ testam forinsecus habent, si iuxta præcedentem modum eorum arbores plantentur. Quod nuciferæ arbori quæ ætatem tulit, si uoles accommodare, lixiuio per annum continuum ter in mense rigabis. Cæterùm quia arbor hæc sata quæuis, ut diximus, sua umbra & prę-

Ne lignosum fructum nux progignat.

Quomodo gignãtur nuces absq; putaminibus.

Notãda quia ualde pulchra.

Quomodo nuciferæ arbori quæ ætatem tulit, succurratur.

ſentia lædit,atque hortis ob id inutilis eſſe cenſetur (hāc niſi in extremo margine fundus alat) idcirco cuperent plerique rationem inire, qua uel areſceret, uel annoſa & grandis facilè extirparetur. His Democritus hunc in modū ſatisfacit. Ieiunus (inquit) lentis grana aliquot mande ſeorſim: quæ dum adhuc in ore uerſas, pubeſcentis flore iuglandis ramum quem uolueris demorde, arbor paulatim diſtabeſcet. Id ſi non placet, flagrans igni clauus (uel lentis granum, ut legit Ruellius) radicibus imprimatur. Aut in traiectā *terebro arborē, puerile lotiū, uel cuneus myrteus immittatur*: p̄ſertim dū floret: uel radici ablaqueatę dictānus, faba, uel pānus mēſtruo muliebri imbutus, admoueatur: nā ita arbor tabida ariditate cōficietur. Sūt qui in terebratam medullam uiuum argentum iniiciant. De extirpatione quarumcunque arborū, quādo huc incidimus, hæc apud Plin. reperi. Syluæ extirpandæ rationem Democritus prodidit, lupini flore in ſucco cicutæ uno die macerato, & radicibus ablaqueatis reſperſo. Sunt qui ſub diebus Caniculæ illas ad medullam perforent, & petroleū cum ſulphure iniiciant. Ferè hîc pręterieram

Quomodo facilè extirpanda ſit & perdēda nux annoſa.

De extirpatione quarūcunque arborum.

quod à multis traditum & obſeruatū audio, nimirum nucem arborem crebra uapulatione emendari & fœcundari: uel fidē faciente hoc populari diſticho,

Nux uapulādo, ut mulier & aſinus emendatur.

Nux, aſinus, mulier, ſimili ſunt lege ligata:
Hæc tria nil rectè faciunt ſi uerbera ceſſent.

His utcunque poſitis non prætermittam pulcherrimum fertilitatis, uel ſterilitatis preſagium & prognoſticon, quod ex nucis arbore Virgilius poſteritatē latere noluit: licet multi amygdalæ aſcribant:

Prognoſticō fertilitatis vel ſterilitatis à nuce.

Contemplator item (inquit) cùm ſe nux plurima ſyluis
Induet in florem, & ramos curuabit olenteis:
Si ſuperant fructus, pariter frumenta ſequentur:
Magnáque cum magno ueniet tritura calore.
At ſi luxuria foliorum exuberat umbra,
Ne quicquam pingueis paleæ teret area culmos.

Hic diſsimulandum non arbitror, quòd Iuglandis cortex lanis ac manibus tingendis, & rufādis capillis, Plinio autore, adhibetur. Quod nux querula ſic apud Ouidium teſtatur;

Noſtra notat fuſco digitos iniuria ſucco.
Cortice contactas inficiente manus.

Sed omiſſa arbore, ad eius fructum, ſi placet, ueniamus, quem duplici munimento & inuolucro tegi, nullus eſt qui nō uideat: puluinato primùm calice, herbaccóq; cortice: mox ligneo putamine, compactili ca-

Fructus nucis pulcherrima deſcriptio & pictura.

rinarum loculo, & tenui tunica intus armato, quot modis fœtus in parente solet esse, ut scribit Plinius. Quæ causa nuptiis religiosas fecit nuces: olim à Regib⁹ è Perside trãslatas, & ob id regias ac persicas nominatas, ut autor est ille idem Plinius. Hîc non tacebo, quòd à capitis grauedine, quã foliorum odore in cerebrum penetrante, nux inducit: necnon à grauitate umbræ, karyon Grçcis dici solet: quibus kara, Attico idiomate, caput significatur. Sic à Latinis ob easdem cáusas, à nocẽdo nux (ut opinor) nomen habuit. *Cæterùm iuglandem nuncupari uolunt, ac si diceres* Iouis glandem, *interlisis literis*. Quo nomine primo mundi æuo ita appellatã fuisse plures tradũt. Quippe cùm homines diu glandibus uictitassent, inuenta tandem arbore quæ nuces ferebat, degustato nucleorum eius sapore, dulcedine illorum mirum in modum illecti, nuces, Iouis glãdes ob prçstantiam & excellentiam appellauerunt. Ad pensum redeo. Nucibus cortex sponte exutus maturitatis indicium præbet, ac tẽpestiuitatem fatetur. ex quo tunc excuti debent. Seruãtur optimè uel paleis obrutę, uel arena, uel foliis suis aridis, uel arca ex

Cur nuptiis religiosę sint nuces.

Notanda de nominibus nucis & eorũdem etymo.

Vnde nuces Iuglandes uocatæ.

Quando nuces maturæ indicãdę.

ligno suo facta, si in ea claudantur, uel si cepis remisceantur. Quibus hanc contubernalis hospitij uicissitudinẽ rependunt, ut eis acredinem tollant, & proinde suauiores reddant, quemadmodum Palladius adnotauit. Apud quem Gargilius Martialis (cuius meminit Seruius in Georgic. Virgil. ut anteà monuimus) asserit se expertum nuces post annum uirides inueniri, si liberæ putaminibus suis melle demergantur: addítque, ipsum mel ita medicabile fieri, ut ex eo concinnata potio faucibus & arteriis medeatur. Sed hæc sequenti narrationi medicæ erant contexẽda. Istud pro coronide erit. Si in aquæ situlam uirẽteis iuglandium cortices tusos immiseris, & aqua illa terrã perfuderis, uidebis lumbricorũ ingentẽ copiam emergere. Quod piscatoribus scriptum sit.

Quomodo optimè seruẽtur nuces.

Quomodo nuces post annum uirides inueniantur.

Terrestres lũbrici à corticibus Iuglandis excitantur.

Medica.

HEraclides Tarentinus petere solebat, primá ne mensa an summa, nuces offerri debeant. Si postremo cibo, uti mos est, exhibeantur, bibendi desiderium proritabunt, potúsque auiditatem molientur: quo quidem cibis iam distento uentriculo, & refertis interaneis, insinuatæ, de-

Primá ne, an postrema mẽsa exibendæ nuces.

turbante impetu, flatus ac inflationes excitabunt, cibósque corruptionis labe uitiabunt. Quòd illis ab oleaginosa substantia insita sit quædam enatandi facultas, quæ coctioni parum cedit: unde cruditates oriuntur, & alui deiectiones promouentur. Torrefactæ minùs corpori negotiũ facessunt. Quo modo Mnesitheus Atheniensis edendas præcipiebat, depasta ab igni & calore superflua earum oleacitate. Diphilus Siphnius capitis dolores ciere, & reliquis cibis innatare dixit. Cui subscribit Diocles: addítque *sagina sua strigosos ad crassitiem reducere, modò ab illorum* stomacho probè uincantur & coquantur. Vt ut fuerit recentes iucundiores stomacho esse solent, siccæ uerò nocentiores, biliosæ, cõcoctu difficiles, & capitis dolorem, si profusè assumantur, conciliantes. Sunt præterea tussientibus inimicæ, sed uomituriẽtibus ieiunis aptæ. Cum cepa, sale & melle tritæ, canum, hominúmque morsui auxiliantur: & cum exiguo melle ac ruta, mãmarum inflammationibus ac luxatis optimè apponuntur. Cum suo cortice crematæ & umbilico admotæ, tormina efficaciter discutiunt. Quæ perueteres sunt gan-

Quomodo flatus, inflationes & alui deiectionem moliãtur nuces

Quæ nuces minus noxię dicantur.

Recentes & siccæ nuces.

Tussis, uomitus, morsus, mammarum inflammatio

grænis, carbunculis & ſuggillatis meden-tur. Nucleorum combuſtorũ cinis ex uino ſubter inditus, fœminarum fluentes plus æquo purgationes cohibet. Nuclei iidem commanducati, & ex ore protinus impoſiti, areas capitis pilo celeriter replent: modo id ſæpius iteretur. In tineſmo editur nucleus ad pituitam extrahendam. Sed celebratiſsimũ illud Mithridatis alexipharmacum (de quo in ruta libro ſecundo aliquid diximus) hîc ex Plinio referre, nec otioſum, nec inutile uidebitur. In ſanctuariis, inquit, Mithridatis maximi Regis deuicti, Cneus Pompeius inuenit in peculiari commentario ipſius manu deſcripto, cõpoſitionem antidoti è duabus nucibus ſiccis, ficis totidem, & rutæ foliis uiginti ſimul tritis, addito ſalis grano. Qui hoc ieiunus ſumit, nullum uenenum illo die timeat. Prodeſt eadem antidotus mirabili ſucceſſu aduerſus graſſantis peſtis contagia, ieiuno uẽtriculo deuorata. Teſtes ſunt multi cùm noti, tum ignoti, hac antidoto per magnas & deploratas peſtilentias me admonente & miniſtrante ſeruati. Cæterùm uirides iuglandes, ſub Iunij finem, antè quàm putamina obduruerint, ſaccharo uel melle

Tormina, gãgrenę carbũculus, ſuggillata, mẽſtrua, alopecia & tineſmus.

Mithridatis alexipharmacum & antidotus contra uenena.

Mira antidotus aduerſus peſtis contagia.

asseruatæ, stomacho utiles euadunt, & ori sanequàm gratæ habentur. Quin & ex his stillatitia fit aqua pridie natalis B. Ioannis, quæ ad multa utilis esse solet: præsertim ad tertianas febres abigendas, & alias quas, dũ adhuc essem adolescens, quasi miraculo quodam, propinatæ huius aquæ cyatulo dimidio ante accessionem, efficaciter curabam.

Iuglãdes cõditę, & ex his stillatitia aqua.

Notatu digna quia ꝓbata.

Arboris amygdali, eiúsque nucis, cura, auxilia, & secreta.

Cap. XIII.

AMygdalus agrum durum, siccum & calculosum amat, adhæc cœlum calidissimum. Quæ quia maturè florere consueuit, præcocíque partu, pro cœli & soli natura germinare, idcirco Palladius ita statuendam præcepit, ut meridiem, si fieri potest, semper spectet. Plantatur Florẽtino autore, à nuce, uiuiradice, & auulsione, uel stolone. Nuces quæ seri debent, pridie liquido fimo macerantur. Sunt qui hydromelite, aut aqua mulsa madefaciant, & noctem unam ibi esse sinant, ut mellis mordacitas germen non extinguat, & iucũdioris saporis arbor fructum præ-

Locus aptus amygdalis.

Quomodo plantanda amygdalus.

Notanda & aduertenda.

præbeat, cùm adoleuerit: meliúsq; & celeriùs frondeat. quod de amaris amygdalis multi intelligendũ censent. Vt ut fuerit, amygdali nux in terram recta figi debet, ea parte quæ acuminata est, ita ut lignosior pars sursum uergat. Sed quæ pangentur amygdala, noua sunt eligẽda, ac uegeta & recẽtia. Quibus si siccitas intercesserit, terna succurremus rigatione in mense, herbísq; nascentibus & nocentibus, circunfodiendo, emergentem arbusculam sæpenumero liberabimus. Terra seminarij Palladio adnotante, *lætamen* admistum habere debet, spatiis inter arbores X X pedum distantibus. Adolescentes arbusculę & nouellæ diligenter à pecore sunt seruandæ, quia si ab illis roduntur, amarescunt. Dum floret arbor, circunfodi non debet, quia inde flos exacuitur: cuius ea est natura, ut in senio fœcundior sit, quàm iuuẽta. Theophrastus tradit, & post illũ Plinius, ex amaris dulces fieri amygdalas, si stipite circunfosso, & ab ima parte perforato, defluens undiq; pituita detergeatur. Quod Africanus in suis Georgicis Græcis etiam monuisse uidetur, hunc in modum scribens: Ex amaris dulces fient amygdalæ, si circunfosso stipi-

Noua amygdala pangẽda, & quomodo illis succurrendum.

Amygdalinę arbusculæ à pecore defendendæ.

Quomodo ex amaris dulces fiant amygdalæ.

te quatuor digitis à radice cauernula imprimatur, per quam lacryma quotãnis effluat, donec dulcescat fructus. Idem fiet si circa radices ablaqueatas, urina & suillum stercus largius infundantur, deinde terra exaggeretur, & sæpius id repetatur: aut trũcus medius terebretur, & cuneus ligni, melle oblitus imprimatur, ut habet Pallad. Quin teneram & dulcem, ex dura & amara efficies, eodem Africano autore, si radicibus ante florem circumfosis, aqua calida frequenter ingeratur. Quòd Gargilio Martiali, *suo more, parum prudenter ascribit Pallad. Fructum facillimè amittit,* nedum florem, si austrinum fiat cœlũ atque nubilum. Cæterùm, ex sterili fructiferã reddes, ut scripsit Democritus in suis de re agraria commentariolis, si radices hyeme nudaueris: uel in perforatam arborem, ut vult Columella, lapidẽ adegeris. Quòd si perseuerauerit folia ferre, fructum uerò nullum dare, partẽ trunci iuxta terram forato, uel potius radicem, ut legit Palladius, & pinguis tedæ cuneũ in foramẽ trãsfigito, humanáq; urina affusa obruito: aut silicem sic insere, ut libro tegente claudatur. Theophrastus copiosiorem fructum

Quomodo fiant teneræ & dulces amygdalæ ex duris & amaris.

Quomodo ex sterili fiat fructifera amygdalus.

Vt fructum copiosum ferat amygdalus.

dare promittit, si ferreus palus arbori adigatur, impressóq; foramini querneus inseratur paxillus: quo modo in arborem animaduertitur, ac si iniuria lasciuiret. Vbi à pruina metus erit, Gargilius Martialis hoc remedio subueniri ait. Antequam floreat amygdalus radices nudentur, & albi lapides minutissimi, arenis remisti congerantur: atq; ubi iam tempus uidebitur ut debeat germinare, effossi submoueãtur. Porrò, inscripta nascentur amygdala, ut Democritus in suis adnotauit Geoponicis, & Palladius confirmauit, si aperta testa sanus tollatur nucleus ac integer, & in eo quod libuerit scribatur: inuolutúsque papyro, & luto intectus, necnon suillo stercore diligenter circumlitus obruatur. Itaq; de arbore & eius secretis hactenus. Cuius nuculas, quas & amygdala & amygdalas nuncupauimus, gemino operimento tegi nullus est qui non uideat: puluinati primũ calicis, mox lignei putaminis multos scarificatus sustinentis, & in rimulas uarias dehiscẽtis, cui solidus subest nucleus. Maturitatem fatentur omnes, ut tradit Florẽtinus, cũ spoliatæ fuerint corticibus. Quæ si muria lauentur, candidæ fient, ac lon-

Remedium aduersus pruinam.

Quomodo inscripta nascantur amygdala.

Pulcherrima pictura amygdalarũ.

Quando maturæ amygdalæ, &

quomodo seruandæ.

go tempore incolumes perseuerabunt: sed ante repositionem debent in Sole siccari. Si collectæ difficulter corium exuant, paleis obrutæ illud facilè relaxabunt ac deponent. Si illas ad magnitudinem mirandam prodire desideras, Persicorum caput consule. Quod ad longæuam attinet custodiam, absque ulla hominis cura, ulló ue externo auxilio diu seruari possunt, modò locum nactæ fuerint idoneũ & opportunum qui austris minimè pateat, & situm ac marcorem non admittat.

Medica.

Amaras amygdalas ebrietatẽ arcere.

PLutarchus tradit amygdalas, præsertim quæ amaræ sunt, ebrietatem arcere, quod de historia hunc in modum confirmat. Fuit, inquit, apud Drusum Tiberij Cęsaris filiũ, medicus quidã amaras amygdalas comessari solitus, qui omnes bibendi certamine prouocabat, neminíq; in ea palęstra cedebat. Is tandẽ deprehẽsus est, antè quàm biberet, quinas senás ue comesse, quo minus temulentia tentaretur. Porrò, cùm deuorare uetuissent cõpotores eius bibuli, ne pauxillũ quidem in huiuscemodi certamine resistebat. Plutarcho subscribit Athenęus, causam amaritudini

Pulchra historia.

Cur amarę amygdalæ

tribuens, quæ resiccat & humiditatem depascit: nec sinit uenas impleri, quarũ distẽtione & perturbatu, temulentiam cõtrahi uolunt, effluuiis obsessa mentis arce. Rei huius euidẽs argumentũ esse potest, quòd vulpes amarorum pastu, atq; adeò amygdalarum, ut idem refert Plutarchus, certò moriantur, si non contingat è uicino aquã lambere, interno humore affatim ab his exucto. Quod & Dioscorides & Plinius etiam testatũ reliquerunt. Mnesitheus Atheniensis *in eo libro quem alimẽtis* dicauit, *omnẽ cuiusq;* generis *nucẽ* quæ ignem *nõ* fuerit experta, cibis pręcipit abdicandã, præter amygdala recẽtia. Cæterũ, quasdã torrefieri, alias incoqui iubet, ut ignis pinguitudinem absorbeat & ebibat. Vitiis pulmonum & renum ex aqua potæ succurrũt, & illinctu cum resina terebinthina calculosis medentur, ac difficili urinæ in passo. Gummi ex arbore spissandi uiribus pollet, & cruẽtis excreationib⁹ opitulatur: adhæc summæ cutis impetigines ex aceto illitum rapit & funditus abolet.

ebrietati pugnent.

Nuces quæ uis ignẽ non expertę periculosæ, exceptis amygdalis.

Pulmones, renes, calculus, dysuria, cruenta excreatio & impetigo.

Arboris Punicæ ac eius pomi cura, auxilia, & secreta. Cap. XIIII.

NVnc demum agendū mihi restat de arboribus quarū fœtus admiramur, palpamus & gustamus, sed parentes ignoramus, non uidemus & desideramus. De Punicis, inquā, Aurantiis, Citriis, Limonibus, Ficu & Olea. Quæ tametsi in septentrionalibus hortis nostris & agris non nascantur, nec foueantur, de his nihilominus hîc scribere nō detrectabo, ut labor noster, opera & studiū, omnibus ex æquo prosit. Sanè huiusmodi arbores climati nostro cum suis fructibus usqueadeo sunt implacabiles & *infensæ, ut nullis blanditiis, nullis officiis, nullis obsequiis apud nos habitare uelint*, etiam si mitioribus locis hospitia illis designemus & offeramus: tātus est patrię & nataliū amor. Sed missa longiore pręfandi mora, ad rem uenio. Arbor Punica nostratib⁹ Granata vulgò dici solet. Cuius pomum unà cum arbore nobilitauit Chartago: indéque nomen sibi adoptauit. Calido aëre gaudet, & *in locis minimè a*quosis plātatur, testimonio Florētini Græci, cui Palladius post Plinium suffragatur: additq; solum macilentum ac cretosum amare, sed in pingui quoque prouenire. Seritur plantis de matrum radice auulsis. Sed

Mirus autoris candor & modestia.

Quo cœlo & solo gaudeat Punica.

Quomodo serenda Punica.

meliùs procedet, si ponendus ramulus de gemmata assumatur matre, & scilla radicibus immittatur: nam ita lętior ac fœcundior fiet. Si tres lapilli in radice cõstituantur, prouidebunt ne poma findantur, quẽadmodum scripsit Palladius. Rigatum & purgationem desiderat: soláq; hæc arbor, cum uite & ficu, caudice fisso non emoritur, breui alioquin uiuens spatio. Flos illi puniceus esse solet, oblongus & calathi effigiem repręsentans, aspectu sanequàm iucundo: balaustiũ vulgus nuncupat. Quãquam *non sum nescius* Dioscoridem satiuæ punicæ florem cytinum appellare, syluestris uerò balaustium: cui Plinius non subscribit. Perdit facilè ante maturitatem fructum, roribúsque nimiis & pruinis florem: qua de causa ramos eius inflectunt coloni, ne subrecti humorem infestum excipiant & contineant. Prolem sursum uersus procreat, quæ corio & membrana tegitur, farctis intus numerosis acinorum granis, unde Granati nomen. Qua uoce utuntur antiquorum plerique cum Columella. Scio non deesse qui pomum hoc ita nuncupatum uelint à Granata regione Hispanię, quòd inibi numerosa proueniant pu-

Ne findãtur Punicæ mala.

Flos Punicæ qualis.

Ne florem & fructũ amittat Punica.

Punicũ malũ unde Granatũ appelletur.

nica. Quæ triplici ſpecie à Dioſcoride diſtinguũtur: in dulcia, acida, & uinoſa ſeu miſta. In quibus & fructus, & acinorũ magnitudine, adhæc liquoris copia præcellũt uinolenta. Plinius ſpecies quinque fecit, dulcia ſcilicet, acria, miſta, acida, & uinoſa. Acida fieri credũtur, ſi aſsiduè rigẽtur, nam ſiccitas in his & ſuauitatem præſtat & copiam: cuius tamen nimietati, ut Palladiano utar uerbo, aliquid debet humoris opponi. Si ex acidis dulcia facere uoles, ſtercore ſuillo & humano, urináque uetere radices irrigabis, Columella autore. *Quin & nos, ait, etiam exiguum admodum* Laſer Cyrenaicum uino diluimus, & ita cacumina arboris ſumma obleuimus: ea res emendauit acorem malorum, & apyrenum, dulcémque fructũ fecit. Paxamus Græcæ agriculturæ profeſſor peritiſsimus, eam in rem arboris radices circũfodi iubet, ſuillúmque ſtercus ſublini, deinde terra ſuperingeſta, *humano lotio rigari*. Sed de hoc, inquit, in alio noſtro Georgico opere perfectiùs à nobis dictum reperies. Georgicum opus illud deſiderari intelligo, ut alia antiquorum pleraque, magna rei literariæ iactura. Rurſum ex

Punicorum ſpecies.

Quomodo punica fiant acida.

Quomodo ex acidis dulcia euadant.

Modus Paxami pulcherrimus.

Alius mod⁹.

acidis dulces facies, ſi ablaqueatis radicibus tedæ clauum infigas. Sunt qui algam marinam radicibus obruant, & ei aſininum ſtercus cum porcino remiſceant. Ne punica in ſua rumpantur arbore, remedio ſunt lapides tres ad radicem collocati, dum ſeritur arbor: quæ ſi iam ſata eſt, ſcilla ſecundum radices plantanda uenit. Aliter, cùm matura fuerint punica, antequam rumpantur, petioli quibus dependent ſunt intorquendi. Quæ res etiam præſtat ut anno toto uiridia ſeruari poſsint in arbore, quemadmodum ex Columella Plinius & Palladius adnotarunt: uel potiùs ex Florentini & Africani græcis Georgicis, & ij & ille tranſcripſerunt. Sed præter iam dicta, idem Africanus in excauatos ſcrobes, dum pangitur arbor punica, cochleas iniicit, ſi quidē reperiri poſſint: uel ſcillæ bulbos unà mittit, cœca quadam naturarum diſcordia. Tradunt in miram magnitudinem punica mala protuberare, ſi olla fictilis circa arborem obruatur, uel ita aptetur ut ramus cū flore in illa claudatur, ad palum, ne reſiliat, illigatus, ipſáque olla contra aquarum incurſus operta muniatur: nam ſuo tempore poma eiuſdē

Ne findātur punica in arbore.

Quomodo punica ſeruabuntur uiridia in arbore.

Quomodo in mirā magnitudinem creſcant punica.

magnitudinis qua fuerit, opportunè reddet: imò uerò ad illius rei figuram efformata, quam ollæ aut uasculo impresseris, quē- admodum tradit Gargilius Martialis apud Palladium. Qui etiam promittit Punicorum multitudinem, si tithymali & portulacæ succus æqualiter mistus, trunco arboris antequā germinet illinatur. Quod Democriti georgicis acceptum ferre debebat Palladius, nō Gargilio Martiali. Si florem non continet arbor punica, ueterem urinā cum aquæ mensura pari temperabis, & per annum radicibus ter infundes, uni punicæ amphora ingesta sufficiet. *Sunt qui algam radicibus iungant*: uel florētis arboris trūcum, plumbeo circulo concludant: aut anguis corio circundent, uel bis in mense irrigent. Si uermibus laborāt tam poma quàm arbor, radices felle bubulo sunt tingendæ, & continuò morientur. Si clauo æneo, vt alibi scripsimus, illos purgaueris, non facilè renascentur. Quibus etiam apposité obuiabis asini urina suillo stercori admista & radicibus affusa, ut tradit Palladius. Cæterùm, in sua arbore uiridia longo tempore permanebunt punica, ut scripsit Florentinus, si petiolos, uel potiùs ramulos, dum in

Quomodo cōparetur punicorū multitudo.

Quomodo florem cōtinebit arbor punica.

Quomodo à uermib⁹ defendantur punica arbor & eius poma.

Vt punica diu seruētur uiridia in arbore.

uigore sunt poma, semel atque iterum contorseris, & cucurbitas aridas ac rapa singulis circundederis, ne humectentur, aut ab auibus arrodantur. Si infœcũda fuerit punica arbor, fructuosam reddes cinere & lixiuio circa truncum frequenter infuso. Si ægrotabit & languida erit, curabitur recreabitúrque ubi caudicem iuxta radices, algis è mari proiectis contexeris, & asiduè rigaueris.

Remediũ infœcundę, languidæ & ægrotantis punicæ.

Candidi fient punicorum acini, si argillæ & cretæ miscueris quartam gypsi partem: & toto triennio hoc genus terræ radicibus *insperseris*, de Gargilij Martialis consilio.

Vt cãdidi fiãt punicorũ acini.

Didymus in suis Georgicis testatum reliquit punica rubicunda fieri, si cinis cum lixiuio circa arboris truncum crebrò immittatur: aut glandium cinere radices saturentur. Sine acinis nasci promitttit Africanus si dempta medulla, ut in uite, surculus adobruatur, & dum comprehenderit, quod emergit amputetur.

Vt fiant rubicũda punica, & absq; acinis.

Sed hoc loco prętereundum non arbitror, quòd ramis punicæ gestatis, uenenatæ bestiæ procul arcẽtur: quapropter in stragulis & locis serpentibus obnoxiis illos securitatis ergo deponendos censent prisci rei agrariæ doctores & interpretes, sicuti libro primo admonui-

Punicæ ramos uenenata arcere.

Punicæ cum myrto sũma amicitia.

mus. Punica arbor myrti coniugio apprimè lætatur, ut tradit Democritus, & ob id myrto insita fertilior euadit. Vtriusque radices & si aliquanto distent interuallo, nihilominus mutuo complexu exhilarãtur. Quid amplius? Africanus in suis de agricultura Commentariis docet quomodo punico decerpto ex sua arbore, dicere possis quot grana intus contineat. Pomum unum inquit, prius aperi, & quot acinos habeat dinumera, ac tibi in singulis tot esse persuade, etiã si magnitudo uariet, modò ex eadem arbore legantur. *Nam sola differentia erit non circa numerum, sed magnitudinẽ* aut paruitatem. *His* utcunque pro arbore & eius pomis expeditis, ad condituram, repositionem & tutam custodiam cõmodùm uenio. Berytius in suis de agricultura præceptionibus Græcis tradit, punica ad hybernos usus reseruanda leni manu decerpi oportere, ne tactu asperiore uitientur, aut vulnus sentiant (quæ duo putrilaginis originem adferre solent) deinde pediculis in coctam & liquidam picem demersis, refrigerata, ex ordine suspendi debere. Sunt qui tota in picem mergant, & ubi refrixerint, suspendant. Alij arentibus flocculis sigilla-

Pulchrũ inuẽtum de diuinatione acinorũ Granati.

Quomodo punica ad hybernos usus seruari debeant.

tim inuoluta, funiculis obstringunt, ne tumescentia dehiscant in rimas: posteà gypso undequaque illinunt & uestiunt: eóq; modo munita ac loricata, in parēte arbore hęrere patiuntur: sed maioribus ramis alligari debent, ut immota maneant, & uentorū uim sustineant. Palladius, & ante illū Columella, ex Græcorum placitis, atque adeò unius Berytij, tradit diu seruari posse punica, si integra ut diximus, collecta, & lino spartó ue colligata, in aqua marina, uel feruente muria tandiu demergantur, ut liquorem combibant, & madescant: siue, ut legit Columella, tantisper demittantur dum decolorētur: deinde Sole triduum resiccētur, sed ita ut nocte sub dio non maneant: posteà loco frigido suspēduntur: cùm uolueris uti, aqua dulci macerabis. Sunt qui in scobe querna prius aceto suffusa ordinatim obruant. Alij argilla, uel figulari cretā induunt, & siccata, loco frigido suspendūt: atque cùm usus exegerit, in aquam demittunt, & cretam resoluunt. Plerique attactu illa inuicem separant, & paleis diligenter operiunt. Columella pediculos pomorum sicuti sunt in arbore contorquet, ne pluuiis rumpantur, & hiantia dispereant: deinde

Vt longo tēpore seruentur punica.

Varij & pulchri modi custodiendorū Punicorum.

Ne rumpantur, aut interhient punica

ad maiores ramos alligat, ut immota maneant: mox ſparteis reſtibus arborem cludit, ne à coruis aut cornicibus, aliís ue auibus eius ſoboles laceretur. Sed ad Berytium de punicorum cuſtodia ſcribentem redeo. Is ſingulis fictilibus ollulis punica ſingula ex arbore pendentia collocat: & diligenter operta ita munit ac ſtabilit, ut neque ad ramos aut truncos offendant, uel mutuo colliſu ſeſe atterant & confringant. Cui Columella ad unguem ſubſcripſiſſe mihi uidetur his uerbis: Nonnulli uaſcula fictilia *dependentibus malis aptant, & illita luto paleato arboribus hærere patiuntur. Alij fœno uel culmo ſingula inuoluunt, & inſuper luto paleato craſsè linũt: atque ita maioribus ramis alligant, ne, ut dictum eſt, uento commoueantur*. Sed hæc omnia ſereno cœlo adminiſtrari debent abſque rore: quæ tamen aut facienda non ſunt, quòd lædantur arbuſculæ, aut certè non continuis annis uſurpanda: prẹſertim cùm *liceat detracta mala ex arbore, modis multis innoxia cuſtodire, ſicuti antea oſtendimus, & nunc demum etiam oſtenſuri ſumus*. Palladius docet optimè ſeruari, ſi ſeriola obruatur ſub dio quæ habeat arenas ad mediũ uſq;,

Pulchra & notatu digna ꝓ ſeruandis punicis.

Modi alij cuſtodiendorũ punicorum.

& cum ſuis ramulis lecta mala imprimantur ſingula cãnis ſingulis, uel ſambuci uirgulis: & ita in dictis arenis ſeparata figantur, ut quatuor digitis emineant ab arena. Hoc idem paulò aliter & apertiùs Columella ſic eſt pſecutus. Sub tecto, inquit, foſſulæ fiunt tripedaneæ loco ſiccisſimo: eóque dum aliquantùm terræ minutæ repoſitum eſt, infiguntur ſambuci ramuli: deinde ſereno cœlo granata leguntur cum ſuis pediculis, & ſambuco inſerũtur. *Quoniam ſambucus tam apertam & laxã medullam habet, ut facilè malorũ pediculos recipiat.* Sed cauere oportebit, ne minus quatuor digitis à terra abſint, & ne ſe contingant poma. Tunc factæ ſcrobi operculũ imponetur, & paleato luto circumlinetur, necnõ ea humo quę fuerat egeſta, ſuperaggeretur. Sunt qui in calidam aquam intincta, & ſtatim exempta diutisſimè incolumia ſeruant. Alij in ſiccam arenam diſtincta & ſecreta deponunt: aut in frumentario aceruo ad umbram, donec rugoſa fiãt, diligenter condunt. Plerique, ut Palladius adnotat, in ſeriola cui ad mediũ aqua mittatur, punica ſic ſuſpendunt, ne humorem tangant: quæ poſteà diligenter clauditur,

Artificiũ pulchrum & ingenioſum.

Inuentiones miræ pro ſeruandis punicis.

Viæ aliæ custodiendorũ punicorum.

ne uentus irrumpat. Alij in dolio hordei pleno ita collocant, ne se inuicem contingant: illúdque desuper operiunt. Non desunt qui illa cum ramulis arbori detrahãt, & creta figulari perlita, ubi diligenter maturuerunt, in Sole desiccant: deinde si quà rimam creta fecit, luto linũt, & rursum assiccata frigido loco suspẽdunt, quemadmodum scribit Columella. Qui hanc rationẽ postremam custodiendorum granatorum à Græcis geoponicis tacitè mutuatam, sic nobis proponit. In urceo fictili nouo (inquit) scobẽ populneam, uel iligneam substernere oportet, ac ita disponere ut scobs inter se calcari posſit. Deinde facto primo tabulato, rursus scobem substernere, & similiter mala disponere, donec urceus impleatur. Qui cùm fuerit oppletus, licebit operculum imponere, & crasso luto diligenter oblinire. Omne autem pomum quod in uetustatem reponitur, cũ pediculis suis legendũ est: &, si absque arboris noxa fieri posſit, etiam cum ramulis: nam ea res plurimùm ad perẽnitatem confert. Hactenus de punicorum repositione & custodia, in qua demonstranda & recensenda, si tibi prolixior sum uisus, factum id puta, quòd hæc

Notatu digna quia pulchra.

Quomodo legẽdum pomũ quod uetustatem ferre debeat.

hęc ratio multa habeat communia cum reliquis pomorum generibus. Cæterùm, hîc non omittam quòd ex punicis seu granatis uinum medicatum fieri solet tali arte ac methodo. Acini maturi diligenter ex suis membranis seclusi, prælo committũtur ac exprimuntur: mox uinum saccis ad id accommodatis percolatur, & in uasculis reponitur quousque fæx resideat: deinde clarũ custoditur affuso desuper oleo ne corrumpatur, uel acescat. Sũt qui absque oleo illud in cadis asseruent: sed per æstatem facilè acescit. *Modi alij sunt requirendi à consultissimis* agriculturæ & medicinæ professoribus: nam ut dixit poëta, Nõ omnia possumus omnes. Illud interim non dissimulabo quod apud Hieron. Cardanum legi: nimirum corticẽ punici mali ferrũ in chalybem mutare: sed modum subticuit.

Quomodo fiat uinũ medicatum ex punicis.

Oleum ab acore uina tuetur.

Medica.

DVlcia punica, apyrena, ut monuimus uocata, stomacho inutilia esse Plinio censentur. Nam inflationes pariũt, ac dentes & gingiuas lædũt. Quæ uerò his sapore proxima sunt, uinosa nuncupata, aluum sistunt, & uentriculo, pauca duntaxat, prosunt. Hæc danda in febre nõnulli

Punica apyrena.

Aluus, uẽtriculus, febris,

uomitus & bilis.

negant: nec ſucco, nec acinorum carne utili. Vomentibus, ac bilem reiicientibus non probantur. Hæc Plinius: cui Dioſcorides per omnia ſubſcribere mihi non uidetur, tradens malum omne punicum boni ſucci eſſe, & ſtomacho utile, ſed perexiguum tamen ſufficere alimentum. Dulce ſtomacho utilius habetur, aliquantulum in eo gignẽs calorem, ac inflationes pariens: ex quo in febri abdicatur. Acidum aſtringit, æſtuanti ſtomacho auxiliatur, ac urinam ciet: uerùm ora gingiuáſque lædit. Cortex, malicorium *vulgò dictus, quòd coria maximè perficiat, ſi in aceto mixta galla coquatur,* mobiles dentes ſtabilire fertur. Cæterùm, punicum integrum olla noua, addito operculo, in furno toſtum, & contritũ, potúmque ex uino, aluum ſiſtit, ac eius tormina diſcutit. Flores quos balauſtia diximus appellari, fœminarũ menſes potu retinẽt. Sanant oris ulcera, tonſillas, vuulam, excreationes ſanguinis, uentris & ſtomachi ſolutiones, necnon genitalium ulcera, & alia quacunque in parte manantia. Tuſorũ farina, ut tradunt, dyſentericos à morte liberat. Nuclei acinorum maximè acidi punici, ſiccati, puluerati & obſoniis reſperſi,

Qualitates Punicorũ ex Dioſcoride.

Dentes mobiles, alui profluuium, tormina, mẽſes, oris ulcera & alia.

Dyſenteria, ſanguinis excreatio, ſtomachus, fœminea fluxio & lippitudo.

uel incocti, fluētem aluum, stomachúmq; cohibent: adhæc sanguinē excreantibus salubriter bibuntur. Prætereà utiles habētur ad dysentericorū decessus, & fœmineas vuluæ fluxiones. Memoriæ tradunt, inquit Dioscorides, eum qui tres quàm minimos cytinos deuorauerit, nullam illo anno lippitudinem passurum.

Arborū Citriæ, Aurantiæ, & Limoniç, earumdemq́; pomi cura, auxilia, & secreta. Cap. XV.

Citria arbor, quia apud Medos & in Perside nata ac educata fuit, idcirço & Medica & Persica Theophrasto, & Assyria Plinio uocari solet. Hanc gentes plurimæ ob remedij præstantiam, frustra olim sudarūt ad se transferre fictilibus in uasis, dato per cauernulas radicibus spiramento. Plinij æuo in Italia non uigebat: primúsq; Palladius cultu & diligentia è Medis in Latium transtulisse ac propagauisse dicitur. Quem solers imitata posteritas, & Galliæ & Hispaniæ ceu per manus tandem communicauit. Amat terram rarioris naturæ, quemadmodum scribit Palladius: adhæc cœlum calidum & humorem continuum.

Arbor Citri cur medica & Persica dicatur.

Palladius arborē citri primus in Latiū transtulit.

Quo solo & cęlo gaudeat malus citria.

Ipsa ingens arbos (inquit Virg.) faciéq; simillima lauro:

Pulchra arboris Citri descriptio.

Et si non alium latè iactaret odorem,
Laurus erat: folia haud ullis labentia uentis:
Flos apprima tenax.

Et Iouianus Pontanus:

Ipsa quidem lauro foliisque,& cortice,& ipso
Stipite tum similis,tum frondescente iuuenta:
At cono inferior,ramisque ualentibus impar:
Nam florum longè candore,& odoribus anteit.

Hæc arborũ omnium sola ab austro opem sentit,& ab aquilone læditur,autore Florẽtino in suis de agricultura Græcis rudimẽtis. Si quis in regione frigida illam nutrire & cicurare uolet, loco ad meridianam partem conuerso debet disponere, & hybernis mensibus *stramine, aut tegetibus operire, & maximè cucurbitarum sarmentis* : nam sympathia quadam illam à frigore illęsam seruare dicuntur: ut idem scripsit Florentinus. Hinc factum uideas,ut multi nõ ineptè prope citriam cucurbitas vbique serant: nam ab his iuuari creditur. Vbi æstas refulserit, nuda arbor aëri tuto est reddenda ac exponenda. Gaudet asidua fosione, ex qua maiora proueniunt poma. Stirpis ea suapte natura tenerior, si paucam glaciem experiatur, syderata contabescit. Quare diuites in concameratis fornicibus ad Solem spectantibus, illam prope parietes collocant,copiosóq; humore ri-

Cucurbitas citriam seruare & iuuare.

Arbor citria frigoris impatiens.

gant. Dum æstas aduentarit, apertis fornicibus, ut dictum est, Sole illustrari sinunt: & eius tepore uitaliq; spiraculo foueri ac recreari. Appetēte rursum hyeme sub fornices reducunt. Seritur semine, talea, ramulo, & claua, ut in suis Georgicis græcis tradit Anatolius. Si semine uel granis serere satagis, hunc in modum de Palladij consilio incedere tibi licebit. Imprimis terram ad duos pedes fodies, cinerémque miscebis ac in breues areas digeres, ut utrinque per canales aqua discurrat. In dictis areis palmarem *scrobiculū manibus aperies*, & tria grana uerso deorsum cacumine, iuncta cōstitues, ac obruta quotidiano imbre respergesi:ut rigatione animata melius adolescāt. Acreis medullas in dulceis mutabūt, si per triduū mulsa maceraueris: citiúsque procedent, si aquæ tepentis beneficio utaris, uel ouillo lacte, quod præstat. Seruntur etiam fictilibus, dato radicibus spiramento per cauernas. Natis germinibus proxima herba semper runcanda est, & planta trima transferenda. Quæ plurimùm iuuari creditur circunsitæ cucurbitæ flagellis: nam naturali & occulta quadam ui, illam, ut diximus, à frigorum iniuria uindicant. Ex

Quomodo semine seren da sit arbor citri.

Quomodo acres medullas mutēt in dulces citria.

quo combustæ cucurbitarum uites, citri radicibus utilissimũ præbent cinerem. Si arborem increscens fructus degrauat, poma multa detrahere conueniet: ita enim alenda, uegetiore proficient incremento. Calidis locis partum nunquã alternat, sed perpetua fertilitate pomificat: aliis pubescentibus, aliis adultis, aliis maturitate caducis. Vnde sic gradatim illius succedũt poma, ut maturis se substituãt acerba, acerborúmq; ætatem florentia consequantur: orbem quendã continuæ fœcunditatis sibi ministrante natura: *quæ hanc fœturam non interpellat, sicuti præclarè adnotauit Plin.* Soli flores qui uelut eiectam in medio columnam gerunt, fœcundi creduntur: qui uerò ea carent, sterilescunt, infertiléſq; labũtur. Porrò, hîc mihi dissimulandum non est quòd hæc arbor aliis annecti recusat. Cuius pomum, citrium uulgò nuncupatum, effigie rugis caperata, oblonga, & interdum rotũda, aureo colore *suppallido illustratur*, comite gratissimo odore, & acidulo sapore. Non mandebatur Theophrasti ætate, sed ne Plutarchi quidem auorum memoria, ut Athenæus scriptum reliquit. Parthorum proceres huius grana duntaxat incoquere

Remediũ arboris quæ à suo degrauatur fructu.

Mira arboris citri pomificatio & fœcũditas.

Pulchra descriptio & pictura citri pomi.

Summè notanda & ad-

ſolebant eſculentis, commendandi halitus gratia. Quod plerique ad folia detorquẽt, non minùs odorata quàm pomum ipſum. idcirco ueſtibus utrũque peraptè interſeri ſolet, ut eas ſuaui odore perfundat, & ab offenſis uindicet: unde Homerus & Neuius ueſtes citroſas cognominarunt. Si pubeſcẽs pomum, fictili uel uitro claudatur, per incrementa nõ ſolùm formã uaſis contrahet, ſed tanta magnitudine, quanta fuerit uas, extuberabit. Quod ſi effigiatum fuerit, formæ & imaginis ſpeciem incluſum pomum præ ſe feret: ſed uaſi oportet perſpirationẽ relinquere, ut anteà monuimus, hoc eſt foraminula addere, quibus aërem admittat, ex Florentini conſilio. Eſt alia uia & ratio effigiandi pomi à nobis ſuperius tradita, quãdo malorum hiſtoriã percurrebamus. Cæterùm, ſi rubra citri poma uoles efficere, ſurculum moro inſerito, & rubrum pomum dabit. Medium pomi dulce fiet, ut tradit Palladius, ſi trũcus obliquo foramine ab imo terebretur, ut altera parte non exeat: ſic humor effluere permittetur donec poma formentur: mox foramen luto replendum erit. Idem fieri affirmãt ſi ſemina priuſquàm ponantur, ouillo lacte, aut

uertẽda quià pulchra.

Quomodo citrium pomum naſcatur effigiatũ.

Quomodo rubra fiãt citria, & mediũ illorũ dulce.

Aliud ut citria fiant dulcia.

mellita uel ſaccharata aqua maduerint. Sed pulchrum erit his de rebus audire Iouianũ Pontanum, qui de Citriorum & Limoniorum mutãdo ſapore hunc in modũ ſcribit:

Ingenioſa, pulchra & notatu digna.

Quò non ars penetrat? palmes cædatur, & ipſe
Craſsior: in palmúmque cauetur, & undique labris
In girum ductis, nec pollice craſsiùs, illuc
Infer mella liquata, & grandi contege ſaxo,
Quod Solem auertat: poſtquam arida ſuxerit arbos
Inclusum humorem, & ſitiens noua pocula gliſcit,
Mella cauo immerſans flauentibus imbue riuis.
Vel uacuam ſolers thymbræo nectare cellam
Diſtende, ac latices humano è corpore fuſos
Mollibus irrora radicibus: interea ne
Neglige frondoſum toto de ſtipite germen
Vellere: non deerit fœlix fortuna labori.

Iouiani Pontani laus.

Hactenus Iouianus Pontanus, poëta, orator & philoſophus ad unguem factus. Qui citriorum hiſtoriam in ſuis Heſperidũ hortis omnibus partibus docto ac eleganti carmine abſolutã reddidit. Hunc ſi uidebitur, leges & conſules. Venio ad citriorum cõdituram & repoſitionẽ ab antiquis acceptam.

Quomodo optimè colligẽda & ſeruanda citria

Itaque ſi aptè uoles citria colligere & optimè ſeruare, nocte cũ ſuis foliatis ramulis, latẽte Luna carpere debes, & ſecreta diſponere: autor G. Martialis. Sotiõ inter Græcos geop. celebris, ꝓmittit citria nullo modo putreſcere, quæ aceruis hordei aut milij obruta fuerint. Alij ſingula ſingulis fictili-

busclaudũt, & opaco loco ordinata custodiũt. Pleriq; in minutis straminib⁹ seruãt: uel paleis, aut scobe lignea. Idẽ Sotiõ iubet pomũ citrij subacto gypso studiosè lini: ut toto anni curriculo inoffensa integritate, & omni uitio illæsum custodiatur.

Modi alij ualde notandi.

Hæc de citriis: de Aurantiis paucis dicendum: quorum arbor citriæ plantam magnitudine æquat, & foliis ab ea parum, aut nihil refragatur. Aurantia poma cùm auri colore pelluceant, ab auro nomen meritò accepisse mihi uidentur, ex quo aurea *mala dici possunt*. *Quæ ex uiridi in luteũ languescunt*, citreola & citrula nominãt. Quæ uerò ouata specie turbinantur, si luteo nitent colore, citrangula, & priuatim citrea appellant. Si herbaceo colore uirent, limonia dicunt. Si prægrandia sunt melonum modo & orbiculata, ouatáque facie turgent, ponceria & citromala uocitant. Quæ omnia specierũ uernacula nomina, à citrio deflexa uidẽtur. Cum quo cõmunia ferè omnia habere creduntur, tam auxilia quàm secreta. Quæ res me mouet ut de illis in presentiarum nihil ampliùs scribam. Trãsco itaque ad Limonia, quorum cura, cultus & auxilia cum citriis conueniunt.

Vnde dicta Aurantia poma.

Citreola, citrangula, limonia, põceria, & citromala.

Suntque in triplici differentia,

– altera fœtu
Exiguo, ſuccos guſtu meditantur acerbos:
Altera ſunt fructu maiore,& rorida ſucco
Vberiore, ſed oblongo tamen utraque ductu:
Tertia prægrandi turgent ouata uolemo,
Ac citrij referunt ſinuoſa ab imagine formam,
Sed guſtu ingrato, quémque ora offenſa recuſent.
Eſt idem cunctis cultúſque,& cura, & iniquum
Cœlum indignantur,frigúſque,æſtúmque recuſant.

Tres limoniorum differentiæ.

Qui plura uolet, conſulat librum ſecundũ Horti Heſperidum Iouiani Pontani : illic reperiet quo ſibi abundè ſatisfactum dicat. Hîc finem eram facturus, niſi mihi in mẽtem opportunè ueniſſet, *quòd ſucco limoniorum bis aut ter colato, ſi integras* margaritas lauabis & immerges, Solíque expones, in quinque aut ſex diebus ita colliquabis, ut mellis conſiſtentiam referant. Ex ea materia poteris formare quicquid tibi uiſum fuerit, & paucis diebus diues fieri. Autor Hieron. Cardanus, cui ingẽteis debentur gratiæ, ſi uera ſunt quæ tradit. Hîc non omittã quod apud Leuinũ Lemnium medicum doctiſs. ſcriptũm & adnotatum legi: nimirum limoniis tam acidũ ſuccum ineſſe, & uſqueadeo exedentis naturæ, ut ſi ei per horas aliquot aureum nuмiſma inſeras, acciſo imminutóque pon-

Notanda de ſucco limoniorum margaritas colliquante.

Succũ limoniorum auro ſuum põdus eximere.

dere illud eximi deprehendes: nam penetrabile frigus adurit. Quãquam alia ſubeſt cauſa, quam, ut reliquis faciam locũ, prudens omitto.

Medica.

QVi de re ruſtica & medica ſcripſerũt Afri, Arabes, Græci & Latini, uno ore prædicant omneis, arboris Perſicæ pomum, citrium, ut diximus, vulgò nuncupatum, uenenis inimicum eſſe, illíſque antidoti loco efficaciter opponi. Quod celebri *hiſtoria Athenæus* confirmat. *Cùm Princeps quidam Aegyptius*, inquit, maleficos nebulones duos damnaſſet, quò ſuorum facinorũ meritas pœnas luerent, eóſque aſpidibus ſecundum Aegyptias leges in prædam exponendos dixiſſet, ij citrium in itinere, dum beſtiis futurum pabulum ducerentur, comederunt: quod caupona quædam uicem eorum dolẽs, illis dederat. Mox cùm in theatrũ deſcendiſſent, & à ferociſsimis feris demorſi eſſent, nihil moleſtiæ ſenſerunt. Quam rem Præfectus ſummè admiratus, à ſatellitibus percontari cœpit, num antidotum aliquod præſumpſiſſent. Reſpondentibus citrium tãtùm ex integra ſimplicitate do-

Citrium pomum uenenis aduerſari.

Hiſtoria mirabilis & notatu digniſſima.

Mira citrij uis in uenena.

natum eos in uia mãducasse, postridie iussit uni præberi, alteri uerò denegari, ac denuo in theatrum trudi ad suppliciũ. Quo facto, qui comederat, demorsus nihil incõmodi passus est: alter illato ictu undique liuidus factus, confestim interiit. Quæ res multis posteà probata, factóque frequenter periculo, tandem inuentum confessumq́ue fuit, citrium omni exitiali ueneno præsentisßimum ac præstantisßimum esse remedium: sumptúmque uenenatis ictibus resistere, donec concoctum fuerit. Si quis huic *historiæ fidem non habet, fidelem ueracémque Theopompum Chium consulat*: ab eo discet Clearchum Heracleotam Põti tyrannum multos ueneno sustulisse, pluréisque necare uoluisse, si excellentisßima citrij uis à populo cognita, uenenis non restitisset. Quod nonnulli etiam rutæ ascribunt, quemadmodum in eius historia diximus. Citria itaq; uenenis efficaciter aduersantur: & maximè illorum semen tritum, & ex uino generoso propinatum. Quam rem etiam præstabit succus: nam per uentrem toxicum excludit. Sed ea in re Virgilium egregiè philosophantem audire molestum non erit.

Citriũ omni exitiali ueneno prodesse.

Vtilitas ex citrio.

Seminis citrij usus & uis.

Media(inquit)fert tristeis succos,tardúmque saporem
Fœlicis mali:quo non præsentius vllum
(Pocula si quando sæuæ infecere nouercæ,
Miscuerúntque herbas, & non innoxia uerba)
Auxilium uenit,ac membris agit atra uenena.

Virgilij testimoniũ de citrio.

Deinde subdit,

- animas & olentia Medi
Ora fouent illo,& senibus medicantur anhelis.

Citria cruda coctu difficilia.

Si cruda manduntur citria, non facilè coctioni obediunt, quin & crassum generant succum: ob id illis melle aut saccharo conditis uesci satiùs esse putant medici: quòd ita uentriculum excalfaciant ac roborent. *Quod non obseruans hæc nostra ætas gulę nimium indulgens*, cruda citria in cibis, parum prudenter cum assatis carnibus esitanda proferre nihil cunctatur. Aduersus atram bilem, & morbos mœstos quos illa excitat, egregiè opitulantur. Succus flauã bilem reprimit, arcétque pestis contagia. Proinde recentiores medici ad febres pestilentes serapiis è citrio confectis fœliciter utũtur. Semen priuatim scorpionum ictibus & potum & appositum mirificè prodest. Si quis integrum pomum in iure coquat, uel in alio liquore, expreſsísque interaneis, succum sorbeat, suauiſsimũ halitum sibi conciliabit. Idem, ut sua fert natura, cum semine in melle coctum donec in

Bilis atra & flaua, pestis & scorpionũ ictus.

Notãda pro conciliando suaui halitu, & impediendis uenenis.

ius tabeſcens reſoluatur, ſi quis ex eo iure percolato manè binos ternóſue trāſuerſos digitos hauriat, ab omni ueneno immunis erit. Res in peſtilentibus contagiis mihi & amicis ſæpenumero probata. Hoc ſit poſtremum pro citriis, ut aliis ſuū præbeam locum. Si calido pani ſuperponantur celeriùs putrilaginem concipient, & in corruptionem promptiùs agentur.

Quomodo celeriter putreſcāt citria.

Aurantiorum tria obſeruantur genera, dulcia, acida, & ex iis miſta, vulgò acidodulcia nuncupata. Dulcia omnibus partibus excalfaciunt: *aliorum ſuccus refrigerat, pro maioris & minoris aciditatis ratione*. Quocirca febricitātibus ad extinguendam ſitim optimè exhibentur. Cortex omnibus calidus & igneus cēſetur eſſe: quod guſtatu deprehenditur: nam acer eſt ac amarus: cuius ſuccus in flammulam lucernarum iaculatus, ignem facilè concipit: tranſitque in uinum contra uitreum calicem uel è longinquo expreſſus: *digito* mador deprehenditur, & infuſus liquor corticem redolet.

Aurantiorū genera & facultates.

Pulchra & notatu digna de cortice mali aurātij.

Limonia citriis & aurantiis omnibus guſtu acidiora eſſe ſolent: & ob id ſucco frigidiore ac ſicciore prædita. Ex his ſera-

Limoniorū facultas.

pium conficitur ad restinguendũ bilis feruorem mirè efficax, & ad pestilẽtes febres ac eas quæ contagione serpunt. Sed illud non prætereundum, quòd

Admotus foculo limon, sensimque recoctus
Instillante anima, ac tenuem conuersus in amnem,
Ora puellarum maculis lauat, & candorem
Inducit nitidis per colla argentea guttis.

Pro emaculanda facie puellarum.

Hodie calenti balneo aqua illa elicitur uitreis organis ex limoniorum succo: quæ præterquam quòd mulieribus summè expetitur, ad faciem fuco expoliendam & erugandam, etiam uitiligines ubicunque sint, & totius corporis maculas emendat, ac uaros delet. Eadem aqua serapiis idoneis remista, acutis febribus & contagiosis fœliciter succurrit. Quod nos frequenter sumus experti.

Fucus faciei, uitiligo, uari, acutæ febres & contagiosæ.

Arboris Fici, ac eius pomi cura, auxilia, & secreta. Cap. XVI.

FIcum Columella tradit aprica loca, calculosa, glareosa, & interdum saxosa maximè amare. Quo in situ celeriter conualescit, modò scrobes amplos & idoneos feceris, & altos, ut vult Palladius. Qui genus terræ durum, gracile ac siccũ, ei etiam quadrare scribit, pro utili pomo-

Quibus locis gaudeat ficus, & quæ terra ei quadret.

rum ſapore. Quæ in montanis & frigidis locis naſcitur, quia minus lactis habet, ad ſiccitatem durare nõ poteſt: quare uſus illi in uiridi eſt. Quæ in planis & calidis locis uiget, pinguior eſt, & ob id, in ſiccitate durabilis. Sanè, cùm delicatula ſit planta, facillimè perit à glacie, ac citò à uentis diſrũpitur. Quare ab his ſummè eſt tutanda, quemadmodum in ſuis Georgicis admonet Didymus. Qui multitudinem aquæ, & crebram rigationem, pomorũ arboris huius naturalem pulchritudinẽ corrumpere, iiſque putrilaginem conciliare tradit. Nec omittit arborem hanc ſemine prouenire poſſe, ſi quis maceratas ficos reſti obducat, & cum eadem obrutas frequenti imbre irroret. ſic enim complures emergent arbuſculæ, quas oportebit transferre in ſcrobes. Si quis uiuiradicem pangat, ſcillæ bulbos interiiciat, aut muria madefactam collocet. Præſtabiliùs tamen fuerit, ſiue plantulam, ſiue ramulos ſeras, bubulo fimo madefacere. Sunt qui calcem uiuam cum plãta adobruant, ut idem prodit Didymus, arbitrantes ſic ſatam ſuo domino nequaquã decoquere. Alij rubricam ablaqueatis radicibus adiiciunt, alij uerò cinerem.

Vtra præſtãtior ficus, in mõtanis naſcens, an planis.

Ficum non ferre glaciẽ, uentos, nec aquas.

Quomodo ſemine proueniat ficus.

Iuxta

Iuxta ſcillã ſata Plinio lætior euadit: imò uerò ocyus augetur, minúſque uermibus infeſtatur: quæ ſeneſcens fertilior eſſe ſolet, quàm adoleſcens: excitato puluere non ſolùm uireſcit, ſed etiam increſcit ac proficit: ad quem vſum ficos ſolent ſuffodere coloni, cùm puluere opus fuerit. Non deſunt qui radices amputandas contendant, & cinere obſtruendas, caudice paſsim vulnerato: copioſiorem fructum inde ſperantes. Recidenda ſunt in ea arbore, quæ aut putria aut malè nata reperientur: alioquin *locis humectis pomum dabit ſaporis obtuſi*: circũciſis contra hoc radicibus, aliquantus cinis debet apponi. Hæc ex fructiferis una eſt quæ nunquam floret, ac breui tẽpore in ficeto uiuit. Cui caprificus permittitur, ne ante maturitatem fructus amittat ac uermes creet, quibus alioquin ſummè eſt obnoxia: adhæc, ut non ſit neceſſe per ſingulas arbores ficulneas, caprifici poma in remedium ſuſpendere. Si hoc deſit, abrotani uirga, ut docet Palladius, ſuſpenditur: aut callum quod in vlmeis foliis inuenitur. Si id rurſum non fuerit in manu, arietis cornua circa radices obruentur. Vel truncus ipſius arboris, qua parte

Ficus ſeneſcẽs fertilior quàm adoleſcens.

Ficus ſola ex fructiferis nunquam floret, uermib⁹ ſummè obnoxia.

Ne ficus fructus amittat.

turget, ſcarificabitur, ut poſsit humor effluere. Si uermibus laborauerit, ramum terebinthi, uel lentiſci taleam cum plantis fici, cacumine inuerſo ponemus. Perdentur uerò calce uiua radicibus inſperſa: uel in cauas trunci parteis miſſa. Sunt qui æreis uncinis illos tollant. Alij amurcam, alij ueterem urinam ablaqueatis radicibus miſcent: adhæc bitumen & oleum. Si uoles ut ficus ſua poma ſerò proferat, hoc eſt ſi maturam ficum cupis ſerotinam facere, ſecretum id docentem Columellã auſculta. Cùm groſſuli, *inquit*, *minuti erunt*, id eſt cùm *fabæ magnitudo illis fuerit* (ut interpretatur Palladius) ex arbore decutito: hoc faciens coges ut alterum fructum edat iterum, cuius maturitatem in hyemem feram differet. Summè prodeſt ſimul atque folia agere cœperit, rubricam amurca diluere, & cum ſtercore humano ad radices profundere: nam res ea uberiorem fructum, & pomi farctum ſpecioſius ac plenius efficit. Prodeſt inſuper cum frondere incœperit, acutiſsimo ferramento ſumma cacumina nonnunquam amputare: ſic enim firmior fit arbos ac feracior. Democritus in ſuis Georgicis aſſerit ficũ po-

Remedium aduerſus uermes.

Vt ficus ſerotina ferat poma.

Vt fructum uberiorẽ ferat ficus.

morum iacturam nõ facere, si caudex mororum succo fuerit illitus. Adhæc fructum non abiicere ægrotantis modo, si radices sale ac marina alga, aut fuco marino, ut legit Ruellius, obducantur. Vel si quadrantibus Lunæ caudices rubrica oblinantur: aut caprifici grossuli, uel intorta ex his serta arbori suspendantur. Addit ille idem Democritus, quòd si Pleïadum emersu quis in excauatum scrobem pares aquæ & amurcæ portiones mistas, circa truncum infundat, arbor sui fœtus tenax, pomum nequaquam abiiciet. Ad quam rem Palladius cancrum fluuialem cum rutæ ramo eidem arbori suspendit, aut fascem lupinorum: præcipítque terebratæ arbori nonnunquam cuneũ defigendum: uel securi corium illius sæpè proscindendum. Si syluestrem mansuefacere uolucris, amputatos ramos uino & oleo per septem dies irriga, & optato potieris, quemadmodum scripsit Africanus. Si scabie laborauerit, curabis ex Leontij præscripto, scilla iuxta radices plantata: aut rubrica aqua diluta, & circa truncum affusa. Si arbori molestæ fuerint formicæ, rubricam butyro & pice liquida mistam circa trun-

Quomodo ficus fructũ non abiiciet.

Vt ficus sui fœtus sit tenax.

Vt syluestris ficus mãsuescat & scabie liberetur

Ne molestæ sint formicę.

cum induci iubet Palladius. Sunt qui pro amuleto coracinum piſcem arbori ſuſpendant: de quo & auxiliis aliis, libro primo abundè ſcripſimus, ad quem ſi uidebitur recurres. Democritus promittit ficus præcoces, ſi columbinum fimum, piper item ac oleum radicibus indideris. Idem etiam continget de Palladij conſilio, ſi ſucco lõgioris cepæ cum oleo & pipere miſto, poma inunxeris, quando groſsi rubêre incipiunt. Cæterùm ut fructum uarium ficus exhibeat, ita ut pomum altera parte nigreſcat, altera uerò candicet, ſic coitum cum aggredieris. Duorum ficorum diuerſorum ſemina ſiue grana linteolo deligata, ſere: & cùm res poſtulauerit arbuſculam transfer adultam. Si ficus inſcriptas uel figuratas tibi comparare uoles, ficulneum oculum ea quam cupies figura inſcribito, & poma hac ſpecie inſignita habebis, ſi non mentiuntur Democriti græca Georgica. In quibus etiam tradit, quòd ſi quis fici eſu alui deiectionem moliri cupiat, ueratrum nigrum cum lactuca marina ſeu tithymalo tritum, radicibus arboris eius quæ deponetur, debet inſerere: hinc quæ naſcentur poma uentrẽ mouebũt. Res

Quomodo fiant præcoces ficus.

Vt fructum uarium exhibeat ficus.

Vt ficus naſcantur inſcriptę.

Vt ficus ſint deiectorię alui.

eadem fiet, si purgantia alia simplicia, ut loquũtur, addideris. Cuius rei experimentũ etiam in aliarum arborum pomis, ut anteà diximus, tibi facile erit. Illud ex Columella hîc nequaquam prætereundum duxi, ꝙ decocta caprificus & cum cibo alitibus atq; gallinaceis exhibita, ficorum fastidiũ illis creat, quorũ alioquin sunt appetentissimi. Addo ꝙ succo ficuum satiuarum lac à plerisq; cogi solet, syluestriũ uerò nequaquã. Quod vnum, si ad ignem tepefiat, ficíque ramulo moueatur, idẽ, testante Africano, præstabitur. Imò uerò & succo ex uulnerato fici cortice stillante. Si ficus celeriter maturescere uoles, ubi ad iustam magnitudinem creuerint acu perforabis, oleóque illines, deinde oliuæ foliis circunteges, ac ligabis. Autor Petrus de Abano. Sed nec istud hoc loco mihi est dissimulãdũ, quòd tam passæ, q̃ recentes ficus, panis ac obsonij vicem olim habuerunt: eóq; cibo prisci athletæ uires aluerunt priusquam Pythagoras exercitator eos ad carnes trãstulisset. Sale inueteratis etiam casei loco uesci excogitatũ est, Plinio autore. Hîc duo prodigiosa naturæ miracula mihi in mẽtem ueniunt. Vnum tauros quamlibet indomitos

Vt alites ficus nõ attingant.

Quomodo lac cogatur absque coagulo.

Vt ficus celeriter maturescant.

Pulchra & notatu digna

Tauros feroces à fico cicurari.

& feroces, fico alligatos cicurari, & immobiles cõquiescere. Quòd & caprifico illorum collis circundatę, Plinius ascripsisse mihi uidetur. Alterũ, uictimas, cæsorũq; animaliũ carnes perquam celeriter tenerescere & fragiles effici quæ in fico pependerint. Postremi rationem in Symposiacis plutarchus petiuit. Cùm inter obsonia Aristionis, inquit, coquus immolatũ Herculi gallinaceum gallũ recentem, tenerum ac penè friabilem obtulisset: tam citam teneritudinem fico referebat Aristion, contendens *iugulatas* aues etiam *præduras* teneritatem contrahere, quę pensiles fico adhæserunt. Causam adfert, ꝙ auram, halitũq; uehementem ac digerẽtem expiret ficus, quo carnes desiccãtur & cõcoquuntur. Idem etiam continget, ut id obiter admoneam, si tritici aceruo obruantur, aut penitus demergantur. Hæc de parẽte arbore satis: uenio ad sobolem, & eius custodiam. Ficus seruari possint uirides, ut scribit Africanus, & cõfirmat Palladius, si in melle ita disponantur, ut neque se inuicem, neque uas contingant: quod operculo diligenter tegi debet. Idem continget si singulæ intra uiridem cucurbitam claudantur,

Carnes ad ficum suspensas tenerescere.

Cur iugulatę aues tenerescant in fico pensiles.

Quomodo seruentur ficus uirides.

loculis unicuique cauatis, & ſuſpenſa in umbroſo loco cucurbita, ubi nec ignis, nec fumus inſpiret. Verùm, cum petiolis legi debent, nam ſic diutius integræ durant. Alij calicem uitreum, aut aliud quoduis perſpicuum poculum ſuper ficos leuiter inuertunt, & obducto cera ſpiramento ita relinquunt, ac immarceſsibiles ſeruāt. Scribit ille idem Africanus muſteas, ac ſi in parente eſſent, hunc in modum cuſtodiri. Cùm uinaria dolia operculantur, in nouū fictile nō rotundum, ſed potiùs ex arbitrio quadratum, fundóque fultum, recentes ficus minùs maturas, cum ſuis pediculis lectas, immitte: & ita ſecerne, ut ſpatium intercedat: ubi diligenter fictile illud clauſeris, in dolio uini pleno, ad unguem operto, natare permitte: niſi acorem contraxerit, tali habitu ficus manſiſſe comperies, quali conſtabant dum iniectæ fuerunt. Quòd ad aridas attinet, quas Iſchadas uocant, Paxamus in Græcorum agricultura exercitatiſsimus, ſcribit à putrilagine uindicari poſſe hunc in modum. Paſſæ ficus, inquit, ſine ulla carioſæ labis nota integræ manebunt, ſi tres liquida pice imbutæ ita collocentur, ut una fictilis fun-

Quomodo dulces ſeruētur ficus ac ſi eſſent in arbore.

Quomodo aridæ ficus à putrilagine uindicentur.

dũ obtineat, altera referto ficubus ad medium uaſe, ibidem reſideat, & tertia eodem ad fauces uſque cõpleto, ſuperficiem teneat. Durabunt inſuper, ut ille idem tradit, ſi in tegete, qualo, ſporta, uel cratibus inditæ, calfacto furno, poſt panem exemptum, propendeant: & in noua, ac bene picata fidelia condantur. Sunt qui cum pediculo lectas, feruefacta muria cum oleo, in Sole rigent: & in uas, luto, ut decet, oblitum, immittant. Alij, cratibus exponunt, toto Sole ſiccãdas, & nocte ſub tecta reportant. *Modos alios cùm ex Columella, tum Palladio requires. Sed in hac* ficuum hiſtoria tacendum non eſt memorabile Catonis ingenium: Is dum perniciali odio Carthaginis flagraret, & nepotũ ſecuritatis anxius eſſet, clamarétque omni ſenatu Carthaginem delendã, attulit quodam die in curiam præcocem ex ea prouincia ficum. Quem, ut ſcribit Plin. Patribus oſtẽdens: Interrogo uos, *inquit*, quãdo hoc pomum demptum putetis ex arbore? Cùm inter omnes recentem eſſe conſtaret: Atqui tertium, inquit, ante diem ſcitote decerptum Carthagine: tam propè à muris habemus hoſtem: ſtatímque ſumptum

Varij modi cuſtodiẽdarũ ficuum.

Modus popularis.

Pulchra hiſtoria & notatu digniſſima.

eſt Punicum tertium bellum, quo Carthago deleta eſt, & ſequente anno raptus Cato. Qui unius fici argumento, res mira, tãtam urbem, & de terrarum orbe unam per cxx. annos Romanæ gloriꝑ æmulam, fundit⁹ euertendam ſuaſit, & tandem impetrauit. De ficu hæc ſatis ſint. Sed ô me obliuioſum! priuſquam hinc abeam, illud ſilentio nequaquam inuoluam, quod Plutarchus tacitũ noluit. quid illud, inquies? equos & aſinos linqui animo, qui ficos dorſuarij comportarint: ſed maiore miraculo dignum eſt remedium, quo & ipſis, & hominibus quoque ſuccurritur. Exanimata ferè iumenta, extinctóſque penè deliquio uiriũ homines obiectus panis reuocat: nãque ſi pauxillum huius uorauerint, protinus cibo ſeſe recolligentes roborantur, & priſtinum iter proſequuntur. Nec ſecus in hominibus eueniſſe, idem prodidit Plutarchus. Brutũ, inquit, per altas niueis in Apolloniam proficiſcentem cùm animus defeciſſet, panis ab hoſte muros urbis defendente proiectus, extempore recreauit. Potitus tandem rerum Brutus, de hoſte bene meritus eſt. Sed hæc nihil ad ficum: cuius medica præſidia nunc demum aggredior.

Mira de equis & aſinis dorſo ficos portantibus.

Magna panis efficacia ad animum ſtatim reficiẽdũ

Medica.

Vocis ſtudioſos ficis abſtinere debere.

DEmetrius Sceptius admonet ſtudioſos uocis debere ficis abſtinere: motus exemplo Egeſianactis Alexandrini, qui optimus tragœdiarum actor eua ſit, quòd ficis annos octodecim abſtinuiſſet. Meliores ac ſalubriores habentur quæ Solis uigorem expertæ, per naturam ematuruerunt. Quæ multo turgent lacte, aut aquoſo madent ſucco, & ſi palato ac ſtomacho gratiores uidentur, grauiores nihilominus, ponderoſioréſque cenſentur: & ob id faciliùs deſcendunt, ac aluum ad excretionem proritāt. *Eubolus medicus eſu meridiano illas abdicauit*, morbum inde concipi teſtatus, quòd ſtatim febris accelerans inuadat, quæ uomitum flauæ bilis elicere ſolet. Quare Ariſtophanes cùm æſtate ægrotātem quendam conſpexiſſet meridiādo, ficubus uſum præſagiit. Quod de muſteis & adhuc humentibus intelligendum arbitror: aut ſi mauis de recentibus, quæ etiam ſudores & papulas mouent, ob id autumno inſalubres putantur. Coctæ cū hyſſopo corpus expurgant, tuſsim ueterem abolent, ac longa pulmonum uitia emendāt. Cùm ruta colico dolori & torminib⁹ ſum-

Recētes ficus & aquoſæ, quomodo aluum moueāt

Pulchra & notatu digna.

Sudores, papulæ, tuſsis, pulmonū uitia, colic⁹ dolor & tormina.

mè prosunt, decocto ore sumpto, uel clysteribus opportunè iniecto. Duritias in corpore tritæ & appositæ discutiunt, ac parotidas & furunculos emolliunt. Hydropicis in uino & absynthio cum farina coctæ & subactæ salubriter illinūtur, & crematæ cū cera pernionibus auxiliantur. Addo quòd podagris cum farina fœni græci & aceto utiliter admouentur, ac doloribus dentium recēti succo in lana aut gausapio excepto & apposito, perpulchrè medētur. Qui succus etiā uerrucas carne circumlita tollit: præsertim myrmecias nūcupatas, quę quēdam pungentis formicæ sensum repræsentant. Bubulis carnib9 si ficulneos cauliculos addes, magno lignorū compēdio illas percoques, Plinio autore: quod caprifico tribuūt multi. Fit è cinere ficus crematis ramorum fruticibus lixiuia, quæ eò melior erit quò sæpius iterabitur & ueterascet. Ea, ut tradit Dioscorides, ulceribus quæ gangrenę uitio periclitantur multùm prodest, necnon cōsumendis iis quæ excrescunt: usus erit ex spongia eo liquore imbuta, & subinde superposita. Eadem salubriter perlinuntur grandes & cuniculosi sinus: nam glutinat, carne replet, astringit, absterget, hiantésque

Parotides furunculi, hydrops, perniones, podagra, dentium dolor & uerrucæ.

Vt citò & facilè coquantur bubulæ carnes.

Cineris ficulnei usus & præstantia.

que oras committit, non secus atque empla ſtra quæ cruentis uulneribus admouentur. Sed Galenum de ficuum facultatibus diſſerentem audire pulchrum erit. Ficus, inquit, tametſi minus praui ſucci gignant quàm cæteri omnes non modò fugaces, ſed etiam autumnales fructus, non tamen uitium prorſus effugere potuerunt. Et cũ autumnales fructus omnes exiguum corpori alimentum præbeant, minimè ficubus id uſu uenit. Carnem tamen non compactã, neque firmam generant, ceu panis & ſuilla caro: *ſed turgidulam, ſubinanem, & fungoſam, ueluti fabæ.* Cæterùm, extergendi facultate pollent, cuius gratia nephretici poſt illarum uſum multas arenulas excernunt. Caricæ ſeu ficus paſſæ multiplicem utilitatem habent: ſi quis tamen largiùs eſitauerit, ab eis offendetur: nam ſanguinem non admodum probum gignunt: quapropter pediculorũ quoque agmen eas comitatur. Fit ex ficubus, ruta, & nucibus, celebris & mirabilis illa Mithridatis antidotus cõtra peſtem & uenena: cuius compoſitionem exhibuimus in nucis hiſtoria. Hîc mihi omittendum non eſt quòd uerrucæ foliis ficulneis contactæ aboleri ac uaneſcere

Ficuũ facultas ex Galeno

Quã carnem generẽt ficus

Ficuum uſus largus inſalubris & pediculorum autor.

Verrucas ficulneis foliis contactas uaneſcere.

traduntur, si folia ipsa posteà sepeliantur. Sunt qui cordi columbi idem tribuant. Sed de iis à nobis alibi scriptum.

Oleæ satiuæ ac eius baccarum, cura, auxilia, & secreta. Cap. XVII.

FLorentinus Græcæ agriculturæ professor consultissimus, de plantatione & cura Olearum in suis Georgicis disserens, scribit oportere eum qui rei rusticæ studio tenetur, plurimùm prouidentiæ ac diligentiæ circa oleam adhibere. Vel ob id quòd magnos habeat redditus & certos, hominémque citò ac facilè ditare possit: sicuti de historia Pliniani Democriti, uel Aristotelici Thaletis constat, quam tibi sub finem primi libri proposuimus. Sed, ô dolor! nobis non tam licet esse beatis, ut hanc arborem uerè diuinam, septemtrionalibus hortis & agris nostris passim uideamus, colamus, & ex ea fructus usqueadeo uberes ac dites percipiamus: inscrutabili Dei opt. max. consilio, qui omnibus omnia non dat: sed quod bonum atq; utile nouit. Neque tamen ob id laborẽ detrectabo, ut quæ de illa, & eius baccis, necnon oleo scitu di-

Plurimũ diligentiæ circa oleam adhibendum.

Oleam septẽtrionalibus hortis & agris desiderari.

gna legi, uel audiui, candidè & ingenuè, ut omnia, in medium proferã. Venio itaq; à uerbis (quod dicunt) ad rem. Olea, quã Gallicum vulgus oliuerum nuncupat, siccis collibus & argillosis maximè gaudet, feruidúmque & squalidum cœli statum libenter amplectitur. In humidis campis & pinguibus frondes quidem lætas, sed plerunque steriles profert, rubricosum solum prorsus repudians: quòd suo æstu stirpes eius exurat. Sed longè magis salebrosum ac scaturiginosum odit, in quo semper uligo cõsistit: *ibi enim strigosas & minimè altiles baccas, faciléque marcescẽtes procreat.* Itaque arduis locis & accliuibus summè oblectari solet: quòd propitium illic nacta uentum, suæ nihil expiret saliuæ. In his enim excellens Solis æstus, uentorum afflatu mitescit: quare ibi olíueta generosam suis oliuantibus oleam, ac pręstantissimum prębẽt oleum. In planis & campestribus, quia non difflantur, sed aduruntur, crassiùs & fæculentius oleum extillant. Nec temerè, mea sententia, nam cùm stirpes omnes, tum maximè oleę, aduerso flatu roboratę, summè uigent. Vel eo argumento & indicio, quòd lętiores & uirentiores his parti-

Quibus locis & quo cœlo gaudeat olea

Quodnã solum repudiet olea.

Vbi generosæ nascantur oleæ.

bus ſemper offendes, quæ uentis patent: triſtiores uerò & languidiores, quæ à flatu ſilent. Recreantur itaque ſpiritus nouitate, modò id ſpatij intercedat, quo liberè peruagetur aura. Autores ſunt horũ omnium poſt Pœnos & Græcos rerum agri ſcriptores, agriculturæ noſtræ, Latinæ inquam, parẽtes & doctores eximij, M. Cato, Varro, Columella, Plinius, Palladius, & recẽtiores alij plerique. Apud quos etiam lego oleam fici ſocietate imprimis gaudere: unde iuxta illam ſeri *præcipiunt*, nõ *amplio*re *interuallo*, q̃ *ut cõtingi largè poſsit*, ramo *oleæ* maximè ſequaci atq; obedituro. Huius ſtolones qui ſeminio deſtinabũtur, caudicib⁹ adnati legi nõ debẽt, ſed decerpti ramis ſurculi longitudine cubitali: dandáque eſt opera, ut ſtylus parte ima bubulo fimo cum cinere illinatur, & ſectione cortex non uioletur nec collidatur, ſcrobéſque ſinu concamerato excauetur, ut imbrium ſit capax. Non deſunt qui ſectas ab imis radicibus ſoboles deponant: poſteà cùm prehendiſſe uident, ut mutationi locus eſſe poſsit, transferunt. Sed maximum fuerit beneficium ut incremento proficiant, antè quàm transferantur, & rubrica partes cœli

Oleas recreari auræ & ſpiritus nouitate.

Oleas fici ſocietate gaudere.

Quomodo ferenda olea.

Pulchra & notatu digna ꝑ transferenda olea.

notentur, ut tradit Columella, quibus obuersæ ſtant, ut ſimili ratione ponantur, ac transſplantentur, eoſdémque uentos excipiant, ac ſimiles parteis intueantur. Scrobes ante ſationem fodiendi ſunt: ut Sole, uentis, & imbribus, terra fragilior reddatur, ac ſtirpes ultro citróque radices liberè agant: quæ iugi rigatu gaudēt: nam ita celeriorem edunt germinatum, faciliúſque transſponuntur. Cęterùm, locus quem oleis deſtinaueris, diligenter runcandus eſt omníque alterius generis frutice extirpandus: *adhæc maceriis aut ſepibus uiuis cingendus, ut Didymus Græcus in ſuis admonet* georgicis, ne pecori facilis pateat aditus. Fimi aggere impensè lætantur oleæ, ut ſcripſit Sotion: ſed locis uliginoſis parcius debet iniici: aliis largius, quòd fimo ſaturatæ lętius frondent ac fœcundantur.

Præparatio ſoli oleas recepturi: ubi de ſtercoratione.

Cæterùm, opportunè reſecare licebit quæ marcida & ſicca erunt, ut liberalius difflentur reliqua: adhæc ramulos detrahere qui inuicem incumbunt, inflexóſque & recuruos amputare: præſertim cùm in nimiam longitudinem exeunt, & in deformē proceritatem luxuriant. Nam inter omnes rei ruſticæ prudentes conuenit incommodam ac in-

Quomodo purganda & curanda olea

Quanta debeat eſſe ole-

ac ineptam esse longitudinem olearũ, quæ denos cubitos excedit. Addo quòd incrementum noxis omnibus patere solet: franguntur enim rami uentorum impetu, & flores aut fructus succussi, intẽpestiuè procidunt. Ideo multi ramos terram uersus retrahunt, ut arborem in solum procũbere cogant. Sed ante omnia meminisse oportet quòd compluribus interpositis annis oliuetum putandum est: conuenítque ueteris prouerbij meminisse, Eum qui arat oliuetum rogare fructus: qui stercorat, exorare: qui cedit, cogere. Itaque octauo anno id fecisse satis erit: ne fructuarij rami subinde amputẽtur. Verùm stolones adnatíq; caudicibus nepotes adhuc molles & teneri, quotannis eximendi erunt, ne his onustus caudex fatigetur. Porrò, summè curandũ admoneo, ne cùm æstibus hiabit terra, Sol per rimulas ad radices olearum penetret. Quas ubi oliuario suos reddiderint fruct⁹, collucandas suadet Africanus Græcus. Nã submotis petulantibus ramis, minus decoquent domino, maioremque frugem ac liberaliorẽ nouelli rami impertient, ut nũc nuper dictũ fuit: est enim nepotũ procreatione & stirpe fœlix olea: ducentos uiuens

arum longitudo.

Quando putandum oliuetum.

Radices olearum à Sole defendendæ, & petulantes rami submouendi.

Oleam annos ducentos uiuere.

annos, ut tradit Theophrastus. Cui Plinius hunc in modum subscribit: Firmissimę ad uiuendum sunt oleæ, ut quas durare annis CC. inter autores cõueniat. Hinc Argis olea, inquit, nunc etiam durare dicitur, ad quam Argus Io alligauerat in uaccã mutatam: adhęc, illa quoq; Athenis, quã in certamine Minerua edidit. Sed hæc quia poëticam olent uanitatẽ missa facimus, qui oleæ syncerã narrationem prosequimur: monemúsq; unam omnium esse, quæ in opere solet regerminare. Nam oleaginea eius materies tam rudis, quàm elaborata, *si humorem nacta fuerit, aut locũ adepta humectũ,* germen citare consueuit. Cuius rei testem producam Plinium, qui & cardinem ualuæ oleaceum, & poculum limo immersum regerminasse tradit: subdítque à tinea nusquam rodi, nec à teredine terebrari. Ex quo factum puto, ut prisci ex olearũ radicibus minorũ deorũ simulachra insculpi uoluerint. Cęterùm, ne quid in *hac historia sciẽs* omittam, quod uel legerim, uel obseruauerim, uel audiuerim, non tacebo quòd sturni oleis maximè solẽt esse infesti. Quia turmatim uolantes, illarum baccas cumulatim deiiciunt, perdunt ac diripiũt. Qua-

Oleam in opere regermi nare, & tineis ac terediuib⁹ non subiici.

Sturni oleis summè infesti, & quam ob rem.

re ab oliuetis longè ſunt arcendi, ne oliuis negotium faciant: quarum ſunt appetentiſſimi ob nucleũ, qui in illis ſuauiſsim⁹ eſt. Quod prouida natura præuidens, muro fortiſsimo illum circunuallauit: adhęc carne & cute præmuniuit: nec id in aliis fructibus etiam neglexit: quorum nucleus ueluti anima quædam eſt, propagationis mater & formatrix. Sed hæc alterius ſunt inſtituti. Oliuam in profanis uſibus polluere olim nefas erat: imò ne propiciandis quidẽ numinibus ex ea altaria accendebantur. *Illa eſt quæ equitum turmas coronauit, & minoribus triumphis ouantes illuſtrauit.* Cuius rami portati, indicium pacis fuerunt: ex quo olea à poëtis pacifera rectè nuncupatur:

Naturæ ſumma ſagacitas circa nucleos fructuum.

Oliuæ apud priſcos mira dignitas & maieſtas.

Paciferæq́; manu ramũ prætendit oliuæ (inquit Maro.)

Quid illud, quod Columba ex arca Noë emiſſa, oliuæ ramum rediens potius attulit, quàm arboris alterius? Num ut ſignificaret Deum Optimum Maximum, tam prodigioſæ illuuionis autorem, pacatum fuiſſe ac reconciliatum? Verùm hæc quia theologica, theologis relinquo, & ruſticam meæ oliuę narrationem repeto: quam utiliter ac probè defloruiſſe dicunt, dum

Oliua pacis nuntia.

caduci eius flores perforati reperiuntur.

Oleæ folia æstiuo Solstitio conuerti.

Illa ex arboribus una est quæ folia post æstiuum Solstitium statim conuertunt: cuius rei fidem faciet experientia, rerum dubiarum & incertarum magistra certissima: unde inuersa, illud præteriisse indicãt. Sed hîc tria non minus admiranda quàm celebranda, mihi peropportunè in mentem

Oleæ & quercus summæ inimicitiæ.

ueniunt. Vnum, quòd olea quercum ualdè odit, sicuti post Theophrastum diligẽter adnotauit Plinius. Nam si quercetũ in confinio habuerit, non solùm illud non *feret, sed etiam refugiet, seque introrsum abiiciet in fundum*. *Quinetiam aiunt* excisam quercum suas radices propinquo oliueto noxias relinquere. Adhæc oleam eo loco positam unde quercus effossa fuit, mori aut tabescere, si uera tradit Columella: usque adeò mirabilis est harum arborum antipathia, & naturalis discordia: cuius causam natura nos potius mirari, quàm

Oleã à mundis pueris & uirginib⁹ coli desiderare.

scire uoluit. Alterum, non solùm contemplatione, sed admiratione summa dignũ, quòd à mundis pueris & uirginibus olea plantari, coli, ac uindemiari diligit: aut ab his qui iureiurando affirment, alienum torum uel cubile non uiolasse, licet uxores

duxerint: nam ita lætior, fertilior, ac fructuosior euadere creditur: ſicuti ſcripſit Florentinus Græcus in ſuis Georgicis. Cui ſuffragatur Palladius, cauſam addens, quòd hæc arbor præſidem habeat caſtitatem, ob Mineruã eius tutricem & patronam. Tertium in olea mirabile eſt, quòd opem quãdoque ſenſerunt, & à capitis dolore abſque ullis medicamentis leuati ſunt, qui folio eius hoc nomẽ (Athena) ſcripſerũt, ipſúmque folium capiti circunligarunt: quemadmodum tradit Zoroaſtres in ſuis de agricultura Commentariolis. Quod unum quia uanam ſuperſtitionem redolet, tibi æſtimandum relinquo: & oleæ meæ curam ac ſecreta repeto: cui malè eſſe creditur, cùm defloreſcentem imber comitatur: aut dum circa Vergilias pluit: quoniam illius coitus tũc eſſe ſolet: & hoc illud eſt quatriduum, ut admonet Plinius, oleis ac uitibus decretorium: hic articulus auſtrinus ſpurci nubili. Non omittam quòd uredini poſt ficum olea de omnibus arboribus ſummè eſt obnoxia: cui etiam impetigo peculiaris morbus eſſe ſolet, uti ſcabies fico, & uitibus fluor. Vermiculis prætereà ab erucis non admodũ differẽtibus ualdè infeſtatur:

Folia oleæ quomodo capitis dolores finiant.

Quę tẽpeſtas oleis infeſta & inimica.

Oleę peculiaris morb⁹ impetigo & uermes.

qui per flatus austrinos, ut ipes in uitibus, maximè gigni solent. Morbos alios quibus priuatim patet, prudens omitto, ne dicendis suum præripiam locum. Oleæ flores ab apibus non degustari, nec attingi autor est Plinius: adhæc cicadas umbram oleæ de omnibus arboribus summè diligere: tradítque M. Varro oleam sterilescere, quam capra primo germinatu depauerit: aut lingua perlustrarit. Ex quo factū arbitror, ut Mineruæ olearum antistiti, caprini generis nihil immolarint prisci, ut tradit idē Varro: *licet aliter sentiat Plinius. Diligenter itaque munienda sunt olïueta, ne ab his* & reliquo pecore lædantur, sicuti antea adnotatum est. Oleæ fertilitas summa indicatur, ut Florentinus Græcus testatum reliquit, si non in obliquo & à lateribus, sed in summo ramo fructū gestet. Quæ si ueluti ociosa, aut aliūde præpedita cessauerit, fœcundam reddes, ut scripsit Africanus, si in excauatum & terebratū truncum, duos feracioris & fructuosæ oleæ ramulos ita adegeris, ut traiectim penetrent: eósque manibus prehensos tam fortiter ac ualidè traxeris, dum strictim adhæreāt: quo facto extantes foramini stilos sic resecabis, ut impa

Diligēter munienda esse olïueta contra capras.

Quomodo cessans olea fœcūda fiat.

Method⁹ ad unguem expressa.

cti cuneoli faciem præ se ferant: deinde luto paleato oras terebrati loci, ac hiantē sinū diligenter lines. Hoc ueluti initu grauidà arbor, uberiorem partū enitetur. Sed meminisse oportet, quòd etiam ualētibus & generosis oleis, amurca, ex Columellæ cōsilio, infundenda est. Nā per hyemem si uermes atq; alia suberunt animalcula, hoc medicamento necabuntur. Quod ex græca Quintilliorum agricultura, ut pleraq; alia, sibi ascripsisse mihi uidetur Columella: in quibus notatum reperio generosiores ac lętiores euadere oleas, fructúmque plurimum adferre, si circum ablaqueatas illarū radices, insulsa amurca aquæ remista affundatur, utriusque sextarius unus. Paleas quoque fabaceas sufficiet indidisse, plus minus pro arboris modulo. Vrinæ etiam humanę quantum fuerit uisum instillari poterit: aut argilla bubulo stercori permista, algáue aut marinus fucus. Sed confestim terra circū est exaggerāda dodrantali altitudine: sinu prius in orbem fornicato, ut imbres pluuij retineantur. Qui cū se insinuarint, breuissimis ac frequētissimis fossionibus sunt sollicitandi. Quod auxilium per torrida Caniculæ incendia adhibendum censent.

Amurca oleis ualdè medicamentosa & utilis.

Notāda pro olearum irrigatione.

Sed præſtabilius eſſe putãt multi, rigatione uti, præſertim ſi ualidi ſqualores inceſſerint. Cęterũ, quia tam in ſiccis q̃ humidis locis oliuarię arbores muſco plerunq; onerantur, & adeò infeſtãtur, ut nec fructum, nec lætam frondẽ producant, ferramẽto leniter deradetur, ut emergẽtes oleæ uberius alantur, & fœlicius procedant. Soli uitio fructum negare, uel (ut quidam uolunt) necare, ſi perrexerint, docẽte Columella, ſic mederi ſolemus. Altis gyris arbores ablaqueamus: deinde pro magnitudine cuiuſq; *calcis quantũ licet circũdamus, ita ut minima arbor modicũ, maxima uerò plurimũ* excipiat. Hoc remedio ſi nihil fuerit effectum, ad inſitionis prȩſidiũ cõfugimus. Sterilem oleam Quintillij agriculturę peritiſ. hac ratione fœcundã fieri poſſe tradũt. Caudici ab radice ſpatiolo cubitali, ea maximè parte qua auſtrũ ſpectat, terebra foramen utrinq; imprimito digiti maioris amplitudine: quo facto duos frugiferę oleę ramulos ab auſtrali parte ſublatos, craſsitie qua foraminis hiatũ poſsit explere, ſtrictè in illud coniicito: diſtractíſq; uehemẽter cacuminibus, eminẽtes ac extantes undiq; particulas ſcidito: & paleato luto foramina obducito.

Oleas ab infeſtante muſco liberandas.

Remediũ ad oleam quę ſoli uitio nullũ profert fructum.

Quomodo ſterilis olea fœcunda fiat.

Hoc ueluti coitu ſterilem arborem fœcundabis. Quod præceptũ cũ Africani cõſilio, paulo antè propoſito, planè cõſentire mihi uidetur. Porrò, quæ nimia foliorum & ramorũ petulantia ſyluescunt, & abſque ulla fruge luxuriãt, Græcis hylomanes nuncupatæ, hoc eſt inſanæ (ꝙ folia quidem ferãt multa, fructũ uerò paucum, uel nullum) coërceri poterũt ex Quintiliorum obſeruatione, & præcepto, ſi in radicis foramen quod terebra excauauit, uiridem oleaſtri taleam, aut pini, uel quercus paxillũ, lapidém ue immiſeris. Quintilliis ea in re ſuũ addit calculum Columella. Solẽt, inquit, quantumuis lætæ arbores fructum quandoque non adferre, eas terebrari Gallica terebra conuenit, atque ita in foramen, oleaſtri uiridem taleam demitti: ſic arbor fœcũdo ſemine fertilior euadet. Poteſt eadem ſine ablaqueatione adiuuari amurca inſulſa, cum ſuilla, uel noſtra ueteri urina. Cuius utriuſque modus ſeruatur: nam maximè arbori, ni tantundem aquæ miſceatur, urna abundè erit. hactenus Columella de ſterili olea fœcundanda. Quæ ſi fructum multum præſeferet, quem ad maturitatem nõ perducat: uolo dicere, ſi florem

Remedium pro oleis folia & nõ fructum ferentibus.

Remedium eam in rem aliud, & paratu facilius.

Quomodo olea probè florescēs, sed nihil gignēs emendetur.

multum induat, & perperam illum exuat, nec sinat in baccas efformari & adolescere, facilè medeberis si ablaqueata arbore, algæ seu marini fuci corbes duos ad radices obduxeris, si maior fuerit olea: si minor, unū. Quòd si algæ, uel fuci copia negetur, solius amurcæ usu contentus eris, aqua potabili permistæ: ita ut singulis truncis iuxta radices congios quatuor affundas, plùs, minùs, pro arborei corporis ratione. Nonnūquam in olea ramus unus cæteris aliquantò lætior esse solet: quem nisi recideris, tota arbor cōtristabitur. Solēt & radices uelut morbo *languentes plerumq;* arescere, arborémque ipsam facie ueluti moribundam, uidendam exhibere: quod soboli uermium interno sinu delitescentiū acceptum ferre licet. Quos multis modis disperdendos, cùm hoc libro passim, tum primo fusissimè ostendimus. Si efformatæ olearum baccæ defluāt, summum adhibebitur præsidiū, ut in suis Georgicis testatur Democritus, si faba quæ uermiculum, aut pediculum continet, obstructo cera foramine, in gleba radicibus hęrente condatur, & ita obruatur. Hîc silentio nequaquam inuoluendum arbitror, quod de uite & olea

Quomodo curetur olea ueluti moribunda elanguescens.

Remedium ne olearum baccæ defluant.

Africanus Græcus Florentini teſtimonio fretus, in ſuorum Georgicôn libris, memoriç poſteritatis mandauit: Si olea, inquit, uiti inſeratur, non vuas modò, ſed & oliuas quoque proferet: cui perticæ ſubiiciundæ ſunt, ut brachiorum onus fulciant. Fit autem hoc artificio. Prope terram uitem terebramus, & fœcundæ oleæ ramulũ foramini imponimus: ut à uite dulcedinẽ, & ab humo uernaculum nutrimentum ſugat & alliciat. Vbi adoleuerit, & fructum ferre nondum aſſueuerit, ſi uiticulç eius ſarmenta fructuaria transferantur, miſturam progenitorum ſeruabunt, fructúmq; cõproducent, qui à promiſcua parentum cõditione nomen adoptabit dicetúrque Græcè elæoſtaphylos, Latinè uerò vuolea, aut olevua. De arbore, eiúſque cura, auxiliis & ſecretis hactenus. Cuius fructus, quem baccã ubique cum priſcis nuncupauimus, oliua vulgo dici ſolet, carne conſtans & nucleo. Quam (immaturam præſertim) pleriq; uireſcẽtibus prunis albis aqua ſalſa cõditis, diſsimulare ac mentiri ſolẽt. Quæ impoſtura me, & alios multos, in celebri conuiuio hyemali, quandoque cepit ac deluſit. Oliuarũ baccæ muria exceptæ, Græ-

Quomodo uiti inſeratur olea, & qualis inde fructus emergat.

Quomodo olearũ baccç cõditæ ſimulari poſsint.

Oleæ halmades & colymbades.

cis halmades nuncupantur: quæ uerò oleo suo purę, & sine accersita commendatione innatāt, ac uelut urinabundæ fluitant, colymbades nuncupantur. Quod ad oleum attinet ex his conficiendum, hîc à me pauca admodum expectabis: ne dicar instituti mei fines transiliisse. Itaque monuisse satis erit, tempus legendæ & uindemiandę oleæ accommodum esse, quando maior pars dimidij fructus nigrescere apparuerit: quemadmodum in suis Georgicis adnotauit Paxamus. Quæ res, si minùs cœlum aspiraue rit, non semper erit expectāda. *Vnde olearum uindemia quandoque pręueniēda est,* ne à gelicidiis & frigoribus intercipiatur.

Quodnam tempus oleæ colligendæ aptum.

Serenitas uindemiādæ oleæ opportuna.

Cęterùm, sereno die & minimè pluuio, ab oliuantibus aggredi debet: nec licet uel minutis imbrium guttulis labentibus ramos oliuarios mouere, aut decutere, donec humiditas omnis exhausta sit. Non desunt qui manibus sensim ac leniter ramos quatiant, ut ex iis fructus excutiant. Sed diligenter cauendũ erit ne uirga oliuaria baccę deiiciantur, aut contingantur: nam hinc arbor minùs fœcunda in posterum euadet: si uera sunt quæ scripsit Paxamus, inter Gręcos geoponicos non postremus. Qui

Summè notandũ & aduertendum.

etiam admonet tantum oliuę legendũ esse, quãtum nocte ueniente posſis exprimere: adhęc molã primo oleo leniter suspẽdi debere, ne osſibus defractis sordescat. De omnibus nobilius esse solet, quod sponte defluxit: uirgineũ uocãt multi. Nouo ac recẽti sal & nitrũ misceri debent, ut illius spisſitudinem absoluãt, & à labe uindicent, si quidẽ durare debebit: exactis dieb. XXX. (ubi amurca subsederit) in uitrea uasa transferendum est, aut alia opportuna, ut mox dicemus. De secundo similis erit disciplina: *nisi quòd mola fortiore quassari* debebunt oleę. *His* utcunque expeditis, ad ipſius olei custodiam & auxilia calamum conuerto: quando nobis in usu cùm cibario, tum medico frequens esse solet. Apuleius Gręcę agriculturæ professor eximius, tradit oleum uitreis uaſis tutiſsimè conseruari, quòd frigore summè oblectetur. Si tamẽ uitrea defuerint repositoria, terreis doliolis optimè custodietur: aut aliis cribrato gypso intus perlitis, omnium uerò præstãtiſsimè plumbeatis aut uitreatis: uel perfectè excoctis terreis, qualia sunt Bellouacorum fictilia, quorũ usus apud nos frequens esse solet. Verumenimuerò pręsens locus

Quid. uirgineum oleũ.

Oleum secũdarium.

Quibus uaſis optimè seruetur oleũ.

De loco & situ oleariæ cellæ.

admonet ut de olearia cella paucis agam: quę ad eam cœli regionē constituenda est, quæ à calidis uentis maximè auersa fuerit. Quare, ut septentrionem spectet summè expedit: nam siccum & frigidum locum diligit oleū, calores & humores tanquam inimicos perniciali odio habēs. Fumo ualde infestatur: quapropter olearij doctores in totum pręcipiunt, ut neque fumus, neq; fuligo quam diu oleum conficitur, in torcular aut cellam oleariā irrumpat, admittatúr ue: imò ne lucerna quidem. *Oleum quod gelatur, plerumq; fracescit: præsidiū est salem uel nitrum opponere.* Rancidum Tarentinus sic posse curari asserit, & post illum Palladius. Albam ceram mundo & optimo oleo resolutam, & adhuc coctura cum eo liquentem, in oleum profundere oportet, deinde calentes sales defrictos addere: ita oleum sapore, & odore mutato, optimè purgabitur. Si uerò misturam eam anticipaueris iniicere, nūquam rancescet. Medetur & rancori anisum oleo demersum. Si fęculentum fuerit & impurū, purificabitur Sole, uel igne, uel aqua feruēti, si in illam uase minimè fragili imponatur. Si sordet, sic purum facies ex eiusdem Ta-

Fumū oleo esse infestū.

Rancidi olei curatio ac saporis & odoris restitutio.

Fæculenti olei expurgatio.

rentini consilio. Salem ad ignem frige, & dum adhuc calet in oleum demitte, ac diligenter receptaculum operi. Idem præstabit pinea nux, modò candens oleo restinguatur. Emundabit & citri radix in oleum demersa: adhæc fæx olei torrefacta, & immissa: nam ita lympidius euadet. Si fuerit fœtidum, & odoris horrendi, præcipit idem autor uirides oleas sine ossibus tũdi, & in uasa olearia sub solis calore demitti. Si baccæ oliuariæ defuerint, teneris oleæ cauliculis tusis idem efficies. Nonnulli utraque *linteolo clausa*, *remisto sale tuso*, *in uas olearium demergunt*, & exacto triduo adimunt, oleũ agitantes ac commouentes: quod ubi conquieuerit, in aliud cõceptaculum transuasant. Sunt qui uetustos lateres ignitos in illud extinguant. Plerique hordeaceos panes minutim friatos, & raro linteolo obuolutos immittunt, quod ubi secundò & tertiò repetiuerint, nouos permutando & iniiciendo, salis miculas & granula indunt: & in alia uasa translatum paucos dies subsidere patiũtur. Alij sertulam campanam, seu meliloton oleo delibutum, per diẽ noctémque infundunt. Si aliquod animal in oleum fortè incide-

Sordidi olei purificatio.

Remediũ fœtidi olei, & odoris mali.

Varij modi curationis fœtidi olei.

Vitiati olei & putris remedium.

rit, & putri nidore illud uitiauerit, iubet Democritus in suis Georgicis, coriandri manualem fasciculum in oleario uase suspendi, atque ita paucis diebus permanere. Si hinc de nidore nihil decesserit, mutandum erit coriandrum, donec uitium superetur. Sed maximè proderit, serenis diebus in uasa munda decapulare: quæ optima erunt, si priùs acetum continuerint. Quidam semen fœni græci, aut coriandri siccum, tritúmque oleo remiscent, uel incensos oleagineos carbones in illo frequēter extinguūt. *Non desunt qui vuas passas, uinaceis exemptis, tritas & in offas aut pastillos redactas,* oleo mersent, & elapsis decem diebus detractas exprimāt, agitatúmque oleum in aliud uas transfundant. Alij utrumque, hoc est vuas & uinacea, simul tundunt, ac in oleum mittunt. Si turbidū fuerit, Tarentinus suadet illud in fidelia oris ampli feruescere: & ubi ebullierit, tenuissimum salem frictum ac torrefactum inspergere, atque ubi substiterit, aliò transfundere. Pellucidum facies si corticem & ramulos oleagineos cum sale detritos, & linteolo conclusos, in uase oleario suspendas. Odoratum sic compones: Oleo recēti,

Sylua remediorum pro curādis oleis uitiatis.

Olei turbidi curatio.

Vt oleū fiat pellucidū & odoratum.

ti, primo, syncero & ab omni amurcæ spurcitia immuni (quod anteà uirgineum nuncupari diximus) inulam siccam, lauri folia, cyperum, radicem iridis & alia quæ uoles odorata in pollinem tenuissimum trita & excreta, in oleum uitreo uase receptum iniice, & diu multúmque agita: deinde salem torrefactum & in farinam detritum immitte, ac rursum agita: diebúsq; XV, plus minùs, uas ipsum cum oleo Soli expone: aut in duplici uase calidã aquam excipiente merge: sed ita ne quid expiret uel effugiat: tantispérque ibi esse permitte, donec horas treis lẽto igni ebullierit: exẽptum patere spatio quodam conquiescere, dum concorporari, & in unum coire perceperis. Dein percolato, & in tuum usum loco ac uasculo idoneo optimè seruato, & diligẽter prospicito ne qua illabatur aura. Sed de oleo hactenus. Iam nobis reddenda est tam oleæ, quàm eius baccæ medica ratio: proponendáque sunt pauperculæ plebi, siue rustica illa sit, siue urbana, iam dictorum omnium præsidia, prompta perinde atque paratu facilia.

Pulchra & ingeniosa ratio cõficiendi olei odorati.

Parasceue ad medicam oleæ narrationem.

ANTONII MIZALDI
Medica.

Vlcera, hæmorrhagia, cruſtæ, cicatrices, & ocularij morbi.

OLeæ folia præmanſa, & ulceribus appoſita, ſummè iuuant: eorúmque decoctũ cum melle, ſanguinis profluuia cohibet, tam ſumptum, quàm admotum: cruſtas inſuper emarginat, & cicatrices delet. Succus ab his expreſſus carbunculãtibus circa oculos ulceribus & puſtulis, procidentíque pupillæ, & antiquatis delachrymationibus mirè auxiliatur.

Quomodo exprimẽdus ſuccus è foliis oleæ.

Exprimitur autem tuſis foliis, & affuſo uino albo cũ aqua cęleſti. Qui ſi uiſum fuerit, *in paſtillos & offulas ad* Solem reſiccari, & in uſum opportunum ſeruari poterit. Vuluæ admotus in uellere, peſſarij modo uel aliter, menſes immodicè fluentes ſiſtit;

Mẽſes, ignis ſacer, nomades, aures ulceratę ſeu purulẽtæ, & alia.

eſtque ignibus ſacris & ulceribus quæ ſerpunt ualde utilis: nec non auribus ſiue ulceratis, ſiue purulentis. Eoſdem effectus oliuaceus flos etiã præbere dicitur. Liquor ex accenſo recenti ligno ſtillans, lichenas ſanat: adhæc furfures, pſoras, & manantia ulcera. Cortex è radice quamtenerrimè deraſus, crebro guſtatu & illinctu ex melle roſaceo, ſanguinem excreantibus, & ſuppurata tuſsiẽtibus, miraculo quodam medetur. Cinis eiuſdem cum axungia tumo-

res discutit, & fistulis uitia detrahit. Hæc de arbore ex Dioscor. Plin. & Galeno: nũc de fructu paucis dicendum. Oliua flaua & recens stomacho utilis esse censetur, uentri uerò difficilis, ut scribit Dioscorides. Nigra & matura corruptioni est opportuna, & proinde cacostomacha. Recens cibi modo per se deuorata antequam cõdiatur, præclarũ habet usum: nam arenosæ urinæ medetur, dentibúsque attritis, aut conuulsis summè prodest. Succus olearum è muria, collutione gingiuas comprimit, & dẽtes labascentes, infirmos, ac cõmotos stabilit. Nucleorum medulla cum axungia & farina, scabris unguibus commodissimè illinitur. Quòd ad oliuariũ liquorem attinet, vulgò oleum nuncupatum, quo nullus à uino preciosior succus esse solet in uniuersa rerum natura, hæc à me in præsentiarum accipies. Receptum confessumque est apud omnes rei agrariæ & medicæ doctores, Pœnos, Arabes, Græcos & Latinos, oliuarium oleum recens & minimè uitiatum, ad corporis & uirium reparationem, conseruationémq;, foris adhibitum summè conferre. Quod celebri Pollionis Romuli exemplo docetur. Hunc enim cẽ-

Recentis oliuæ & flauæ, adhæc nigræ & maturæ facultates.

Vrina arenosa, dentes attriti, conuulsio, gingiuæ, scabri ungues & alia.

Facultates olei oliuarij apud omnes receptæ.

Pulcherrima historia, & notatu dignißima.

teſimum iam annum excedentem, ut autor eſt Plin. cùm Diuus Auguſtus hoſpes interrogaſſet, quanam ratione uigorem illũ animi, corporíſq; maximè cuſtodiſſet, Intus (reſpõdit) mulſo, & foris oleo. Quod à Democrito deſumpſiſſe potuit: qui interrogatus, ut Diophanes in ſuis tradit Georgicis, quonam modo homines uiuere poſſent inoffenſa ualetudine, & animi corporíſque ſtatum incolumem ac uegetum diu ſeruare, Si externa corporis (inquit) oleo, interna uerò melle præmuniãt. *Valet itaq; oliuariũ oleũ ad corporis & uirium cõſeruationẽ, necnon contra algores.* Quod cũ intelligeret magnanim⁹ Annibal, Romanorũ terror quondam nuncupatus, in Alpium tranſitu militum ſuorum corpora, aduerſus niuales iniurias, & rigentem aërẽ, oleo foris præmunire imperauit. Nam à perfrictionibus corpora uindicare & illa gerendis rebus habiliora reddere ſciebat. Si introrſum recipiatur (de recẽti loquor) uentrem emolliet, uenena hebetabit, eáq; uomitionibus illico excludet. Calidũ cùm ſucco rutæ hauſtum, tormina actutum ſedat: & ileoſis utiliſsimè infunditur, quos tenuioris inteſtini morbus tẽtare ſolet. Fa-

Olei oliuarij uires planè diuinæ.

Annibalis. ſcientia & prudentia ſumma.

Vẽtris emollitio, uenena, tormina, & ileoſi.

ciem expurgat, & bubus per nares infusum donec ructent, inflationem mitigat. Reliqua olei oliuarij præsidia, medicis cognita, ne sim longior, omitto, ut ad eius amurcam ueniam: cuius usus olim rusticis fuit frequẽs, & in magno precio, quemadmodum libris & locis superioribus passim ostendimus. Est itaque amurca sanies expressæ oliuæ, ut antiquis placet, aut sidens illius retrimentum. Quam super omnia miris laudibus celebrauit M. Cato: præcipiens areas terendis messibus, illa *subigendas esse: imminutísque glebis æquatas, pauiculis uerberandas, ne formicæ noceant,* uel subnascantur herbæ, aut rimę dehiscãt. Quin & luto quod amurcam ebibit si parietum tectoria, horreorúmque pauimenta obleueris, neque gurguliones, neq; mures frumentum attingent. In uinea nullus nascetur conuoluulus, ut cum Plinio tradunt rusticationis magistri, si uitem circũ caput & brachia, amurca perunxeris, quæ leui cocta sit igni & rudicula crebrò agitata, dum mellis crassitudinem retulerit. Eadem contra æruginem defendit æramenta quæuis, modò priùs extersa fuerint. Boues qui cibum fastidiunt, magis cupidè illum

Amurcę usus frequens antiquis.

Quid ꝓpriè amurca à M. Catone tantoperè celebrata, & eius usus.

Cõtra gurguliones, mures conuoluulũ, æruginem & alia.

Vt boues nõ fastidiant cibum, & uesti-

menta nõ rodãtur à tincis

appetent, si pabulum amurca respergas: ita enim curati, corpore pulcherrimè ualebũt: & si quis aderit morbus, abigetur. Addo ꝙ cõdita uestimẽta in arca quæ fundũ amurca illitũ habuerit & resiccatũ, nullo modo à tincis contingentur. Adhæc ꝙ lignea supellex quã amurca deterseris, coloris gratiam, & splendoris elegantiam mirè contrahet. Si ea quadrupedes & detonsæ oues cum aqua ubi lupinus deferbuerit illinantur, sic ut biduum uel triduum desudent, deinde salsa aqua lauentur, neque scabræ fient, neque ricini erunt molesti. *Hoc postremum sit. Ligna amurca macerata* nullo fumi tædio exardescunt: quemadmodũ scribit magnus ille & incomparabilis naturæ interpres Plinius, in sua illa celebri rerum mundi bibliotheca.

Quomodo lignea supellex fiat elegans, & ligna absque fumo ardeant.

Plinius vniuersitatis rerum bibliotheca.

Operis huius conclusio ad Fran. Oliuarium, Galliarum Cancellarium prudentissimũ.

HAEC SVNT, FRANCISCE OLIVARI, Galliarum sub tribus Regibus Cancellarie prudentissime, quæ de hortensium & oliuaria historia hoc loco adferre possum. Quam de omnibus si longè & latè sum prosecutus, si in olíueto diu ac libenter sum spatiatus, & pro animi sententia hilariter ac iu-

cundè uersatus, id OLIVARIO-RVM gentilium tuorum, tuáque imprimis gratia factum fuisse existimabis. Qui à Palladia illa oliua, OLIVARIORVM cognomen non sine fatis & numine diuûm, longa serie Regibus & Gallicanæ Reipublicę utili ac summè probata, fœliciter adepti estis. Iusta sanè causa, quæ hîc mihi potius est reticenda, quàm paucis explicanda. Itaque de hortensium cura, auxiliis & secretis, hæc in præsentiarum satis erunt. *Quæ qui legent, qui probabunt, & hinc fructum aliquem sibi comparabunt, ab his solicitè peto, ut tibi, illustrisime* CANCELLARIE, rem omnem acceptam libenter ferant. Tibi, inquam, in quo spes omnes, fortunæq; nostræ sitę sunt, & Musæ inclinatæ recũbunt. Sit hîc colophon præsentis opusculi, quod sicuti initium à te duxit, ita in te claudetur.

Vnde Oliuariorũ familia id cognominis sit adepta.

Cuinam potisimùm acceptã liceat ferre hãc hortensium historiam.

Finis trium librorum Antonij Mizaldi Monluciani, de cura, auxiliis & secretis hortorum.

caudendes ad O L I V A R I O-
R V M gentilium nomen, usque im-
presis ipsius fastidio fuisse existimabis.
Cum a [illegible] illa olim, O L I V A-
R I O R V M cognomen non [illegible] &
nomine [illegible], longa [illegible] Regibus &
Gallicanæ Reipub. egerit ac summè pro-
basse [illegible] adeptus fis. Iusta [illegible] causa,
quæ hic nobis potius est reticenda, quàm
pauciorum [illegible]. Itaque de hortensium
cura, auxiliis & secretis, hæc in præsentia-
rum fuisse nuper. Quæ qui legent, cui pro-
habunt, ea [illegible] aliquem [illegible] com-
parabunt, & [illegible] pace, ut erit, illu-
strissimæ C A N C E L L A R I E, cum o-
[illegible] liber [illegible]. Tibi, in-
quam, in quo ipsa omnes, fortunam no-
stræ sitæ sunt, & Musis in [illegible] recubunt.
Sit hic colophon præsentis opusculi, quod
[illegible] redivivum reclauderem.

Finis tertium librorum Antonii Mizaldi
Monluciani, de arcanis, auxiliis, & secre-
tis hortorum.